

КИЇВСЬКИЙ ІНСТИТУТ
БІЗНЕСУ та ТЕХНОЛОГІЙ

ВІСНИК

№3(25)2014

КИЇВСЬКИЙ ІНСТИТУТ
БІЗНЕСУ ТА ТЕХНОЛОГІЙ
04078, м. Київ,
вул. Білицька, 41/43
(044) 430 15 77, 353 42 42
info@kibit.edu.ua

РЕКТОР: ЯКОВЛЕВА Олена В'ячеславівна
— кандидат філософських наук, професор
РІК ЗАСНУВАННЯ — 1961
КВАЛІФІКАЦІЙНИЙ РІВЕНЬ:
бакалавр, спеціаліст, магістр
РІВЕНЬ АКРЕДИТАЦІЇ — III, IV

ШКОЛА БІЗНЕСУ KIBIT
Відкрита у 2004 році.
Надає повний обсяг
послуг з бізнес-освіти.
Діють короткострокові
програми PDS, MBA.

www.kibit.edu.ua

Ліцензія АД № 034560
від 04.05.2012 р.

ФІЛІЇ KIBIT:

БІЛОЦЕРКІВСЬКА ФІЛІЯ
09100, вул. Логінова, 39/2,
тел.: 8 (0446) 333 108;
8 (04463) 512 77
e-mail: info_bc@kibit.edu.ua

ВІННИЦЬКА ФІЛІЯ
21022, вул. Тарногородського, 46
тел.: 8 (0432) 69 32 62;
8 (0432) 63 06 77
e-mail: info_vn@kibit.edu.ua

ЖИТОМИРСЬКА ФІЛІЯ
10029, вул. Комерційна, 2а
тел.: 8 (0412) 44 84 07;
8 (0412) 48-24-50
e-mail: info_gt@kibit.edu.ua

ЗАПОРІЗЬКА ФІЛІЯ
69123, вул. 14 Жовтня, 15
тел.: 8 (061) 270 60 87;
8 (061) 277 00 81
e-mail: info_zp@kibit.edu.ua

ЛУГАНСЬКА ФІЛІЯ
91006, кв. Южний, СШ № 51
тел.: 8 (0642) 711 706;
8 (0642) 710 798
e-mail: info_lg@kibit.edu.ua

НІЖИНСЬКА ФІЛІЯ
16604, вул. Незалежності, 42
тел.: 8 (04631) 9 03 51/52;
8 (04631) 7 51 41
e-mail: info_ng@kibit.edu.ua

УМАНСЬКА ФІЛІЯ
20300, пров. К. Цеткін, 2
тел.: 8 (04744) 4 28 20;
8 (04744) 3 50 44
e-mail: info_ym@kibit.edu.ua

ФАКУЛЬТЕТИ:

■ МЕНЕДЖМЕНТУ ■ ЕКОНОМІКИ ■ ПСИХОЛОГІЇ

0306

МЕНЕДЖМЕНТ І АДМІНІСТРУВАННЯ:

менеджмент туристичної індустрії
менеджмент зовнішньоекономічної діяльності
менеджмент підприємницької діяльності
менеджмент промислових підприємств
менеджмент охорони праці

0305

ЕКОНОМІКА ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО:

фінанси
облік і аудит

0301

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ НАУКИ:

психологія праці та управління
педагогічна психологія
клінічна психологія

ДРУГА ВИЩА ОСВІТА

за всіма напрямками

МАГІСТРАТУРА

за спеціальністю «фінанси»

МАТЕРІАЛЬНО- ТЕХНІЧНА БАЗА:

власні навчальні приміщення,
комп'ютерні класи, доступ до Інтернет,
бібліотека, читальний зал,
власна поліграфічна база

ПРОФЕСОРСЬКО- ВИКЛАДАЦЬКИЙ СКЛАД:

висококваліфіковані фахівці
(професори, доценти,
спеціалісти-практики)

ФОРМИ НАВЧАННЯ:

денна, заочна

Диплом бакалавра, спеціаліста,
магістра державного зразка. Студенти проходять практику у державних та комерційних установах. Працює служба працевлаштування студентів. Здійснюються мовні та фахові стажування студентів за кордоном. На запрошення Інституту лекції читають професори з провідних Університетів Західної Європи. Ведеться підготовка до незалежного зовнішнього тестування з математики, української мови та літератури, історії України.

КИЇВСЬКИЙ ІНСТИТУТ БІЗНЕСУ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

В І С Н И К

Випуск № 3 (25)

Київ
Видавництво КІБіТ
2014

*Висловлюємо подяку президенту Київського інституту бізнесу та технологій
Яковлевій Ірині Іванівні за підтримку видання*

Наукові статі присвячені актуальним проблемам економіки, управління, інформаційних технологій, економічного аналізу сучасного стану України.

Вісник розрахований на наукових працівників та фахівців, які займаються питаннями розвитку економіки України.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ПАСТУХОВА В.В., д-р.екон.наук – голова редколегії
ЯКОВЛЕВА О.В., канд.філос.наук, ректор КІБІТ
ЯЗИНІНА Р.О., д-р. географ. наук – відповідальний секретар
ВЄТЧИНОВ І.А., д-р. екон. наук
МИХАЙЛОВ В.С., д-р.екон.наук
ШИНКАРУК Л.В., д-р.екон.наук
ГЕРАСИМОВИЧ А.М., д-р.екон.наук
КОНЧИН В.І., канд. екон. наук
СВЕРДАН М.М., канд. екон.наук
ЄНА О.В., канд. екон. наук
КОРОСТЕЛЬОВ В.А., канд. екон. наук

Збірник входить до переліку періодичних наукових фахових видань, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора та кандидата з економічних наук, затвердженого постановою президії ВАК України від 10.11.2010 р. № 1-05/7 // Бюлетень ВАК України. – 2010. – №12

Відповідальний за випуск – **ЯЗИНІНА Р. О.**, д-р географ. наук

Вісник Київського інституту бізнесу та технологій
№ 3 (25) 2014

Видається з 2004 р.

Свідцтво про державну реєстрацію
В Держкомітеті телебачення і радіомовлення
серія КВ № 880 від 01.06.2004

Засновник: ПВНЗ “КІБІТ” ТОВ

Затверджено до друку Вченою Радою
Київського інституту Бізнесу та технологій
Протокол № 3 від 29 жовтня 2014 року

Тираж 500

Адреса редакції:
04078, м. Київ, Білицька 41/43
Телефон для довідок: 8-044-430-32-64

Видавець – ПВНЗ “Київський інститут
бізнесу та технологій” ТОВ
04078, м. Київ, Білицька 41/43
Телефон для довідок: 8-044-430-32-64
e-mail: vestnik@kibit.edu.ua

За достовірність інформації в публікаціях
відповідальність несуть автори статей.

УДК. 65.016.7

Бєлова А.І., к.е.н.
м. Київ

МОДЕЛЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЄЮ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті побудовано, розкрито та обґрунтовано структурно-логічну схему потенційно-факторних об'єктів аналізу в межах сучасної системи моніторингу результативності стратегічного управління реструктуризацією, що базується на ідентифікації зовнішніх і внутрішніх резервів різної природи, визначених з урахуванням: етапів життєвого циклу підприємства; стадій експлуатації технологічного обладнання; області існування зовнішніх і внутрішніх резервів в контексті провадження реконструкції та діагностики, модернізації та санації, оновлення, ремонту, інжинірингу, реінжинірингу і кросінжинірингу виробничо-господарських і техніко-технологічних процесів.

Ключові слова: система моніторингу результативності стратегічного управління реструктуризацією підприємств, структурні зрушення.

Аннотация. В статье построена, раскрыта и обоснована структурно-логическая схема потенциально-факторных объектов анализа в рамках современной системы мониторинга результативности стратегического управления реструктуризацией, которая базируется на идентификации внешних и внутренних резервов разной природы, определенных с учётом: этапов жизненного цикла предприятия; стадий эксплуатации технологического оборудования; области существования внешних и внутренних резервов в контексте осуществления реконструкции и диагностики, модернизации и санации, обновления, ремонта, инжиниринга, реинжиниринга и кроссинжиниринга производственно-хозяйственных и технико-технологических процессов.

Ключевые слова: система мониторинга результативности стратегического управления реструктуризацией предприятий, структурные сдвиги.

Abstract. In the article the flow diagram chart of potentially-factor objects of analysis within the limits of the modern system of monitoring of effectiveness of strategic management is exposed and reasonable restructuring, that is based on authentications of external and internal backlogs of different nature, certain with taking into account: the stages of life cycle of enterprise; stages of exploitation of technological equipment; to the area of existence of external and internal backlogs in the context of realization of reconstruction and diagnostics, modernization,

updating, repair, engineering, cross-country race engineering of industrial and economic and technological processes.

Keywords: system of monitoring of effectiveness of strategic management restructuring of enterprises, structural changes.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Об'єктивно слід визнати, що цілеспрямовані процеси реструктуризації підприємств в Україні супроводжуються різномасштабними деструктивними соціально-економічними та суспільно-політичними трансформаціями, які зумовлюють кількісні та якісні зміни в економічній архітектоніці та інноваційно-інформаційній динаміці промислового виробництва, що функціонує в умовах ресурсних обмежень. Однак, структурні зрушення в економіці України не відбуваються у напрямі загальносвітових тенденцій інноваційного зростання, оскільки мають, здебільшого, розбалансований характер, що і призводить до диспропорційності розвитку національної економічної системи, у цілому, та виробничо-економічних систем, зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Ґрунтовний доробок щодо формування та використання нової системи стратегічного управління реструктуризацією промислових підприємств в умовах нестабільного середовища та економічного розвитку національної економіки здійснено вітчизняними науковцями: О. М. Алимовим, Б. М. Данилишиним, В. В. Микитенко, О. І. Тимченко, В. Ю. Худолей, А. І. Чухно, Л. Г. Чернюк, О. С. Шнипко, С. М. Шкарлетом та іншими. Проте, наразі, потребують подальшого вивчення й розв'язання питання щодо розробки базових і концептуальних положень використання моніторингового аналізу замкнених потоків інформації та керуючих впливів при запровадженні удосконаленої системи стратегічного управління реструктуризацією підприємств в регіонах (ССУРПР).

Мета статті. Метою статті – є формування й добір пріоритетних об'єктів задля запровадження удосконаленої системи моніторингу результативності стратегічного управління реструктуризацією підприємств в регіонах держави, а також визначення етапів ідентифікації наявних (внутрішніх і зовнішніх) резервів виробничо-економічної системи та їхнього залучення до цілеорієнтованого управління структурно-динамічними трансформаціями в умовах ресурсних обмежень.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Підтвердити, що система моніторингу результативності стратегічного управління реструктуризацією підприємств в регіонах на сьогодні стала дієвим прикладним стратегічним інструментарієм за рахунок чіткої визначеності вимірів та розбудованої мережі точок спостере-

жень, де здійснюються: а) обробка, аналіз і систематизація даних у центральному сервері, який одержує інформацію у певному порядку; б) науково-прикладні дослідження, пріоритетність яких будується на результатах виконаних спостережень. При цьому, головною практичною перевагою сформованої системи моніторингу – є можливість одержувати постійно поновлювальну інформацію щодо: 1) дієвості процесів формування, нарощення і використання стратегічного потенціалу підприємства в регіоні; 2) результативності використовуваного стратегічного інструментарію та оригінальної системи стратегічного управління реструктуризацією, запровадження якої у практику дозволить не лише ухвалювати оперативні рішення, а й визначати напрями реалізації міжгалузевої і міжрегіональної взаємодії із суміжними підприємствами та галузями.

У остаточному підсумку, за результатами її впровадження, імовірним стає створення організаційно-економічних передумов для обґрунтованого формування регіональної політики реструктуризації, що носить упереджуючий характер в контексті застосування детермінант інтеграційної стратегії управління реструктуризацією підприємств в регіоні. Для пов'язування усіх спостережень у єдине поле ідентифікації вимірів стратегічного управління підприємством, у першу чергу, автором виділено об'єкти моніторингу та сформовано інформаційно-аналітичну систему, одним із найбільш важливих елементів якої буде база даних, що працює у перманентному режимі за принципом «Real-Time». Сукупність об'єктів моніторингу – це керовані за єдиною програмою стратегічного управління реструктуризацією процеси щодо реформування, оновлення, модернізації, реконструкції, са-

нації тощо, цілеспрямовані яких здійснюються в режимі регулювання поділу/ перерозподілу масштабів освоєння базових потенціалів підприємства та навантаження на виробничо-економічну систему керуючих впливів з метою формування оптимізованих графіків підвищення результативності функціонування системи стратегічного управління реструктуризацією підприємств. Однак, при системному підході можна виокремити перелік певних технологічних і експлуатаційних, організаційно-економічних і режимних обмежень раціоналізації освоєння промислового потенціалу підприємств, а також потенціалів енергоефективності та економічної безпеки (табл. 1).

Викладені вище обмеження щодо використання сформованої автором системи моніторингу результативності стратегічного управління враховують наступні нормативно-правові вимоги: підприємство сплачує за навантаження на НПС за урахуванням своєї найбільшої потужності – представлено у вигляді формули (1):

$$P_{\text{спл}} = \max \{ \bar{P}_3, P_{\text{max } V}, P_{\text{max } B} \} \quad (1)$$

де $\bar{P}_3$ – заявлена (або наявна) потужність у періоди максимуму навантаження виробничої програми на НПС; $P_{\text{max } V}, P_{\text{max } B}$ – усереднені проміжки часу максимального значення активної потужності підприємства з урахуванням, наприклад, максимальних навантажень єдиної енергетичної системи регіону.

Причому, щодо ідентифікації вимірів останніх показників, то передбачається, що повинна виконуватися наступна умова (2):

Таблиця 1.

*Технологічні та експлуатаційні обмеження раціоналізації освоєння промислового потенціалу підприємств і потенціалів енергоефективності та економічної безпеки **

Обмеження щодо раціоналізації використання	Шляхи і засоби елімінування перешкод на шляху раціоналізації освоєння трьох ключових потенціалів
Експлуатаційні обмеження регламентують межі змін поточних значень активної потужності окремих підприємств, що обумовлені вимогами, передбаченими у відповідних правилах економічної безпеки та експлуатації технологічних агрегатів.	Не усі підприємства, залежно від категорійності за параметрами надійності функціонування, можуть бути об'єктами моніторингу. Це стосується підприємств-споживачів, у більшій мірі, теплоенергії, що обумовлено специфічними режимами газо-, електро- і тепло- постачання (тобто, технологічним обмеженням режимів споживання). Тому, у разі їхньої афіліації з окремою компанією чи до певного типу об'єднання, вони, зазвичай, не можуть брати участь у регулюванні процесів із управління реструктуризацією / коригуванні цільових показників результативності стратегічного управління.
Технологічні обмеження регламентують тривалість діапазону зменшення (збільшення) навантаження підприємств на НПС у відповідності до вимог економічної безпеки та експлуатації конкретного виробництва із заданою ритмічністю функціонування підприємства в регіоні.	Перелік процесів реструктуризації та їхні відповідні характеристики (глибина регулювання, сприйнятливість до керуючих і тривалість регулюючих впливів) слід формувати на: а) діючих підприємствах – за результатами системного аналізу режимів активізації структурно-динамічних зрушень за окремими об'єктами дослідження; б) знову спроектованих чи реконструйованих підприємствах – з урахуванням планових (заданих) режимних і організаційно-економічних обмежень щодо раціоналізації освоєння стратегічного потенціалу та забезпечення структурної раціональності функціонування.

Організаційно-економічні галузеві обмеження визначають можливість використовувати методи стратегічного планування та забезпечувати діяльність елементарних підприємств, ділянок та цехів в режимах, що забезпечують виконання виробничої програми з одночасним урахуванням соціальних, технологічних і зовнішньоекономічних вимог до результатів її реалізації. До цих обмежень можливо, наприклад, віднести і припустимі межі інтенсивності функціонування (продуктивності) окремих, зі складу об'єднання, підприємств, ділянок і цехів у денні/ нічні періоди, вихідні, святкові дні та різні сезони року.	Задля усунення організаційно-економічних обмежень слід передбачити вирішення наступних прикладних завдань щодо: а) припинення марнотратного використання будь-якого виду ресурсів, резервів і можливостей; б) зменшення залежності як підприємства, так і регіону від використання імпортованих паливно-енергетичних ресурсів; в) збереження власних ресурсів, зокрема, непоновлюваних джерел енергії; г) попередження та зниження технологічного навантаження НПС і усунення екологічного ризику; д) врахування соціальних наслідків еволюції/ реструктуризації як виробничо-економічної системи, у цілому, так і систем енергопостачання та впровадження енергоефективних технологій; ж) забезпечення тих потреб, які при відмові від реструктуризації, призводили до надлишкового попиту на використання різних за природою ресурсів чи обумовили залучення до організаційно-економічних і техніко-технологічних процесів наявних резервів підприємства. Тому, слід передбачити, що система моніторингу повинна: а) полегшити загальний фінансовий стан енергетичної галузі та використати відповідні засоби протидії зростання витрат, що генерує в її межах визначальну ланку антикризової системи управління підприємством; б) забезпечити цілеспрямований упорядкований поділ/ перерозподіл зусиль різних підприємств у відповідності до прийнятих цілей і затверджених програм (це не виключає їхньої діяльності на конкурентній основі та реалізації самостійних досліджень у своїх наукових або комерційних інтересах).
Режимні обмеження навантаження та значимість для забезпечення надійності функціонування (і підвищення конкурентоспроможності) виробничого плану певного підприємства для об'єднання чи асоціації – це також оперативні обмеження (див., табл. 2) режимів його функціонування. Зазвичай, їх вводять суб'єкти енерго- чи екологічного нагляду стосовно підтримання вимірів енергоефективності задля забезпечення працездатності електро- й енерго- систем в екстремальних ситуаціях чи усунення навантаження на НПС. Режимні обмеження наносять чималий збиток (жорсткі попередження у термінах і штрафні санкції), а при плануванні оптимізованого складу заходів не враховується регулювання навантаження при режимних обмеженнях.	Пріоритетність локалізації зусиль в межах окремих підприємств щодо регулювання навантаження режимних обмежень встановлюється у певні терміни реалізації стратегії управління реструктуризацією (за оцінками поточних і планових значень регулювальних характеристик, показниками режимів електроспоживання, екологічного і технічного стану обладнання), хоча, за цільовими програмами можна поступово змінювати ці вимоги на контрольованих інтервалах часу. Тоді, затверджені програми і технічні засоби управління моніторингом результативності ССУ_{РПР} повинні забезпечувати: – планування графіків навантаження/ освоєння стратегічного потенціалу у короткостроковому періоді (на добу, тиждень, місяць тощо) чи оперативне регулювання (на контрольований проміжок часу) за: а) окремими підприємством із обліком експлуатаційних обмежень; б) групою однорідних, за технологічною ознакою, підприємств/ ділянок із урахуванням технологічних обмежень; в) асоціацією чи об'єднанням, у цілому, з обліком організаційно-економічних і режимних обмежень; – корекцію регулювальних характеристик чи сприйнятливості певного підприємства до регулюючих впливів у моменти ухвалення рішення щодо стратегічного управління реструктуризацією з урахуванням режимних обмежень і поточних значень фінансово-економічних оцінок ефективності функціонування/ навантаження на навколишнє природне середовище; – управління розвитком певного підприємства в системі регіональної економіки у діалоговому режимі – з урахуванням здатностей у корелянта/ суб'єкта управління, який опікується проблемами реструктуризації щодо ухвалення рішень чи визначення пріоритетного її напрямку.

Джерело * Визначено та узагальнено у табличному вигляді автором, що представлено науковій спільноті у попередніх наукових працях дослідника [10-14; 18].

$$P_{\text{спл}} \leq \bar{P}_3 - \Delta \bar{P}_{\text{об}} \quad (2)$$

де $\Delta \bar{P}_{\text{об}}$ – обмеження щодо режимних навантажень, які вводяться енерго- та екологічним наглядом (для стягування збільшеної плати за кожен кВт перевищення регламентованого значення потужності). При цьому, штрафні санкції вводяться на весь період максимуму режимного навантаження $\Delta P_{\text{об}}$ та обчислюються за формулою вигляду (3):

$$\Delta T_{\text{об}} = \Delta T_{\text{рм}} - \Delta T_{\text{вм}} \quad (3)$$

де $\Delta T_{\text{рм}} - \Delta T_{\text{вм}}$ – відповідні періоди максимального використання виробничих потужностей певного підприємства. У той же час, слід вказати, що контрольовані усереднені виробничої програми значення активної потужності можна знизити за рахунок реалізації в межах стратегії управління реструктуризацією заходів щодо зменшення кількості скидання навантаження.

Однак, у цей час, суб'єкти управління підприємством не здатні обмежувати короткочасне скидання виробничої потужності, оскільки існує надзвичайно

низька імовірність сприйнятливості виробничо-економічної системи до регулювання навантаження при підтриманні усталених темпів функціонування. Тому, у відповідності до вимог енерго- і екологічного нагляду за оперативними обмеженнями режимів функціонування слід все ж таки уникати відключення електро- і водопостачання виробничої програми (на період тривалістю $\Delta T_{ум}$), що можна передбачити за урахування черговості поділу/перерозподілу ресурсів між ділянками, цехами або ж підприємствами (які входять, наприклад, до складу певної асоціації чи об'єднання) у разі прийняття спеціальних наказів чи затвердження організаційно-економічних умов забезпечення надійності функціонування.

Ситуація суттєво може змінитися у разі запровадження у практику оригінальної системи моніторингу результативності стратегічного управління реструктуризацією підприємств. При цьому, з'являється можливість отримати об'єктивні: а) прогнози щодо визначення у кількісному вигляді періодів формування

на $P_{max} \text{ у } (B)$ і, оперативно, у темпі усталеного процесу реалізації виробничої програми для певного підприємства; б) оцінки за системою моніторингу поточні значення регуляторних характеристик підприємства, ділянок чи виробництв задля визначення імовірних піків нарощення потужності певного підприємства / об'єднання в регіоні.

Однак, слід вказати і на наступний факт: як відомо з обґрунтувань, приведених у джерелі [19], число діючих регульованих за потужністю підприємств, визначається з урахуванням їхніх виробничо-господарських і технологічних характеристик і залежить, насамперед, від технічних можливостей формування, нарощення і раціоналізації використання стратегічного потенціалу. Тоді, при використанні у стратегічному управлінні реструктуризацією автоматизованих систем і сучасних технічних засобів контролю можна з високою ефективністю реалізувати усі перераховані раніше пріоритетні напрями модернізації, реформування, оновлення тощо, що, відповідно, повинно відображатися за результатами моніторингу.

Варто відмітити, що технічні засоби рекомендується вибирати, виходячи з переліку й змісту пріоритетних для певного підприємства виробничо-господарських завдань, у відповідності до алгоритму використання системи моніторингу та реальних можливостей у площині матеріального забезпечення проєктних і конструкторських робіт з його впровадження.

У системі стратегічного управління реструктуризацією підприємств в регіонах (ССУ_{рп}) аналіз визначеного переліку цільових показників є найважливішим елементом, на якому замикається внутрішній цикл системи моніторингу. Дієвість цього елемента забезпечується його орієнтацією на пошук, оцінку й облік резервів і можливостей виробничо-

економічної системи. Реалізація цих функцій системи моніторингу може бути забезпечена лише у тому випадку, коли трактувати функції з аналізу не як одноразовий періодичний процес, а як постійно виконувану систему процедур у динамічній взаємодії з усіма елементами оригінальної ССУ_{рп}. При цьому, як відомо, не можливо відмежуватися і від того, що ССУ_{рп} повинна перебувати у складі більш загальної схеми управління – управління розвитком підприємства, що поєднуватиме усі стадії життєвого циклу останнього. Поряд із вищенаведеним, підтвердимо, що деталізація параметрів структурно-динамічних зрушень в межах певного підприємства, дозволить уможливити нарощення резервів за рахунок ініціювання когнітивно-інформаційного процесу руху знань. Відсутність резервів означає вичерпання джерел прогресивної трансформації, тому, ми їх визначили в якості потенційних можливостей підвищення результативності стратегічного управління реструктуризацією підприємства. Звідси, можна виділити п'ять етапів їхнього створення, трансформації та трансляції за наслідками запровадження моніторингу. А, саме:

1. Одержати загальний, інтегрований вимірник результативності стратегічного управління реструктуризацією підприємства за єдиним критерієм його оцінювання;
2. Забезпечити аналіз динаміки показників результативності;
3. Встановити зв'язок між результативністю стратегічного управління реструктуризацією підприємства та його фінансовим станом;
4. Визначити найбільш важливі області діючих резервів;
5. Інкорпоровати важелі впровадження результатів аналізу до організаційно-економічного механізму стратегічного управління реструктуризацією підприємства.

Особливо важливим є момент, який стосується процедур із ідентифікації резервів різної природи щодо підвищення рівня результативності стратегічного управління: безсумнівно, в межах будь-якого підприємства є достатній масштаб резервів і можливостей. При цьому, серйозним доводом щодо імовірності забезпечення результативності стратегічного управління є те, що усі види резервів, реалізуються лише в межах підприємства. Звідси, оригінальна ССУ_{рп} має бути побудована таким чином, щоб, по-перше, стимулювати процеси формування, нарощення і використання резервів, що перебувають у компетенції підприємств; по-друге, зацікавлювати зовнішні структури управління щодо залучення резервів суміжних підприємств і виробництв.

Тому, визнаємо, що аналіз масштабів розвиненості резервів різної природи, що характеризує ССУ_{рп}, повинен бути орієнтованим як на виявлення резервів, так і на визначення тих областей існування резервів, у реалізації яких, імовірно, будуть зацікав-

лені зовнішні до підприємства структури управління (засвідчено й доведено у [17]). Задля виділення в межах системи моніторингу об'єкту щодо локалізації зусиль в контексті об'єктивізації аналізу резервів, попередньо слід звернутися до сутності та змісту стратегічного управління реструктуризацією підприємства як цілеорієнтованого процесу, що відповідає, його життєвому циклу. При цьому, визнаємо, що основний висновок, отриманий у результаті аналізу резервів, полягає у тому, що реструктуризація на стадії експлуатації підприємства визначається більшою мірою якістю, ніж етапи зародження і стабілізації. Цей висновок зроблений, виходячи з того, що базовий рівень результативності стратегічного управління за наслідками запровадження $CCU_{\text{РПР}}$ завжди буде більшим, ніж усереднене його значення на попередньому етапі функціонування підприємства.

Звідси, у прогностичному етапі останнього, по-перше, вже закладено проектні рішення із стратегування; по-друге, якість реконструйованого устаткування

суттєво впливає на терміни виходу виробничо-економічної системи на цільові показники результативності та надійності функціонування підприємства; по-третє, якість процесів реструктуризації, оновлення чи реконструкції коригується на вже досягнуті показники.

Слід вказати і на те, що технологічні, режимні, організаційно-економічні та експлуатаційні фактори формування і нарощення рівня результативності стратегічного управління на діючому підприємстві будемо розглядати як зовнішні, у вигляді визначених обмежень (див., табл. 1). Пріоритетність цього питання полягає у тому, наскільки повно реалізуються можливості суб'єктів управління, які опікуються реструктуризацією у процесі освоєння і залучення резервів до стратегічного управління. У цьому випадку, можливим є період в межах якого обов'язково слід враховувати приведені у табл. 1 обмеження, усунення яких і обумовлюють/уможливлюють суттєве зростання рівня результативності стратегічного управління і, відтак, і функціонування $CCU_{\text{РПР}}$.

Рис. 1. Структурно-логічна схема формування і залучення резервів (для виділення об'єкту аналізу в системі моніторингу) за етапами життєвого циклу певного підприємства в контексті підвищення результативності стратегічного управління реструктуризацією

Очевидно, необхідним є визначення порогових значень показника результативності за чотирма кількісно-якісними рівнями: високої результативності стратегічного управління реструктуризацією в межах [3,9 і вище]; середнього рівня результативності [2,9 ч 3,8]; перехідного рівня результативності [1,9 ч 2,8]; низького рівня результативності стратегічного управління реструктуризацією підприємств в регіонах [0,5 ч 1,8]. Звідси, підтвердимо приведені вище кваліметричні викладки і обґрунтування:

– ступінь наближення до верхньої границі інтервалу результативності стратегічного управління у повній мірі залежить від ступеня освоєння внутрішніх резервів підприємства. Однак, показник-індикатор результативності за даних умов функціонування виробничо-економічних систем – це залежна змінна конститутивно-ключового регресору від широкого кола системно-універсальних факторів і від якості та результативності оригінальної $ССУ_{РПР}$. Тому, репрезентуємо структурно-логічну схему ідентифікації об'єкта аналізу, що відповідає за своїми детермінантами інтеграційно-алармовому підходу до процесів формування/підвищення результативності стратегічного управління реструктуризацією підприємств в регіонах (рис. 1). Поряд із цим, підтвердимо, що існування внутрішніх і зовнішніх резервів на етапах життєвого циклу підприємства, зокрема, «прискорення росту» та «стабілізація» можуть бути представлені і будь-яким іншим виглядом.

У пропонованій до використання структурно-логічній схемі визначено ієрархію елементів, що репрезентують процеси як нормальної, так і пост-нормальної експлуатації технологічного обладнання, устаткування і оснащення (зокрема, для теплоенергетичних підприємств і підприємств енергетичного машинобудування). При цьому, залучення внутрішніх і зовнішніх резервів на цих двох етапах, дозволить забезпечити певний рівень результативності стратегічного управління. Оскільки, доцільність провадження будь-якого напрямку реструктуризації підприємства на етапах життєвого циклу (ЖЦ) «зародження» і «занепад» – не має сенсу. Однак, у приведеній структурно-логічній схемі (рис. 1) розмежовано лише прямі функціональні залежності, проте, надалі, її подальша розбудова передбачатиме можливість поглиблення та деталізації за умови нарощення можливостей суб'єкта господарювання і бажання досягти цільових показників результативності стратегічного управління реструктуризацією певного підприємства в регіоні.

Слід зазначити, що визначені об'єкти моніторингу резервів за результатами аналізу розглядалися в контексті вирішення загального завдання – створення інформаційної бази для визначення пріоритетних напрямів реструктуризації. Тому, технічне виконання ілюстративних прикладів і розрахунків дозволить вра-

хувати і інші можливості у сфері забезпечення результативності стратегічного управління в межах оригінальної $ССУ_{РПР}$. У результаті більш докладного, надалі, аналізу різних за природою резервів може виявитися доцільним внесення коректив до організаційної структури управління задля формування оптимізаційного комплексу організаційно-технічних заходів, призначених для впровадження, з врахуванням пріоритетів щодо зростання сукупної результативності стратегічного управління реструктуризацією виробництва і підвищення загального рівня надійності функціонування підприємств в регіоні.

Висновок і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Таким чином, задля ефективного функціонування та розвитку підприємств удосконалено структурно-логічну схему потенційно-факторних об'єктів для аналізу в межах системи моніторингу результативності стратегічного управління реструктуризацією, що базується на ідентифікації зовнішніх і внутрішніх резервів різної природи, визначених з урахуванням: а) етапів життєвого циклу підприємства; б) стадій експлуатації технологічного обладнання; в) області існування зовнішніх і внутрішніх резервів в контексті провадження реконструкції та діагностики, модернізації та санації, оновлення, ремонту, інжинірингу, реінжинірингу і кросінжинірингу виробничо-господарських і техніко-технологічних процесів.

Приведені обґрунтування та науково-прикладні розробки передбачають застосування в межах сформованої системи моніторингу удосконаленого методичного підходу до визначення структурно-динамічної раціональності функціонування виробничо-економічної системи регіону. Розрахунок цих показників спирається на обчислення за вагомістю впливу п'яти паритетних для неї потенційно-факторних детермінант (екологічної, економічної, організаційної, соціальної, ринкової) забезпечення результативності функціонування при інтерпретації вимірів структурної якості за десятима складовими економічної безпеки регіональної соціально-економічної системи, які вона набуває за наслідками реалізації Стратегії реструктуризації підприємств базових видів економічної діяльності, що функціонують в межах регіону, забезпечує, у повній мірі, виникнення такої ознаки як «системність реструктуризації» підприємств. Останнє трактування дозволяє розвинути вихідні положення теорії економіки та управління підприємствами за рахунок залучення до процесів стратегічного управління цільової детермінанти – системності реструктуризації, яке трактується автором як загальна властивість цілеспрямованої реалізації структурно-динамічних зрушень в межах певного підприємства, що спирається на домінанти інтеграційно-алармової концепції відповідного типу, викорис-

тання яких дозволяє забезпечити щільність взаємозв'язків між елементами системи стратегічного управління їхньою реструктуризацією, що формують та розвивають пріоритетні для певного підприємства виробничо- й організаційно- економічні, техніко-технологічні, еколого-, енерго- й соціально- економічні відносини і взаємозалежності. Зазначене утворює певну цілісність, чітку взаємозалежність між системоутворюючим регулятором та засобами досягнення цілей реструктуризації і процесами освоєння наявного стратегічного потенціалу в умовах ресурсних обмежень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України за № 603-р від 17.07.2013 року «Концепція Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2020 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/603-2013-%D1%80#n10>.
2. Постанова Кабінету Міністрів України за № 921 від 12.09.2012 року «Про внесення змін до Державної цільової економічної програми енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010-2015 роки». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/921-2012-%D0%BF>.
3. Гесць В. М. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку: Монографія [Текст]: / Під ред. В. М. Гесця. – К.: Ін-т економічного прогнозування НАН України; Фенікс, 2003. – 325 с.
4. Коробко Б. П. Енергетика та сталий розвиток [Текст] / Б. П. Коробко // Інформаційний метод. посібник для українських ЗМІ. – Київ. – 2007. – 44 с.
5. Кузьменко Г. Г. Розроблення комплексу реструктуризаційних заходів по реалізації політики сталого розвитку України та високої енергоефективності промислового виробництва [Текст] / Г. Г. Кузьменко, Л. В. Сахневич // Збірник матеріалів міжнар. наук.-практ. конф.: «Україна – Польща – ЄС: сучасний стан та перспективи»: [зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. / за заг. ред. д.е.н. Г. Г. Савіної] (м. Ополе). – Ополе, ХНТУ МОН України та Опольський університет, Вид-во ПП Вишемирський В. С., 2010. – 288 с. – С. 97 – 104.
6. Микитенко В. В. Технології управління реструктуризацією промисловості та стратегічним потенціалом України [Текст] / Микитенко В. В., Алімов О. М. // Електронний фаховий журнал ДУ ІЕП НАНУ, Національне господарство України: теорія та практика управління, Електронне наукове фахове видання 2011. – № 1 (1). [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/NacGosp/2011/Alimov_Mikitenko.pdf.
7. Чупріна М. О. Використання іманентної особливості потенціалу соціально – економічних та організаційних змін в контексті реструктуризації підприємств / М. О. Чупріна // Формування потенціалу соціально – економічних та організаційних змін: Монографія / За заг. ред. І. А. Ігнат'євої, В. В. Микитенко. – К.: РВПС України НАН України і КНУТД МОНмолодьспорту України, Вид-во ПП Вишемирський В. С., 2010. – 694 с. [С. 61 – 76].
8. Ладонько Л. С. Економічне прогнозування та розробка політики макроекономічного регулювання загальноєкономічного прискорення у промисловості України [Текст] / Л. С. Ладонько, О. О. Прохода / Зб. мат. міжн. наук.-практ. конф. «Україна – Польща – ЄС: сучасний стан та перспективи», м. Ополе, Польща. – Херсон: вид-во ПП Вишемирський, 2010. – С. 299 – 316.
9. Стефаненко-Шупик А. П. Моделювання розвитку інтелектуального потенціалу виробничо-економічних систем: критерії, оцінка та прогноз [Текст] / А. П. Стефаненко-Шупик, Л. В. Сахневич // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури: Збірник фахових наукових праць: Випуск 31. – Київ: НАУ МОНмолодьспорту України, 2011. – 222 с. – [С. 183 – 191].
10. Белова А. І. Інкорпорація загальноєкономічної динаміки розвитку промисловості в регіонах до концептуально-аналітичної моделі механізму управління реструктуризацією / А. І. Белова // Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції: науковий журнал. – Херсон, Вид-во Херсонського національного технічного університету МОН України, 2014. – № 13 (01). – С. 41 – 49.
11. Белова А. І. Чинники генерування ознак конкурентоспроможності промисловості в регіонах та забезпечення результативності функціонування / А. І. Белова, С. О. Алімов // *Економіка. Управління. Інновації: Електронне наукове фахове видання* [Електронний ресурс], / Житомирський державний ун-т ім. І. Франка МОН України. – Житомир. 2014. – № 1 (13). – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2014_1_23.pdf.
12. Белова А. І. Структурно-динамічні трансформації в операційній системі підприємств за результатами впровадження технології управління реструктуризацією [Текст] / А. І. Белова // АГРОСВІТ: науковий журнал – наукове фахове видання. – Київ: Вид-во Дніпропетровського державного аграрного університету, ТОВ «ДСК Центр», 2014. – № 17. – С. 54 – 63.
13. Белова А. І. Формування технологічних переваг реального сектору регіональної економіки в контексті його цільової реструктуризації / А. І. Белова // Вісник Житомирського державного технологічного університету: щоквартальний науковий журнал. Серія «Економічні науки». Journal Zhytomyr State Technological University: наук. журн. / Житомирський державний технологічний університет. – Житомир, Вид-во Житомирського державного технологічного університету МОН України, 2014. – № 3 (69). – С. 67 – 75.
14. Белова А. І. Розроблення та добір прикладного інструментарію стратегічного управління реструктуризацією підприємств / А. І. Белова // АГРОСВІТ: науковий журнал – наукове фахове видання. – Київ: Вид-во Дніпропетровського державного аграрного університету, ТОВ «ДСК Центр», 2014. – № 18. – С. 39 – 47.
15. Худолей В. Ю. Енергоефективність національного промислового виробництва: технології регіонального управління: Монографія [Текст] / В. Ю. Худолей. – К.: МНТУ ім. академіка Ю. Бугая, Вид-во ПП Вишемирський В., 2013 – 436 с.
16. Белова А. І. Контролінг [Текст] // А. І. Белова, Т. І. Лозова, Г. Ю. Олійник та ін. – Бориспіль, Інститут муніципального менеджменту при Міжрегіональній Академії управління персоналом. – Бориспіль, 2011. – С. 514.
17. Белова А. І. Управління забезпеченням ефективності функціонування регіонального промислового виробництва [Текст] / А. І. Белова // Український соціум: наука – освіта – виробництво: [Зб. наук. пр.] / [А. І. Белова, О. В. Гребенюк, А. О. Пінчук та ін.]; за наук. ред. В. В. Микитенко. – Вип. 6. – Київ, Вид-во МНТУ ім. Академіка Ю. Бугая, Асоціація ТЕКУ, Центр перспективних соц. Досліджень Міністерства соціальної політики України і НАН України, Вид-во ПП Вишемирський В. С., 2013. – С. 58 – 63.
18. Белова А. І. Підвищення ефективності підприємств транспортної галузі у контексті регіонального розвитку / А. І. Белова, А. Є. Лішук // Матеріали Міжнародної науково-

практичної конференції (20.05. – 21.05.2013 р.) Державного економіко-технологічного університету транспорту. – К.: Міністерство транспорту та зв'язку України, ДЕТУТ, 2013. – С. 54 – 63.

19. Мельник В. П. Інноваційний ресурс господарського розвитку промисловості: Монографія [Текст] / [Бондар К. Л., Дерев'янкін Т. І., Мельник В. П., Микитенко В. В. та ін.] / За ред. В. П. Мельника – К.: Об'єднаний ін-т економіки НАН України, 2005. – 363 с.

УДК 336.663:338.432

БЕЧКО В.П., к.е.н.

ВРАЧИНСЬКА О.В.

м. Умань

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ НОРМУВАННЯ ОБОРОТНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Анотація. Дослідженнями доведено, що більш ефективно використовуються оборотні кошти за умови їх мінімальних запасів, які визначаються в процесі нормування. Обґрунтовано пропозиції щодо необхідності розмежування рахунків в банках для відображення грошових потоків інвестиційної та операційної сфери діяльності, які дадуть можливість попередити нецільове використання коштів, призначених для формування оборотних коштів. Розмежування операційного та інвестиційного балансів в рамках звітності підприємства дозволить уникнути імобілізації оборотних коштів на цілі, не пов'язані з виробничою діяльністю.

Ключові слова: оборотні кошти, нормування, мінімальна потреба, розмежування рахунків, операційний та інвестиційний баланси.

Аннотация. Исследованиями доказано, что более эффективно используются оборотные средства при условии их минимальных запасов, которые определяются в процессе нормирования. Обоснованы предложения относительно необходимости разграничения счетов в банках для отображения денежных потоков инвестиционной и операционной сферы деятельности, которые дадут возможность предупредить нецелевое использование средств, предназначенных для формирования оборотных средств. Разграничение операционного и инвестиционного балансов в рамках отчетности предприятия позволит избежать иммобилизации оборотных средств на цели, не связанные с производственной деятельностью.

Ключевые слова: оборотные средства, нормирование, минимальная потребность, разграничение счетов, операционный и инвестиционный балансы.

Abstract. The research has shown that circulating assets are used more effective in condition of their minimal reserves which are defined in the process of rate setting. The author has substantiated the suggestions

concerning the necessity for the demarcation of bank accounts for the reflection of cash flows of the investing and operating scope of activity, which will enable to prevent misapplication of funds which were intended for the formation of circulating assets. The demarcation of operating and investing balances within the accountability of an enterprise will allow to avoid immobilization of circulating assets for the purposes which are not related with the production activity.

Keywords: circulating assets, rate setting, minimum requirement, demarcation of bank accounts, operating and investing balances.

Постановка проблеми. Ефективне функціонування підприємств аграрного сектору економіки за сучасних ринкових умов значною мірою залежить від забезпеченості й раціонального використання ними оборотних засобів. Тому організація оборотних засобів набуває особливого значення та вимагає ефективного управління ними на основі їх нормування.

Необхідною умовою ефективного управління оборотними засобами є науково обґрунтоване визначення потреби в них на основі нормування. Але, на жаль, останнім часом на сільськогосподарських підприємствах нормуванню оборотних засобів не приділяється належної уваги. Основними причинами цього є: втрата підприємствами аграрної галузі власних оборотних коштів, що призвело до зниження їх фінансової стійкості, платоспроможності та втрати кредитоспроможності; неможливість установаження обґрунтованих нормативів через створення понаднормативних виробничих запасів для часткової нейтралізації інфляційних ризиків; складна й дуже деталізована методика розрахунку потреби в оборотних засобах стала непридатною в ринкових умовах для управління коштами й ресурсами підприємства.

Мета статті. Метою даної публікації є удосконаленні методики нормування оборотних засобів підприємств аграрної сфери.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню нормування оборотних засобів присвячені праці вітчизняних і зарубіжних учених-економістів: М.Я.Дем'яненка, Л.А.Демчук, Я.Б. Дропи, В.І. Ільчика, А.Р.Радіонова, В.М. Таранкова, П.А. Хуторського та інших. Проте в умовах трансформації економічних відносин багато аспектів цієї важливої проблеми потребують подальших досліджень з метою пошуку оптимальних шляхів її вирішення.

Виклад основного матеріалу. Як свідчить економічна наука норматив власних оборотних засобів покликаний забезпечити безперебійну діяльність підприємства при їх мінімальних розмірах. Суспільство в цілому зацікавлене в здійсненні процесу виробництва за таких умов і таку зацікавленість повинні реалізовувати самі підприємства. Хоча в практичній діяльності сільськогосподарських підприємств прослідковується тенденція в зацікавленості мати в наяв-

ності таку кількість виробничих запасів, яка спроможна забезпечити необхідний технологічний ритм виробництва. В той час, в силу різних протиріч навіть тоді, коли постачальницький обіг налагоджений, відповідає сучасним умовам, підприємства накопичують „про запас” виробничі запаси на той випадок, коли зможуть їх використовувати в повному обсязі в технологічному процесі. Так, наприклад, переважна частина підприємств закуповує у вересні – жовтні насіння та посадковий матеріал в розмірі від 80 до 90 % від потреби для посіву у весняний період. З однієї сторони така забезпеченість у посадковому матеріалі дає упевненість керівникам підприємств в тому, що посівна компанія в наступному році буде проведена в оптимальні строки при забезпеченні технологічного ритму виробництва. Накопичення запасів поверх норми пояснюється нестабільними цінами на всі види покупних товарно – матеріальних цінностей. Загальновідомо, що в період нестабільної економіки ціни на основні покупні виробничі запаси зростають значно швидше, ніж ціни на продукцію сільського господарства. Крім того, постачальницькі та збутові організації необґрунтовано завищують ціни на свою продукцію, що призводить до ще більшого диспаритету цін на промислову та сільськогосподарську продукцію.

Практикою доказано, що чим менші запаси, тим вища відповідальність керівників підприємства, тим досконалішою повинна бути організація виробництва. Чітко налагоджена організація виробництва є складовою ефективного використання оборотних засобів підприємств.

Аналіз роботи сільськогосподарських підприємств свідчить, що в даний час не всі керівники підприємств можуть організувати виробничий процес при мінімальних запасах, здебільшого закуповують їх „про запас”. Надмірне придбання товарно – матеріальних цінностей призводить до їх накопичення, і вимагає додаткових витрат, пов’язаних із їх збереженням, доведен-

ням закуплених матеріалів до відповідних технологічних кондицій. Великі витрати при цьому підприємства несуть від природних втрат через псування, нестачі матеріальних цінностей, що досить тривалий час зберігаються. Є випадки, коли придбані матеріальні цінності повністю втрачають свою придатність з причин невідповідного їх зберігання. Тому економія від закуплених товарно – матеріальних цінностей за нижчими цінами не покриває витрат, що несе підприємство на їх зберігання та доведення до технологічних кондицій.

Нами проведений аналіз впливу розміру витрат з насіння і посадкового матеріалу на економічну ефективність виробництва в 455 підприємствах Черкаської області. При цьому використані середньостатистичні дані за 2009 – 2012 роки (табл. 1).

Як свідчать дані табл.1 господарства, в яких загальні витрати на насіння і посадковий матеріал не перевищували 300,0 тис. грн в рік, мають кращі показники господарської діяльності. До таких віднесено 69 підприємств або 15,1 % від загальної їх кількості. В цих підприємствах найбільший дохід від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг на середньорічного працівника, який сягає 1529,1 грн і на 1000 грн основних необоротних і оборотних активів – 170,8 грн. Рівень рентабельності в цій групі складає 8,6 %.

Із наростанням витрат на насіння і посадковий матеріал намічається тенденція погіршення результатів їх діяльності. Зокрема, в групі підприємств, загальні витрати на насіння та посадковий матеріал в яких перевищували 400,0 тис. грн сукупна рентабельність склала 3,2 %, або на 5,4 пункти менше, порівняно з підприємствами, де витрати насіння та садивного матеріалу не перевищували 300,0 тис. грн в рік.

Річна потреба у насінні та посадковому матеріалі покривається за рахунок насіння, що вироблене безпосередньо в господарствах, тобто внутрішнього обороту, і купленого в насінневих господарствах та інших постачальників. За даними дослідження для

Таблиця 1.

Вплив споживання насіння і садивного матеріалу на економічну ефективність виробництва в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області в середньому за 2009 – 2012 рр.

Річне споживання насіння і садивного матеріалу, тис. грн	Кількість підприємств	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг, грн		Чистий прибуток, на 1 га с.- г угідь, грн.	Середній залишок виробничих запасів на 1 га с.- г угідь, грн.	Середній рівень рентабельності, %
		на середньорічного працівника	на 1000 грн основних і оборотних засобів			
До 100	216	813,3	135,7	57,9	302,6	6,7
101 – 200	133	1475,7	162,9	172,9	555,1	8,1
201 – 300	69	1529,1	170,8	225,9	772,2	8,6
301 – 400	19	1362,2	115,9	116,8	601,8	6,8
Більше 400	18	1339,9	100,3	21,8	524,6	3,2

внутрішньогосподарського споживання в середньому за 2009 – 2012 роки для потреб майбутнього врожаю сільськогосподарських культур підприємствами використано 28,4 % насіння власного виробництва.

Паливо та мастильні матеріали, як правило, закуповуються у торговельних посередників. На цей вид виробничих запасів як на жоден інший безпідставно підвищуються ціни в період проведення весняно – польових робіт та період масового збору врожаю сільськогосподарських культур. Держава зі своєї сторони не застосовує жодного із економічних важелів регулювання ціни, залишається лише спостерігачем необґрунтованого її зростання. Нами проаналізовано вплив річного витрачання палива і мастильних матеріалів на економічну ефективність підприємств області, дані наведені в табл. 2.

З приведених у табл. 2. даних видно, що в господарствах, які накопичують на протязі року понаднормативні запаси палива і мастильних матеріалів, знижується ефективність виробництва в цілому. Так, із 455 обстежених підприємств чітко прослідковується тенденція впливу надмірного придбання палива і мастильних матеріалів на їх фінансовий стан.

Підприємства, річне споживання палива і мастильних матеріалів в яких становить 600,0 тис. грн в рік і більше, мають гірші фінансові результати. Рівень рентабельності в цій групі складає 5,2 %, або на 8,2 пункти менший за групу де споживання становить до 400,0 тис. грн на рік. При цьому відмічається різке зменшення доходності на одного працюючого і на 1000 грн основних, оборотних і необоротних активів. Великі витрати підприємства несуть в зв'язку із збереженням закуплених понад норму матеріальних цінностей.

Зокрема, із 53 обстежених сільськогосподарських підприємств Уманського району за 2010 рік у 26,2 % від їх загальної кількості виявлені факти нестачі палива і мастильних матеріалів на період проведення весня-

но – польових робіт. Паливо придбане у листопаді – грудні, коли ціни на нього були найнижчими. Нестача палива призводить до додаткових витрат, що прямо впливають на фінансовий результат діяльності підприємств.

Аналіз організації оборотних засобів в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області свідчить, що переважна їх більшість перестали нормувати оборотні засоби з причини втрати ними власних оборотних засобів.

Відсутність нормування оборотних засобів у сільськогосподарських підприємств не дає змоги визначити ступінь участі власних джерел у відтворювальному процесі, що ускладнює кредитування їх під оборотні засоби.

Кредитування сільськогосподарських підприємств може позитивно вплинути на подальший розвиток організації оборотних засобів.

Ще в свій час Круш З.А. була прихильником збереження поелементного нормування. Повна відмова від нормування, на її думку, призведе до значного зниження якості нормування і, як результат, усуне чітке розмежування оборотних засобів сільськогосподарських підприємств на власні і позичені [5, с.68]. Визнання необхідності розподілу оборотних засобів на власні і позичені, на її думку, повинно істотно підвищити якість кредитного механізму.

В даний час сільськогосподарським підприємствам кредит видається не тільки під сезонні і тимчасові потреби, але і на покриття частини постійних витрат. Це звужує можливості короткострокового кредиту в подальшій його участі у виробничому процесі.

Сільськогосподарські підприємства шукають вихід із затяжної кризи. Короткостроковий кредит міг би планомірно забезпечувати формування оборотних засобів в розмірах, необхідних для розширеного відтворення. Не виправдано стверджувати, що

Таблиця 2

Вплив споживання палива – мастильних матеріалів на економічну ефективність виробництва в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області в середньому за 2009 – 2012 рр.

Річне споживання палива та мастильних матеріалів, тис. грн	Кількість підприємств	Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг, грн		Чистий прибуток, на 1 га с.- г угідь, грн	Середній залишок виробничих запасів на 1 га с.- г угідь, грн.	Середній рівень рентабельності, %
		на середньорічного працівника	на 1000 грн основних і оборотних засобів			
До 200	236	731,5	86,9	64,2	1191,5	6,1
201 – 400	52	1491,8	131,4	101,2	1707,3	13,4
401 – 600	19	1854,3	396,8	216,8	1844,9	8,9
601 – 800	139	1139,8	201,4	59,1	1311,7	5,4
Більше 800	9	989,7	117,7	31,8	1419,1	5,2

підприємства повинні створювати оборотні засоби лише за допомогою одного джерела: власних чи позичених. Формування оборотних засобів лише за рахунок власних джерел призведе до відволікання коштів в операційну діяльність на збиток інвестиційній сфері діяльності. І навпаки, формування їх за рахунок тільки позичених призведе до того, що підприємства не прагнутимуть забезпечувати виробничий процес за рахунок власних джерел. Кредити стануть не забезпеченими, а це призведе до фінансової нестабільності, до утриманських настроїв позичальників. Діяльність сільськогосподарських підприємств, які порушують пропорції між власними та позиченими джерелами формування оборотних засобів, раніше призводила до того, що позики списувалися, або в кращому випадку відстрочувалися, і в подальшому виступали як бюджетне асигнування. Таке списання можливе було тоді, коли банки були державними. В нинішніх умовах, коли банки є комерційними списання прострочених позик практично не можливе. Банк повинен здійснювати свою діяльність виключно на принципах самофінансування і самоокупності.

Тому для наукового обґрунтування співвідношення власних і позичених джерел формування оборотних засобів для сільськогосподарських підприємств зокрема і для підприємств економіки в цілому необхідно відновити нормування оборотних засобів.

Сільськогосподарські підприємства Черкаської області в зв'язку з відміною нормування оборотних засобів визначають загальну їх потребу застосовуючи при цьому науково обґрунтовані норми та нормативи потреби в тому чи іншому виді оборотних засобів за планом. Такі показники визначаються на рік як у кількісному, так і вартісному вимірах.

Аналогічна методика застосовувалася раніше колгоспами в умовах директивної економіки при розрахунку нормативів власних оборотних засобів з незавершеного виробництва в рослинництві та тваринництві, молодняку тварин і тваринах на відгодівлі, кормах і підстилці. При застосуванні такої методики за норматив приймається, загальна потреба в оборотних засобах на кінець планового періоду, а не їх мінімальна величина. В цьому випадку при кредитуванні підприємства під оборотні засоби банк повинен кредитувати не понад нормативну їх потребу в оборотних засобах, що виникла в зв'язку із сезонним наростанням витрат, а їх максимальний розмір.

За допомогою цього методу підприємства визначають не нормативи власних оборотних засобів, і навіть не їх сукупний норматив, а загальну потребу у власних фінансових ресурсах. Думаємо, що необґрунтованою є спроба визначення потреби за таким методом, який застосовувався раніше до незавершеного виробництва, молодняку тварин і тваринах на відгодівлі, кормах і перенесення його на всю сукупність оборотних засобів.

Приведений вище приклад визначення потреби в оборотних засобах ще раз підтверджує доцільність застосування поелементного їх нормування.

Відмова від поелементного нормування оборотних засобів, як свідчить практичний досвід роботи сільськогосподарських підприємств, не вирішила тих проблем, які постають перед їх організацією, особливо функціонування їх за сучасних ринкових умов.

Досвід роботи сільськогосподарських підприємств свідчить, що ефективне управління оборотними засобами великою мірою залежить від науково обґрунтованого визначення їх потреби, що здійснюється через нормування. Відміна поелементного нормування оборотних засобів за нинішніх умов господарювання не сприяє поліпшенню організації оборотних засобів та фінансового стану сільськогосподарських підприємств. Підприємства практично втратили контроль за мінімально необхідними розмірами оборотних засобів, спроможних забезпечити безперервний кругообіг виробництва, які визначаються у процесі нормування. Понаднормативне накопичення на підприємстві запасів призводить до додаткових витрат, пов'язаних з їх збереженням, і відволікання грошових коштів з обороту.

Ринкові відносини вимагають від сільськогосподарських підприємств такого інструменту управління оборотними засобами, який би сприяв закріпленню за ними певної їх частини, які давали би максимальну віддачу, будучи авансованими у виробництво. І таким інструментом могло б стати науково обґрунтоване визначення їх потреби.

На нашу думку, при науково обґрунтованій системі нормування оборотних засобів можна вирішити комплекс проблем, пов'язаних з їх організацією, підвищенням ефективності використання, оптимальним співвідношенням власних і позичених ресурсів. Це дасть змогу забезпечити на практиці дотримання суворого режиму економії витрат, позитивно вплинути на фінансові результати діяльності підприємств.

Такої думки притримується Дем'яненко М.Я., який відмічає, що суспільство в цілому зацікавлене в здійсненні процесу виробництва при мінімальних запасах і таку зацікавленість повинні реалізувати самі підприємства. На його думку підприємства повинні створити в господарському механізмі такі важелі, які б спонукали їх здійснювати виробничий процес при мінімальних виробничих витратах [2].

Це може бути досягнуто завдяки нормуванню оборотних засобів, яке сприяє визначенню мінімальної їх величини, необхідної для забезпечення безперервного виробничого процесу.

Для відновлення нормування оборотних засобів сільськогосподарським формуванням слід налагодити контроль, який би сприяв покращенню організації виробництва в цілому і зокрема оборотних засобів. А для цього необхідно провести цілий комплекс заходів методологічного характеру.

По – перше, максимально приблизити порядок нормування оборотних засобів до виробничих показників. Це сприятиме тому, що нормування відбиватиме потреби виробництва. Найбільш вірогідним вирішенням цього питання буде відновлення нормування оборотних засобів застосовуючи методику розроблену Інститутом аграрної економіки УААН [6].

По – друге, в даний час відповідно до методології організації бухгалтерського обліку відповідно до Міжнародних стандартів вихідні дані обліку не забезпечують контроль за цільовим і ефективним використанням оборотних засобів. Зокрема у формі № 1 „Баланс” відсутні показники з окремих видів, оборотних засобів, що відображають конкретні їх величини станом на початок і кінець року. Звітні дані приводять у балансі в комплексній оцінці, що не уможливлює проведення відповідного аналізу за сумарним їх станом на відповідні періоди.

З метою підвищення контролю за витратами авансованих засобів і здійснення найсуворішого режиму економії доцільно розширити вихідні дані по елементах оборотних засобів. З цієї метою слід у “Примітках до фінансової звітності”, ф. 5 передбачити вартість оборотних засобів за кожним окремим їх видом на початок і кінець періоду. Ці дані слугуватимуть основою для здійснення поелементного нормування оборотних засобів.

Крім того статистична звітність в даний час побудована таким чином, що досить проблематично отримати дані про наявність оборотних засобів та джерел їх формування.

Таким чином, для сільськогосподарських підприємств назріло питання відновлення нормування оборотних засобів, за принципом мінімізації із врахуванням їх оборотності. Для, визначення потреби в оборотних засобах за принципом мінімальності слід внести зміни в організацію бухгалтерського обліку.

Побудова бухгалтерського обліку повинна сприяти закріпленню за операційною сферою діяльності твердо фіксованої суми оборотних засобів, необхідних для безперервної діяльності роботи підприємства.

В цьому аспекті представляє інтерес розмежування джерел авансування інвестиційної та операційної сфер діяльності. Такий практичний досвід застосовують і притому успішно, у сільськогосподарських кооперативах Чехії та Угорщини [8]. В сільськогосподарських підприємствах цих країн в рамках одного звіту складають окремо інвестиційний та операційний баланси. Останній відображає розміщення всіх оборотних засобів і джерел їх формування, що в певній мірі дозволяє попереджати відволікання оборотних засобів на інші цілі.

За часів директивної економіки в балансі кожного окремо взятого підприємства, в тому числі і сільськогосподарського, був передбачений четвертий розділ. В його активі відображалися інвестиційні витрати, а в

пасиві – джерела їх формування. Це давало змогу досить таки оперативно, принаймні один раз в місяць, відслідковувати відволікання оборотних засобів в інвестиційну діяльність і навпаки із інвестиційної в операційну. В разі іммобілізації ці кошти відшкодовувалися, що в певній мірі покращувало організацію оборотних засобів.

В даний час згідно методології бухгалтерського обліку кошти підприємства зосереджені на одному рахунку. Акумуляція на одному рахунку коштів операційної і інвестиційної діяльності не дала бажаних результатів і призводить до відволікання власних коштів на непередбачувані цілі. Режим функціонування єдиних рахунків можна вводити, на нашу думку, лише для тих підприємств, які повністю працюють на самоокупності та самофінансуванні, не мають простроченої заборгованості з кредитів. Підприємства, що не забезпечують збереження власних оборотних засобів повинні розділити не тільки зберігання грошових коштів на окремих рахунках в банку, але і джерела фінансування як операційної так і інвестиційної сфер діяльності. Відособлення ресурсів, передбачених для інвестиційної та операційної сфер діяльності сприятиме закріпленню за останньою твердо фіксованої суми оборотних засобів підвищенню ефективності використання авансованої вартості.

Відновлення нормування оборотних засобів для підприємств економіки України в цілому, і зокрема, для сільськогосподарських підприємств, сприятиме вирішенню ряду проблем. Науковий підхід до нормування оборотних засобів дасть змогу [9]:

- забезпечити правильне визначення дійсної мінімальної потреби в оборотних засобах, що гарантує виконання виробничої програми і досягнення максимального економічного результату при найменшому вкладенні засобів;
- створювати економічні умови, які дозволять ефективно використовувати наявні фінансові ресурси, і сприятимуть росту обсягу виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції, підвищенню продуктивності суспільної праці, матеріальному стимулюванню працюючих, здійсненню розширеного відтворення;
- підвищувати контроль за кількістю авансованих у виробництво оборотних засобів і здійсненням при цьому найсуворішого режиму економії.

Проте відновлення нормування не повинно відбуватися на тих ж методологічних засадах, що діяли раніше. Із методології нормування оборотних засобів, що існувала за часів планової економіки необхідно взяти все те цінне, що можна без будь-яких перешкод запровадити в сучасних умовах.

Висновки. Досвід роботи сільськогосподарських підприємств свідчить, що ефективне управління оборотними засобами великою мірою залежить від науково обґрунтованого визначення їх потреби, що

здійснюється через нормування. Відміна поелементного нормування оборотних засобів за теперішніх умов господарювання не сприяє поліпшенню організації оборотних засобів та фінансового стану сільськогосподарських підприємств. Підприємства практично втратили контроль за мінімально необхідними розмірами оборотних засобів, спроможних забезпечити безперервний кругообіг виробництва, які визначаються у процесі нормування. Понаднормативне накопичення на підприємстві запасів призводить до додаткових витрат, пов'язаних з їх збереженням, і відволікання грошових коштів з обороту.

З'ясовано, що для відновлення нормування оборотних засобів сільськогосподарським підприємствам слід налагодити контроль, який сприяв би поліпшенню організації виробництва в цілому і оборотних засобів зокрема. Для цього слід провести комплекс заходів методологічного характеру, спрямованих на його вдосконалення. Зокрема максимально наблизити порядок нормування оборотних засобів до виробничих показників. З цією метою слід відновити нормування оборотних засобів, застосовуючи методику, розроблену Інститутом аграрної економіки УААН в 1998 році, в основу якої покладено метод споживання та швидкості оборотності оборотних засобів.

Відповідно до нині діючої методології організації бухгалтерського обліку за Міжнародними стандартами, вихідні дані обліку не забезпечують контроль за цільовим і ефективним використанням оборотних засобів. Зокрема у формі № 1 „Баланс” відсутні показники окремих груп оборотних засобів, які відображали б їх наявність станом на початок і кінець року, оскільки звітні дані наведено в балансі у комплексній їх оцінці. Це унеможливило проведення відповідного аналізу за сумарним їх станом за відповідні періоди. Тому при відновленні поелементного нормування слід передбачити у «Примітках до фінансової звітності ф. № 5» вартість оборотних засобів за окремими групами на початок і кінець звітного періоду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демчук Л.А. Нормування оборотних засобів сільськогосподарських підприємств / Л.А. Демчук // Економіка АПК. – 2004. – №2. – С. 56 – 61.
2. Демьяненко Н.Я. Совершенствовать нормирование оборотных средств / Н.Я. Демьяненко // Планирование и учет в сельскохозяйственных предприятиях. – 1987. – №2. – С. 29 – 32.
3. Дропа Я.Б. Визначення потреби в оборотному капіталі підприємства з урахуванням інфляційних очікувань і сезонності / Я.Б. Дропа, О.М. Дуфенюк // Актуальні проблеми розвитку регіону: Зб. наук. пр. / За ред. І.Г. Ткачук. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, 2013. – Вип. III. – Т. 1. – С. 373-377.
4. Ильчик В.И. Нормирование оборотных средств / В.И. Ильчик // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 1990. – №6 – С. 9 – 12.

5. Круш З.А. Кредит в сельскохозяйственном производстве / З.А. Круш. – М.: Финансы и статистика, 1987. – 176 с.
6. Методичні рекомендації по нормуванню оборотних засобів підприємствами аграрного сектора АПК, розроблені у відповідності з Типовим порядком визначення норм запасів товарно-матеріальних цінностей, затверджених Міністерством економіки України. – К.: ІАЕ УААН, 1998. – С. 39.
7. Радионов А.Р. Менеджмент: нормирование и управление производственными запасами и оборотными средствами предприятия / А.Р. Радионов – М.: ЗАО «Издательство «Экономика». – 2014. – 614 с.
8. Таранков В.М. Пути улучшения организации оборотных средств сельскохозяйственных предприятий / В.М. Таранков // Деньги и кредит. – 2012. – №8. – С. 26-34.
9. Хуторской П.А. Совершенствование нормирования оборотных средств сельскохозяйственных предприятий / П.А. Хуторской // Збірник наукових праць Луганського національного аграрного університету. – 2013. – №60(83). – С.398-403.

УДК 336.2.026

БОРОВИК П.М., к.е.н.,
КОЛОТУХА С.М., к.е.н.
м. Умань

ПРОБЛЕМИ МОБІЛІЗАЦІЇ ВЛАСНИХ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ БЮДЖЕТІВ МІСЦЕВИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

Анотація. У статті досліджено проблеми чинного механізму формування доходної бази вітчизняних бюджетів місцевого самоврядування та окреслено напрями його вдосконалення шляхом розширення повноважень місцевих громад стосовно запровадження нових місцевих податків і зборів та їх адміністрування, збільшення переліку місцевих податків та платежів а також вдосконалення механізму справляння єдиного податку з вітчизняних суб'єктів малого підприємництва, що нині є основним податком в структурі власних надходжень бюджетів місцевих громад.

Ключові слова: місцеві бюджети, місцеве оподаткування, доходи місцевих бюджетів, справляння місцевих податків, єдиний податок з суб'єктів малого підприємництва.

Аннотация. В статье исследованы проблемы действующего механизма формирования доходной базы отечественных бюджетов местного самоуправления и обоснованы направления его совершенствования путем расширения полномочий местных общин относительно введения новых местных налогов и сборов, а также их администрирования, увеличение перечня местных налогов и платежей и совершенствование механизма изымания единого налога с отечественных субъектов малого предпринимательства, что сейчас является основным налогом в структуре собственных доходов бюджетов местных общин.

Ключевые слова: местные бюджеты, местное налогообложение, доходы местных бюджетов, изъятие местных налогов, единый налог с субъектов малого предпринимательства.

Abstract. This paper is devoted to the problem of existing mechanism of formation of domestic revenue base of local budgets and the authors have determined the directions of its improvement through the empowerment of local communities with the help of the implementation of new local taxes and their administration and through the increasing of local taxes and fees as well as improving the mechanism of the single tax collection from domestic commercial enterprises and small business, which is the basic tax structure of revenue budgets of local communities.

Key words: local budgets, local taxes, local tax revenues, collection of local taxes, the only tax of small businesses.

Постановка проблеми. Формування доходної бази місцевих бюджетів для України є особливо гострою та актуальною проблемою, оскільки з одного боку обраний нашою країною стратегічний курс на євроінтеграцію потребує посилення власних джерел доходів в структурі доходної бази бюджетів муніципалітетів, а з іншого численні проблеми сфери державних фінансів вимагають зростання ролі саме місцевого оподаткування у власних доходах муніципалітетів.

Метою даної статті є розробка напрямів вдосконалення місцевого оподаткування в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто відмітити, що проблеми формування доходної бази місцевих бюджетів загалом та місцевого оподаткування не могли залишитись поза увагою науковців. Зокрема, саме цій проблематиці присвячені дослідження В. Федосова [6], С. Юрія [6; 15], Й. Бескида [1], О. Василика [7], І. Лук'яненко [10], К. Павлюк [12], В. Прядка [14]. Віддаючи належну шану напрацюванням перелічених вчених та публікаціям з цієї проблематики безлічі інших науковців, слід, проте, зазначити, що проблеми формування доходів місцевих бюджетів за рахунок місцевого оподаткування не лише до цього часу не вирішені, але й наразі суттєво загострились. Саме такий стан речей зумовив проведення даного дослідження, визначив його мету і завдання.

Виклад основного матеріалу. Як свідчать положення податкового законодавства, узагальнені нами в таблиці 1, місцеве оподаткування, що функціонувало в Україні до 2011 року, завдяки невисоким розмірам ставок платежів не могло суттєво вплинути на обсяги надходжень до бюджетів місцевого рівня.

Саме це й було причиною реформування системи місцевих податків, що відбулось шляхом спочатку прийняття розділу XII Податкового кодексу України [13] а потім внесення цілої низки змін до нього, що стосуються, насамперед механізму справляння єдиного податку з суб'єктів малого підприємництва (табл. 1).

Варто зазначити, що Податковим кодексом замість 2 податків та 12 зборів, що становили до 2011 року систему місцевих платежів податкового характеру, до складу зазначеного виду податкових форм було віднесено 2 інші податки та 3 місцевих збори, фінансовий потенціал яких, зважаючи на публікації ряду науковців, мав бути суттєво вищим від місцевих податків та зборів, які функціонували до цього [1, с. 66; 12; 14; 15, с. 210]. В той же час, не дивлячись на позитивні зміни вітчизняного місцевого оподаткування, варто відмітити, що сучасний порядок справляння місцевих податків і зборів в Україні також не забезпечує формування доходів місцевих бюджетів виключно за рахунок місцевих податкових платежів.

Так, єдиний податок з суб'єктів малого підприємництва до 2011 р. був загальнодержавним податком, що належав до закріплених джерел доходів бюджетів муніципалітетів [2, с. 101-102; 5, с. 385-386; 6]. Оскільки ставки єдиного податку після прийняття Податкового Кодексу України практично не змінились, а порядок його нарахування і сплати не зазнав суттєвого реформування, то і розміри цього платежу, що надходили в 2011 р. до місцевих бюджетів, істотно не змінились. В той же час, істотне реформування механізму справляння єдиного податку, що відбулось в Україні в 2012 р. [9] дозволяє зауважити, що його питома вага в доходах місцевих бюджетів найближчим часом може дещо зрости, внаслідок чого рівень фінансової незалежності муніципалітетів суттєво підвищиться.

Очікувані наслідки від справляння іншого місцевого податку, запровадження якого з року в рік відтермінується – податку на нерухомість – свідчать, що цей платіж не забезпечить формування суттєвих обсягів податкових надходжень до місцевих бюджетів. Причиною цього, насамперед, є значні площі житлової нерухомості, що звільнені від оподаткування. З іншого боку, зменшення розміру мінімальної площі житлової нерухомості, що підлягає оподаткуванню не є доцільним, оскільки такий крок спричинить скорочення рівня реальних доходів громадян з невисоким рівнем доходів та певні соціальні заворушення. Таким чином, податок на нерухомість в сучасному його форматі не зможе забезпечити належний рівень доходів для бюджетів місцевих громад.

Виникають також сумніви стосовно формування доходної бази місцевих бюджетів за рахунок туристичного збору, оскільки цей податковий платіж може бути запровадженим виключно на туристичній місцевості, до якої неможливо віднести 4/5 територій місцевих громад України, що не користуються попитом серед туристів [3, с. 262].

Підсумовуючи результати аналізу положень розділу XII Податкового Кодексу України [13], варто відмітити, що серед всіх місцевих податків і зборів, які нині справляються в Україні, лише єдиний податок, збір за паркування транспорту та збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності спроможні

Таблиця 1.

Основні особливості місцевого оподаткування в Україні [3, с. 261; 9; 13]*

До 01.01. 2011 р.	Після 01.01. 2011 р.	З 01.07.2012 р. (єдиний податок)
Комунальний податок сплачують підприємства в розмірі 10 % від НМДГ* на кожного працюючого за місяць. Податок з реклами сплачують підприємства та громадяни в розмірі 0,1 % від вартості розміщення одноразової реклами та 0,5 % вартості розміщення реклами на тривалий час. Збір за паркування автотранспорту сплачують особи, що паркують автомобілі в розмірі 3 % НМДГ за годину паркування в спеціально обладнаних місцях та 1 % НМДГ у відведених для цього місцях. Ринковий збір сплачують за кожен день торгівлі особи, що продають товари на ринках у розмірі до 20 % НМДГ (громадяни) та до 3 НМДГ (юридичні особи). Збір за видачу ордеру на квартиру сплачується у разі отримання такого ордеру в розмірі до 30 % НМДГ. Збір з власників собак сплачують раз на рік власники собак у розмірі до 10 % НМДГ за кожну собаку. Курортний збір сплачують громадяни, що перебувають в курортну місцевість у розмірі до 10 % НМДГ. Збір за участь у бігах на іподромі сплачують особи, що виставляють своїх коней та комерційні біга в розмірі до 3 НМДГ за кожного коня. Збір за виграш на бігах сплачують особи, що отримують виграш на іподромі в розмірі до 6 % від суми виграшу. Збір з осіб, що беруть участь в грі на тоталізаторі на іподромі сплачують в розмірі до 5 % від вартості квитка на участь в тоталізаторі на іподромі. Збір за право використання місцевої символіки сплачують особи, що використовують її з комерційною метою – юридичні особи в розмірі до 0,1 % вартості продукції, виробленої з використанням цієї символіки, а фізичні особи – 5 НМДГ в рік. Збір за право проведення кіно і телезйомок сплачують особи, що проводять зйомки, які потребують від місцевих органів влади додаткових заходів у розмірі, що не перевищує вартості таких заходів. Збір за право проведення місцевих аукціонів, конкурсного розпродажу і лотерей сплачують особи, що мають дозволи на такі заходи в розмірі до 0,1 % суми, на яку проводиться захід. Збір за видачу дозволу на розміщення об’єктів торгівлі сплачують особи, що продають товари у спеціально відведених місцях в розмірі до 20 НМДГ за торгівлю протягом місяця і до 1 НМДГ за одноразову торгівлю (за день).	Єдиний податок сплачують малі підприємства в розмірі 6 % від їх виручки (якщо вони є платниками ПДВ), або 10 % від виручки (не платники ПДВ) та підприємці в розмірі від 20 до 200 грн за місяць. Податок на нерухомість сплачують фізичні і юридичні особи, власники житлової нерухомості, площа якої понад 120 м² (квартири) та більше 250 м² (будинки). Ставки податку складають 1 % МЗП* з площі, що перевищує неоподатковану до площі, що складає два неоподатковані розміри та 2,7 % – з решти площі нерухомості. Збір за паркування транспорту сплачують організатори парковок та автостоянок в розмірах від 0,03 % до 0,15 % від МЗП за кожен м² їх площі. Збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності сплачують юридичні особи та підприємці, що торгують товарами в пунктах продажу, надають платні побутові послуги, торгують валютою в пунктах обміну а також здійснюють діяльність у сфері розваг. Для цього вони повинні отримати торгові патенти. Ставки збору становлять від 0,04 до 1,2 від МЗП за місяць, або від 1 до 2 МЗП за квартал (звичайний патент); 0,05 від МЗП на рік (пільговий патент) або 0,02 від розміру МЗП на день (коротко терміновий патент). Туристичний збір платять громадяни, що перебувають в туристичну місцевість в розмірі від 0,5 % до 1 % від вартості їх проживання на такій території.	Платників єдиного податку поділено на 6 груп. До I групи віднесено фізичних осіб, підприємців, у яких розмір валового доходу за рік не більше 150 тис. грн та відсутні наймані працівники. Для таких платників місячна ставка податку – від 1 до 10 % від МЗП*, річний податковий період та передбачено подання звітності протягом 60 днів після закінчення звітного року (сплата податку – щомісячно протягом 20 днів поточного (звітного) місяця). До II групи віднесено фізичних осіб, підприємців, у яких розмір валового доходу за рік не більше 1 млн. грн, не більше 10 працюючих. Для таких платників місячна ставка податку – від 2 до 20 % від МЗП, передбачено квартальний податковий період та подання звітності протягом 40 днів після закінчення звітного кварталу (сплата податку – щомісячно протягом 20 днів поточного (звітного) місяця). До III групи віднесено фізичних осіб, підприємців, у яких розмір валового доходу за рік не більше 3 млн. грн та не більше 20 працюючих. До IV групи віднесено юридичні особи, у яких розмір валового доходу за рік не більше 5 млн. грн а кількість працюючих не перевищує 50 осіб. Для платників III та IV груп ставка податку – 5 % від доходів (3 % – для платників ПДВ), передбачено квартальний податковий період та подання звітності протягом 40 днів після закінчення звітного кварталу (сплата податку – щокварталу протягом 50 днів наступних за звітним кварталом). До V групи віднесено фізичних осіб, у яких розмір валового доходу за рік не більше 20 млн. грн а кількість працюючих не перевищує 20 осіб. До VI групи віднесено юридичні особи, у яких розмір валового доходу за рік не більше 20 млн. грн а кількість працюючих не перевищує 50 осіб. Для платників V та VI груп ставка податку – 10 % від доходів (7 % – для платників ПДВ), передбачено квартальний податковий період та подання звітності протягом 40 днів після закінчення звітного кварталу (сплата податку – щокварталу протягом 50 днів наступних за звітним кварталом).

*НМДГ – неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

**МЗП – мінімальна заробітна плата.

забезпечити певне зростання розмірів власних доходів бюджетів місцевих громад, що дозволить збільшити їм обсяги бюджетного фінансування потреб локальних бюджетів [3, с. 263].

Не дивлячись на очевидну можливість зростання питомої ваги місцевих податків та зборів у доходній

базі місцевих бюджетів України, варто відмітити, що статистичні показники формування доходної бази локальних бюджетів за рахунок місцевих податкових форм демонструють незначне підвищення питомої ваги місцевих податків у доходах бюджетів вітчизняних муніципалітетів (табл. 2).

Таблиця 2.

*Динаміка мобілізації місцевих податків і зборів та їх частка у доходній базі місцевих бюджетів**

Регіон	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
I. Мобілізовано місцевих податків та зборів, млн. грн :					
– по Маньківському району Черкаської області	0,1	0,1	0,1	1,3	2,5
– по Черкаській області	13,3	13,3	13,4	40,2	77,4
– по Україні	820,0	808,6	819,4	2549,8	5456,9
II. Частка мобілізованих місцевих податків та зборів у загальних надходженнях місцевих бюджетів, % :					
– по Маньківському району Черкаської області	0,3	0,2	0,2	2,5	4,9
– по Черкаській області	1,1	1,1	0,9	2,7	5,2
– по Україні	1,4	1,4	1,2	2,9	5,4

* Складено авторами за оперативними даними Міністерства фінансів України [4], фінансового управління Черкаської облдержадміністрації та фінансового управління Маньківської райдержадміністрації Черкаської області.

Зокрема, дані, наведені в табл. 2 показують скорочення за період 2008-2010 рр. питомої ваги місцевих податків і зборів у структурі доходів муніципальних бюджетів по Україні та по Черкаській області на 0,2 %, а по Маньківському району Черкаської області – на 0,1 %. В 2011-2012 рр., як свідчать показники таблиці 2, відбулось суттєве зростання порівняно з 2010 роком частки місцевих податків і платежів у доходній базі місцевих бюджетів як по Україні, так і по Черкаській області та Маньківському району Черкаської області.

В той же час, варто зазначити, що значна частина отриманих вітчизняними муніципалітетами місцевих податків і зборів в період 2011-2012 рр. була мобілізована за рахунок єдиного податку з суб'єктів малого підприємництва (рис. 1).

При цьому питома вага зазначеного податку в структурі доходів вітчизняних місцевих бюджетів порівняно з періодом 2008-2010 рр. зросла майже вдвічі.

Крім того, дані, наведені нами на рисунку 1, демонструють, що єдиний податок з суб'єктів малого підприємництва останніми роками формує переважну частину доходів локальних бюджетів, отриманих ними за рахунок місцевих податків.

Варто відмітити, що механізм нарахування і сплати єдиного податку з суб'єктів малого підприємництва в 2011-2012 рр. [9; 13] зазнав суттєвих змін, наслідком яких було становлення сучасного порядку нарахування і сплати цієї податкової форми, основними особливостями якого є розширення переліку категорій його платників до шести груп, збільшення граничних розмірів обмежень для фізичних і юридичних осіб, що можуть бути суб'єктами цього спеціального податкового режиму за величиною їх

річних валових доходів, а також прив'язка ставок досліджуваного податку для окремих категорій його платників до встановленого законами про державний бюджет на відповідний рік розміру мінімальної заробітної плати, а також застосування додаткових (підвищених) ставок єдиного податку у разі перевищення його платниками розмірів граничного обсягу доходів, що дає право переходу на сплату єдиного податку, доходу отриманого у не грошовій формі, доходу, отриманого від здійснення операцій, що не дають право на застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності. Саме описане нами реформування механізму єдиного податку з суб'єктів малого підприємництва зумовило зростання питомої ваги цієї податкової форми в доходній базі місцевих бюджетів.

В той же час, сучасний механізм справляння єдиного податку з суб'єктів малого підприємництва має суттєві недоліки, основними з яких є:

- застосування єдиних податкових ставок для всіх категорій платників (незалежно від об'ємів виручки та кількості працюючих в межах окремої групи платників єдиного податку);
- необхідність нарахування і сплати суб'єктами єдиного податку багатьох інших податків, зборів та внесків;
- можливість майже легальної оптимізації оподаткування через використання механізму єдиного податку крупними фірмами (шляхом створення кількох афільованих структур);
- занадто великий перелік груп платників єдиного податку [11].

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, зазначимо, що вони продемонстрували, що

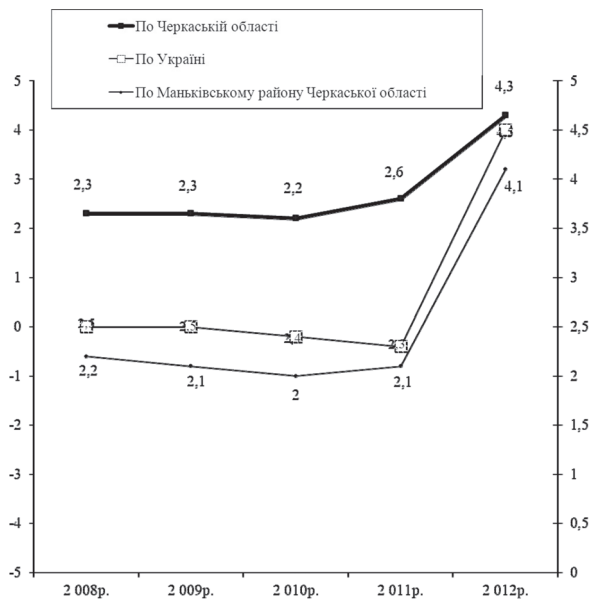

Рис. 1. Питома вага єдиного податку з суб'єктів малого підприємництва у доходах місцевих бюджетів, %*

місцеві податки в Україні (крім єдиного податку з суб'єктів малого бізнесу) суттєво не впливають на формування доходної бази бюджетів муніципальних громад, причиною чого, на нашу думку, є недоліки механізмів їх справляння, основним з яких є низький розмір ставок, що не дозволяє за рахунок цих платежів сформувати надійне підґрунтя для фінансування потреб місцевих громад а також виконання інших завдань і функцій органів місцевої влади і управління.

Поряд з цим, місцеві податки і збори повинні бути важливими інструментами місцевого самоврядування, що не лише дозволяють мобілізувати певну частку фінансових ресурсів до муніципальних бюджетів, але й мають регулювати рівень розвитку місцевих територій [3]. В разі ж, якщо місцеве оподаткування не виконує ні фіскальних завдань, ні регулюючих функцій (стосовно регулювання розвитку місцевих територій), то, на нашу думку, його необхідно реформувати.

При цьому, як показали результати попередніх досліджень, реформуванню підлягають не лише механізми місцевих податків, які мають порівняно низьке фіскальне значення в доходах локальних бюджетів але єдиний податок з суб'єктів малого підприємництва [11, с. 86-87].

Практичними шляхами вдосконалення механізмів місцевого оподаткування в Україні, як показали результати досліджень, можуть бути наступні заходи:

- звільнення від оподаткування єдиним податком новостворених підприємств та підприємців хоча б на протязі перших трьох років їх діяльності;
- прив'язка диференційованого граничного обсягу виручки від реалізації продукції, товарів,

робіт, послуг, що дає право переходу на спрощену систему оподаткування, обліку та звітності, до розміру мінімальної заробітної плати, або до індексу інфляції з метою її постійної актуалізації;

- запровадження диференційованих ставок єдиного податку для суб'єктів третьої-четвертої та п'ятої-шостої груп платників податків на спрощеній системі оподаткування в розрізі сум отримуваних ними доходів;
- уточнення переліку платників єдиного податку з метою недопущення використання спрощеного режиму оподаткування суб'єктів малого бізнесу у схемах оптимізації податкових виплат;
- розширення повноважень місцевих громад стосовно запровадження нових місцевих податків і зборів та їх адміністрування;
- запровадження нових місцевих зборів за збирання та утилізацію сміття;
- запровадження обов'язкових внесків на охорону здоров'я в екологічно неблагополучних районах.

Перелічені заходи зумовлять підвищення рівня самодостатності та самозабезпечення місцевих бюджетів, що відповідає вимогам Європейської хартії місцевого самоврядування [7].

Висновки. Недоліки вітчизняної системи формування доходів місцевих бюджетів за рахунок місцевого оподаткування зумовлюють необхідність суттєвого вдосконалення механізмів його практичного здійснення. Шляхами вирішення зазначених проблем можуть бути реформування механізму справляння єдиного податку з суб'єктів малого бізнесу шляхом посилення його фіскальних та регулюючих властивостей а також розширення повноважень місцевих громад стосовно запровадження нових місцевих податків та їх адміністрування, запровадження нових місцевих зборів за збирання та утилізацію сміття, запровадження обов'язкових внесків на охорону здоров'я в екологічно неблагополучних районах.

Подальші наукові пошуки в зазначеному напрямі досліджень, на наше переконання, слід присвятити прогнозуванню наслідків від запровадження кожного із запропонованих нами шляхів вдосконалення чинного порядку формування доходів бюджетів місцевого рівня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бескид Й. М. Бюджетні фінансування та їх напрями. / Й. М. Бескид – Тернопіль : Карт-бланш, 2000. – 85 с.
2. Бечко П. К. Фінанси/ П. К. Бечко, Л. Д. Тулуш, В. П. Бечко, П. М. Боровик. – Львів: «Новий Світ – 2000». – 2011. – 345 с.
3. Боровик П. М. Посилення ролі податкових джерел фінансування сільських соціально-культурних закладів / П. М. Боровик, О. С. Тригубенко, О. В. Пересунько // Сталый розвиток економіки : Всеукраїнський науково-виробничий журнал – 2011. – № 7 (10) – С. 259-263.

4. Бюджетний моніторинг : Аналіз виконання бюджету за 2008-2012 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua_budget_monitoring.html.

5. Бюджетна система / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К.: Центр учбов. літератури ; Тернопіль : Екон. думка, 2012. – 871 с.

6. Бюджетний Кодекс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.profiwins.com.ua/uk/legislation/kodeks/927.html>.

7. Василик О. Д. Державні фінанси України / О. Д. Василик – К. : Вища школа, 2004. – 685 с.

8. Європейська хартія місцевого самоврядування, ратифікована Законом України № 52/97-ВР від 15.07. 1997 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://realtymagazine.com.ua/modules.php?op=%20modload&name=News&file=article&sid=971&%20mode=%20nested&order=0&thold=0http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_036.

9. Єдиний податок : в 2012 році по новому. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://minfin.com.ua/taxes/-/accent_ediniy.html.

10. Лук'яненко І. Г. Трансформація джерел доходів місцевих бюджетів / І. Г. Лук'яненко // Фінанси України. – 2004. – № 12. – С. 31-38.

11. Непочатенко О. О. Пряме оподаткування суб'єктів малого підприємництва / О. О. Непочатенко, П. М. Боровик, Б. С. Гузар // Облік і фінанси (Accounting and Finance). – 2013. – № 3(61) – С. 81-87.

12. Павлюк К. В. Оцінка стану міжбюджетних відносин в Україні / К. В. Павлюк, О. Б. Федорчук // Наука й економіка. – 2013. – № 2(30). – С. 62-66.

13. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

14. Прядко В. В. Проблеми формування доходної частини місцевих бюджетів та шляхи їх розв'язання / В. В. Прядко // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії : [зб. наук. праць]. – 2010. – Вип. 1 (18). Економічні науки. – С. 6-12.

15. Юрій С. І. Антологія бюджетного механізму : [монографія] / С. І. Юрій, В. Г. Демянишин. – Тернопіль : Економічна думка – 2001. – 250 с.

УДК 338.45:663:664:504.03

Бутенко Т.В., к.е.н.

м. Умань

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Анотація. Визначено механізми організаційно-економічного забезпечення екологізації виробництва та стимулювання якості продукції харчової промисловості на мікро- та макрорівнях. Вдосконалено теоретико-методологічні підходи до формування ефективного механізму інтеграції харчової промисловості в світову економіку.

Ключові слова: харчова промисловість, якість продукції, екологія, організаційно-економічний механізм, інноваційний розвиток.

Анотація. Определено механизм организационно-экономического обеспечения экологизации производства и стимулирование качества продукции пищевой промышленности на микро – и макроуровне. Уточнены теоретико-методологические подходы к формированию эффективного механизма интеграции пищевой промышленности в мировую экономику.

Ключевые слова: пищевая промышленность, качество продукции, экология, организационно-экономический механизм, инновационное развитие.

Abstract. There were determined the mechanisms for securing of ecological production improvement and food processing industry product quality stimulation on micro and macro levels. There were improved the theoretic-methodological approaches to effective mechanism forming for food processing industry integration into world economy.

Key words: food processing industry, organisational-economic mechanism, innovational development, ecological improvement, integrational processes.

Вступ: Екологізація розвитку харчової промисловості має забезпечувати розв'язання двох ключових задач: по-перше, зменшення тиску на оточуюче середовище, який здійснюють підприємства галузі, використання природно-ресурсного потенціалу регіонів і територій країни та забруднення навколишнього природного середовища (атмосферного повітря, водних і земельних ресурсів) шкідливими викидами; по-друге, забезпечення виробництва високоякісної, безпечної для здоров'я людини харчової продукції шляхом запобігання потраплянню шкідливих речовин із забруднених сировинних ресурсів під час їх переробки, застосування безпечних для здоров'я барвників, консервантів, емульгаторів та інших домішок, що використовуються в технологічних процесах, розробки й виробництва харчових продуктів, які посилюють адаптивну здатність людини до впливу негативних чинників зовнішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій: Значна увага проблемі екологізації розвитку харчової промисловості приділяється відомими вітчизняними і закордонними вченими, такими як: А.В.Андрійчук, С.М.Шкарлет, М.П.Бутко, М.Й.Малік, Ю.О.Лупенко, В.В.Кужель, І.О.Крюкова, Т.С.Шабатура, О.Г.Чирва, В.А.Замлінський, О.В.Митяй, Л.М.Худолій, Ю.Анісімова, А.В.Чупіс, В.А.Борисова та іншими. [1-8] Проте, не дивлячись на наявність наукових робіт з окресленої проблематики, їх високу наукову і практичну цінність, існує потреба в системному і комплексному дослідженні організаційно-економічного механізму розвитку харчової промисловості, недосконалість якого є, на наш погляд, першопричиною багатьох сучасних кризових явищ в галузі.

Мета дослідження: дослідити організаційно-економічні аспекти екологізації розвитку харчової про-

мисловості в сучасних умовах функціонування галузі.

Виклад основного матеріалу: Організаційно-економічне забезпечення екологізації розвитку харчової промисловості передбачає формування та розвиток адміністративних та економічних механізмів екологічної політики на державному та галузевому рівні.

На державному рівні такими механізмами виступають:

- податкові регулятори системи ліцензування, квотування, нормування тощо;
- система екологічних податків, яка забезпечує трансформацію зовнішніх негативних екологічних ефектів у внутрішні екологічні витрати виробництва;
- система стимулювання екологічно безпечного господарювання;
- диверсифікація відповідальності за підвищення екологічного ризику виробництва та страхування ризиків [2, с. 8].

На галузевому рівні формування організаційно-економічних механізмів екологізації виробництва в харчовій промисловості здійснюється у відповідності до положень Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища”, Закону України “Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини” та інших регулюючих природоохоронну діяльність законодавчих актів.

Для дотримання вимог природоохоронного законодавства України підприємствами галузей агропродовольчої сфери здійснюється розробка пропозицій основних напрямів його виконання, координація виконання загальнодержавних, регіональних та галузевих програм, розроблення та реалізація заходів стосовно запровадження сучасних механізмів вирішення функціональних питань галузевого і міжгалузевого характеру на основі збереження ресурсного потенціалу, у тому числі водних, земельних і інших ресурсів.

Необхідною умовою для вирішення проблеми якості і конкурентоспроможності вітчизняних продовольчих товарів, екологізації розвитку харчової промисловості є об’єднання та координація зусиль всіх залучених до забезпечення країни продовольством: виробників продукції, наукових і машинобудівних організацій, органів державного управління. Постає завдання через засоби масової інформації заохочувати добросовісних товаровиробників до постійної роботи по підвищенню якості, щоб добровільна сертифікація продукції, участь в конкурсах якості стали для підприємств харчової промисловості необхідністю, а для споживачів – найважливішим критерієм при виборі товару того чи іншого виробника.

Таким чином, забезпечення високих показників якості є комплексною проблемою, розв’язання якої потребує формування ефективного організаційно-економічного механізму стимулювання якості на

мікро- і макрорівнях. Для забезпечення ефективного управління якістю продукції харчової промисловості в першу чергу необхідно впровадити галузевий менеджмент якості, вирішити питання професійної освіти, забезпечення інформаційними системами, технологічним обладнанням, новими методами і засобами контролю. Поліпшенню якості вітчизняної харчової продукції сприятимуть такі заходи, як:

- розробка технологічних параметрів переробки екологічно чистої та біологічно повноцінної сировини для збереження в нативному стані біологічно активних компонентів;
- створення ефективних технологій обробки сировини, які дають можливість виводити з неї біологічно несприятливі або шкідливі для організму людини компоненти: властивості;
- організація виробництва з вітчизняної сировини широкого асортименту функціональної продукції, продуктів підвищеної якості та дієтичних;
- розробка нових видів продовольчих продуктів із заданими біологічними властивостями і гарантованим вмістом цінних компонентів;
- забезпечення комплексного використання сільськогосподарської сировини, створення нових видів висококонцентрованих рослинних білків з різними функціональними властивостями;
- прискорене оновлення машинного парку і технологічного забезпечення;
- підвищення виробничої і технологічної дисципліни, неухильне дотримання вимог стандартів;
- впровадження прискорених методів та засобів вимірювань та контролю безпеки продуктів;
- державна підтримка впровадження систем менеджменту якості при розміщенні держзамовлень на постачання продукції для державних та регіональних потреб.

В основу цієї роботи покладений запобіжний характер заходів щодо охорони довкілля та питання екологізації харчової галузі на основі вимог екологічного законодавства України і міжнародних стандартів. Відповідно до Плану заходів щодо посилення природоохоронної діяльності Мінагрополітики України на 2015–2020 роки роботи здійснювались по трьох основних напрямках:

- удосконалення нормативної та законодавчої бази;
- впровадження маловідходних та ресурсозберігаючих технологій;
- розробка і реалізація організаційно-технічних заходів.

Із приєднанням України до ряду міжнародних та Європейських угод в галузі охорони довкілля постало питання перегляду діючої нормативної галузевої бази у Державному департаменті продовольства. На ряді

підприємств галузі для зменшення шкідливих викидів була проведена модернізація парових котлів, здійснена заміна на нові котли та турбіни. Упорядковувались існуючі енерготехнологічні схеми, здійснювалась реконструкція очисних споруд та жироловок, впроваджувались схеми використання зворотної та повторно-послідовно використовуваної води, встановлювались споруди мокрої очистки повітряних сумішей, налагоджувались та капітально ремонтувались аміачні холодильно-компресорні установки. На підприємствах концерну "Укрспирт", Укрпродспілки та компанії "Укрпиво" впроваджені у виробництво мало-відходні та ресурсозберігаючі технології.

Здійснення всіх цих заходів дало можливість підприємствам уникнути непередбачених штрафів шляхом нормативної плати за спецвикористання природних ресурсів і сплачування зборів на нормоване забруднення довкілля. На жаль, виконання робіт з охорони довкілля мало підкріплене економічно, що створює суттєві проблеми при забезпеченні виконання вимог екологічного законодавства.

Важливим напрямом підвищення екологічної ефективності розвитку харчової промисловості є використання вторинної сировини та відходів, широке впровадження маловідходних та безвідходних технологій виробництва, оскільки скорочення обсягів відходів виробництва забезпечує не тільки розширення сировинного потенціалу без відповідної додаткової експлуатації природних ресурсів, але й зменшення викидів недовикористаних відходів в повітря, воду і ґрунт. Відходи цукрової, спиртової, молочної, м'ясної, борошномельно-круп'яної галузей (барда, жом, пивна дробина, харчова кістка, кров тощо) є цінною сировиною, яка вміщує протеїни, вуглеводи, мінеральні речовини та вітаміни. Значна частина цих вторинних ресурсів сьогодні використовується неефективно: йде у відвали або скидається у водойми, завдаючи збитків навколишньому середовищу. Однак спостерігаються і позитивні зрушення. Так, в спиртовій промисловості освоєно виробництво із вторинної сировини дріжджів пекарських і кормових, вуглекислоти тощо.

Зменшення негативного впливу харчової промисловості на оточуюче середовище може бути забезпечене шляхом налагодження ефективної системи екологічного управління на її підприємствах. Будуватись така система має у відповідності з міжнародним стандартом ISO 14001, який встановлює основні вимоги до систем екологічного менеджменту, а мета і завдання системи мають визначатись у відповідності з вимогами державних законодавчих і нормативних актів в галузі охорони навколишнього середовища.

Основними завданнями харчових підприємств по зменшенню екологічного ризику мають бути:

- запобігання та мінімізація негативних впливів на оточуюче середовище діючих на підприємстві технологічних процесів;

- забезпечення мінімізації шкідливого впливу на оточуюче середовище процесів на всіх стадіях життєвого циклу продукції;
- попередження забруднень, зменшення кількості відходів, забезпечення глибокої переробки сільськогосподарської сировини, скорочення обсягів дефектної продукції, виключення захоронення відходів;
- підвищення кваліфікації персоналу та поглиблення його знань в галузі екології;
- залучення до процесу екологізації виробництва всіх зацікавлених сторін і в першу чергу постачальників продовольчої сировини.

З урахуванням вимог стандарту ISO 14001, основні індикатори системи екологічного управління повинні включати:

- склад і кількість сировини і матеріалів, що використовуються у виробництві;
- річне споживання електроенергії, води, паливних ресурсів тощо;
- склад і обсяг викидів в атмосферу;
- склад і обсяг рідких та твердих відходів із зазначенням наявності шкідливих відходів;
- джерела впливу на оточуюче середовище з оцінкою характеру і рівня впливу;
- можливі джерела пожежо- і вибухонебезпечності;
- можливі джерела виробничих аварій;
- характеристики різних випромінювань;
- фоновий стан оточуючого середовища.

Основними напрямками діяльності харчових підприємств по зменшенню негативного впливу на оточуюче середовище мають бути:

- раціональне використання сировинних та матеріальних ресурсів,
- підвищення рівня утилізації відходів;
- скорочення обсягу викидів рідких, твердих та газоподібних відходів;
- збільшення інвестицій в природоохоронні заходи;
- недопущення екологічних порушень.

Дотримання цих вимог потребує формування та застосування системного наукового підходу до управління безпечністю харчової продукції, що передбачає аналіз небезпек (ризиків), які можуть мати місце у виробництві харчових продуктів. Оскільки діючі типові схеми виробничого контролю включають не всі параметри, які впливають на безпечність продукції і гарантують тільки від окремих перевірених видів небезпек, цей підхід має забезпечити виявлення потенційно можливих видів небезпек. Крім того, контроль за безпечністю продукції харчової промисловості ускладнюється дублюванням і надмірною регламентацією показників у технічних умовах, які варто замінити на державні стандарти безпечності по укрупнених групах однорідної продукції.

За нормами чинного законодавства екологічна безпека продуктів харчування сьогодні в Україні забезпечується:

- розробленням і затвердженням стандартів, екологічних нормативів, технічних умов на продукти харчування;
- державною реєстрацією пестицидів і агрохімікатів за умов наявності методик визначення залишкових кількостей препаратів у сільськогосподарській продукції, кормах, харчових продуктах;
- сертифікацією продуктів харчування на предмет їх відповідності, зокрема, екологічним нормативам;
- обов’язковою сертифікацією всієї продукції, яка вироблена в зонах радіоактивного забруднення;
- державним наглядом за додержанням стандартів, норм і правил у цій сфері;
- ветеринарно-санітарною експертизою продуктів рослинного походження;
- незалежною ветеринарно-санітарною експертизою продуктів, сировини і тварин, продукції тваринного походження, кормів при їх експорті та імпорті;
- радіологічним і токсикологічним контролем продуктів харчування тваринного і рослинного походження на ринках, м’ясокомбінатах, холодильниках та заготівельних базах, при переробці, зберіганні та реалізації продукції;
- вилученням, утилізацією або знищенням продукції рослинництва і тваринництва в разі забруднення її радіонуклідами понад встановленої норми;
- заборону виробництва, перероблення і реалізації радіоактивно забрудненої продукції;

Актуальною є також розробка і впровадження заходів щодо матеріальної підтримки підприємств, які виготовляють продукцію цільового призначення для населення забруднених районів. Крім цього, ціноутворення має сприяти доступності продуктів з лікувально-профілактичними властивостями для якомога більш широких верств населення, що потребує державної підтримки. Розглядаючи такий важливий аспект екологізації розвитку харчової промисловості, як підвищення резистентності людського організму до негативних впливів навколишнього середовища, не можна залишити поза увагою той факт, що протягом останнього часу все частіше вживається термін *функціональні продукти харчування*. Цей термін виник на початку 90-х років в Японії для визначення досить широкого кола продуктів із заданими властивостями, призначення яких – підтримувати здоров’я людей. На сьогодні ще не існує єдиного, чіткого трактування поняття *функціональні продукти харчування*. Найбільш повним і точним визначенням сутності даного терміну, на нашу думку, є таке формулювання:

“функціональні продукти харчування – це такі продукти, які при систематичному щоденному вживанні у складі звичайних харчових раціонів в традиційних кількостях мають поряд із загальною харчовою цінністю властивість специфічно підтримувати і регулювати конкретні фізіологічні функції і біохімічні реакції, зберігати і покращувати фізичне і психічне здоров’я людини, знижувати ризик виникнення захворювань” [2, с. 4, 5]. Виходячи з нього до функціональних харчових продуктів можна віднести:

- дієтичні продукти для лікування еліментарно-залежних захворювань людей;
- продукти профілактичного призначення для профілактики розповсюджених захворювань (серцево-судинних, ожиріння тощо);
- спеціалізовані продукти, призначені безпосередньо підтримувати певні функції організму (для спортсменів і осіб з високим рівнем фізичного навантаження та ін.);
- збагачені продукти, у складі яких додані (або замінені) певні мікронутрієнти;
- біологічно активні домішки до їжі, які є носіями необхідних для організму людини мікронутрієнтів (вітамінів, мінеральних речовин, харчових волокон, пребіотиків позитивної дії тощо).

Організаційно-технічною основою систем якості є стандарти. Україна перебуває на початковому етапі формування нормативної бази технічного регулювання. Діючі нормативні документи сформульовані у дуже загальній формі, що ускладнює реалізацію можливостей національної системи стандартизації. Фахівцям ще й досі іноді доводиться користуватися застарілими стандартами та нормативними документами, а виробники продукції і контролюючі органи не завжди володіють чинною нормативною базою, яка регламентує виробництво, випробування та обіг харчової продукції на ринку України. Діюча система державних стандартів не передбачає також належного контролю за фальсифікацією продуктів харчування.

Однією з причин низької якості продукції є неправильне маркування або його відсутність і неякісна тара та упаковка. Належна організація таропакувального господарства має особливе значення для забезпечення високих якісних характеристик продовольчих товарів, оскільки в ряді виробництв харчової промисловості (наприклад, у виробництві пива та безалкогольних напоїв) тара є невід’ємною складовою готової продукції. Відсутність сучасної упаковки може стати причиною неконкурентоздатності вітчизняної продукції на світовому ринку, на якому суттєво підвищились вимоги до пакування продовольчої продукції як з точки зору запобігання потраплянню шкідливих речовин та домішок з упаковки в харчову продукцію, так і з метою запобігання забрудненню навколишнього середовища використаною тарою.

Головними напрямками розвитку стандартизації й сертифікації продукції харчової промисловості на

сьогодні є вдосконалення процедур розробки стандартів, впорядкування їх складу й гармонізація вимог із світовими. Найважливішим завданням сертифікації є оновлення та формування зводу технічних регламентів, які повинні містити вичерпний перелік вимог, що висуваються державою до продукції щодо якості та безпеки. При цьому слід враховувати, що розробка нових нормативів вмісту речовин у продуктах має базуватися на широкому масиві експериментальних даних; нормативи повинні періодично переглядатися. Потрібне посилення державної сертифікації технологій – їх випробування і подальша перевірка на відповідність встановленим вимогам. Слід також законодавчо закріпити та надати переважного значення економічним стимулам різних форм підтвердження (декларування) відповідності та обов'язкової і добровільної сертифікації.

Найважливіше завдання сертифікації – зробити безпеку продукції пріоритетною і сформуванню зведення основних документів – технічних регламентів, які повинні стати законами прямої дії і містити вичерпний перелік вимог, які держава висуває до продукції стосовно її безпечності. Формуючи ефективну систему стандартизації і сертифікації продовольчих товарів, обов'язково слід враховувати те, що:

- харчові продукти мають оцінюватись як за вмістом корисних компонентів, так і за наявністю потенційно небезпечних;
- харчові продукти можуть містити сотні тисяч різних хімічних сполук, значна частина яких в надмірних кількостях може спричиняти негативний вплив на людський організм, тому розробка нових нормативів щодо вмісту різних речовин в харчових продуктах повинна базуватися на достатньо великому масиві експериментальних даних;
- з появою новітніх даних завдяки застосуванню нових методів визначення вмісту різних речовин нормативи мають переглядатися, тому будь-яку нормативну базу слід розглядати як тимчасову.

Оскільки властивості і характеристики більшості видів харчової продукції визначаються не тільки складом і рецептурою компонентів, але й значною мірою технологією виготовлення, необхідне посилення уваги до сертифікації технологій. Держава повинна забезпечити державні випробування нових технологій виробництва, зберігання і переробки сільськогосподарської продукції та їх подальшу сертифікацію на відповідність встановленим вимогам, проведення моніторингу технічних засобів виробництва. В ЄС встановлені єдині правила розфасовки продовольчих товарів для роздрібної торгівлі, а також максимально припустимі відхилення від ваги, що вказана на етикетці, уніфіковані правила щодо етикетування, маркування та пакування продукції. Торгівля продовольчими товарами, які не відповідають цим вимогам, заборонена на всій території ЄС.

Вимоги до етикетування продукції харчової промисловості, яка здебільшого поступає в продаж в закритих упаковках, формувались виходячи з завдання поліпшення інформації про якість продукції для споживачів. Етикетки та реклама не повинні вводити в оману споживача, не містити медичних показань (за виключенням мінеральної води, зубної пасти та деяких інших товарів), не видавати звичайні властивості товару за особливі, що виділяють його з загальної маси подібних товарів

Актуальною проблемою формування ефективної системи стандартизації і сертифікації продукції є дослідження і використання світового досвіду досягнення якості, без чого практично не можна укріпитись на світових ринках, оскільки всі провідні країни мають дуже жорстку систему технічного регулювання виробництва та реалізації харчових продуктів. В Євро-союзі, наприклад, такі вимоги регулюються директивами ЄС та великою кількістю європейських регламентів, рішень, стандартів [3].

Висновки: Забезпечення високих якісних показників харчової продукції потребує формування ефективного організаційно-економічного механізму стимулювання якості на мікро- і макрорівні. Це передбачає проведення наступних заходів: розробка технологічних параметрів переробки екологічно чистої сировини; створення ефективних технологій обробки сировини; організація виробництва широкого асортименту продукції підвищеної якості; розробка нових видів продукції з заданими властивостями; забезпечення комплексного використання сировини; оновлення машинного парку й технологічного забезпечення; посилення виробничої і технологічної дисципліни; впровадження новітніх методів і засобів вимірювання й контролю безпеки продуктів; державна підтримка впровадження управління якістю при розміщенні держзамовлення.

Першочерговими завданнями в галузі стандартизації і сертифікації продукції харчової промисловості мають стати: удосконалення процедур розробки стандартів для всебічного врахування інтересів держави, суб'єктів господарювання і споживачів продукції; впорядкування складу нормативних документів зі стандартизації і встановлення пріоритетів в їх застосуванні; гармонізація вимог державних стандартів з вимогами міжнародних, європейських та інших регіональних стандартів; розширення участі України в розробці міжнародних стандартів та досягнення визнання вітчизняної сертифікації за кордоном; перехід на добровільний характер застосування стандартів і формування механізму такого застосування

ЛІТЕРАТУРА

1. Кужель В.В. Державна підтримка регіональних програм інноваційного розвитку [Електронний ресурс] / І.Ю. Гришова, В.А. Замлинський, В.В. Кужель // Економіка:

реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 2. – С. 201-206. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html>

2. Гришова І.Ю. Становлення кластерних ініціатив фінансового розвитку переробних підприємств / І.Ю. Гришова // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. – Чернівці: КНТЕУ, 2011. – Вип. 2. Економічні науки. – С. 131-139.

3. Сичевський М.П. Організаційно-економічні аспекти екологізації виробництва продукції харчової промисловості / М.П.Сичевський // Вісник Сумського державного аграрного університету. – Суми: СДАУ. – 2011. – Вип. 2. – С. 72-74.

4. Сичевський М.П. Управління якістю харчових продуктів як важлива складова розвитку галузі / М.П.Сичевський // Економіка природокористування і охорони довкілля: Зб. наук. пр. – К.: РВПС України НАН України. – 2010. – С. 160-169.

5. Вплив відходів харчової промисловості на довкілля / Левандовський Л.В., Лукашевич Є.А., Нікітін Г.О., Діба А.О. / І-й Всеукраїнський з'їзд екологів: міжнар. наук.-техн. конф.: тези допов. – С. 264.

6. Новиков В. М., Никитюк О. А. Розробка систем якості в лабораторіях та аналіз вимог ДСТУ ISO/IEC 17025. – Київ: Нора-Принт, 2012. – 260 с

7. Шаповал М.І. Основи стандартизації, управління якістю і сертифікації. – К.: Українсько-фінансовий інститут менеджменту і бізнесу, 2008. – 152 с.

8. <http://www.europe.ilsa.org/publications>

9. Запольський, А. К. Екологізація харчових виробництв. / Анатолій Запольський, Анатолій Українець / А. К. Запольський. – К.: Вища школа, 2005. – 428 с.

УДК 658.11

Гарафонов О.І.

м. Київ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ АНАЛІЗУ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗМІН НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Анотація. В статті обґрунтовано методологічний підхід до формування інструментарію оцінки змін на промисловому підприємстві. Проаналізовано основні групи змін, що здійснюються на підприємстві.

Ключові слова: зміни, етап життєвого циклу змін, концепція управління змінами в системі управління промисловим підприємством, стратегія змін.

Аннотация. В статье обоснован методологический подход к формированию инструментария оценки изменений на промышленном предприятии. Проанализированы основные группы изменений, осуществляемые на предприятии.

Ключевые слова: изменения, этап жизненного цикла изменений, концепция управления изменениями в системе управления промышленным предприятием, стратегия изменений.

Abstract. In the article the methodological approach to building tools assess changes in an industrial plant. The basic of the changes implemented in the enterprise.

Keywords: changes, stage of life cycle changes, the concept of change management in the management of industrial enterprise strategy changes.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В економічній науці відомо декілька основних варіантів теорії (моделі) організації, що описують її функціонування за допомогою певного числа фундаментальних передумов. У кожному з них організація розглядається під певним кутом зору, з акцентом на ті чи інші її особливості.

Необхідність постановки й вирішення завдань ефективного управління складними економічними системами, до яких належить конкурентний потенціал підприємства, зумовлена науково-технічним прогресом, широким суспільним поділом праці, господарськими зв'язками між галузями економіки, становленням конкурентно-ринкових відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Важливість управління потенціалом змін на підприємстві починає усвідомлюватись лише зараз. Проблематику життєвого циклу підприємства досліджено в наукових працях таких вчених як: Д. Ліппіт та В. Шмідт, І. Адізес, Д. Міллер та П. Фрізен, Д. Кац та Р. Канн, Б. З. Мільнер, С. Корягіна, Г. Широкова, Г. Козаченко, О. Шацька та ін.. В літературі відсутня загальна концепція щодо формування потенціалу змін в системі управління промисловим підприємством в цілому.

Мета статті: обґрунтування методологічних основ формування інструментарію оцінки ефективності здійснення змін на прикладі підприємств легкої промисловості. Тому предмет управління потенціалом змін підприємства є досить актуальним для вітчизняних підприємств. Вітчизняні промислові підприємства змушені ініціювати процес введення змін для покращення ринкового становища, збільшення вартості акціонерного капіталу або для впровадження урядових стратегій. Дослідження практики діяльності промислового сектору економіки України доводить, що причинами організаційних змін є: збереження стабільності організації, підтримка збалансованого економічного зростання і безперервного розвитку.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

В еволюційній теорії модель організації являє собою поведінку об'єктів в середовищі, подібної до біологічної популяції. Поведінка організації, в першу чергу, визначається взаємовідносинами між членами цієї популяції, у другу чергу – внутрішніми характеристиками об'єкта, до числа яких відносяться правила прийняття рішень у відповідь на ті чи інші внутрішні чи зовнішні збурення. Еволюційна модель організації, на відміну від класичної, визнає, що в організаціях

немає єдиного критерію оптимальності прийняття рішень. Цей критерій носить суто індивідуальний характер, відбиваючи не тільки індивідуальні переваги, але й історичний досвід (генезис) діяльності організації, її успіхів і невдач.

Оскільки інституційна і еволюційна теорії організації не суперечать, а, навпаки, доповнюють один одну, їх прийнято об'єднувати в єдину інституційно-еволюційну теорію організації. Для вітчизняної легкої промисловості, що знаходиться останні 10–15 років у стадії переходу до ринкової економіки, характерний високий темп інституційних перетворень організацій.

Всі промислові підприємства мають набір взаємопов'язаних цілей і загальні характеристики. Враховуючи вимоги до процесу управління змінами, доцільно запропонувати наступні принципи, які повинні бути покладені в його основу, а саме:

1) *принцип комплексності*. Кризовий стан підприємства дуже рідко виникає тільки в одній сфері, саме тому для нейтралізації негативних наслідків необхідними є розробка та впровадження комплексу змін;

2) *принцип індивідуальності*. Стратегія управління змінами на підприємстві повинна будуватися для кожного підприємства індивідуально, відповідно до особливостей його господарської діяльності та кризового стану, в якому воно перебуває;

3) *принцип зворотного зв'язку*. Процес управління змінами є складним явищем та складається з багатьох етапів, які певною мірою впливають на діяльність підприємства. Наявність міцного зв'язку між результатами впровадження управлінських заходів та вхідними даними дозволить суттєво підвищити їх ефективність;

4) *принцип інформаційної достатності*. Даний процес регламентує ступінь інформаційного забезпечення управління змінами (див. розділ 4). Наявність достатньої кількості інформації про підприємство дозволить адекватно оцінити його стан та, відповідно до цього, здійснювати управління змінами.

Розвиток організації визначається не тільки її внутрішнім потенціалом, а й сукупністю зовнішніх факторів. Не всяку послідовність змін можна назвати розвитком. Особливо, якщо в цих змінах неможливо углядіти закономірність, циклічність. Разом з тим, при дослідженні процесів розвитку організації необхідно враховувати фактор часу і «ступінчастість» якісних змін у ході розвитку, етапи життєвого циклу підприємства.

Виходячи із загального закону розвитку, кожна матеріальна система прагне досягти найбільшого сумарного потенціалу при проходженні всіх етапів життєвого циклу.

Нині широко використовується концепція життєвого циклу («Organizations life cycles»), згідно якої організації народжуються, дорослюють, старіють і, зрештою, вмирають. Концепція життєвого циклу дозволяє проаналізувати можливі сценарії розвитку організації, виділити різні проблеми, які виникають

протягом всього періоду її розвитку, і оцінити діяльність організації в цілому. Також життєвий цикл підприємства прогнозує виникнення критичних ситуацій, а значить, дає можливість підготуватися до них належним чином.

Криза порушує рівновагу та є найбільш нищівною і критичною фазою. Існує немало досліджень, присвячених вивченню закономірностей виникнення криз у межах теорії циклічності змін сукупного попиту і пропозиції, обсягу виробництва та доходу і, відповідно, стану економіки.

В даний час одним з основних умов формування розвитку конкурентоспроможної стратегічної перспективи промислового підприємства є його інноваційна активність. Підприємства прийшли до розуміння необхідності здійснення інноваційної діяльності, яка розглядається ними як єдиний спосіб підвищення конкурентоспроможності вироблених товарів, підтримки високих темпів розвитку та забезпечення стійкості. Основною конкурентною перевагою є застосування підприємствами інновацій, а також це є основою для реалізації потенціалу змін на підприємстві. Необхідність інноваційного розвитку підприємств висуває нові вимоги до змісту, організації, формам і методам управлінської діяльності, що через реалізацію організаційного потенціалу підприємства, про який йшла мова раніше, впливає на формування потенціалу змін на промисловому підприємстві.

Потенціал змін на підприємстві – це не тільки наявні для використання ресурси і можливості підприємства, а й здатність підприємства ефективно їх використовувати з синергійним ефектом в рамках реалізації інноваційної діяльності підприємства. Неповне та невміле їх застосування може призвести до нульової прибутку і до банкрутства. Тому правильне використання, оцінка складу та за необхідності реструктуризація потенціалу підприємства є досить важливою для подальшого його ефективного функціонування.

Відмітимо, що дослідження потенціалу змін підприємства як складного економіко-соціального явища неможливо без вивчення його внутрішньої будови. Базова структура потенціалу змін промислового підприємства незалежно від сфери діяльності для всіх видів однакова, і залежить від рівня втілення (наявний потенціал і потенціал розвитку), рівня використання (реалізований і нереалізований потенціал) та доцільності існування невикористаного потенціалу (резерв і надлишок ресурсного фонду).

Потенціал змін підприємства (в узагальненому сенсі) – це сукупність «стратегічних» ресурсів, що знаходяться в розпорядженні підприємства, а також мають визначальне значення для можливостей і меж функціонування підприємства в тих чи інших умовах. Це спричинено тим, що потенціал змін є не лише необхідною, а й постійно діючою умовою функціону-

вання сучасних підприємств в умовах нестабільного зовнішнього середовища країни.

В сучасних економічних умовах застосування концепції життєвого циклу підприємства набуває особливого значення, що обумовлено наслідками світової економічної кризи та в сучасної економіко-політичної кризи в Україні, яка супроводжується стратегічною невизначеністю, нестабільністю зовнішнього середовища, підвищенням інтенсивності змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі, уповільненням темпів зростання та обмеженістю ресурсів. Це підсилює інтерес до концепції життєвого циклу та її інтерпретації в контексті формування процесу управління змінами на промисловому підприємстві. В теорії управління, залежно від специфіки об’єкта дослідження, існують наступні концепції життєвого циклу[1]:

- перший (макро-) рівень – надорганізаційний (об’єкт дослідження – галузь);
- другий (мезо-)рівень – організаційний (об’єкт дослідження – підприємство);
- третій (мікро-) рівень – внутрішньоорганізаційний (об’єкт дослідження – товар, бренд, знання тощо).

Під життєвим циклом підприємства доцільно розуміти сукупність стадій, що створюють траєкторію розвитку протягом певного проміжку функціонування підприємства, кожна з яких характеризується певною системою стратегічних цілей та завдань, особливостями формування ресурсного забезпечення потенціалу змін на підприємстві та досягнутими результатами функціонування.

Кожне підприємство має свої індивідуальні темпи розвитку. Зміна фаз життєвого циклу залежить від низки факторів (зовнішнє середовище підприємства, характер управління, галузева приналежність). Для вітчизняних підприємств можна виокремити, на нашу думку, наступні основні фази життєвого циклу й притаманні їм ймовірні кризи (рис. 1)

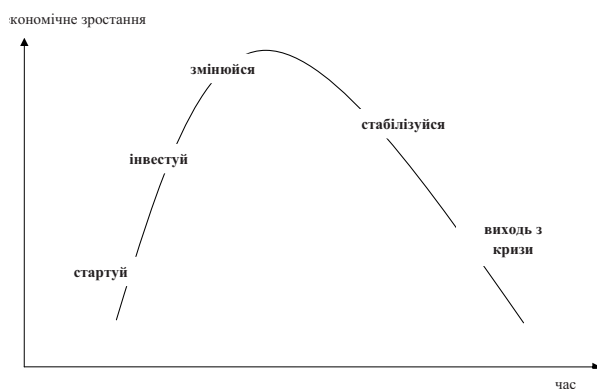

Рис. 1. Основні фази життєвого циклу вітчизняних підприємств¹ (Footnotes)

¹ – авторська розробка життєвого циклу підприємства

1. Стартуй. Ця стадія починається з появи бізнес-концепції підприємства. Для неї характерні визначення основної мети – налагодити виробництво; основне завдання – знайти свою ринкову нішу; організація праці – на основі бізнес-плану здійснювати виробництво та отримати прибуток, забезпечення мотиваційних чинників для стимулювання праці. Завершується стадія з появою найпростішої організаційної структури.

2. Інвестуй. Потужність підприємства набирає обертів, тим самим вимагаючи зовсім нової, більш ускладненої організаційної структури, нового підходу до управління, здійснення ефективного фінансового менеджменту. Існують декілька сценаріїв подальшого розвитку підприємства залежно від його стратегії: вихід та закріплення на певному рівні або подальше інтенсивне зростання й розгортання діяльності. Варто зазначити, що одночасно з розвитком суб’єкта господарювання на нього продовжують діяти фактори зовнішнього середовища. Керівництво вже не в змозі самостійно здійснювати управління, тому постає питання в додатковому кадровому забезпеченні. На нашу думку, у такому випадку дуже ймовірним є настання кризи, яка за Грейнером має назву «криза керівництва», що виникає у випадку, коли при нарощуванні обсягів виробництва воно не нарощує кадровий склад для управління підприємства.

3. Змінюйся. Підприємство вже є відносно стабільною системою, яка зайняла певні позиції на ринку. Фактори зовнішнього середовища вже мають менший вплив, на деякі з них воно вже може впливати самостійно, але такі чинники, як зміна попиту споживача, сезонні коливання, державна політика все ще мають значний вплив. Тому підприємство повинно оперативно реагувати на їх зміну для того, щоб підтримувати фінансову стійкість і стабільність.

4. Стабілізуйся. Суб’єкт господарювання вже досяг верхньої межі свого зростання. Усі показники діяльності вже вийшли на певний рівень і перед підприємством постає завдання вибору стратегії його подальшого функціонування. Якщо система менеджменту є стабільною, вона дозволить якомога довше підприємству залишатися на даній стадії та при настанні старіння підприємство зможе уникнути його занепаду й ліквідації. Ця стадія є сигналом того, що підприємство вже не є стійким до впливу зовнішніх факторів, окрім того на ньому починається дестабілізація внутрішньої діяльності. Усі ці негативні зміни можуть спровокувати втрату автономії та подальший занепад суб’єкта господарювання. Постає необхідність негайного оперативного управління: це, насамперед, проведення оптимізаційних заходів жорсткого характеру.

5. Вихід з кризи. Показники діяльності підприємства мають незадовільне значення, це свідчить про настання кризи на підприємстві. Зазначимо, що в даному випадку вона є невід’ємною частиною життєвого

циклу будь-якого суб'єкта господарювання. Завданням управлінського апарату є максимальне зменшення амплітуди коливань у межах циклу.

На даному рисунку представлена авторська модель визначення етапу життєвого циклу підприємства. Справа полягає в тому, що визначення власне етапу залежить від певних показників. В залежності від того, які показники покладено в основу формування етапу життєвого циклу, ми і будемо схему. Окрім визначення етапів необхідним є синтезування даних показників та приведення їх в єдину систему порівняння.

Таким чином, управління потенціалом підприємства в цілому в умовах ринкової економіки зводиться, більшою мірою, до управління його соціально-економічним стратегічним потенціалом (до оцінки і аналізу

чинників, що підвищують або знижують конкурентоспроможність підприємства, вибору і реалізації відповідної стратегії і тактики для досягнення тієї або іншої поставленої мети). Щоб вибрати вірну стратегію для розвитку підприємства, керівникові необхідно, перш за все, знати, що представляє собою конкурентний потенціал підприємства, який формує основу для його стратегічного потенціалу.

Отже, правильний вибір конкретної стратегії здійснення змін промислового підприємства, що постійно і раптово змінюються в умовах господарювання, є найбільш важливим і відповідальним кроком на етапі розробки стратегії власне підприємства.

Аналіз літературних джерел з проблем стратегічного менеджменту дозволив сформувати наступну

Таблиця 1.

Змістовна характеристика стратегій здійснення змін² (Footnotes)

Назва стратегії здійснення змін	Сутнісна характеристика змісту стратегії здійснення змін
1. Стратегія «зміни декорацій»	Стратегія направлена на визначення оптимального обсягу виробництва. Пошук оптимального співвідношення між залученням в обмежених обсягах зовнішніх фінансових ресурсів і максимально ефективним використанням власних джерел коштів. Пошук внутрішніх резервів фінансування антикризових заходів (реструктуризація активів, зменшення вихідних грошових потоків, згорання інвестицій).
2. Стратегія «upgrade» (push ap)	Реалізація стратегії здійснюється шляхом розширення виробництва та оптимізації виробничого процесу в цілому. В даному випадку доцільним є впровадження стратегії, орієнтованої на реінжиніринг бізнес-процесів, скорочення невиробничих витрат. Для таких господарюючих суб'єктів доцільним передбачається використання стратегії, спрямованої на забезпечення зростання прибутковості підприємства на основі мобілізації внутрішніх фінансових ресурсів. Як найбільш ефективні способи реалізації даної стратегії можна виділити збільшення виручки від реалізації, оптимізацію структури активів.
3. Стратегія «push forward»	Стратегія передбачає проведення модернізації обладнання, зменшення виробничих витрат Стратегією передбачається «відсікання зайвих» елементів організаційної структури, скорочення витрат на утримання адміністративного апарату підприємства, оптимізація організаційної структури. Стратегія відновлення платоспроможності може бути реалізована за допомогою інструментів, які поєднують у собі використання доступних за терміном і вартістю зовнішніх фінансових ресурсів та одночасне виявлення резервів внутрішніх джерел фінансування.
4. Стратегія стабілізації	Стратегія направлена на продаж понаднормовий основних фондів, зворотній лізинг. Відновлення платоспроможності може бути забезпечено шляхом «відсікання зайвого» – закриття нерентабельних підрозділів, спрощення організаційної структури. Криза для підприємства обтяжена обмеженістю фінансових ресурсів. У цій ситуації доцільним є використання стратегії змін на основі застосування фінансових інструментів, спрямованих на пошук альтернативних наявним більш дешевих джерел позикового капіталу, реструктуризації заборгованості або додаткове залучення коштів власників підприємства.
5. Стратегія «change-over»	Виробнича потужність підприємства є дуже низькою. Реалізація стратегії передбачає переобладнання виробництва. Доцільним є впровадження стратегії, що базується на рекомбінацію суб'єкта господарювання. Спрямована на збереження ринкової ніші і частки ринку. У цих умовах головне завдання пошук внутрішніх резервів і вигідних ринкових можливостей з мінімальними рівнями ризику.

² – авторська класифікація стратегій здійснення змін

авторську множину стратегій здійснення змін на підприємстві, а саме:

1) **Стратегія «зміни декорацій»**, метою якої є забезпечення стабільних темпів росту фінансових результатів діяльності підприємства (відповідає слабкій кризі);

2) **Стратегія «upgrate» (push ap)**, спрямована на забезпечення своєчасного виконання зобов'язань підприємства на основі оптимізації його грошових потоків;

3) **Стратегія «push forward»**, що передбачає проведення модернізації обладнання, зменшення виробничих витрат;

4) **Стратегія стабілізації**, необхідна для забезпечення управління змінами суб'єкта господарювання та відновлення фінансової стійкості;

5) **Стратегія «change-over»**, метою якої є призупинення розвитку кризових явищ і недопущення ліквідації господарюючого суб'єкта.

Таким чином, відповідно до запропонованого підходу передбачається формування п'яти стратегій здійснення змін на промислових підприємствах для відповідних квадратів матриці (рис. 2). У табл. 1 представлена характеристика розроблених стратегій здійснення змін.

Етап розробки стратегії також включає в себе конкретизацію заходів щодо відновлення платоспроможності з урахуванням ситуації, що склалася (у разі її зміни), яка передбачає більш детальне розкриття обраних інструментів відновлення платоспроможності з метою спрощення проведення етапу оцінки можливості впровадження стратегії в подальшому.

Стратегія здійснення змін на підприємстві вважається розробленою, якщо були визначені стра-

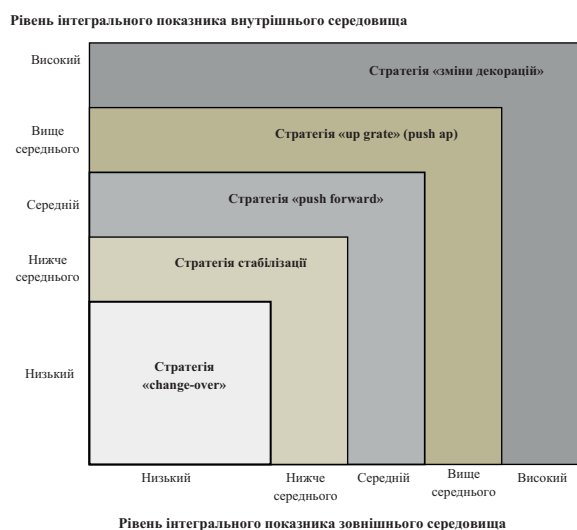

Рис. 2. Матриця визначення стратегій управління змінами на промисловому підприємстві³ (Footnotes)

³ – авторський підхід

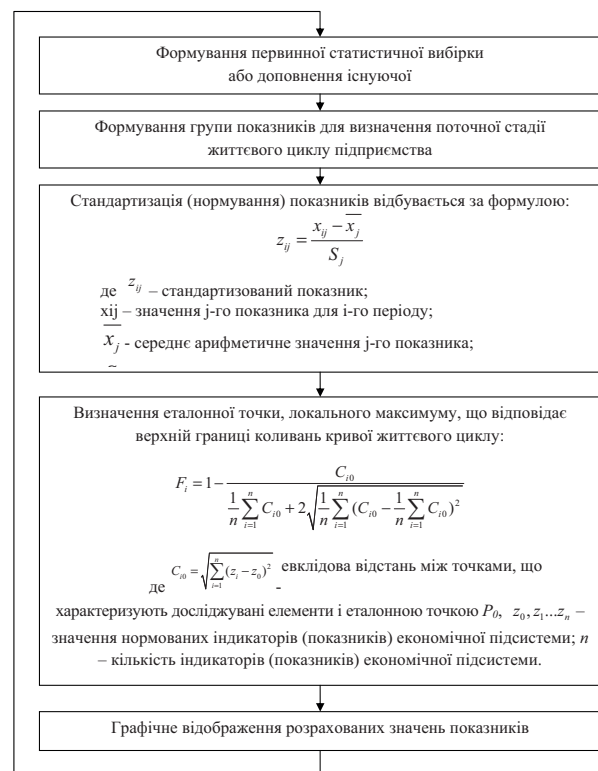

Рис. 3. Модель визначення етапу життєвого циклу підприємства необхідності здійснення змін для підприємств легкої промисловості

тегічні цілі та пріоритети; обрано набір інструментів для їх досягнення; конкретизовані основні заходи.

Для того, щоб розробити стратегію управління змінами необхідним є визначення стадії життєвого циклу підприємства.

Ми пропонуємо визначати стадію життєвого циклу необхідності проведення змін промислового підприємства наступним чином (рис. 3).

Таким чином, запропонована матриця (див. рис. 2) дозволяє врахувати синергетичний ефект взаємодії зовнішнього й внутрішнього середовища функціонування підприємства й обрати адекватну до умов, що склалися, стратегію здійснення змін. Запропонована сукупність стратегій і способів їх реалізації комплексно характеризує особливості стратегічної діяльності підприємства в процесі його діяльності й спрямована на підвищення управлінських рішень для оздоровлення підприємства та дії в умовах кризового стану в країні та різних галузях.

Висновок і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Отже, визначаючи стадії життєвого циклу підприємства, важливо враховувати повний спектр параметрів відповідно до галузі його діяльності, які чинять суттєвий вплив на функціонування підприємства, а отже, визначають фазу життєвого циклу.

Інтегральним показником, що акумулює в собі динаміку змін факторів ризику, грошових потоків,

якісних змін у системі підприємства, може стати потенціал змін промислового підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера / За ред. Р. Дяківа. – К.: Міжнародна економічна фундація, Книгодрук, 2000. – 704 с.
2. Зуб А. Т. Системный стратегический менеджмент: методология и практика / А. Т. Зуб, М. В. Лактионов. – М.: Генезис, 2001. – 752 с.
3. Козаченко С.В. Ярошенко Ф.О. Організаційні зміни: наукові засади і проблеми управління. К.: МЦРПМ, ДІТМ МНТУ, 2004. – 292 с.
4. Питерс Р., Уотермен Р. В поисках эффективного управления (опыт лучших компаний): – Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1986. – 414 с.
5. Прокопенко И. Управление организационными изменениями. – К., 2000. – 135 с.
6. Прокопенко М.Д. Розвиток досліджень економічних проблем регіонів // Економіка промисловості. – 2001. – № 1. – С. 27 – 33.
7. Майк Грин. Управление изменениями / Майк Грин; пер. с англ. – СПб.: ДК, 2007. – 360 с.
8. Адизес И. К. Управление изменениями / И. К. Адизес; пер. с англ. – СПб.: Питер, 2011. – 224 с.
9. Расповов В. М. Управление изменениями/ В. М. Расповов. – М.: Магистр, 2008. – 333 с.

УДК 338.24.021.8:330.1+330.3

Демешок О.О., к.е.н.

м. Київ

ВРАХУВАННЯ ВИМІРІВ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ В ЗАДАЧАХ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СТРАТЕГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Анотація. У статті здійснено обчислення вимірів невизначеності зовнішнього середовища за результатами дослідження параметрів прогнозової ефективності функціонування системи управління розвитком стратегічного потенціалу реального сектору економіки держави. Запропоновано науково-методичні засади формування вихідної бази даних і формалізації моделей ідентифікації, використання яких поліпшують якість економіко-статистичних досліджень та підвищують об'єктивність аналізу результатів оцінювання в умовах невизначеності. Доведено, що найвагомішим методом врахування обмежень є моделі, що відтворюють показники збалансованості функціонування національної промисловості та дозволяють виділити з області невизначеності ті варіанти умов їхнього застосування, при яких система управління, у цілому, здатна вирішити поставлене завдання з допустимим рівнем ефективності.

Ключові слова: ефективність, проектований елемент, система управління, модель, принцип збалансованості.

Аннотация. В статье проведены вычисления неопределенности внешней экономической среды функционирования, которые определены по результатам исследования параметров прогнозной эффективности функционирования системы управления развитием стратегического потенциала реального сектора экономики государства. Предложены научно-методические основы формирования исходной базы данных для формализации оценочных и прогнозных моделей идентификации, использование которых повышают качество экономико-статистических исследований и объективность анализа результатов оценивания в условиях неопределенности. Доказано, что наиболее значимым методом учета ограничений является формирование моделей, воссоздающих объективные показатели сбалансированности функционирования национальной промышленности. При этом, построенный комплекс модельных решений позволяет выделить из области неопределенности те варианты условий функционирования промышленности и их применения, при которых система управления развитием её стратегического потенциала, в целом, способна решить поставленную задачу с допустимым уровнем эффективности и результативности.

Ключевые слова: эффективность, проектируемый элемент, система управления, модель, принцип сбалансированности.

Abstract. In this paper, calculations are uncertain external economic environment functioning as defined by the results of the study parameters predictive efficiency of the control system of development of the strategic potential of the real sector of the economy of the state. Proposed scientific and methodological basis for the formation of the source database for the formalization and evaluation of predictive models for identification, the use of which improve the quality of economic and statistical research and objective analysis of the results of evaluations under conditions of uncertainty. It is proved that the most significant method of accounting constraints – is the formation of patterns that restore balance objective indicators of the national industry. At the same time, built a complex model solutions allows you to select from those options uncertainty of conditions of the industry and their application for a system to manage the development of its strategic potential, in general, able to solve the problem with an acceptable level of efficiency and effectiveness.

Keywords: efficiency, projected element, management system, model, the principle balance.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Слід вказати, що економіко-статистичні дослідження вимірів ефективності імовірного функціонування проектних елементів в умовах невизначеності пов'я-

зані з: а) віддаленістю етапу безпосереднього застосування формалізованої системи управління розвитком стратегічного потенціалу промисловості; б) об’єктивною невизначеністю самого моменту її використання; в) швидкою зміною вимог і характеристик до результативності функціонування створюваної системи і майбутніх умов застосування. При цьому, невизначеність умов першої групи накладає істотний відбиток на результативність економіко-статистичного і модельного дослідження вимірів ефективності при проектуванні архітектури і, у найменшій мірі, наразі, є дослідженою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Теоретичні та методологічні розробки, які присвячено управлінню розвитком стратегічного потенціалу (СП) реального сектору економіки держави задля досягнення збалансованого його розвитку в умовах нестійкого економічного середовища репрезентовано у наукових працях вчених-економістів: О. М. Алімова, Б. М. Данилишина, Л. В. Дейнеко, Ю. В. Кіндзерського, В. В. Микитенко та інших (їхні методологічні напрацювання відображено у наукових роботах [1–3]). Проте, віддаючи належне попереднім науковим здобуткам, слід вказати на те, що врахування умов невизначеності функціонування сучасної системи управління розвитком стратегічного потенціалу промисловості – є, наразі, мало дослідженим. Зазначене вимагає розробки і обґрунтування оптимізаційного складу методів і методичних підходів задля врахування перманентної трансформації нестійкого економічного середовища у концептуально-аналітичних моделях формалізації дії макро-структури, що забезпечує результативність стратегічного управління виробничо-господарською, техніко-технологічною, організаційно-економічною та зовнішньоекономічною діяльністю реального сектору української економіки.

Формулювання мети статті. Метою даної статті є розробка та обґрунтування прикладного інструмен-

тарію формування системи управління розвитком стратегічного потенціалу промисловості України, реалізованого й формалізованого за використання оригінальної математичної моделі структурного типу, що передбачає об’єктивність результатів дослідження вимірів ефективності проєктованих елементів в умовах невизначеності. При цьому, можна засвідчити, що невизначеність реалізації дії системи управління, представлена у схемі відтворення операції в її межах, може бути врахована на основі методів теорії ймовірностей, геометричної економетрики та аналізу конфліктних ситуацій.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Відмітимо, що залежно від масштабів і обсягу відомостей про результативність економіко-статистичного дослідження вимірів ефективності проєктованих елементів в умовах невизначеності можна виділити різні ситуації та умови реалізації завдань щодо ідентифікації параметрів дієвості сучасної системи управління розвитком стратегічного потенціалу промисловості (СУР_{СП}). Тому, вважаємо за доцільне розташувати останні у порядку зростання ступеня об’єктивізації умов невизначеності задля визначення потенційно-функціональних параметрів її функціонування (табл. 1).

Тоді, за результатами моделювання та економіко-статистичного аналізу можна визнати, що друга і третя ситуації репрезентації та врахування умов невизначеності функціонування системи управління розвитком стратегічного потенціалу промисловості становлять найбільший методичний інтерес, четверта є джерелом помилок дослідження, а перша – є найбільш тривіальна. Таким чином, порівнявши ситуації з імовірністю ризику і виникнення масштабної невизначеності, перевагу, зазвичай, можна віддати тому моменту, коли можна забезпечити об’єктивний розподіл загроз за умовами функціонування складної системи. Хоча, і не виключено, що і у цьому випадку ймовірність користі буде трохи меншою, ніж

Таблиця 1.

*Ситуації щодо розв’язання завдання із ідентифікації потенційно-функціональних параметрів функціонування системи управління розвитком стратегічного потенціалу промисловості у залежності від ступеня невизначеності умов реалізації її дії **

Ситуація	Форма репрезентації завдання та ідентифікації певного параметру	Загальний вигляд формалізованого модельного рішення за результатами моделювання і економіко-статистичного дослідження
I. Визначеність	Числове значення	Тривіальний
II. Ризик	Відповідно до закону розподілу величини	Методами теорії ймовірності
III. Невизначеність	а) Діапазон	Методами прийняття рішень в умовах невизначеності. Методами обліку та усунення невизначеності.
	б) Найменування параметру	
IV. Необізнаність	Нічого не відомо про досліджуваний фактор	Неможливий, однак, у певній мірі, є джерелом помилок.

Джерело * Визначено, розмежовано та обґрунтовано автором дослідження

передбачено модельними рішеннями. У цій відповідності, зазначимо: моделювання ситуацій, у яких виникає суттєвий ризик в умовах невизначеності функціонування складної системи, істотно можуть різнитися результатами (модельними рішеннями) як у зв'язку із відмінністю ступеню вивченості, так і за можливістю формалізації. Так, наприклад, якщо моделювання різної природи ризику формалізується методами теорії ймовірностей, то можливими є три такі варіанти:

- ситуація репрезентації умов невизначеності – є менш дослідженою, а моделі відтворення ступеню ризику – є усталеними (зокрема, їх можна змоделювати за використання методів [4]);
- ситуація репрезентації умов невизначеності вивчена досить мало, а урахування вагомості впливу різної природи ризиків – можна відтворити за використання принципів закону розподілу величини (що є достатньо відомим), однак, у разі, коли визначено перелік ризиків і загроз, а їхня формалізація проводиться на основі об'єктивних даних;
- ситуація репрезентації умов невизначеності – є передбаченою і може бути задана лише за результатами експертних оцінок (суб'єктивних свідчень).

Отже, виміри невизначеності функціонування системи управління розвитком стратегічного потенціалу промисловості можуть бути, у загальному випадку, заданими наступним чином: 1) максимальним діапазоном можливих значень параметрів СУР_{СПП} (граничними значеннями $\beta_j^{\min}, \beta_j^{\max}$); 2) розрахунковим діапазоном, який може бути заданий відповідно до вимог на розробку кожного з проєктованих для СУР_{СПП} елементів із складу її архітектури ($\beta_j^{(p)}, \beta_j^{(p)}$); 3) номінальними значеннями параметрів невизначеності ($\beta_j^{(0)}$).

Таким чином, можна стверджувати, що вирішення завдання щодо ідентифікації вимірів невизначеності для формалізації параметрів системи управління розвитком стратегічного потенціалу промисловості буде мати наступний вигляд за формулою (1). Однак, при дослідженні (оцінюванні) показників ефективності можуть бути умови, коли виникають ситуації невизначеності для окремих компонентів, що реалізують свою дію в межах певної схеми операції «управління розвитком». Так, наприклад, необхідно відтворити умови першої та другої групи, а також реалізації процесів, які передбачені в межах: а) визначеної схеми операції «управління розвитком»; б) процедур, що відтворюють зміну параметрів проєктованої системи управління розвитком стратегічного потенціалу промисловості. Відтак,

можна визнати, що усі ці чинники являють собою невизначеності вихідних даних, необхідних для дослідження ефективності спроектованої системи управління. У загальному випадку вони умовно можуть бути зведені у три групи потенційно-факторних детермінант деструктивного типу.

$$\left. \begin{array}{c} \beta_1^{\min} \dots \beta_j^{\min} \dots \beta_m^{\min} \\ \beta_1^{(p)} \dots \beta_j^{(p)} \dots \beta_m^{(p)} \\ \beta_1^{(0)} \dots \beta_j^{(0)} \dots \beta_m^{(0)} \\ \beta_1^{(p)} \dots \beta_j^{(p)} \dots \beta_m^{(p)} \\ \beta_1^{\max} \dots \beta_j^{\max} \dots \beta_m^{\max} \end{array} \right\} \text{Розрахунковий діапазон (1)}$$

До першої групи невизначеності відносяться фактори, які пов'язані з відсутністю точних відомостей про параметри умов застосування, цільової обстановки і в загальному випадку – про параметри можливої протидії. В основному це характеристики активних умов. Зазначені фактори описуються ситуацією невизначеності. Ця група невизначеності є особливо важливою для дослідження і визначення вимірів ефективності на етапі проєктування СУР_{СПП}.

До другої групи слід віднести ті невизначені параметри системи управління, які обумовлені недостовірністю відомостей про базові характеристики спроектованої СУР_{СПП} та складність її архітектури. У цій групі до ситуації, що генерує суттєві виміри ризику, зводиться призначення допусків на параметри елемента, а до ситуації невизначеності – використання нових відкриттів при створенні окремих елементів проєктованої системи управління розвитком стратегічного потенціалу промисловості. Основою компенсації технічної невизначеності на етапі проєктування можуть бути такі заходи, як: а) експеримент по окремих елементах або за системою в цілому (перевірка взаємозв'язків); б) виділення резерву ресурсу, який витрачається в ході проєктування й відпрацювання; в) резерв ресурсу вибирається за тими параметрами і умовами забезпечення, що не відтворюють максимальних можливостей компенсації при обмежених витратах. Для локального рівня, в межах якого проводиться дослідження невизначеності й ризиків другої групи, віднесено також і ті, що зумовлюють, у першу чергу, невизначеність вартості, значущості та термінів створення проєктованої системи управління розвитком стратегічного потенціалу промисловості.

До третьої групи умов, що генерують виникнення суттєвих ризиків – слід віднести невизначеність дій, що описані в схемі операції, і невизначеність умов, які виділяються дією проєктованої СУР_{СПП}. Ці невизначеності обумовлені випадковим характером зазначених факторів, а також описуються ситуацією ризику і можуть враховуватися методами теорії ймовірностей. Імовірнісні методи в даний час досить добре розроблені, однак особливо слід виділити випадок прийняття рішень в умовах

малого числа практичних реалізацій використання системи управління (наприклад, у разі розробки унікальних систем). Цей випадок вимагає додаткового аналізу стійкості рекомендацій, оцінки граничних фіналів, довірчих ймовірностей і т. д.

Методичне групування представлених видів невизначеності та деструктивних факторів здійснено автором, виходячи зі спрямованості та вагомості для розв’язання визначеної проблеми поставлених перед дослідженням науково-прикладних завдань – і це не є однозначним. Так, наприклад, у роботі [4] виділяються фактори невизначеності, які обумовлені сучасним станом навколишнього природного середовища, випадковими значеннями результатів функціонування елементів систем, індивідуальними особливостями людей і їх проявом в різних умовах, неповним знанням стану системи і намірів конкуруючих сторін, багатозначністю критеріїв оцінки, апріорної незрозумілості оцінок прогнозу, цілеспрямованою протидією. При цьому, слід підтвердити, що за використання переліку методів вирішення задач ідентифікації проектної ефективності, необхідно застосувати лише ті підходи, що дозволять відобразити усі аспекти обліку та усунення невизначеності. Останні умови характеризуються тим, що сам суб’єкт управління, наразі, не в змозі впливати на процеси усунення невизначеності, а лише методично враховує їх при економіко-статистичному дослідженні. Тому, й управлінські рішення стосовно розбудови архітектури системи приймаються, виходячи з можливостей об’єктивного відтворення схем і послідовності процедур її функціонування в усьому діапазоні факторів невизначеності (рис. 1).

Зупинимося на деяких методичних прийомах, які дозволяють здійснити врахування невизначеності. Так, наприклад, методика оцінки за використання рівнозначимого аналізу ґрунтується на процедурах із виокремлення певних груп характеристик у відповідності зі ступенем їхнього впливу на ефективність (з урахуванням достовірності їхніх значень). При цьому:

- фактори невизначеності, що опосередковано впливають на виміри ефективності, можуть бути, взагалі, виключені з переліку об’єктів дослідження;

- методи рівнозначимого аналізу припускають визначення приватних похідних критерія ефективності за параметрами невизначеності з подальшим: а) виділенням тих груп параметрів, що обумовлюють однакову вагомість впливу; б) ранжуванням факторних груп у порядку послаблення ступеня їхнього впливу, оскільки при провадженні економіко-статистичних оцінок ефективності, у першу чергу, слід враховувати ті параметри, які мають більш вагомий ступінь впливу. Однак, зазначене може дозволити, одночасно:

- обмежити варіанти стратегій (стратегічного набору) за результатами зіставлення ступеню їхнього впливу на результативність реалізації стратегічних програм (при елімінуванні вагомості впливу деструктивних потенційно-факторних детермінант);

- виключити із переліку прикладного інструментарію той чи інший тип стратегічного управління (або специфічну технологію), що враховує ідентичні фактори невизначеності при його формалізації/ розробленні.

Поряд із зазначеним, слід вказати і на існування специфічних підходів до використання певного переліку прийомів обліку й усунення невизначеності при розробці математичних моделей структурного типу.

Так, зокрема, необхідно виділити / виокремити / розмежувати рівні складності моделей, прийнятих для дослідження вимірів ефективності. Зазначене необхідно проводити у відповідності до об’єктивності та забезпеченості вихідними даними (із урахуванням ступеню їхньої невизначеності). При існуванні цілого ряду факторів невизначеності та ризиків щодо отримання необ’єктивної конструкції модельного рішення (тобто, моделі не можна формалізувати задля реального відтворення структурно-динамічних зрушень або якимось чином оптимізувати) необхідно переглянути рівень складності такої моделі і оцінити можливості подальшого провадження економіко-статистичного дослідження на іншому рівні. Так, наприклад, якщо характеристики певної сукупності цільових об’єктів в межах реального сектора економіки – є невизначеними, то оцінювання та моделювання слід здійснити за типовими модельними рішеннями і модулями, де буде використано інваріантний підхід до репрезентації вагомості впливу на процеси стратегічного управління факторів невизначеності та деструктивних характеристик.

Визнаємо, що доцільним є використання у процесах моделювання окремих прийомів ідентифікації домінування модельних рішень, які засновані на визначенні умов, за якими система / модель / структура буде домінуючою (має найбільші значення вимірів ефективності). Зазначене передуює побудові, хоча б у концептуально-теоретичній площині, домінуючої архітектури системи управління розвитком стратегічного потенціалу промисловості ($CYP_{СПП}$).

Однак, слід зважати і на те, що імовірними є варіанти виникнення подій, коли домінуюче рішення неможливо буде формалізувати. У цьому випадку необхідно обчислити витрати ресурсів, резервів і можливостей та врахувати їхні значення за економічним паритетом максимізації ефективності при мінімізації витрат (або здійснити парювання ситуації існування того чи іншого рівня невизначеності іншими засобами). При розв’язанні науково-прикладних завдань припустимою є, навіть, при чіткому алгоритмі реалізації процедур, заміна етапів моделювання (задля перебудови модельних рішень, що мають високий ступінь невизначеності), а вихідні параметри моделей, які задаються у вигляді вихідних даних – можна суттєво скорегувати за використання методів ко- інтегрування на основі єдиного критерію оцінювання ефективності реалізації дії $CYP_{СПП}$.

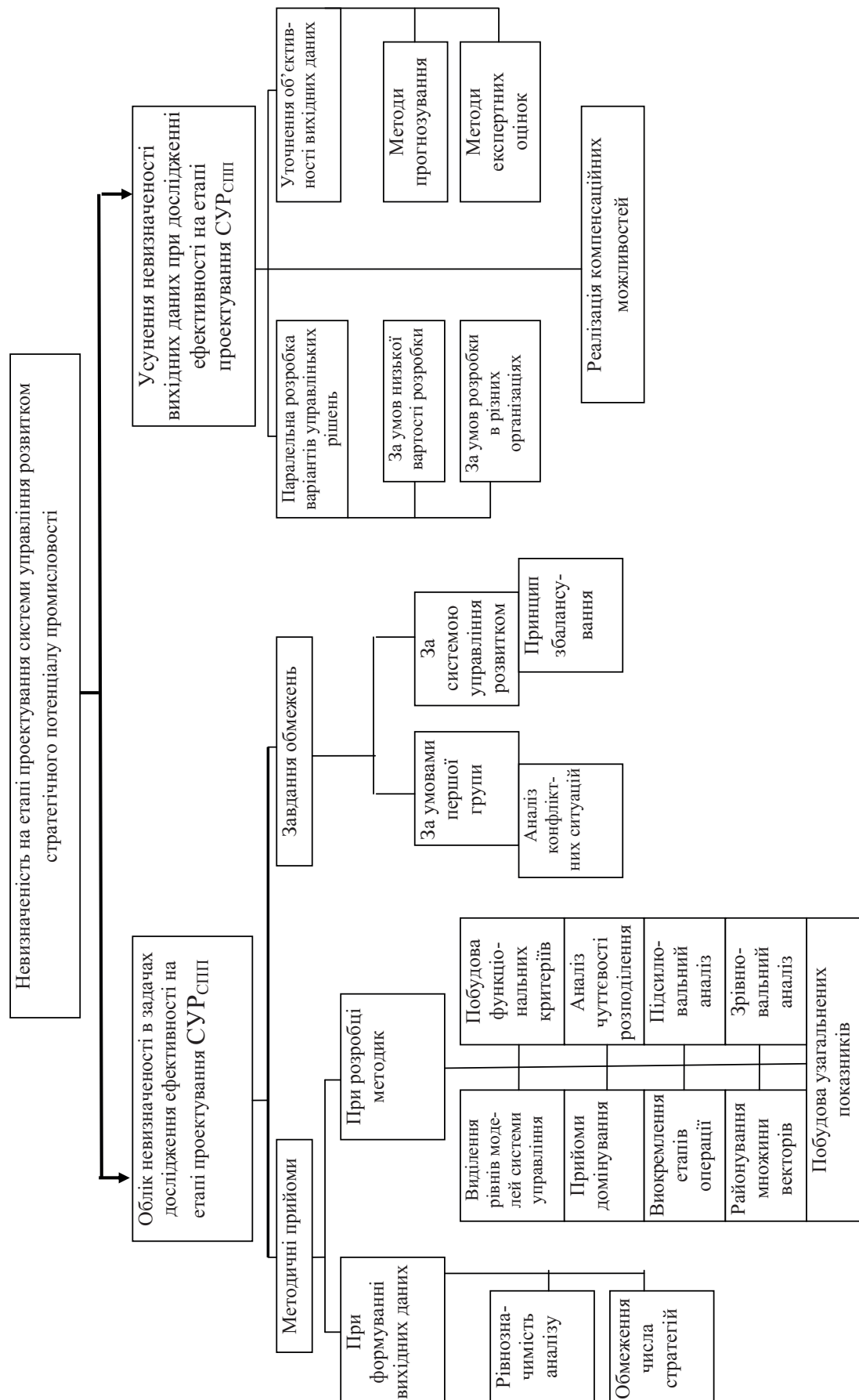

Рис. 1. Характеристика факторів невизначеності при вирішенні задач дослідження ефективності на етапі проектування системи управління розвитком стратегічного потенціалу промисловості

Останні (параметри) можна формалізувати за заданим діапазоном можливих значень, для якого визначити усталене (стале) модельне рішення. Так, можна підтвердити і наступне: для систем управління реальним сектором економіки держави, які наразі функціонують в умовах невизначеної протидії (постійного нарощення суспільно-політичних і військово-економічних загроз сталому розвитку), при ідентифікації / доборі найбільш раціонального складу вихідних характеристик (засобів і важелів впливу) – можна виділити етап у моделюванні, за яким передбачається формалізація діапазону ймовірності подолання протидії (загроз і ризиків). Тоді, на прикінцевому етапі моделювання можна буде більш детально оцінити врівноваженість практичних рекомендацій щодо залучення того чи іншого засобу впливу (важеля) до системоутворюючих регуляторів СУР_{СПП} в контексті реалізації одного з пріоритетних її завдань – із активізації процесів протидії руйнуванню/ деградації стратегічного потенціалу промисловості в умовах ресурсних обмежень.

Звідси, прийнятність можливої / певної траєкторії розбудови СУР_{СПП} повинно бути заснована на описі єдиного (оптимального для України) вектору її формування (а у його межах формалізації відповідного типу механізму, прикладного інструментарію, організаційно-економічного і методичного підходів), за яким упереджується (відтермінується) її деградація за наслідками об’єктивізації «життєвого циклу» функціонування СУР_{СПП}. При цьому, простір звуження варіантів ідентифікації складності та архітектури спроектованої СУР_{СПП} слід розмежувати за декількома площинами (областями) загроз і ризиків, кожній із яких відповідатиме певний перелік ознак, групування яких відбувається за ступенем їхнього впливу на ефективність функціонування. Зазначеному передують розробка і обґрунтування процедур із визначення/ добору/ побудови комплексу функціональних критеріїв (ефективності функціонування СУР_{СПП}), за якими можна ідентифікувати ряд невизначеностей, що відповідатимуть кожному з етапів, за якими здійснюється прийняття управлінського рішення щодо управління розвитком стратегічного потенціалу реального сектору, визначення об’єкту докладання зусиль, формування дієвого переліку важелів впливу з урахуванням наявних у промисловості України резервів, ресурсів і можливостей.

Прикладом формалізації функціонального критерію ефективності СУР_{СПП} може бути критерій Гурвіца [5], де «зважуються» / розмежовуються найгірші та найкращі умови функціонування складної системи. Так, наприклад:

а) за вимірами ефективності – репрезентуємо формулу (2):

$$\Gamma_{\text{рац}}^{\text{еф}} = \max_{\mu} [\gamma \min_{\nu} W_{\mu\nu} + (1 - \gamma) \max_{\nu} W_{\mu\nu}] \quad (2)$$

де, γ – показник, що характеризує співвідношення можливості найгірших і найкращих умов, $0 \leq \gamma \leq 1$. Однак, визнаємо, що при умові, коли $\gamma = 1$ критерій Гурвіца може трансформуватися у критеріальний показник Вальда [5]. При цьому, передбачається його ідентифікація лише у найгірших умовах функціонування та масштабному нарощенні ступеню загроз і ризиків;

б) за втратами по досягненню визначеного рівня ефективності (або елімінування ступеню ризику) це можна обчислити за формулою вигляду (3):

$$\Gamma_{\text{рац}}^{\text{емп}} = \min_{\mu} [\gamma \max_{\nu} r_{\mu\nu} + (1 - \gamma) \min_{\nu} r_{\mu\nu}] \quad (3)$$

де, у разі досягнення значень $\gamma = 1$, критеріальний показник можна трансформувати у критерій Севіджа $\Gamma_{\text{рац}}^{\text{емп}} = S_{\text{рац}}$. При цьому, можна обчислювати значення γ і методом експертної ідентифікації оцінок. Очевидно, що чим небезпечнішою є ситуація стосовно забезпечення визначеного рівня ефективності функціонування СУР_{СПП}, тим величина γ повинна бути найбільш наближеною до одиниці – зазначене є можливим у разі, коли гарантується найбільший із мінімально доступних вимірів або найменший із максимальних ризиків.

Таким чином, ідентифікація невизначеності стану досягнення визначеного рівню ефективності зведена нами до завдання оцінювання відносного показника – у вигляді коефіцієнта γ . Слід визнати і те, що економіко-статистичний аналіз чутливості розподілу можна використовувати і у тих випадках, коли ситуацію невизначеності можна призвести до суб’єктивної оцінки рівня ризику забезпеченню ефективності функціонування СУР_{СПП}. У цьому випадку варіанти суб’єктивної ідентифікації розподілу вагомості впливу деструктивних факторів можуть бути задані за використання методу експертних оцінок, а підвищення об’єктивності аналізу забезпечується за наслідками порівняння результатів функціонування СУР_{СПП} у несприятливих умовах із сприятливими з поступовим, надалі, добром оптимальних для національної промисловості факторів усунення загроз і ризиків. В подальшому можливою стає побудова системи узагальнених показників, заснована на врахуванні в узагальненому інтегральному показнику найбільш вагомих регресорів впливу на процеси забезпечення ефективності функціонування СУР_{СПП}, які були б прийнятними у заданій області невизначеності.

Розв’язання науково-прикладного завдання щодо ідентифікації простору / масштабів обмежень для визначення вимірів невизначеності функціонування СУР_{СПП} передбачає відповідне формування додаткових взаємозв’язків і взаємозалежностей між елементами останньої (механізмом, цільовими підсистемами, прикладним інструментарієм тощо), що також слід репрезентувати у концептуально-аналітичній

(математичній) моделі реалізації її дії. При цьому, підтвердимо, що перелік / простір обмежень можна накладати як на умови застосування СУР_{СПП}, так і на архітектуру / складність системи, у цілому. Наприклад, у якості одного з такого типу обмежень (для умов першої групи) можна визнати таке припущення: варіанти умов функціонування / траєкторія розвитку СУР_{СПП} змінюються у часі найгіршим чином (або складна система не здатна буде адекватно реагувати на прийняті рішення). Цей випадок відображає, так звану, конфліктну ситуацію, яку можна розв'язати лише за використання методів із теорії ігор [6].

Поряд із вказаним, засвідчимо: при визначенні простору обмежень слід враховувати як існуючий прямий зв'язок між умовами функціонування та параметрами системи, так і зворотну їхню дію (інверсію). Прямий зв'язок проявляється в умовах функціонування системи (вагомість протидії деструктивних факторів, а також природо-ресурсне, функціональне, факторне і системно-універсальне забезпечення), що визначають складність і масштаби СУР_{СПП}. Зворотній зв'язок відображає вагомість впливу параметрів системи на характеристики й обмеження (умови першої групи), які активно трансформуються у разі зміни того чи іншого структурно-динамічного виміру СУР_{СПП}. Звідси, важливе місце при визначенні параметрів невизначеності функціонування системи відводиться формуванню обмежень, що репрезентують загальну схему її функціонування та реалізації дії. Один із методів, який забезпечує об'єктивне формування обмежень, заснований на використанні принципу збалансованості функціонування підсистем (відповідно, за його використання здійснюється добір варіантів найбільш раціональних параметрів кожного складового елемента, виходячи з допустимого рівня реалізації функцій СУР_{СПП}, визначеного на первісному етапі її розбудови чи формування).

Усунення невизначеності функціонування СУР_{СПП} пов'язано із зменшенням вагомості її впливу за рахунок компенсації можливих втрат і відхилень від цільових орієнтирів, а також прийняття оптимізаційних управлінських рішень щодо розроблення і обґрунтування переліку її специфічних функцій. Таким чином, надалі, необхідно здійснити уточнення основних організаційно-економічних прийомів усунення / елімінування невизначеності при паралельній розробці декількох варіантів вирішення проблем (кожен із яких, у своєму обмеженому діапазоні умов, буде допустимим при низькій вартості реалізації). Надалі, у міру уточнення вагомості впливу деструктивних факторів, частина варіантів поступово відсіється і лише деякі будуть доведені до остаточної розробки.

Однак, слід вказати, що відповідний підхід до розробки варіантів вирішення проблеми не завжди має свій сенс. Для одних умов функціонування промисловості – типовим є розробка лише одного варіанту –

«оптимального», а для інших – слід передбачити в межах сформованої архітектури СУР_{СПП} можливість резервного елементу (альтернативного варіанту). Варіація параметрів і складності СУР_{СПП} при уточненні невизначеності припускає реалізацію компенсаційних можливостей і використання резервних елементів. Компенсаційні підсистеми (системи параметричної компенсації) – це такі компоненти системи, в межах яких спеціально передбачена специфічна функція, яка забезпечує можливість певної зміни характеристик (за результатами уточнення вимірів невизначеності на кожному з етапів життєвого циклу СУР_{СПП}). У певному сенсі, компенсаційні елементи можна віднести до класу адаптивних підсистем, які: а) здатні пристосовуватися до випадкових змін у внутрішніх та зовнішніх умовах функціонування; б) можуть розглядатися і як окремий випадок формалізації в межах СУР_{СПП} багатоцільових підсистем, призначених для вирішення декількох специфічних завдань; в) змінюють свої функції й склад інструментарію в залежності від набутих умов (зовнішніх чи внутрішніх); г) вирішують приватні/ специфічні завдання (і у цьому сенсі є багатоцільовими), які стосуються забезпечення збалансованості функціонування СУР_{СПП} у цілому.

Додатковий поглиблений аналіз факторів невизначеності має також надзвичайну вагу задля формування оптимізаційного складу управлінських рішень щодо розвитку стратегічного потенціалу. Він передбачає збір, по можливості, відсутніх у первинній економіко-статистичній базі вихідних даних та їхню обробку (особлива роль відводиться методам обробки обмеженої інформації, експертних оцінок і дистрибутивно-лагового прогнозування). У контексті зазначеного, одним із підходів до розв'язання цього завдання – є визначення обмежень на основі додаткових взаємозв'язків, що відображаються у новоствореній концептуально-аналітичній моделі реалізації дії СУР_{СПП} з урахуванням методів формалізації математичної моделі операції. Розглянемо взаємозв'язок між характеристиками СУР_{СПП} та умовами, які репрезентують можливість досягти визначеного рівня через єдиний критерій його оцінювання. Оскільки, числові значення критеріїв ефективності визначаються відносними числами, то їх можна відобразити і за рахунок формалізації характеристик функціонування та умов її застосування.

У цьому разі, характеристики умов першої групи обмежень можуть бути свого роду реакцією на зміну параметрів СУР_{СПП}. Прийняті на етапі проектування характеристики протидії, які визначені, виходячи з усього можливого переліку варіантів розвитку подій, є умовними, оскільки надалі буде реалізовано єдиний варіант, якому і будуть відповідати цілком конкретні умови застосування СУР_{СПП}. У той же час, для моделювання вимірів ефективності характеристики цих умов застосування СУР_{СПП} повинні бути задані вже

на етапі проектування і краще, на передпроектному етапі – задля ідентифікації передпроектної ефективності функціонування СУР_{СПП} [7]. При цьому, чим менше на передпроектному етапі буде враховано суб’єктивних факторів впливу на ефективність функціонування СУР_{СПП}, тим об’єктивнішим буде результат проведеного дослідження.

Для вирішення прикладних задач і науково-прикладних завдань на етапі формалізації проектної ефективності СУР_{СПП} обмежувальні умови першої групи слід визначати за результатами прогнозування: а) наслідків використання засобів протидії/елімінації загроз і ризиків; б) характеру можливої реакції на створення та запровадження у практику СУР_{СПП}. Одним із моментів, що забезпечить підвищення об’єктивності – є врахування умов застосування СУР_{СПП} на передпроектному етапі її моделювання (за використання методу визначення характеристик за принципом збалансованості, що враховує взаємозв’язок характеристик системи і умов). При заданих умовах, вагомості впливу параметрів СУР_{СПП} в межах математичної моделі, відповідатиме певне кількісне значення показника ефективності. Це означатиме: якщо зафіксувати значення показника ефективності, то заданим значенням параметрів СУР_{СПП} можна поставити у відповідність певні значення параметрів умов – тобто для визначеного рівня ефективності СУР_{СПП} встановити розрахунковий діапазон умов її функціонування, що визначаються характеристиками самої системи. Тоді, можна передбачити, що ряд характеристик за іншими елементами та підсистемами СУР_{СПП} – також будуть чітко визначеними і усталеними.

Висновок і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Певним чином підсумовуючи вище викладені трактування і модельні рішення, визнаємо, що розглядаючи безліч варіантів формалізації архітектури СУР_{СПП}, призначених для вибору оптимального складу і параметрів різних елементів цієї системи, представляється можливим визначити/встановити ряд варіантів розвитку подій та відповідної структури СУР_{СПП} які, завідомо, можна не розглядати вже на етапі її проектування. Таким чином, засвідчимо, що у процесі розробки безлічі розрахункових варіантів умов функціонування СУР_{СПП} у прикладних задачах дослідження ефективності систем може виникнути, свого роду, баланс параметрів системи і умов її використання. Отже, принцип збалансованості функціонування СУР_{СПП} можна сформулювати наступним чином: при виборі раціонального варіанту елемента для СУР_{СПП} слід врахувати лише ті варіанти умов її застосування, при яких система управління розвитком стратегічного потенціалу у цілому здатна буде виконати/розв’язати поставлене перед нею цільове завдання.

Принцип збалансованості є характерним для виконання задач на етапі проектування, коли вирішується проблема раціоналізації поділу/перерозподілу обме-

жених ресурсів за певним переліком елементів чи підсистем СУР_{СПП}. Практичне використання цього принципу дозволяє: а) створювати моделі (математичні і концептуально-аналітичні), які відтворюватимуть умови застосування СУР_{СПП}; б) обмежувати область/простір невизначеності цих умов; в) забезпечувати «рівноправність» елементів СУР_{СПП} щодо сприйнятливості можливої протидії її функціонуванню; г) спростити дослідження за рахунок виключення ряду неперспективних варіантів, які не розраховані на відтворення реальних умов функціонування СУР_{СПП} (без проведення докладних і поглиблених розрахунків); д) здійснити вибір параметрів кожного елемента СУР_{СПП} з урахуванням не граничного (найгіршого) випадку розвитку подій, а у випадку раціонального варіанту використання оригінальної системи управління розвитком стратегічного потенціалу промисловості України.

Розглянуті у статті прикладні задачі дозволяють: формалізувати виміри невизначеності; елімінувати необ’єктивність вихідних даних за умовами застосування складної системи; ідентифікувати характеристики кожного елемента системи. Однак, як відомо, простір невизначеності умов першої групи накладає істотний відбиток на моделювання вимірів ефективності при проектуванні, що можливо усунути при поглибленні модельних рішень. Оскільки, виміри невизначеності функціонування СУР_{СПП} можна передбачити у проектних концептуально-аналітичних моделях за наслідками їх експериментальної перевірки на адекватність із застосуванням методів структурно-інформаційної теорії надійності систем, теорії ймовірностей та аналізу конфліктних ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алимов О. М. Стратегічний потенціал – сукупні можливості національної економіки по досягненню цілей збалансованого розвитку [Текст] / О. М. Алимов, В. В. Микитенко // Продуктивні сили України: науково-теоретичний економ. журнал. – К.: РВПС України НАН України, 2006. – № 1. – С. 135–151.
2. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку: Монографія [Текст] / [Ю. В. Кінзерський, В. В. Микитенко, М. М. Якубовський та ін.]; за ред. Ю. В. Кінзерського; НАН України; Ін-т економіки та прогнозування НАН України. – К., Вид-во ЗАТ «Нічлава», 2009. – 928 с.
3. Стратегічний потенціал продуктивних сил регіонів України: Монографія [Текст] / [О. М. Алимов, С. І. Бандур, Л. В. Дейнеко, В. В. Микитенко та ін.]; За ред. академіка НАН України, д.е.н., проф. Б. М. Данилишина. – К.: РВПС України, 2009. – 424 с.
4. Вентцель Е. С. Теория вероятностей [Текст] / Е. С. Вентцель. – Москва; Изд-во «Наука», 1962. – 431 с.
5. Федулов А. А. Введение в теорию статистических ненадежных решений. [Текст] / Федулов А. А., Федулов Ю. Г., Цыгичко В. Н. – II-е изд. – Москва; Изд-во КомКнига, 2007. – 280 с.
6. Демешок О. О. Моделі ресурсно-функціонального забезпечення ефективності системи управління [Текст] / О. О. Демешок // Економіка природокористування і охорони довкілля: Збірник наукових праць. – Київ; ДУ “Інститут

економіки природокористування та сталого розвитку НАН України", 2014. – С. 51-63

7. Оспішев В. І. Дослідження операцій / В. І. Оспішев, Д. О. Пруненко, Д. Л. Бурко, О. М. Єрмак, Я. В. Санько; За заг. ред. В. І. Оспішева. – Харків: Вид-во ХНАМГ, 2008. – 136 с.

8. Демешок О. О. Проектування умов функціонування системи управління розвитком стратегічного потенціалу промисловості [Текст] // Міжнародна науково-практична конференція «Україна – Болгарія – Європейський Союз: сучасний стан та перспективи», Варна, 2013, У 2-х томах, т. – II. – Херсон, ХНТУ МОН України, Вишемирський В. С., 2013 – С. 63-68.

УДК 330.34:65.012.8:631

Кужель В.В. к.е.н.

м. Умань

СОЦІАЛЬНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ

Анотація Наукова стаття присвячена проблемам визначення місця соціальної складової економічної безпеки вітчизняних підприємств агропродовольчої сфери в контексті їх сталого розвитку. Розглянуто принципи соціальної відповідальності бізнесу та доведено доцільність імплементації соціально-орієнтованого бізнесу в площину економічного потенціалу агропродовольчих підприємств, що позначиться на зміцненні ділової репутації, напрацюванні іміджу, створенні бренду і, як наслідок, максимізації ринкової вартості бізнесу.

Ключові слова: соціальна відповідальність, соціальна відповідальність бізнесу, підприємство, економічний потенціал, максимізація прибутку.

Аннотация. Научная статья посвящена проблемам изучения места социальной составляющей экономической безопасности отечественных предприятий агропромышленного комплекса в контексте их стабильного развития. Рассмотрены принципы социальной ответственности бизнеса и доказано рациональность имплементации социально-ориентированного бизнеса в сферу потенциала агропродовольственных предприятий, что обозначится на усугублении деловой репутации, наработке имиджа, создании бренда и, как результат – максимизации стоимости бизнеса.

Ключевые слова: социальная ответственность, социальная ответственность бизнеса, предприятие, экономический потенциал, максимизация прибыли.

Abstract: We investigated the evolutionary concept of corporate social responsibility and the concept of corporate social responsibility. The current state of informanost local food businesses about social responsibility of business. Principles of Social Responsibility and the expediency of implementing socially-oriented businesses in the plane of the

economic potential of food businesses that affect the consolidation goodwill, operating time image, creating a brand and as a result, maximizing business value.

Keywords: social responsibility, corporate social responsibility, enterprise, economic potential, maximize profits

Постановка проблеми: Трансформація суспільних уявлень про справедливість через слабкі механізми суспільного інформування та громадського визнання соціальної роботи компаній стають головною причиною виникнення найгостріших проблем подальшої ефективної інтеграції соціальної відповідальності бізнесу в Україні. Це зумовлює на сучасному етапі суспільного розвитку посилену увагу до спрямованого вкладання ресурсів через соціальне інвестування підприємницького сектору в розвиток соціальної сфери з ціллю отримання в перспективі корисного суспільного ефекту. В сучасних умовах, підприємства агропродовольчої сфери, які отримали самостійність, зіткнулись з необхідністю абсолютно нових підходів до забезпечення власної соціально-економічної безпеки, що вимагає корінного перетворення всієї системи захисту інтересів. Соціально-економічна безпека в умовах різних форм власності уже не може бути забезпечена тільки державними правоохоронними органами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема дослідження економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери, як одного з напрямків реалізації соціальної відповідальності бізнесу, присвячено багато наукових праць таких відомих вчених-економістів, як: І.О. Бланк, О.Г.Чирви Бондаренко, І.Ю.Гришовой, І.О.Крюковой, С.С.Стояновой-Коваль; дослідженню проблем реалізації соціальних інвестицій: Т.С.Шабатура, О.В.Митяй, В.Г. Федоренко, Н.О. Шибаєва, Анисимова Ю.А. та інші.[1-10]

Не зважаючи на вагомість результатів наукових досліджень і безумовний інтерес до них з боку наукової аудиторії, багато ключових питань, що виникають у процесі формування та реалізації соціальної складової економічної безпеки вітчизняними підприємствами, зокрема агропродовольчої сфери, залишаються невирішеними. Так наукове вирішення проблемних питань соціального інвестування та пошук шляхів ефективного управління формуванням соціальними інвестиціями підприємств в контексті економічної безпеки їх сталого розвитку в умовах панування сучасних ринкових відносин перебуває тільки у фазі становлення.

Мета: дослідити місце соціальної складової в контексті економічної захищеності фінансових інтересів та соціальних інвестицій підприємств агропродовольчої сфери.

Виклад основного матеріалу: На сучасному ринку розраховувати на ефективний захист своїх інтересів підприємство може тільки в двох випадках: якщо воно може організувати процес, який направлений

на позбавлення потенціальних противників інформації про виробничі і торгові можливості та намірах підприємства, головним чином, шляхом виявлення та ліквідації ознак, пов’язаних з плануванням і здійсненням підприємницької діяльності; якщо в цьому процесі будуть приймати участь всі працівники.

Соціально-економічна безпека кожного підприємства повинна бути комплексна (організаційно-правові, соціально-економічні, технологічні та адміністративні міри). Вона залежить від різних причин. Шкода інтересам підприємств може бути нанесена в результаті недобросовісних дій конкурентів, не виконання партнерами, замовниками, постачальниками, клієнтами, своїх зобов’язань по оплаті контрактів, постачання товарів, сировини, а також кризових явищ в економіці, непередбачуваних змін кон’юнктури ринку, надзвичайних подій, управлінської некомпетентності та соціальної напруги.

Соціально-економічна безпека – це складна проблема, яка вимагає комплексного і системного підходу, пролонгованого в часі і включає в себе наступні напрями: захист від порушень закону; захист від недобросовісної конкуренції; захист від протиправних дій працівників.

Фактори, які впливають на рівень соціально-економічної безпеки узагальнено за допомогою таблиці 1.

До зовнішніх джерел загроз соціально-економічної безпеки можна віднести: несприятливу економічну політику держави, недобросовісну конкуренцію, кризові явища в економіці, негативні явища, що впливають на рівень та якість життя, а також екологічні проблеми. Внутрішніми факторами виступають: крадіжки, пограбування, хабарництво, зловживання службовим положенням, тощо.

Структура забезпечення соціально-економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери може бути представлена у вигляді декількох напрямів, одночасна дія яких повинна забезпечити належну безпеку. В першу чергу, це пріоритетна взаємодія підприємств з суб’єктами зовнішнього середовища. Результатом функціонування цього механізму повинно бути надходження необхідних ресурсів та інформації у відповідності з системою пріоритетних інтересів підприємства, мінімізація затрат на придбання ресурсів в необхідній кількості та в належній якості.

Таблиця 1.

Класифікація факторів економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери

Зовнішні		Внутрішні	
Макроекономічні Стан розвитку економіки Стан господарського законодавства Рівень інфляції Паритет валют Платіжна спроможність населення Державна політика (податкова, регуляторна, інвестиційна, інноваційна, тощо)	Ринкові Виробничий та споживчий попит Рівень цін на сировину та готову продукцію Стан конкуренції в галузі Платоспроможність конкурентів Об’єм внутрішнього ринку Поведінка конкурентів	Фінансові Рівень рентабельності Прибутковість інвестицій Забезпеченість власними оборотними засобами Структура капіталу та активів Прибутковість інвестиційних проектів Інвестиційно-технологічні Наявність інвестиційних ресурсів Рівень інноваційної активності Екологічні Здійснення природоохоронних міроприємств впровадження природозахисних технологій	Виробничі Використання основних та оборотних засобів Стан та структура основних засобів Структура собівартості Система контролю якості Матеріально-технічного забезпечення Степінь диверсифікації та ритмічність поставок Якість сировини
Інші Криміногенна обстановка Демографічний стан Природно-кліматичні умови Рівень науково-технічного прогресу Функціонування галузевих об’єктів		Інтелектуально-кадрові Структура, мотивація та рівень кваліфікації персоналу Організаційна структура управління Рівень оплати праці Соціальні міроприємства Збутові Асортимент та об’єм замовлень на продукцію Цінова політика та політика розрахунків із споживачами Маркетингові дослідження	

Джерело: розробка автора

Другий напрямок – створення і реалізація умов, які забезпечують економічну безпеку підприємства. Ці умови вибрані з врахуванням мінімізації затрат підприємства, адаптації до нововведень підприємства.

Особливу роль відіграє третій напрямок – соціальна складова безпеки, тобто формування умов, при яких працівники будуть зацікавлені в нарощуванні прибутку, в яких вони працюють, нерозголошенню закритої інформації.

Соціальна складова економічної безпеки – це складна система зовнішніх та внутрішніх зв'язків особистості, суспільства та держави, стан яких визначає:

- Соціальну незалежність держави.
- Стабільність і стійкість системи соціального захисту населення.
- Здатність системи соціального захисту до системного саморегулювання, розвитку і вдосконаленню.
- Рівень і якість життя.
- Рівень безробіття.
- Стабільність мінімальної заробітної плати і її відповідність до соціального мінімуму.
- Безпека праці.
- Соціальне партнерство.
- Рівень соціального забезпечення і соціального страхування.
- Ступінь розвитку соціальної сфери.

Результат ефективного функціонування даного механізму дозволить уникнути помилок, які пов'язані з забезпеченням соціально-економічної безпеки підприємства, забезпечення інформації безпеки, захисту комерційної таємниці.

Функціональні складові соціально-економічної безпеки – це сукупність усіх напрямків його соціальної та економічної безпеки, які суттєво відрізняються одне від одного за змістом (Рис. 1).

В цілому система комплексної соціально-економічної безпеки заключається не тільки у сферах суспільної, техногенної, екологічної, економічної безпеки, а також в сферах духовного життя, культури, науки та в інформаційній сфері.

Одним із напрямків економічної безпеки підприємств агропромислової сфери являється безпека в соціальній сфері, яка включає:

- Забезпечення конституційних прав кожної людини;
- Підвищення рівня і якості життя населення, подолання кризової економічної і екологічної ситуації та забезпечення здоров'я населення;
- Розвиток інфраструктури сільських територій;
- Доступність соціального та медичного обслуговування, освіти, транспорту та зв'язку сільських територій;
- Створення умов для вільного функціонування та розвитку організованих соціальних груп та об'єднань громадян;

- Вдосконалення і розвиток системи соціального захисту населення
- Динаміку зайнятості населення,

В сучасних умовах соціальна безпека стає обов'язковою умовою та одним із критеріїв ефективної діяльності підприємств. Забезпечення такої безпеки вимагає з персоналу знань різних галузей. Розвиток вітчизняної аграрної науки на сьогодні направлений на рішення проблем підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу, росту продуктивності, підвищення урожайності основних видів сільськогосподарських культур, вдосконаленню кадрового потенціалу. Всі ці напрямки пов'язані з необхідністю забезпечення продовольчої безпеки і забезпечення конкурентоздатного агропромислового виробництва.

Стан підприємств агропродовольчої сфери визначає перехід проблем забезпечення соціально-економічної безпеки в практичну площину, що викликає необхідність розробки чіткої стратегії забезпечення цієї безпеки.

Слід відмітити, що головною метою соціально-економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери повинно бути забезпечення такого рівня розвитку виробничо-економічних відносин в системі «постачання – виробництво – переробка – збут продукції» при якому повинні створюватися належні умови для життя і розвитку особистості та соціально-економічної стабільності суспільства.

Як відомо, в системі виробництва та переробки сільськогосподарської продукції вирізняється три сфери:

1. Підприємства, які безпосередньо займаються виробництвом сільськогосподарської продукції
2. Підприємства, які забезпечують первинну обробку сільськогосподарської сировини її заготівлю і зберігання.

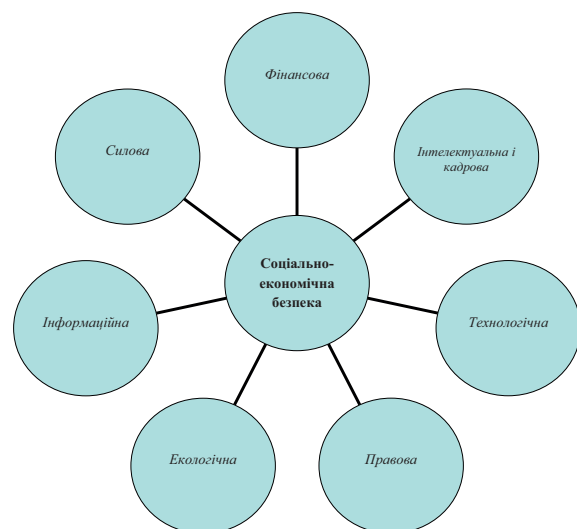

Рис.1 Напрямки соціально-економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери.

Джерело: розробка автора.

3. Харчові підприємства, які проводять вторинну переробку сировини та доводять її до готовності для реалізації населення.

На нашу думку, підвищенню соціально-економічної безпеки згаданих підприємств може сприяти рішення наступних задач:

- Розвиток виробничої кооперації вздовж технологічних ланцюгів виробництва та реалізації сільськогосподарської продукції.
- Встановлення довгострокових партнерських відносин між сільськими товаровиробниками і підприємствами харчової промисловості, а також кредитно-фінансовими закладами.
- Покращення інвестиційної привабливості підприємств, концентрації інвестиційних ресурсів на пріоритетних напрямках.
- Впровадження прогресивних технологій в сільськогосподарське виробництво, технологічне оновлення переробної та харчової галузі.
- Вдосконалення організації закупівель і постачання продовольства.

В результаті функціонування підприємств агропродовольчої сфери виникає цілий ряд ризиків та загроз їх соціально-економічній безпеці:

Соціально-трудові ризики – зниження ефективності виробництва в результаті відтоку кваліфікованого персоналу, а також зростання соціальної напруги в регіонах присутності підприємства в наслідок непопулярних рішень у відношенні персоналу і об’єктів соціальної інфраструктури.

Екологічні ризики – негативні наслідки для підприємств унаслідок нанесення шкоди навколишньому середовищу, створення загрози життю і здоров’ю населення.

Репутаційні ризики – зниження прибутків внаслідок негативної суспільної думки і зниження довіри до підприємства.

Ризики корпоративного управління – загроза зниження ринкової вартості бізнесу внаслідок низької

якості роботи органів управління, відсутність прозорості в роботі підприємства.

Ризики правового регулювання – зміна вимог до ведення підприємницької діяльності за широким спектром: від ліцензування і податків до нормативів впливу на навколишнє середовище.

Політичні ризики – сукупність політичних, адміністративних, національних подій, які здатні потягти за собою фінансові та інші втрати.

Ці загрози ставлять завдання по їх управлінню і мінімізації. Велику роль в цьому відіграє взаємодія зацікавлених сторін.

Державна фінансова підтримка не в змозі забезпечити стабільні умови діяльності підприємств, про що свідчить статистика структури інвестицій в основний капітал (Табл. 2 та Рис. 2)

Слід відмітити:

1. Низький об’єм коштів іноземних інвестицій (<2%).
2. Помітне скорочення частки коштів які розподіляються через бюджети (державні та місцеві), що пов’язано з скороченням фактичної участі держави в інвестиційних проектах на користь соціальних витрат.
3. Державна політика не веде до забезпечення соціально-економічної безпеки, а, навпаки, створює можливість виникнення загрозливих ситуацій.

Перед підприємствами агропродовольчої сфери виникає питання вжиття заходів захисту виробничих функцій, тобто забезпечення соціально-економічної безпеки від різних зовнішніх та внутрішніх проявів що впливає на потенціал підприємства, створення індикаторів безпеки, обґрунтування їх граничних значень, а також розробку і реалізацію заходів протидії загрозам.

Основним елементом при дослідженні соціально-економічної безпеки підприємства є вибір її критерій. Він передбачає ознаку або суму ознак, на основі яких можна зробити заключення про стан соціально-економічної безпеки підприємств. На нашу думку найкращим в оцінці соціально-економічної безпеки є індика-

Таблиця 2.

Капітальні інвестиції агропродовольчої сфери за джерелами фінансування

	2010	2011	2012	2013
млн.грн.				
Усього	189060,6	259932,3	293691,9	267728,0
у т. ч. за рахунок				
Коштів державного бюджету	10952,2	18394,6	17141,2	6497,8
Коштів місцевих бюджетів	6366,7	8801,3	9149,2	7219,2
Власних коштів підприємств	114963,6	152279,1	175423,9	170675,6
Кредити банків та інших позик	23336,2	42324,4	50104,9	40878,3
Коштів іноземних інвесторів	4067,7	7196,1	5040,6	4881,2
Коштів населення на будівництво власних квартир	4654,2	4470,0	3651,0	6374,9
Коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	16176,0	15102,9	21975,1	21770,1
Інших джерел фінансування	8543,0	11363,9	11206,0	9230,9

Джерело : Державна Служба Статистики України

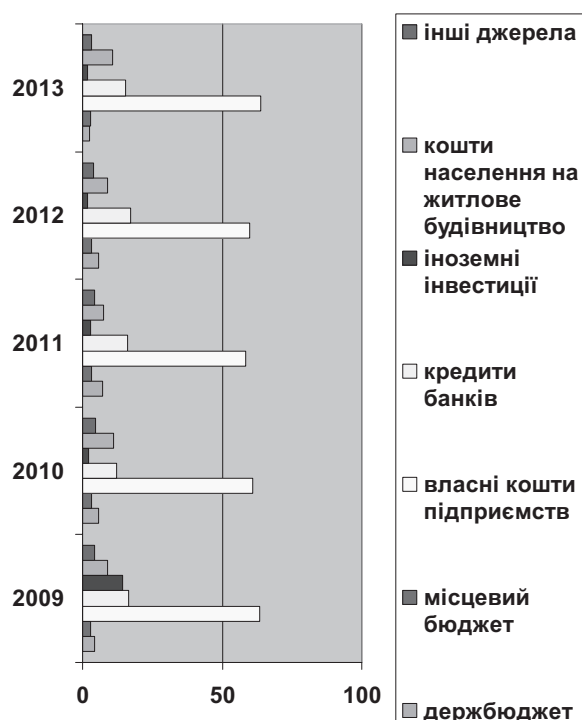

Рис.2 Капітальні інвестиції за джерелами фінансування у % до загального обсягу

Джерело: Державна Служба Статистики України

торний підхід, при якому рівень безпеки визначається за допомогою індикаторів. Індикатори розглядаються, як порогові значення показників що характеризують діяльність підприємства в різних функціональних областях, які відповідають визначеному рівню економічної безпеки. Оцінка економічної безпеки встановлюється за результатами порівняння (абсолютного або віднос-

ного) фактичних показників діяльності підприємства з індикаторами. Згідно даного способу оцінку соціально-економічної безпеки підприємства слід проводити за визначеною системою основних показників. Вони повинні відображати галузеву специфіку та умови виробництва підприємства

Соціально-економічна безпека підприємства агропродовольчої сфери складається з: ресурсної, техніко-технологічної, фінансової і соціальної безпеки.

Всі вони оцінюються на основі, як якісних, так і кількісних показників – індикаторів. Фактична оцінка рівня соціально-економічної безпеки закладає основи стратегічного планування (таблиця 3).

Слід відмітити, що порогові значення індикаторів рівня життя населення найбільш значимі в соціальному напрямі безпеки підприємств агропродовольчої сфери. Додатково використовуються наступні показники для аналізу безпеки:

- Доля в населенні громадян, що мають доходи нижче прожиткового мінімуму.
- Середня тривалість життя.
- Розрив між доходами 10% самих високо доходних і 10% самих низько доходних верств населення.
- Рівень народжуваності.
- Рівень смертності та захворюваності.
- Співставлення середньої заробітної плати і пенсії з аналогічним по галузях.
- Рівень безробіття.
- Рівень забезпечення різними товарами довготривалого вжитку.
- Рівень злочинності.

Висновки: Рівень соціально-економічної безпеки являється одним із основних показників інвестиційної привабливості і надійності підприємства. Реально

Таблиця 3.

Методичні інструменти оцінки економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери

Основні показники	Складові показники
Виробничі:	– динаміка виробництва (ріст, спад, темпи змін, стабільний стан)
	– реальний рівень завантаження виробничих потужностей
	– темп відновлення основних виробничих фондів
	– стабільність виробничого процесу (ритмічність, рівень завантаженості на протязі визначеного часу)
	– оцінка конкурентно здатності продукту
Фінансові:	– вікова структура та технічний ресурс машин і обладнань
	– загальний об'єм передбачуваного продажу
	– фактичний і необхідний об'єм інвестицій
	– рівень рентабельності виробництва
	– капіталоемкість виробництва
	– кредиторська і дебіторська заборгованість
Соціальні:	– доля забезпеченості власними джерелами фінансування оборотних засобів, матеріалів, енергоносіїв для виробництва
	– рівень оплати праці по відношенню до середнього показника по галузі
	– рівень заборгованості по зарплаті
	– втрати робочого часу

Джерело: розробка автора.

рівень соціально-економічної безпеки підприємства – це характеристика його життєздатності. Сьогодні успіх підприємств залежить від конкурентних переваг продуктів та послуг, а також від рівня довіри споживачів до його брендів. Проте в умовах безупинного зростання пропозиції, довіра та перевага споживача при виборі досягається не лише за умови відповідності та якості продукції, дотримання високих стандартів безпеки, а й здатності підприємства створювати довгострокові спільні цінності. [4]

Таким чином, позитивні сторони практики використання соціальних інвестицій, як одного з напрямку реалізації соціально-орієнтованого бізнесу, сьогодні усвідомлюються переважною більшістю вітчизняних підприємств продовольчої сфери, адже інвестування коштів на реалізацію соціальних бізнес-програм підпорядковується не лише досягненню конкретної «іміджевої» мети, а й виступає складовою довгострокового стратегічного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бланк І.А. Інвестиційний менеджмент. – К.: Ельга-Н, Ника-Центр. – 2001. – 448 с.
2. Бондаренко А.В. Соціальне інвестування як фактор забезпечення соціально-економічного розвитку держави / А.В. Бондаренко, Л.О. Омелянович // Вісник Донбаської національної академії будівництва і архітектури. – 2009. – № 5(79). – с.201-203.
3. Кужель В.В. Очікуваний результат соціальної відповідальності бізнесу та його вплив на стратегічний розвиток економіки агропродовольчої сфери [Електронний ресурс] / В.В. Кужель // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 3. – С. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html>
4. Гришова І.Ю. Соціальні інвестиції як інструмент реалізації соціально-орієнтованого бізнесу / І.Ю.Гришова, Т.С.Шабатура// Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія “Економіка і менеджмент”. Випуск 4, 2014. – С.183-187.
5. Гришова І.Ю. Аналіз ринку птицеводства в контексті конкурентоспособності харчової промисловості України. / І.Ю. Гришова// Актуальні проблеми економіки і управління. – 2014. – Вип.3.- С.53-60
6. Гришова І.Ю. Інноваційна модель розвитку підприємств молочноперерабатывающей отрасли / І.Ю. Гришова, І.А.Крюкова// Вектор науки ТГУ. Серія: Економіка і управління. – Тольятти. Росія. – 2014. № 1 – С.20-24.
7. Anisimova Iu. MODERN APPROACHES TO THE CONSTRUCTION OF FINANCIAL INSTRUMENTS AT MARKETS OF ELECTRIC ENERGY / Iu. Anisimova // Czech Journal of Social Sciences, Business and Economics. 2014. Т. 3. № 1 (2014). С. 64-73.
8. Шабатура Т.С. Зміцнення фінансової складової економічної безпеки підприємства / І.Ю. Гришова, Т.С. Шабатура // Облік і фінанси №1, 2013.- С.99-105
9. Шабатура Т.С. Імплементация принципів соціально-орієнтованого бізнесу в площину економічного розвитку потенціалу харчових підприємств/ І.Ю. Гришова, Т.С.Шабатура// Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2014. – № 3.- С. 13-22. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n3.html>

УДК 330.341.1.338.45:663:664

Кхалид Аль-Мула Али

м. Умань

ТЕНДЕНЦИИ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПИЩЕВЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ ОДЕССКОГО РЕГИОНА

Анотація. Визначення необхідності формування інноваційної політики регіону як складової її інноваційного розвитку. Досліджено стан впровадження інновацій на промислових підприємствах області, окреслено основні складові програми інноваційного розвитку регіону: державний правовий захист та підтримка інноваторів, особливо суб'єктів малого підприємництва; створення податкових, кредитних, митних, амортизаційних, орендних (в т.ч. лізингових) пільг інноваторам; науково-методичне забезпечення інноваційного менеджменту та ін. Розглянуті форми підтримки інноваційної діяльності в регіоні.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційна політика, регіональна інноваційна політика, інноваційна стратегія розвитку регіону.

Анотация. Определена необходимость формирования инновационной политики региона как основной составляющей его инновационного развития. Исследовано состояние внедрения инноваций на промышленных предприятиях области, очерчено основные составляющие программы инновационного развития региона: государственная правовая защита и поддержка инноваторов, особенно субъектов малого предпринимательства; создание налоговых, кредитных, таможенных, амортизационных, арендных (в т.ч. лизинговых) льгот инноваторам; научно-методическое обеспечение инновационного менеджмента и т.п. Рассмотрены формы поддержки инновационной деятельности в регионе.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновационная политика, региональная инновационная политика, инновационная стратегия развития региона.

Abstract. The necessity of forming of innovation policy of the region is determined as the basic component of its innovation development, the condition of inculcation of innovations at the industrial enterprises in region is investigated, the basic components of the program of innovation development of the region is drown up. Authors determined the fundamental directions of supporting the regional innovation policy in region and scrutinized forms of supporting the innovation activity in the region.

Keywords: innovation activity, innovation policy, the regional innovation policy, strategy of innovation development of the region

Постановка научной проблемы и ее значение. Инновационная деятельность в различных странах

развивается неоднозначно. Существуют мировые и национальные особенности, проблемы и тенденции деятельности государственных и предпринимательских структур в сфере инноваций. Согласно свидетельствам экспертов, Украина традиционно считается государством с весомым научным интеллектуальным потенциалом, признанными в мире научными школами, развитой системой подготовки кадров. Для стимулирования инновационных процессов и внедрения научных результатов в производство, апробации алгоритмов содействия реализации результатов исследований в стране принят целый ряд законодательных актов. Но на протяжении последних лет в стране продолжалось падение уровня научно-технического потенциала, снижение инновационной активности предприятий промышленности.

Анализ исследований проблемы. Современная экономическая наука традиционно большое внимание уделяет проблемам инновационной деятельности предприятий. Ряд отечественных и зарубежных исследователей, таких как Гришова И.Ю., Чирва О.Г., Кужель В.В., Малик Н.О., Демьяненко Н.Я., Лупенко Ю.А., Саблук П.Т., Шабатура Т.С., Крюкова И.А. в своих работах рассматривают тенденции развития инновационной деятельности на национальном и региональном уровне. [1-10]

Цель и задание статьи. Предоставить результаты исследования региональных и национальных тенденций инновационной деятельности предприятий пищевой промышленности.

Представление основного материала и обоснование полученных результатов исследования. Для управления предприятием как сложной экономической системой с целью достижения им целевых параметров при внедрении нововведений требуется механизм управления, позволяющий оценивать вклад каждой из составляющих системы в обеспечение гарантированного качества ее функционирования. Такое управление должно осуществляться с позиций менеджмента качества по фактам. Это означает наличие измерительного аппарата, позволяющего зафиксировать факт возникновения потребности в управлении и результат направленного воздействия на объект управления, добавленную стоимость управляющих действий. Формирование такого механизма основывается на декомпозиции и агрегировании инновационной деятельности предприятия как системы. Поэтому основой комплексного исследования эффективности деятельности предприятия с целью разработки механизма управления является его структурирование, выполненное на основе методов структурного анализа и синтеза.

Концепцию управления инновационной деятельностью предприятия целесообразно выразить многоуровневой иерархией взаимосвязанного взаимодействия системы с надсистемой и подсистемой, реализующей интеграцию подходов. Особенность

этой концепции управления на основе интеграции подходов заключается в смещении приоритетов управления к ведущей роли адаптивного управления, ориентированного на конечный результат за счет:

1. Исследования инновационной деятельности предприятия с позиций предметного, релятивного и атрибутивного признаков, позволяющих определить ее структуру по свойству эффективности функционирования. Для достижения конечного результата в структуре, обеспечивающей целостность инновационной деятельности, все ее компоненты находятся в определенных количественных и качественных соотношениях между собой и с системой в целом.

2. Использования интеграции подходов, реализованных на основе системного подхода и ядра концепции в виде методов структурного анализа и синтеза для формирования структурных моделей управления процессами. Это позволяет определить механизм единства и согласованности принимаемых управленческих решений. Реализация кибернетического подхода позволяет оптимизировать процессы сбора, обработки и передачи информации и существенно сократить временные издержки на оценку их качества функционирования.

3. Применение системного мониторинга процессов инновационной деятельности предприятия, реализованного на базе современных информационных технологий. Мониторинг управления потоками информации ставит своей целью выявление отклонений контролируемых параметров и определение потребности в своевременных корректирующих действиях, "основанных на фактах", для удержания процессов инновационной деятельности предприятия в состоянии экономического гомеостаза. Отсюда следует другое концептуальное положение: "управлять инновационной деятельностью предприятия целесообразно на основе моделей управления, полученных расчетным путем в результате применения методов структурного анализа и синтеза и индексной квалиметрии". Этот механизм адаптирует систему управления инновационной деятельностью предприятия к новым условиям функционирования внешней среды за счет того, что обеспечение и поддержание процессов инновационной деятельности происходит в состоянии экономического гомеостаза.

В развитых странах в настоящее время наблюдается яркая переориентация региональной политики на использование научных достижений как фундаментального ресурса экономического роста. По свидетельству экспертов, научно-технический потенциал Украины доведен до положения необратимых изменений, которые могут сделать невозможным его использование в целях инновационного развития промышленности и общества [1, с. 234; 6, с. 345].

В Украине не достаточно развита инфраструктура финансовой поддержки инновационной деятельности, особенно на региональном уровне. Практически

отсутствуют фонды поддержки научных инициатив, финансово-кредитные компании и венчурные фонды. Имеющаяся налоговая система не стимулирует привлечения средств коммерческих банков и бизнес-структур на поддержку инновационной деятельности на уровне региона (например, в Венгрии налоговая льгота для предпринимательских структур, которые финансируют научные исследования и разработки, составляет 200 %). Остается низким социальный статус научных работников – не выполняются нормы закона относительно установления соответствующего уровня заработной платы научных работников: базовый уровень заработной платы научный работника должны быть на уровне двойной заработной платы работников промышленности [2, с. 21].

Государство использует финансово-кредитные и налоговые рычаги для формирования экономически благоприятных условий для эффективной научной и научно-технической деятельности адекватно к законодательству Украины, один из них – бюджетное финансирование. Государство должно обеспечивать бюджетное финансирование научной и научно-технической деятельности в размере не меньше 1,7 % ВВП Украины. Расходы на научную и научно-техническую деятельность являются защищенными статьями расходов Государственного бюджета Украины. Бюджетное финансирование научных исследований осуществляется путем базового и программно-целевого финансирования. Базовое финансирование предоставляется для проведения фундаментальных научных исследований; первостепенных для государства направлений исследований, в том числе в интересах национальной безопасности и обороны; формирование и развития инфраструктуры научной и научно-технической деятельности; сохранения научных объектов, которые представляют национальное достояние; подготовки научного персонала [3, с. 55].

В Одесской области ничтожно мал процент предприятий пищевой промышленности, которые вне-

дряют инновационные технологии. В среднем по региону, к сожалению, очень низка доля новой продукции в реализованной продукции промышленными предприятиями потребителям.

В табл. 1 представлена структура возмещения расходов на науку в зарубежных странах, по сравнению с Украиной.

Осуществлять инновации предприятиям Одесской области препятствовали многочисленные факторы. Мы использовали четыре группы факторов для оценки их влияния. В таблице 2 представлена доля предприятий, которые считали, что эти факторы существенно влияли на их решение развивать инновационные проекты или сдерживали осуществление инновационной деятельности на протяжении последних лет. Первые три из них являются финансовыми: слишком высокие инновационные расходы, недостаточность средств в пределах организации или группы предприятий и вне ее границ. В большинстве случаев инновация является дорогим мероприятием и предприятия, которые выполняют НИР, должны вкладывать средства в техническое оборудование и заработную плату высококвалифицированного персонала. Эти расходы являются довольно высокими и не гарантируют быструю окупаемость. Если, например, создается изобретение, возникает необходимость его защитить, при этом методы защиты также нуждаются в средствах. Следующие четыре – это факторы, которые взаимосвязаны с сотрудничеством и информацией, а также с наличием квалифицированного персонала.

Еще два фактора относятся к рыночным факторам: доминирование определенных предприятий (сильные конкуренты), неопределенный спрос на инновационные товары или услуги. На многих рынках очень жесткая конкуренция и цикл производства сокращается. Некоторые рынки насыщаются, и довольно тяжело непрерывно находить новые идеи для производства новой продукции или услуг.

Таблица 1.

Доля финансирования затрат на НИР, % к общему объему работ [4, с. 45]

Страна	Предпринимательский сектор	Государственный сектор	Сектор высшего образования	Частный неприбыльный сектор	Средства иностранных источников
Румыния	26,9	67,1	1,4	0	4,5
Словакия	35,6	53,9	0,2	0,1	10,2
Венгрия	43,9	44,4	0,6	-	11,1
Чешская Республика	54,0	41,2	0,8	0	4,1
Эстония	41,6	45,6	0,9	0,2	11,7
Латвия	36,4	55,2	0,9	-	7,5
Литва	24,5	47,9	7,5	0,5	19,6
Польша	34,3	58,6	0,2	0,2	6,7
Украина	32,5	45,1	0,1	0,1	19,4

Необходимо принять во внимание, что эти результаты оценены в целом по Украине и показывают лишь тенденции. Ситуация может отличаться на уровне вида деятельности и уровне предприятий, а также учитывая то, что перечень и значимость препятствующих факторов может зависеть от возраста, размера, отрасли и инновационности предприятия.

Сегодня Украина удерживает место среди мировых лидеров в таких сферах фундаментальной науки, как физика, математика, информатика, химия, физиология, медицина; имеет пионерные наработки и прикладные разработки в области лазерной, криогенной, аэрокосмической техники, средств связи и телекоммуникации, программных продуктов; находится в «восьмерке» государств, которые имеют достаточный научно-технический потенциал для разработки и создания авиакосмической техники, и в «десятке» наибольших судостроительных стран мира. Но, в отличие от прогрессивных стран, в которых 85-90 % прироста ВВП обеспечиваются за счет производства и экспорта наукоемкой продукции, доля Украины на рынке высокотехнологической продукции, который оценивается в 2,5-3 трлн.долл., составляет приблизительно 0,05-0,1 %. По свидетельству экспертов, в Украине еще не создано национальной инновационной системы. Инновационная деятельность предприятий имеет черты структурной деформации, характеризуется институциональной неполнотой, несогласованием

и несбалансированностью технологических, экономических и социально-ценностных плоскостей. Экономика Украины по инерции предыдущих времен развивается экстенсивно. По оценке Мирового экономического форума, Украина занимает 77 место по индексу конкурентоспособного роста или перспективной конкурентоспособности среди 80 государств. Интегральный индекс инновационности экономики, который определен по десятибалльной системе и рассчитывается на основании оценки четырех составляющих (образования, инноваций, информационной инфраструктуры и институциональной основы), составляет в Украине 5,7. К сожалению, инновационные процессы в Украине не приобрели достаточных масштабов и не стали существенным фактором роста ВВП.

По мнению специалистов, научно-технический потенциал Украины практически исключен из экономических процессов государства. По результатам исследований Института экономики и прогнозирования НАНУ, структурные изменения характеризуются серьезным технологическим отставанием – по выпуску продукции третий технологический уклад в Украине сегодня составляет почти 58 %, четвертый – 38 % и лишь 4 % – пятый технологический уклад. Снижается инновационная активность предприятий промышленности: количество предприятий, которые внедряли инновации, по итогам 2006 года составляет

Таблица 2.

Распределение предприятий пищевой промышленности Одесской области по наиболее существенным факторам, препятствующим осуществлению инноваций (% от общего количества обследованных предприятий) [5, с. 72]

Факторы	Характеристики	Инновационные предприятия	Неинновационные предприятия
Ценовые факторы	Отсутствие средств у предприятий или их групп	7,8	16,3
	Отсутствие финансирования за пределами предприятия	4,6	8,7
	Слишком высокие расходы на инновационную деятельность	6,2	12,0
Информационные факторы	Отсутствие квалифицированного персонала	1,5	3,4
	Отсутствие информации о технологиях	1,0	2,1
	Отсутствие информации о рынках	0,8	1,9
	Трудности нахождения партнеров инновационной деятельности	2,4	5,3
Рыночные факторы	На рынке доминируют определенные предприятия	3,9	7,1
	Незначительный спрос на инновационные товары или услуги	1,9	4,2
Причины инновационной бездеятельности	Нет необходимости в связи с предыдущей инновационной деятельностью на предприятии	1,1	2,0
	Ненужно в связи с неопределенным спросом или нет спроса на инновации	1,8	5,7

11,2 % общего количества, в 2004 году – 10 %, в 2003 году – 11,5 %. Неоднородной вступает инновационная активность регионов: доля промышленных предприятий, которые занимались инновационной деятельностью, составляла от 32,6 до 3,1 %, при этом больше среднего – в городе Киеве, Харьковской, Одесской, Черновицкой, Ивано-Франковской и Винницкой областях, значительно меньше – в Ровенской, Сумской и Хмельницкой областях. Основным источником финансирования расходов на инновации остаются собственные средства предприятий. Тенденция ухудшения материально-технической базы научных учреждений отрицательно сказывается на результатах их деятельности. При условии снижения масштабов централизованных капитальных вложений и недостаточных объемов финансирования науки в наличии физическое и моральное старение научно-исследовательской базы, ухудшение материального обеспечения научных и научно-технических работ. Сокращение научного потенциала не связано с необходимостью реорганизации сети научных учреждений, общее количество которых увеличивается. Доля основных средств научных учреждений и организаций в общем объеме основных средств предприятий и организаций Украины составляет 0,9 %, только около 2 % научного оборудования украинских научно-технических учреждений имеет уровень современных мировых стандартов. Тенденции уменьшения общего количества работников, которые осуществляют научные и научно-технические работы, а также старение научного персонала представляют собой угрозу интеллектуального наследия поколений, содействуют потере научных школ, научного кадрового потенциала государства. Эксперты выделяют основные недостатки в формировании национальной инновационной системы. Во-первых, это отсутствие планирования перехода Украины к инновационной модели развития, ненадлежащее использование стратегических методов на всех уровнях управления (системного анализа, прогнозирования, оптимизации, программно-целевых методов управления и т.п.), недостаточный уровень инновационной культуры работников органов государственной власти.

В Одесской области опытным путем разработаны и используются три типа стратегий инновационного развития: стратегия перенесения, которая состоит в использовании зарубежного научно-технического потенциала и перенесение его достижений на области отечественной экономики, стратегия заимствования, связанная с освоением производства высокотехнологической продукции, которая уже производилась в других странах, с использованием отечественной дешевой рабочей силы и подручного научно-технического потенциала, стратегия наращивания – использование отечественного научно-технического потенциала, а также привлечение иностранных ученых и разработчиков. В нашем регионе, по свиде-

тельству экспертов, имеются преимущество признаки первого и второго типа инновационного развития.

Несовершенство законодательной базы регулирования инновационной деятельности предприятий, практика игнорирования законодательства со стороны предпринимательских структур и государственных организаций или приостановление действия статей законов государственными органами законодательства и контроля, которые обходят финансирование и стимулирование научной и инновационной деятельности – следующий фактор, который характеризует, по экспертным оценкам, инновационную деятельность в Украине. Неэффективное использование имеющихся финансовых и инвестиционных ресурсов для реализации государственной научно-технической и инновационной политики рассматривается специалистами как еще один отрицательный фактор влияния на эффективность научной и инновационной деятельности в Украине. Распределение бюджетных расходов между немалым количеством их распорядителей, недостаток эффективного механизма координации использования средств по бюджетным программам усиливает проблему финансового обеспечения научно-технической и инновационной деятельности.

Неэффективным выступает механизм программно-целевого планирования научной и инновационной деятельности. Такая ситуация сложилась из-за отсутствия общегосударственной системы мониторинга и механизмов обратной связи между исполнителем и распорядителем бюджетных средств, это не дает возможности отслеживать эффективность осуществления работ и получение соответствующих результатов. Низким является уровень программно-целевого финансирования целевых научных исследований и разработок; качества материально-технического обеспечения учебных заведений и научных организаций. Существующее состояние материально-технической и лабораторной базы научных учреждений и высших учебных заведений не содействует проведению научных исследований на общемировом уровне, внедрению инновационных образовательных методик и воспитанию инновационно-ориентированного гражданина, снижает конкурентоспособность выпускников учебных заведений на рынке труда, создает препятствия на пути интеграции украинского образования в европейское и мировое образовательное пространство.

Корпоративная структура, которая формируется в Украине, не отвечает требованиям инновационного развития. Наибольшая часть отраслевой науки в Украине находится за пределами корпоративных структур и воспроизведенных механизмов финансирования. На сегодняшний день разрушаются механизмы организационного взаимодействия отраслевой науки и производства, которые удачно

проявили себя в условиях административной управленческой системы – научно-производственных и производственных объединений. Большой бизнес ориентирован большей частью на кратковременные полутеневые схемы применения, в том числе и научного потенциала; малый инновационный бизнес в Украине находится на стадии становления, он ориентирован главным образом на торговые операции, и через неблагоприятный для инновационных процессов климат малый бизнес сейчас не играет главной роли в инновационных процессах. Непомерная бюрократизация организации предпринимательской деятельности, сложность получения нужных санкций, осложненный доступ инновационных специалистов к финансовым ресурсам сдерживают развитие инновационной инфраструктуры.

Отрицательно влияет на развитие науки и инноваций замедленное формирование в Украине прогрессивного и масштабного рынка инновационных товаров, инфраструктуры инновационной деятельности. Опорное законодательство для формирования и развития в Украине национальной инновационной системы почти создано, но его фактическое применение сдерживается несовершенной инфраструктурой, неразвитой системой инновационного менеджмента, защиты прав интеллектуальной собственности. Украинские изобретатели и конструкторы практически не имеют возможности реализовать в стране научно-экономический потенциал своих разработок. Поэтому в сравнении с 1991 годом в Украине более чем в 20 раз уменьшилось количество изобретателей и рационализаторов; ограничена доля предприятий, на которых развивается изобретательская и рационализаторская деятельность. Украина отстает от развитых стран по признакам экспорта-импорта технологий.

Выводы. Недостатки законодательной базы в части защиты прав интеллектуальной собственности привели к важным потерям государством научно-технического потенциала, в частности специальной научной, проектно-конструкторской, проектно-исследовательской документации во время приватизационных процессов

Обострение критических проблем обеспечения научно-технического и инновационного развития государства определяет острую необходимость скорейшего внедрения комплекса первоочередных мероприятий, направленных на устранение системных недостатков в обеспечении формирования и реализации национальной инновационной системы Украины [6, с. 312].

Результаты проведенных исследований способствуют верному пониманию текущего положения и уровня развития инновационной деятельности предприятий Украины и Мира, а, следовательно, базируются на новейшие разработки в сфере инноваций на реальных характеристиках сложившейся в этой области ситуации.

ЛИТЕРАТУРА

1. Груба Г.І. Розвиток інноваційної діяльності в Україні: теорія, методологія, стратегія державної політики : монографія / Г.І. Груба. – К. : ТОВ "ДКС центр". – 2009. – 364 с.
2. Гришова І.Ю. Інноваційна модель розвитку підприємств молокопереробляючої галузі / І.Ю. Гришова, І.А.Крюкова // Вектор науки ТГУ. Серія: Економіка і управління. – Тольятті. – 2014. № 1 – С.20-24.
3. Гришова І.Ю. Соціальні інвестиції як інструмент реалізації соціально-орієнтованого бізнесу / І.Ю.Гришова, Т.С.Шабатура // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія "Економіка і менеджмент". Випуск 4, 2014. – С.183-187.
4. Кужель В.В. Державна підтримка регіональних програм інноваційного розвитку [Електронний ресурс] / І.Ю. Гришова, В.А. Замлинський, В.В. Кужель // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 2. – С. 201-206. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html>
5. Гнатєва Т.М. Проблеми формування інноваційної системи України / І.Ю.Гришова, Т.М.Гнатєва // Інноваційна економіка № 12, – 2012 – С.54-62.
6. Шабатура Т.С. Розробка заходів управління ризиками фінансової безпеки підприємства. / І.Ю. Гришова, Т.С. Шабатура // Вісник Сумського національного аграрного університету: науково-методичний журнал. Серія: фінанси і кредит. №2, 2012. – с.15-21.
7. Anisimova Iu.A., Myunkkynen A. METHODS OF CONTROL OF RECEIVABLES IN THE INDUSTRIAL ENTERPRISES / Iu.A. Anisimova, A. Myunkkynen A. // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. Серія: Економіка і управління. 2013. № 1 (12). С. 92-96.

УДК 330.341.1:658.11

Ладонько Л.С. к.е.н.

м. Чернівці

ІДЕНТИФІКАЦІЯ НАЙВАГОМІШИХ РЕГРЕСОРІВ ВПЛИВУ НА МАСШТАБИ РОЗВИНЕНOSTІ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВОСТІ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена ідентифікації конститутивно-ключових факторів і чинників впливу на формування, нарощення і раціоналізацію використання інноваційного потенціалу промисловості України. Виділено базові компоненти стратегічного потенціалу та показники оцінювання вимірів результативності управління їхнім розвитком. Встановлено певний перелік перешкод на шляху підвищення ефективності управління розвитком інноваційного потенціалу промисловості в регіонах України. Запропоновано оцінювання масштабів розвиненості інноваційного потенціалу реального сектору регіональної економіки як у площині ідентифікації вимірів його компонент, так і з урахуванням багаторівневої архітектури промислового потенціалу підприємств, у цілому. Репрезентовано

розмежування базових елементів стратегічного потенціалу за трьома групами потенціалів (матеріальної, факторної, системно-універсальної природи) та оригінальну систему критеріальної оцінки результативності управління їхнім розвитком.

Ключові слова: регресори впливу, промисловий потенціал, інноваційний потенціал промисловості в регіонах України, алокаційне управління.

Аннотация. Стаття посвящена ідентифікації конститутивно-ключевих факторів впливання на формування, нарахування і раціоналізацію використання інноваційного потенціала промисловості в регіонах України. Виділені базові компоненти стратегічного потенціала і показателі оцінки измерений результативності управління їх розвитком. Установлен определенный перечень препятствий на пути повышения эффективности управления развитием инновационного потенциала промышленности в регионах Украины. Предложены оценки масштабов развитости инновационного потенциала промышленности как в плоскости идентификации измерений его компонентов, так и с учетом многоуровневой архитектуры промышленного потенциала предприятий в целом. Представлены разграничения базовых элементов стратегического потенциала по трем группам потенциалов (материальной, факторной, системно-универсальной природы) и система критериальной оценки результативности управления их развитием.

Ключевые слова: регрессоры влияния, промышленный потенциал, инновационный потенциал промышленности в регионах Украины, аллокационное управление.

Abstract. The article is devoted to the identification of constitutively-key factors and factors of impact on formation, accumulation and rationalizing the use of the innovation potential of industry of Ukraine. The basic components of the strategic potential and performance evaluation measuring the effectiveness of their management development are determined. The list of barriers to improving the management of the development of innovative capacity of industry in the regions in Ukraine is established. A scale evaluation of development of innovation potential in the industry as a plane measurements identify its components and taking into consideration multi-level architecture of the industrial potential of the companies as a whole is offered. The differentiation of basic elements of strategic potential into three groups of potentials (material, factor, system-universal nature) and a system of criteria evaluation of their management development are represented.

Keywords: kегressors of influence, industrial potential, the innovation potential of industry in regions of Ukraine, alokative management.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Визначення вимірів результативності управління розвитком

та освоєнням інноваційного потенціалу виробничо-економічних систем дозволяє виявити співвідношення його компонент, оптимізувати їхні пропорції, виявити потреби у обсягах залучення інноваційних ресурсів, формування резервів і, відповідно, залучення інноваційних можливостей в контексті розбудови в Україні промислового виробництва інноваційно-інформаційного типу. Однак, слід визнати, що у разі залучення до цілеорієнтованих управлінських дій усієї сукупності компонент інноваційного потенціалу імовірним стає виникнення синергетичного ефекту, за результатами інкорпорації якого до виробничо-господарської діяльності генеруватимуться цілеорієнтовані трансформації в межах різних за природою структур (організаційній, комунікаційній, галузевій, функціональній тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження проблем результативності управління розвитком та освоєнням інноваційного потенціалу виробничо-економічних систем є досить актуальними серед вітчизняних вчених-економістів. Серед них слід відмітити таких дослідників, як: О. Алімова, О. Амоші, Ю. Бажала, М. Войнаренко, В. Геєця, Б. Данилишина, В. Микитенко, С. Шкарлета та інших (зокрема, цей доробок представлено у їхніх наукових працях [1-5]). Водночас, віддаючи належне попереднім здобуткам, визнаємо, що недостатньо вивченими залишаються питання конститутивно-ключових факторів і чинників впливу на масштаби розвиненості інноваційного потенціалу промисловості в регіонах України.

Мета статті. Метою даної статті – є розроблення та обґрунтування теоретико-концептуальних підходів до вирішення проблем управління формуванням, наращенням і раціоналізацією використання інноваційного потенціалу промисловості в регіонах України, реалізованих за використання оригінальної системи алокаційного управління його розвитком.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Необхідно визнати об’єктивним наступне твердження: оцінювання масштабів розвиненості інноваційного потенціалу промисловості в регіонах держави слід проводити як у площині ідентифікації вимірів його компонент, так і з урахуванням багаторівневої архітектури промислового потенціалу підприємств. Визначені масштаби стратегічного потенціалу репрезентуватимуть структуру інноваційного та промислового потенціалу задля об’єктивізації доцільного обсягу їхнього використання у виробничо-господарській діяльності підприємств.

У цьому зв’язку, можна підтвердити, за результатами узагальнення досвіду групування потенційно-факторних детермінант сталого розвитку, доцільність використання науково-методичного підходу до розмежування елементів стратегічного потенціалу за

Таблиця 1.

Базові компоненти стратегічного потенціалу та показники оцінювання вимірів результативності управління їхнім розвитком *

Види потенціалу сталого розвитку	Критерії оцінювання	Показники оцінювання масштабів розвиненості певної природи потенціалу
Економічний потенціал	Економічні критерії – характеризують економічні показники сталого розвитку	– Скорочення дефіциту бюджету сектору державного управління; – Стабілізація державного боргу як частки ВВП; – Збільшення частки капітальних видатків зведеного бюджету; – Підвищення позиції України в міжнародному рейтингу простоти ведення бізнесу за показником «сплата податків»; – Зниження частки тіньової економіки; – Зниження рівня інфляції, відсутність різких стрибків курсу гривні; – Зниження частки проблемних активів у загальному портфелі активів банків та інших фінансових установ; – Збільшення середнього рівня власного капіталу банків; – Відсутність повноважень на місцевому рівні, що не забезпечені ресурсом; – Збільшення питомої ваги загального фонду місцевих бюджетів у зведеному загальному фонді держбюджету; – Збільшення частки власних доходів у загальному фонді місцевих бюджетів.
Інноваційний потенціал		– Частота і ефективність впровадження інновацій; – Потенціал суб'єктів господарювання щодо розробки інновацій.
Природно-ресурсний потенціал		– Якість екосистеми; – Оцінка впливу діяльності людини на мінеральні, земельні, водні, лісові, біологічні, рекреаційні, кліматичні космічні ресурси; – Еколого-геоморфологічні ризики та кризові геоморфологічні ситуації.
Фінансовий потенціал сталого розвитку		– Податкова база.
Інвестиційний потенціал сталого розвитку		– Інвестиційна активність (тобто інтенсивність залучення довгострокових інвестицій); – Оцінка суми інвестування (чиста приведена вартість, чиста поточна вартість); – Абсолютна та відносна інвестиційна привабливість; – Інвестиційний ризик (ймовірність неповної реалізації інвестиційного потенціалу внаслідок дії об'єктивних несприятливих умов, що формують вірогідність фінансових втрат).
Технологічний потенціал		– Оновлення обладнання і технологій; – Упровадження високопродуктивного обладнання, сучасного і гнучкого в застосуванні; – Освоєння маловідходних, економічних і екологічно орієнтованих технологій виробництва на всіх його стадіях.
Соціальний потенціал сталого розвитку	Соціальні критерії	– Ступінь розв'язання власне соціальних проблем; – Ступінь включення соціальної політики в механізм економічного зростання; – Ступінь задоволення, відповідний психологічний стан людини, упевненість у своєму майбутньому.
Інтелектуальний та кадровий потенціал сталого розвитку		– Навчання і перепідготовка кадрів; – Прийом на роботу висококваліфікованих фахівців; – Стимулювання творчої праці, у т.ч. раціоналізаторської та винахідницької діяльності; – Формування ефективних організаційних структур управління.
Науково-дослідний потенціал сталого розвитку		– Активізація науково-дослідної діяльності; – Розширення обсягів її фінансування; – Створення проектно-орієнтованих матричних структур управління і відповідних колективів, які спеціалізуються на найбільш перспективних напрямках науково-дослідної діяльності; – Створення системи внутрішньовиробничого стимулювання науково-дослідної діяльності; – Освоєння методик дослідження на комп'ютерних імітаційних моделях з метою економії коштів і розширення можливостей вибору.
Екологічний потенціал сталого розвитку	Екологічні критерії	– Динаміка забруднення навколишнього середовища.

Джерело * Узагальнено та систематизовано автором за результатами вивчення доробку, представленого у джерелах [5-7]

трьома групами (матеріальної, факторної, системно-універсальної природи) та сформування системи критеріальних показників ідентифікації результативності управління їхнім розвитком (табл. 1). Відомим фактом є те, що формування системи показників ідентифікації результативності управління розвитком стратегічного потенціалу залежить від використовуваного складу вимірів, які відтворюватимуть вагомість впливу певної сукупності ендо- та екзогенних факторів на трансформацію усієї сукупності ресурсів, резервів і можливостей.

Звідси, зважаючи на постійну зміну вагомості впливу зазначених чинників та задля елімінування деструктивних зрушень, останні слід узгоджувати з напрямами реалізації національних економічних пріоритетів, перманентно коректуючи комплекс заходів цілеорієнтованого регулювання масштабів розвиненості того чи іншого складу потенціально-факторних детермінант в контексті забезпечення надійності функціонування виробничо-економічних систем у промисловості.

Так, наприклад, *економічний потенціал реально-го сектору регіональної економіки держави*, що виокремлений нами за територіальною ознакою (потенціал країни, регіону, певного суб’єкта господарювання) – є основою генерування ознак сталого розвитку будь-якої складної системи. Потенціал, віднесений до факторної групи, включає сукупні можливості щодо освоєння наявних економічних ресурсів задля забезпечення збалансованості промислового виробництва та досягнення максимально можливого обсягу ефективності, які відповідають вимогам суспільства на даному етапі його історичного розвитку [4]. Звідси, при оцінюванні масштабів розвиненості економічного потенціалу підприємства враховуються загальна величина економічних ресурсів, якими воно володіє і розпоряджається, а також економічні результати від раціоналізації їхнього використання [5].

Усвідомлення обмеженості ресурсів, прагнення задіяти додаткові резерви й стимули, закладені у структурі системи або діяльності, але не реалізовані на практиці, обумовило виникнення поняття «соціально-економічний потенціал». Останній розглядається як сукупність соціально-економічних факторів, джерел, стимулів, форм підвищення ефективності використання продуктивних сил і розглядається як додаткове джерело ресурсів. При цьому, оцінювання вимірів соціально-економічного потенціалу, на думку автора статті, повинно враховувати не лише ресурси, об’єкти і напрями їх освоєння, а також рівень розвитку регіональної економіки та вагомість стимулюючого (мотивуючого) впливу сучасної регіональної соціально-економічної політики.

Стосовно визначення сутності та змісту інноваційного потенціалу – він є однією з рушійних потенційно-факторних детермінант цільового спрямуван-

ня економічної системи регіонів в умовах конкуренції до перспективних кутів розвитку та провідним показником-індикатором сприйнятливості суб’єктів господарювання до нововведень і технологічних зрушень в межах регіональної соціально-економічної системи. Загалом, інноваційний потенціал можна розглядати як інтегральну сукупність взаємопов’язаних у певних соціально-економічних формах факторів розвитку регіональної економіки: реальних ресурсів; потенційно-можливих інноваційних ресурсів, які реалізуються за певних діючих чинників внутрішнього та зовнішнього середовища на певному часовому проміжку; здатності та готовності економіки сприйняти та ефективно використати ці ресурси та можливості для досягнення стратегічної мети.

У той же час, інноваційний потенціал залежить не лише від забезпеченості ресурсами. Приймаючи інноваційні рішення, суб’єктам управління, які опікуються питаннями інноваційного зростання реального сектору економіки, слід враховувати не лише внутрішні, а й зовнішні чинники, що забезпечують цілеорієнтовані структурно-динамічні зрушення в його межах. Тому, процес прийняття інноваційних рішень являє собою систему з багатьма взаємозв’язками, де вихідними пунктами є порівняння запланованих цільових настанов із досягнутими результатами діяльності (наприклад, зміна ринкової ситуації, витрат, прибутку тощо). Так, зокрема, якісно та кількісно інноваційний потенціал може бути представленим новачками та нововведеннями таких видів:

- технічні (нові технології, засоби та предмети праці, товари та послуги);
- економічні (нововведення в галузі економічного механізму, що торкаються таких функцій як планування, ціноутворення, фінансування, стимулювання праці);
- організаційні (нові форми та методи управління й організації суспільного виробництва на всіх рівнях);
- соціальні (нововведення, що дозволяють активізувати людський чинник виробництва шляхом впливу на соціальні потреби працівників);
- юридичні (нові та вдосконалені нормативно-правові документи).

Природно-ресурсний потенціал реально-го сектору регіональної економіки – це об’єктивний вимір сталого розвитку регіону, який є, практично, незалежним від зовнішніх чинників інтенсифікації інноваційних зрушень, але суттєво залежний від ефективності використання. Це використання природних ресурсів і природних умов в межах окремої території. Важливими для забезпечення сталого розвитку будь-якого регіону або країни є мінеральні, земельні, водні, лісові, біологічні, рекреаційні, кліматичні космічні ресурси. Наразі, сформувались нові вимоги до екологізації усіх сфер суспільства, виробництва та економіки. Залежність економіки від законів екології у XXI ст. стала

виявлятися частіше і масштабніше, а тому постійно розробляються нові, вдосконалюються існуючі моделі раціонального природокористування, які є адаптивними для різних регіонів України. Більше того, в умовах ринкової економіки найважливішою проблемою в системі економіки природокористування – є відпрацювання механізму фінансування природоохоронних заходів та вдосконалення екологічного законодавства. А тому, науковцями, екологами та фахівцями-економістами розробляються пропозиції щодо вдосконалення економічного і фінансово-кредитного механізмів регулювання природокористування з урахуванням міжнародного досвіду.

Одна з найголовніших проблем сучасності – це виживання людства в умовах дефіциту природних ресурсів і продовольства та погіршення стану навколишнього природного середовища. Сучасні проблеми і концепції у сфері формування природно-ресурсного потенціалу утворюють базу для перегляду і переорієнтації всієї ресурсної політики, її цілей і пріоритетних напрямів розвитку. На сучасному етапі розвитку суспільних відносин особливе значення надається проблемам раціонального використання, охорони та відтворенню природно-ресурсного потенціалу держави.

Визнаємо, що особливе значення у визначенні рівня економічного розвитку територій мають традиційні показники, що оцінюють рівень виробництва та споживання благ, і зростання їх рівня в розрахунку на душу населення. Тому, задля оцінювання динаміки розвитку регіональних соціально-економічних систем доцільно використовувати показники, що репрезентують темпи економічного зростання: темпи зростання доходу, продуктивності праці, а також темпи структурної трансформації виробництва і суспільства.

Неоднаковим за масштабами розвиненості – є *фінансовий потенціал* адміністративно-територіальних утворень – і це є характерною проблемою і для розвинутих демократичних держав світу, яку намагаються приглушити транспарентністю бюджетного процесу та високим рівнем податкової культури. За кордоном фінансові проблеми регіонів розв'язують шляхом реформування всієї системи місцевих фінансів і міжбюджетних відносин з метою створення надійного механізму і раціональної системи фінансових відносин між різними рівнями держави. Проте, як свідчить і міжнародний, і власний український досвід, коригування лише системи фінансового забезпечення сталого розвитку регіонів не дає потрібних результатів. А тому, вкрай необхідна зміна ідеології державної підтримки та комплексне реформування механізму фінансового забезпечення сталого розвитку. Серед найважливіших проблем фінансового забезпечення сталого розвитку регіонів слід виділити [8]:

- по-перше, недостатні обсяги бюджетних коштів для фінансування елементів соціально-економічної сфери;

- по-друге, практично всі статті видатків фінансуються в меншому обсязі, ніж це необхідно для ефективного соціально-економічного розвитку;
- по-третє, відсутність рівного доступу громадян країни (незалежно від території) до гарантованого рівня економічних та соціальних послуг;
- по-четверте, відсутність механізмів забезпечення якості економічних та соціальних послуг, що надаються.

Наразі, ми вимушені констатувати, що фінансове забезпечення сталого розвитку регіонів держави не відповідає жодному з таких критеріїв як: середній рівень доходів населення і ступінь їх диференціації; тривалість життя, рівень фізичного і психологічного здоров'я людей; рівень освіти; рівень споживання матеріальних благ і послуг; рівень охорони здоров'я; рівність можливостей людей; збагачення культурного життя людей. При цьому, важливо відмітити, що за наявності надійних джерел формування державних та місцевих бюджетів, чіткого економічно-правового механізму регулювання фінансових взаємовідносин між суб'єктами ринку та зниження ступеня централізації забезпечується зростання соціально-економічної привабливості країни. Тому, для реалізації поставлених завдань необхідно забезпечити якомога більший перелік джерел надходження грошових коштів, механізм їх акумулювання та вкладання в інноваційні соціальні та економічні проекти, а також систему контролю за ефективністю використання та повернення коштів. Без сумніву, що фінансування процесів сталого розвитку регіонів держави має відбуватися на таких засадах: забезпечення ефективності впровадження заходів; диверсифікація джерел фінансування; обґрунтованість і законність способів акумуляції коштів; гнучка система фінансового забезпечення; фінансування соціальних та економічних проектів на всіх етапах життєвого циклу.

Вищезазначене дає підстави стверджувати, що пріоритетним джерелом фінансування соціально-економічного розвитку регіонів мають бути інвестиційні ресурси, особливо іноземних інвесторів. Оскільки, регіональна фінансова політика – є складовою частиною державної фінансової політики і являє собою систему заходів, що здійснюються центральною владою з метою управління процесом утворення, розподілу, перерозподілу та використання фінансових ресурсів в адміністративно-територіальних одиницях для забезпечення соціально-економічного розвитку територій. У відповідності до приведених вище теоретико-концептуальних і аналітичних викладок автора статті щодо ідентифікації матеріальних та інноваційно-інвестиційних потенціалів розвитку національного промислового комплексу в регіонах держави можна встановити певний перелік перешкод на шляху забезпечення/підвищення ефективності управління розвитком інноваційного потенціалу реального сектору регіональної економіки України (табл. 2).

Таблиця 2.

*Перешкоди на шляху провадження алокаційного управління розвитком інноваційного потенціалу промисловості в регіонах України**

Група ІПП	Клас потенціалів промисловості	Основні перешкоди на шляху формування й нарощення певного класу інноваційного потенціалу промисловості
Матеріальні потенціали	Виробничий	Зменшення коштів на оновлення ОВЗ, погіршення стану виробничого комплексу, відсутність ефективної системи відтворення виробничого потенціалу промисловості, зниження обсягів наукоємної продукції, посилення сировинної спрямованості
	Техніко-технологічний	Відсутність обґрунтованої структурної політики; відсутність ефективних механізмів оновлення технологічної бази виробництва; високий ступень ризику інновацій; скорочення фінансування НДДКР; відсутність ефективної системи державного регулювання НТП; відсутність розвинутої ринкової інфраструктури інноваційної діяльності; сировинний характер експорту, особливості технологічної культури трудових ресурсів; низька готовність інститутів влади ініціювати та впроваджувати позитивні зміни в управлінні технологічною складовою промислового потенціалу.
	Енергетичний	Недосконала структура національного паливно-енергетичного комплексу; незначне зменшення показників енергоємності ВВП при одночасному скороченні споживання первинних ПЕР (надто висока енергоємність ВВП); залежність від імпортних поставок ПЕК; недостатні темпи розвитку інноваційного й науково-інтелектуального потенціалу промисловості; несприятливий інвестиційний клімат у сфері енергоефективності функціонування, обмеженість іноземних інвестицій; низькі темпи раціоналізації виробничих процесів та вивільнення значних ресурсів енергозбереження за рахунок послідовної політики енергозбереження (зміни структури сировини, що використовується, зокрема широке застосування вторинних матеріалів та зміни номенклатури продукції); низькі темпи модернізації технологічного переозброєння промисловості та модернізації промислового обладнання; відсутність спрямованості на: проведення між- і внутрішньогалузевих змін та згортання малоефективних, енергоємних та екологічно брудних виробництв; стимулювання прискореного розвитку енергоефективності (ЕЕ) виробництв легкої та харчової промисловості, інформатики та обчислювальної техніки; створення нових видів хімічних продуктів для тонких технологій, радіотехніки, приладобудування, інформаційного обслуговування; створення ЕЕ обладнання.
Факторні потенціали	Економічний	Формування значних розривів у макроекономічних балансах (передусім ВВП, бюджету, грошей, платіжному балансі); поширення деструктивних процесів внаслідок виникнення руйнівних дефіцитів ресурсів; зростання економічних злочинів «тіньової» економіки, криміналізація економічних відносин, корупція.
	Фінансовий	Нестача оборотних коштів; недостатня фінансова підтримка з боку держави; високі банківські ставки на кредити; витрати на нарощування капіталу; значні витрати на нововведення; недолік інвестицій на впровадження нововведень; подальше нарощення внутрішнього боргу без адекватного використання ресурсів на модернізацію промислового виробництва для цілей реструктуризації попередніх запозичень.
	Соціально-трудовий	Відсутність соціальної орієнтації національної економіки і, зокрема, промислового виробництва; формування тенденції зниження кількісних та якісних параметрів трудового потенціалу та створення загрози щодо перспектив поширення бази його відновлення в умовах інноваційної модернізації виробництва та можливостей компенсації втрат за рахунок підвищення продуктивності праці внаслідок прискорених темпів депопуляції та старіння нації; відсутність системи підвищення кваліфікації і накопичення досвіду в організації праці робочої сили в умовах інноваційного розвитку, особливо в об'єднанні зусиль усіх складових інноваційного процесу.
	Нормативно-правовий	Недосконалість законодавчої бази; високі економічні ризики, збільшення терміну окупності нововведень, недостатній захист вітчизняного виробника від можливостей негативних наслідків вступу до формату СОТ, недостатнє сприяння для створення міжнародних виробничо-технологічних кластерів з освоєння виробництва та розширення експорту наукоємної продукції, недостатній захист інтелектуальної власності
	Інвестиційний	Структурна деформація промислового комплексу, домінування сировинних галузей і галузей із низьким рівнем обробки, що мають порівняно низький потенціал інноваційної активності і ефективності; відсутність попиту на високотехнологічну вітчизняну продукцію на внутрішньому і зовнішньому ринках; неадекватність системи організації виробництва завданням інноваційного розвитку; відсутність ефективних ОСУ і системи стимулювання, обробки науково-технологічної та економічної інформації з метою її оперативного використання; відсутність досвіду дійового захисту інтелектуальної власності та об'єктивної інформації про наявний інтелектуальний потенціал промисловості; у своєму інноваційному розвитку промисловість вимушена розраховувати на власні фінанси; незалученість значного обсягу потенційних інвестицій до виробничого процесу; недиверсифікований характер інвестиційних процесів та неефективна галузева структура; низький рівень формування інвестиційних резервів та ефективності використання, зневага до проблем створення цивілізованої інвестиційної інфраструктури, перебік у структурі інвестицій (технологічній, відтворювальній, галузевій, регіональній), відсутність стратегії по відношенню до прямих іноземних інвестицій

Закінчення таблиці 2

Група ІПП	Клас потенціалів промисловості	Основні перешкоди на шляху формування й нарощення певного класу інноваційного потенціалу промисловості
Системно-універсального функціонування	Організаційний	Дублювання функцій управління на різних рівнях; недостатня гнучкість <i>організаційної структури управління</i> (ОСУ); ускладнення контролю; обмежена сфера застосування сучасних типів ОСУ.
	Науковий та інтелектуальний	Недостатній рівень фінансування науково-технічних робіт, втрата наукових кадрів та інтелектуальної власності, нерациональна структура науково-технічного потенціалу, зменшення інноваційної активності, несумісність технологій, структурно-галузева та інтелектуальна несумісність, витіснення промисловості на узбіччя НТП і перетворення країни на сировинний придаток, повільний розвиток ефективних форм інноваційної діяльності, слабкий розвиток інфраструктури трансферу технологій
	Інформаційний	Низький рівень інформаційної підтримки інноваційної діяльності у промисловості, що перешкоджає здійсненню інновацій, нестача інформації щодо кон'юнктури зовнішніх ринків, відсутність можливостей розширення кооперативних зв'язків і міжнародного співробітництва, запобігання інформаційних втрат, розвиток інформаційних технологій та створення на їхній основі когнітивно-інформаційних систем

Джерело. * Запропоновано і систематизовано за результатами економетричного аналізу і аналітичної оцінки результативності системи управління розвитком інноваційного потенціалу промисловості в регіонах.

Зазначене потребує наукового обґрунтування інноваційного механізму генерування технологічних, економічних, інвестиційних, організаційних, нормативних, екологічних і соціальних чинників промислового зростання. Звідси, можна визнати, що алокаційне управління розвитком промислового потенціалу має вирішальне значення у формуванні й генеруванні відтворювальних пропорцій, притаманних структурно-інноваційної моделі розвитку промисловості та національного господарства. Тому, стратегічні напрями і цільові орієнтири концепції алокаційного управління розвитком промислового потенціалу повинні реалізовуватися системно і в найбільш сприятливій для цього послідовності з урахуванням реальної структури та сучасних проблем реального сектору національної економіки (див., табл. 2).

Висновок і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Таким чином, за результатами досліджень вихідних компонент стратегічного потенціалу промисловості в регіонах, автором визнана необхідність щодо розробки, сформування та обґрунтування відповідних теоретико-концептуальних і методологічних засад щодо:

а) вирішення проблем формування, нарощення і раціоналізацію використання інноваційного потенціалу промисловості в регіонах України на засадах побудови алокаційної системи управління його розвитком;

б) у відповідності до приведених вище аналітичних викладок щодо ідентифікації базових елементів стратегічного потенціалу за трьома групами потенціалів (матеріальної, факторної, системно-універсальної природи) можна встановити певний перелік перешкод на шляху забезпечення/підвищення ефективності управління розвитком інноваційного потенціалу промисловості в регіонах України;

в) послідовної реалізації заходів, спрямованих на розвиток інноваційного потенціалу промисловості із урахуванням його інтелектуальної здатності, що дозволить

значно підвищити темпи його нарощення та підвищити ступінь техніко-технологічного оновлення виробництва і створити більш сприятливі умови для рівноправної інтеграції України у світову економічну систему.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фінансово-економічний розвиток України в умовах глобалізації: колективна монографія [Текст] / [Ю. Б. Голляк, Я. В. . Белінська, В. С. Будкин та ін.]. – Київ, Національний авіаційний університет МОН України, 2008. – 212 с.
2. Стратегічний ресурс сталого розвитку: науково-аналітична доповідь [Текст] / О. М. Алімов, В. В. Микитенко, Ю. Б. Голляк та ін. – НАН України, ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України». – К.: Вид-во ДУ «ІЕПСР НАН України», 2011. – 74 с.
3. Микитенко В. В. Технології управління стратегічним потенціалом розвитку України / В. В. Микитенко, О. М. Алімов // Електронний фаховий журнал ДУ ІЕП НАНУ, Національне господарство України: теорія та практика управління, Електронне наукове фахове видання 2011. – № 1 (1). [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/NacGosp/2011/ Alimov_Mikitenko.pdf.
4. Сталый розвиток промислового регіону: соціальні аспекти: Монографія [Текст] / [О. М. Амоша, В. П. Антонюк, О. Ф. Новікова та ін.]. – НАН України, Інститут економіки промисловості. – Донецьк: Вид-во Ін-ту економіки промисловості, 2012. – 534 с.
5. Потенціал сталого розвитку України на шляху реалізації інтеграційного вибору держави: Монографія [Текст]. / [О. М. Алімов, Л. С. Ладонько, В. В. Микитенко, С. М. Шкарлет, та ін.; за ред. О. М. Алімова, В. В. Микитенко]. – К.: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2014. – 529 с.
6. Ладонько Л. С. Методологічні засади побудови механізму управління розвитком інноваційного потенціалу промисловості України системно-універсального типу [Текст] / Л. С. Ладонько // Економіка Криму: науково-практичний журнал Академії економічних наук України. – Сімферополь, Вид-во ТНУ ім. В. Вернадського МОН України та Академії економічних наук України, 2013. – № 4 (45). – С. 53 – 60.
7. Ладонько Л. С. Оцінювання результативності управління розвитком промислового потенціалу виробничо-економічних систем / Л. С. Ладонько. // Економіка. Управління. Інно-

вації. – 2014. – № 1. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2014_1_61.pdf

8. Системно-комплексне оцінювання потенціалу сталого розвитку України: монографія [Текст] / [О. М. Алімов, І. В. Драган, О. О. Демешок, В. В. Микитенко, В. Ю. Худолей та ін.]. – Київ, ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2013. – 94 с.

УДК 334.758.4:303.823-057.17

Лазарева М.Г., к.е.н.
м. Київ

КОМПЛЕКСНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ДИНАМІЧНОЮ СТІЙКІСТЮ ХОЛДИНГА

Анотація. Запропоновано комплексна система управління динамічною стійкістю і ризиками для холдингової компанії. Розглянуто взаємозв'язок між елементами процесу управління динамічною стійкістю: процесом управління, формуванням керуючих впливів і алгоритмом макропроектуювання. Запропоновано ключові індикатори ризику та адаптивності. Розглянуто приклад оцінки ступеня впливу підрозділів керуючої компанії холдингу на рівень його адаптивності.

Ключові слова: холдинг, система управління, динамічна стійкість, ризики, адаптивність.

Аннотация. Предложена комплексная система управления динамической устойчивостью и рисками для холдинговой компании. Рассмотрена взаимосвязь между элементами процесса управления динамической устойчивостью: процессом управления, формированием управляющих воздействий и алгоритмом макропроектирования. Предложены ключевые индикаторы риска и адаптивности. Рассмотрен пример оценки степени влияния подразделений управляющей компании холдинга на уровень его адаптивности.

Ключевые слова: холдинг, система управления, динамическая устойчивость, риски, адаптивность.

Abstract. The paper proposes a complex control system of dynamic stability and risks at holding companies. It is examined the relationship between the elements of the management of dynamic stability: the control process, the formation of control actions and macro algorithm design. It is proposed key risk indicators and adaptability. It was done the example of the assessment of the impact of divisions of the management company of holding for its level of adaptability.

Key words: holding, management system, dynamic stability, risks, adaptability

Постановка проблеми у загальному вигляді. Холдингові компанії в сучасній економічній системі грають визначальну роль. Холдинги найчастіше є не тільки ВВП-утворюючими організаціями, але й впли-

вають на конкурентоспроможність країни, її стійкість і економічну безпеку. Для українських холдингів питання стійкості є першочерговим, так як їм доводиться конкурувати з більш великими і досвідченими компаніями з багаторічною історією.

Стійкість в загальному випадку передбачає здатність фірми зберігати свої базові параметри в певній галузі стабільності при виконанні фірмою своїх стратегічних і тактичних цілей при збуреннях з боку зовнішнього чи внутрішнього середовища. Різного роду і сили збурення з боку зовнішнього чи внутрішнього оточення пов'язані з невизначеністю подій, тобто ризиками. Холдинг повинен не просто підтримувати свої показники діяльності на певному рівні, а й розвиватися: додається вектор розвитку, тобто доцільно говорити про динамічну стійкість компанії.

Необхідно будувати таку систему керування динамічною стійкістю холдингу, яка б дозволяла з високим ступенем надійності протистояти більшості ризиків зовнішнього та внутрішнього характеру шляхом використання механізмів швидкого реагування та попереджувальних дій.

Аналіз останніх публікацій. Інтерес вчених – економістів до теми стійкості досить високий. Кожен автор-дослідник розглядає стійкість з різних точок зору, що, в кінцевому рахунку, дозволяє поступово створити цілісне уявлення про це поняття. Вагомий вклад у розвиток цього поняття внесли вчені різних галузей знань: М.І. Сетров [10], М. Месарович, Я. Такахара [5] (загальна теорія систем), В.О. Острейковській [7] (теорія катастроф), Н.Н. Моїсєєв [6] (математична фізика) і ін.

Ведуться дослідження вітчизняними вченими-економістами: М.О. Удовиченко, О.П. Андрійчук, С.О. Бурій, М.В. Кравченко та ін. М.В. Самосудів визначає стійкість щодо поставленої мети і пропонує алгоритм управління, що використовує системну стійкість. У такому варіанті позиціонуються цільові функції підсистем і існує можливість проводити ресурсний аналіз або синтез [9]. Рішенням схожою проблеми, але математичною мовою шляхом вирішення задач лінійного програмування, займається Н.В. Зубанов [3]. Він розглядає стійкість у разі варіювання параметрів цільової функції при незмінності значень інших параметрів.

Під економічною стійкістю С.Н. Анохін розуміє «такий рівноважний стан промислового підприємства, при якому економічні та управлінські рішення здатні регулювати основні чинники сталого становища підприємства: виробництва, фінансів, персоналу та стратегії в заданих межах ризику» [2]. А.В. Усов і Е.Н. Гончаренко вважають, що «управління стійкістю економічної системи повинно ґрунтуватися на оптимізації прогнозних характеристик. В умовах невизначеності система управління повинна бути сприйнятливою як до кількісної, так і до важко обумовленою евристичної інформацією» [13]. Система управління ризиками отримала широке

поширення переважно у фінансових установах. Останнім часом стає актуальним побудова системи управління операційними ризиками в компаніях нефінансового сектору, як правило, як частина Кодексу корпоративного управління компанією (див. [12]).

Інтегрованої системи управління стійкістю та управління ризиками в даний момент не існує. Видається за доцільне об'єднати ряд положень системи управління динамічної стійкістю і системою управління ризиками.

Метою статті є побудова комплексної системи управління динамічної стійкістю холдингових компаній з урахуванням елементів системи управління ризиками.

Виклад основного матеріалу. Під системою управління динамічною стійкістю будемо розуміти сукупність прийомів, методів впливу на систему-холдинг, які забезпечують їй підтримку заданого положення (рівновага) або переведення її в новий якісний стан (розвиток). Таким чином, динамічна стійкість холдингу включає дві складові: стійкість системи та її розвиток. Ці дві складові реалізуються через наступні чинники динамічної стійкості: збалансований портфель бізнесів, механізм швидкого реагування, врегульовані відносини власності, налагоджені бізнес-процедури, збалансована структура й система прийняття рішень. На нашу думку кожен з цих факторів впливає на стан холдингу в кожен момент часу. Це визначальні чинники – будівельні блоки системи, від якості побудови яких залежить, в кінцевому рахунку, ефективність функціонування системи-холдингу в цілому.

У загальному випадку процес управління розбивається на процеси «аналіз-планування-контроль» і замикається петлями зворотних зв'язків знову на перший етап «аналіз» і т.д. Схематично можна уявити процес управління в холдингу наступним чином (див. Рис.1.).

Для коректного функціонування системи управління динамічної стійкістю доцільно збалансувати її з системою управління ризиками холдингу в силу тісноти зв'язку цих систем. З цією метою можна розглядати групу ризиків, які пов'язані з чинниками, що роблять значний вплив на динамічну стійкість, оскільки саме вони формують переваги холдингу, як системи і, в кінцевому рахунку, визначають конкурентоспроможність групи компаній:

1. Ризик втрати динамічної стійкості, пов'язаний з організацією системи прийняття рішень в групі компаній. Ми назвали умовно в моделі фактор, що впливає на стійкість – система прийняття рішень.

2. Ризик втрати динамічної стійкості, пов'язаний з поганою якістю, відсутністю або частковим функціонуванням бізнес-процедур – єдиних стандартів діяльності.

3. Ризик втрати динамічної стійкості, пов'язаний з відсутністю або на неналежному рівні виконуваними процедурами, які визначають взаємовідносини між власниками.

4. Ризик втрати динамічної стійкості, пов'язаний з відсутністю або неякісним виконанням регламентів, що регулюють взаємовідносини між власниками і топ-менеджментом, між керуючою компанією і дочірніми підприємствами; неякісно створеною функціональною структурою і незафіксованими правилами взаємодії оргланок (відсутністю відповідальності).

5. Ризик втрати динамічної стійкості через незбалансований портфель бізнесів та/або через неякісне управління портфелем.

6. Ризик втрати динамічної стійкості, пов'язаний з відсутністю або поганою роботою механізмів швидкого реагування на обурення внутрішнього і знішнього характеру.

При об'єднанні систем отримуємо такі складові комплексної системи управління динамічної стійкістю і ризиками в холдингу: рис. 2 (для малюнка використувався зразок, запропонований IFC [12, с.27]).

Система управління ризиками більшою мірою спрямована на ліквідацію наслідків ризиків, оскільки в ідеології закладений принцип непередбачуваності систематичних ризиків, управління якими в принципі опускається в силу повної непередбачуваності останніх. Система управління ризиками (кредитними, валютними, операційними) спрямована на їх мінімізацію та ліквідацію наслідків. В системі управління динамічною стійкістю вся робота також спрямована на мінімізацію втрат від зовнішніх і внутрішніх збурень, але більшою мірою орієнтована на створення механізму попереджувальних дій. Основний принцип, який ми закладаємо в систему управління динамічною стійкістю холдингу – це те, що завжди є час на завчасні дії для здійснення захисту від зовнішніх збурень, включаючи кризи. Кризи ніколи не наступають раптово. Завжди можна виявити ознаки майбутньої кризи. Для цього можна скористатися системою патернів: типових реакцій на кризи. У кожному такому патерні будуть присутні характерні ознаки появи кризових подій, вказуватися можливі відправні точки. Наприклад, у випадку кризових ситуацій в Україні: поки існує глобальне невирішене питання щодо геополітичного позиціонування країни в світовому масштабі, існуватиме загроза зміни політичного курсу практично в будь-який момент часу. Ця загроза, проте, реалізується шляхом поступових кроків, в силу інерційності реагування економічної системи. Фактів обвалу ринків, цін курсу національної валюти в один день при таких подіях не спостерігалось. Це означає, що, за наявності патернів, що описують поведінку в кризових ситуаціях з певним часом реагування, цілком можливо заздалегідь (до моменту початку погіршення ситуації) вибудувати свою стратегію поведінки. Для цього в комплекс заходів необхідно включити, наприклад, систему довгострокових контрактів. Мова йде не тільки про контракти з споживачами, але і контрактів, що дозволяють хеджувати валютні і кредитні ризики (форвардні, ф'ючерсні і т.п.). У нас в країні рідко користуються такими інструментами, так як в таких контрактах завжди фор-

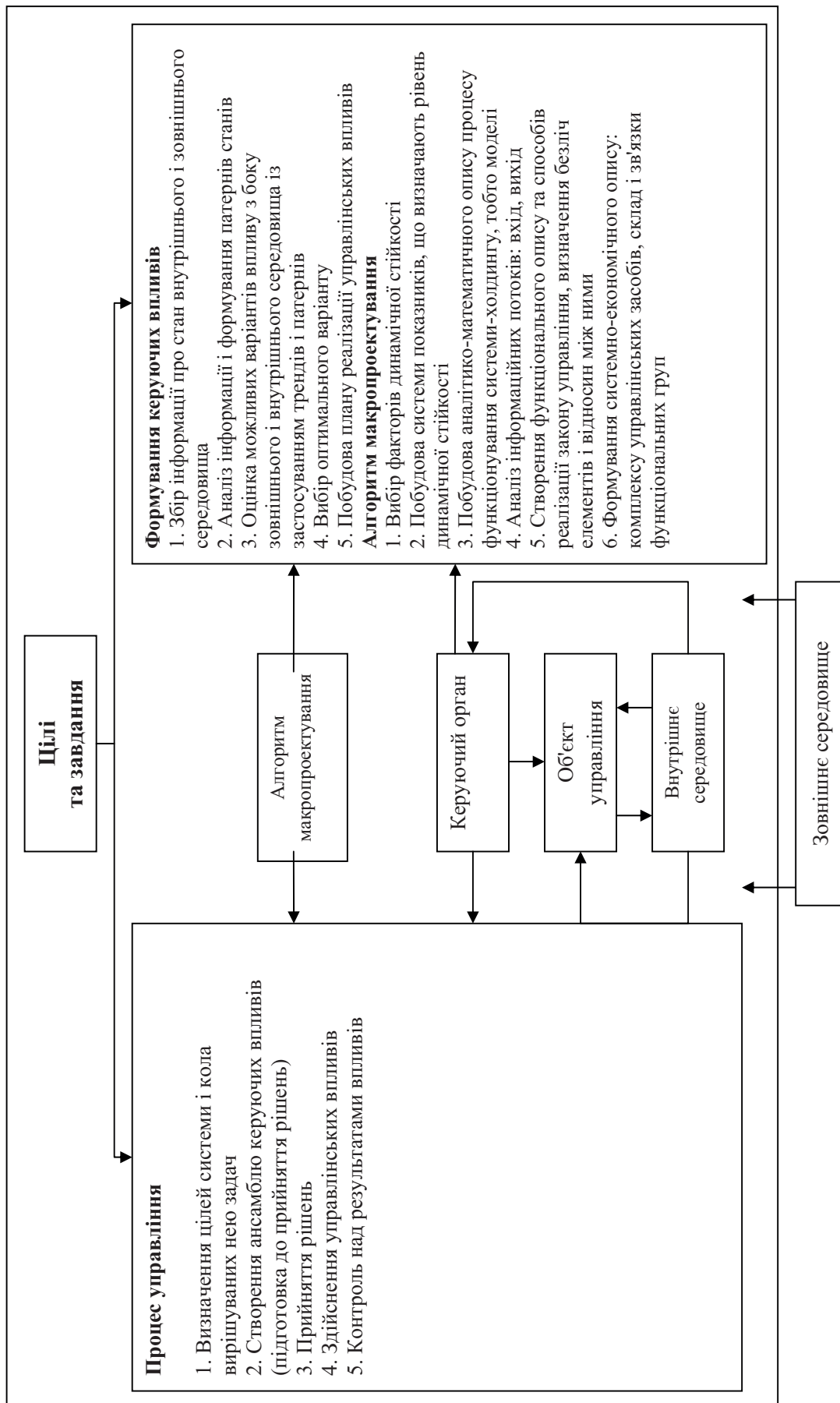

Рис. 1. Взаємозв'язок елементів процесу управління динамічною стійкістю холдингу

вартісні ціни вищі, ніж ціни спот. Поки в Україні немає культури страхування ризиків. Про це свідчить слабо розвинений ринок страхування і практично відсутній ринок деривативів. Власники бізнесу тільки починають розуміти доцільність використання сучасних інструментів мінімізації ризиків. Поки основна частина компаній використовує короткострокові контракти, тоді як саме довгострокові контракти можуть гарантувати мінімізацію втрат або оперувати з похідними фінансовими інструментами. В основному сучасними інструментами користуються тільки відкриті компанії.

Найголовніше для системи динамічної стійкості – це знайти правильне збалансоване впровадження та побудову всіх правил і процедур, пов'язаних з факторами динамічної стійкості, тобто створити систему з резервуванням. Збалансований портфель гарантує стійкість під час криз через його склад, т.к. не всі бізнеси під час кризи однаково реагують. Частина бізнесів в ці періоди приносить навіть підвищені доходи (наприклад, виробництво яйця чи м'ясо курей бройлерів).

Іншими словами представляється доцільним створення системи планування запобігання кризових і катастрофічних подій і подолання їх наслідків. Запобігання подій кризового характеру спрямоване на зменшення загрози їх настання до того, як вони можуть настати (попереджувальні дії). Для цієї мети розроблені і використовуються механізми швидкого реагування та система спеціальних бізнес-процедур. Для тих ситуацій, коли катастрофічну подію не вдалося

запобігти, необхідно включати механізм подолання наслідків таких подій. Цей механізм повинен передбачати можливість відновлення критично важливих функцій після події. Як правило, це стосується стихійних лих, катастроф техногенного характеру та нещасних випадків, які насправді важко передбачити.

Доцільно поєднати систему ключових індикаторів ризиків та динамічної стійкості (табл. 1).

Ключові індикатори адаптивності оцінюються для кожного з підрозділів компанії, що управляє, оцінюється ступінь впливу підрозділу на величину коефіцієнтів адаптивності. Приклад такої оцінки представлений в табл. 2.

При величині коефіцієнта адаптивності:

$K_a \leq 0,38$ присвоюється низька ступінь впливу на рівень адаптивності – Н;

$0,39 \leq K_a \leq 0,62$ присвоюється середній ступінь впливу на рівень адаптивності – С;

$0,63 \leq K_a \leq 1$ присвоюється високий ступінь впливу на рівень адаптивності – В.

Оцінка ступеня впливу окремих підрозділів керуючої компанії на конкретний фактор динамічної стійкості визначається експертним шляхом. Для цього можливе використання як системи експертних оцінок, так і внутрішніх ринків рішень.

У холдингу вводиться єдиний стандарт управління динамічною стійкістю. Це комплекс дій, який супровод-

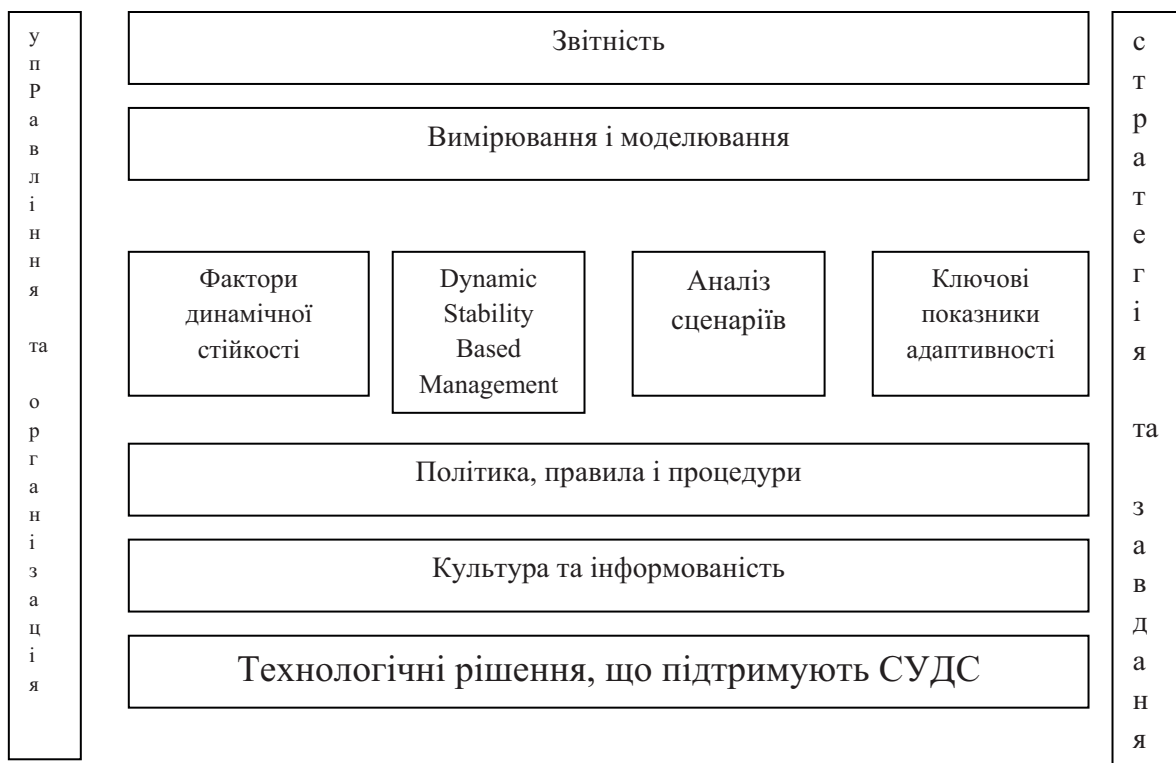

Рис. 2 Приклад системи управління динамічною стійкістю

Таблиця 1.

Система ключових індикаторів ризику та адаптивності

Вимірювання ризику та адаптивності	Тип індикаторів
Частота	Кількість ризикових подій. Кількість подій втрати динамічної стійкості.
Тяжкість	Обсяг ризикових подій і подій втрати стійкості. Середня величина збитків від ризиків і втрати динамічної стійкості Максимальна тривалість зривів діяльності: – при ризикових подіях – при втраті стійкості.
Вплив	Загальна сума збитків за ризиком і при втраті динамічної стійкості. Вартість пом'якшення за ризиками і по подіям втрати стійкості.

Таблиця 2.

Приклад оцінки ступеню впливу підрозділів керуючої компанії холдингу на рівень його адаптивності

Підрозділи керуючої компанії / чинники динамічної стійкості	Збалансований портфель бізнесів	Бізнес-процедури	Відносини власності	Збалансована структура	Механізм реагування	Система прийняття рішень	РАЗОМ
Власники	В	Н	В	С	В	В	В
Топ-менеджмент	В	В	Н	В	В	В	В
Управління розвитку	С	С	В	В	В	В	В
Юридичне управління	С	Н	В	С	С	С	С
Фінансове управління	Н	С	Н	Н	С	С	С
Господарський відділ	Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н
Бухгалтерія	Н	Н	Н	Н	Н	Н	Н
Інноваційний центр	В	Н	Н	Н	С	С	С

Джерело: Розроблено автором. Приклад виконано на підставі проведеного аналізу в групі компаній «Ландгут».

жується відповідним комплектом документів, який передбачає опис всіх правил, процедур, методик і т.п. Для кожного підприємства відбувається вимір окремих показників адаптивності за факторами динамічної стійкості, вибудовується стратегія поліпшення цих показників. Це стосується холдингів, в яких в кожному бізнесі – різні партнери, в такому разі доцільно встановлювати для кожного такого підприємства індикативну величину за фактором «відносини власності». Схожа ситуація з бізнес-процедурами. Часто зустрічається в практичній діяльності ситуація, коли на різних підприємствах впроваджуються з різною швидкістю бізнес-процедури (при наявності єдиних стандартів), тому важливо вимірювати показник адаптивності за фактором «бізнес-процедури» і для кожного підприємства холдингу окремо. Ці коефіцієнти можуть служити не тільки індикаторами фактичного стану, але і цільовими установочними показниками. При цьому можливе створення коридору значень, в рамках якого можна допускати відхилення конкретного показника в ту чи іншу сторону.

Будь-яка система управління буде вважатися життєздатною і ефективною, якщо в ній діє система прийняття рішень, що дозволяє з високим ступенем надійності приймати оперативні та стратегічні рішення.

Висновки

Система управління динамічної стійкості охоплює всю діяльність холдингу, яка укладена в чинниках, що визначають динамічну стійкість груп компаній: збалансований портфель бізнесів, відрегульовані відносини власності, налагоджені бізнес-процедури і діюча ефективна система прийняття рішень. При об'єднанні системи управління динамічної стійкістю і системи управління ризиками можна досягти високих результатів діяльності, збільшивши ступінь адаптивності групи компаній до практично будь-якого роду збурень внутрішнього та/або зовнішнього характеру.

Процес управління комплексною системою динамічної стійкості і ризиками передбачає наступні етапи: визначення цілей системи і кола вирішуваних нею

завдань, створення ансамблю керуючих впливів (підготовка до прийняття рішень), прийняття рішень, здійснення управлінського впливу і контроль над результатами впливів.

Складові елементи комплексної системи управління динамічної стійкістю і ризиками пропонуються наступні: виявлення ризику та / або втрати стійкості, вимірювання ризиків та динамічної стійкості, безперервний моніторинг, контроль, аудит і мінімізація ризиків та адаптивності, інтегроване управління. Для системи управління стійкістю і ризиками створюється система ключових індикаторів залежно від частоти, тяжкості і ступеня впливу на систему.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук О.П., Бурий С.А. Управління економічною стійкістю підприємства // Вісник Хмельницького національного університету. – №6, Т.1. – 2011.- с. 100- 102.
2. Анохин С.Н. Исследование стратегий экономической устойчивости промышленных предприятий: на примере предприятий машиностроения и металлообработки: автор. ...канд. экон. наук. – 08.00.05.Саратов, 2003. – Режим доступа: <http://www.dissertat.com/content/issledovanie-strategii-ekonomicheskoi-ustoichivosti-promyshlennykh-predpriyatii-na-primere-p>
3. Zubanov N.B. Анализ устойчивости относительно поставленной цели как один из подходов к описанию функционирования организации в условиях неопределенности монография. – Самара, 2001. – Режим доступа: <http://www.aup.ru/books/m66/>
4. М.В. Кравченко Підвищення економічної стійкості аграрних підприємств // ЕКОНОМІКА: реалії часу. – №1 (11). – 2014. – с.38- 42.
5. Месарович М., Такахара Я. Общая теория систем: математические основы. Под ред. С.В.Емельянова. – М.: Мир, 1978. – 312с.
6. Моисеев Н.Н. Биота как регулятор и проблема sustainability // Вычислительная математика и математическая физика, 1994. – №34:4. – С. 533–544.
7. Острейковский В.А. Анализ устойчивости и управляемости динамических систем методами теории катастроф. – М.: Высшая школа, 2005. – 326с.
8. Прангишвили И.В. Системный подход и общесистемные закономерности. Серия «Системы и проблемы управления». – М.: СИНТЕГ, 2000. – 528с.
9. Самосудов М.В. Основы корпоративной динамики. – Химки: Институт международных экономических отношений, 2007. – 248с.
10. Сетров М.И. Общие принципы организации систем и их методологическое значение. – М.: Наука, 1971. – 120с.
11. Удовиченко М.О. Економічна стійкість аграрних підприємств: фактори, види, модель побудови // ВІСНИК Полтавської державної аграрної академії. – №2. – 2012. –с. 185-189.
12. Управление операционными рисками. Обзор и внедрение передовой практики. – Режим доступа: http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/d6e5dd004d6fa1b085d1b548b49f4568/ECA-CR_OPRISK_training-RU.pdf?MOD=AJPERES.
13. Усов А.В., Гончаренко Е.Н. Система управления устойчивостью предприятия // Вестник ВГУ. Серия экономика и управление. – № 2. – 2013. – С. 153-157.

УДК 631.16:332.02

Митяй О.В., к.е.н.
м. Умань

ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ АПК УКРАЇНИ

Анотація. Обґрунтовано необхідність забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектору національної економіки в умовах глобалізації для стабілізації перспектив розвитку і підтримання продовольчої безпеки держави. Визначено чинники формування конкурентних переваг АПК України в контексті інтеграції у світовий економічний простір. Викладено сутність конкурентного середовища в економічній діяльності підприємств АПК України. Розглянуто його структуру, умови та чинники розвитку. Запропоновано сучасний механізм регулювання конкурентного середовища в економічній діяльності підприємств АПК.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентні можливості, конкурентне середовище, підприємство, галузь, інвестиції, глобалізація.

Анотация. Обосновывается необходимость обеспечения конкурентоспособности аграрного сектора национальной экономики в условиях глобализации для стабилизации перспектив развития продовольственной безопасности государства. Определены факторы формирования конкурентных преимуществ АПК Украины в контексте интеграции в мировое экономическое пространство. Изложена сущность конкурентной среды в экономической деятельности предприятий АПК Украины. Рассмотрена его структура, условия и факторы развития. Предложен современный механизм регуляции конкурентной среды в экономической деятельности предприятий АПК.

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкурентные возможности, конкурентная среда, предприятие, отрасль, инвестиции, глобализация.

Abstract. The necessity of providing the national agrarian sector's competitiveness in globalization trends in order to stabilize of food safety development of the country is proved. The factors of forming of competitive edges of AIC of Ukraine in the context of integration in outer economic space is considered. The essence of competitive environment in economic activity at the enterprises of AIC is determined. Its structure conditions and factors arc examined. Modern mechanism of competitive environment regulation in economic activity is proposed.

Key words: competitiveness, competitive edges, competitive environment, enterprise, brunch, investment, globalization.

Постановка проблеми. Перед урядами багатьох країн в умовах глобалізації постає проблема пошуку нових форм і методів пристосування національної економіки та політико-правового середовища до вимог сучасних міжнародних економічних відносин.

У цьому контексті підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки України є надзвичайно важливим напрямом економічної стратегії держави. Тенденції зміцнення світових економічних центрів відкривають для нашої держави нові перспективи та можливості підвищення конкурентоспроможності цього сектору економіки, але водночас містять ризики і виклики щодо пошуку Україною відповідного місця у світовому та регіональному поділах праці.

Нині постає завдання формування обґрунтованої системи стратегічної політики держави, спрямованої на оптимальне використання існуючого ресурсного потенціалу для зміцнення конкурентних позицій аграрного сектору економіки, концентрацію технічних, фінансових, трудових та організаційно-управлінських ресурсів, структурну перебудову на інноваційній основі. У такому сенсі має відбутися перехід від здобуття конкурентних переваг за дією цінових чинників до впровадження факторних переваг, а саме: інтелектуального капіталу, природного багатства, науково-технічного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гострота проблеми забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектору підтверджується увагою до неї вітчизняних науковців. Про те, що ця галузь має історичний шанс реалізувати нарешті свої конкурентні переваги, зазначає О. Могильний [2, с. 50]. На його думку, приріст ВВП, досягнутий за рахунок сільського господарства, ефективніше сприяє зниженню рівня бідності населення порівняно з іншими галузями. У своїх працях О.О. Красноруцький досліджує концентрацію капіталу як основну характеристику ринку сільськогосподарської продукції, вважаючи, що саме вона зумовлює характер конкурентної ситуації на ньому [3, с. 225]. Дослідження умов підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на основі інвестицій та оцінка ролі держави в цьому процесі знайшли своє відображення в працях О.К. Малютіна і О.Ю. Слабошпицької [4, с. 137]. Автори вважають, що перетворення інвестицій на одне з джерел конкурентних переваг підприємства залежатиме не тільки від їх обсягів, а й від зміни галузевої спрямованості.

Методичним і практичним аспектам розвитку конкурентного середовища в діяльності аграрних підприємств України присвячені дослідження таких вітчизняних учених, як Ю. Білик, В. Губенко, В. Галушко, І. Гришова, С. Кваша, А. Кандиба, А. Фесина [1-11]. Однак в умовах євроінтеграції України та виникнення світових фінансових криз деякі питання окресленої проблематики мають дискусійний характер.

Мета статті. Основним завданням нашого дослідження є окреслення напрямів підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки з урахуванням низки чинників, що впливають на цей процес, а також обґрунтування шляхів зміцнення конкурентних позицій в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Формування конкурентних переваг відбувається в середовищі, де вступають у соціально-економічні відносини суб’єкти ринкової системи. Конкурентне середовище в діяльності аграрних підприємств – це сукупність умов, які створюють конкретну ситуацію, що у свою чергу впливає на функціонування суб’єктів господарювання. Особливістю функціонування конкурентного середовища в діяльності аграрних підприємств є його формування під впливом мікро – та макросередовища [5].

Проведені дослідження підтверджують, що конкурентне середовище в економічній діяльності підприємств складається із [6, с. 13]:

- внутрішнього (базового) середовища;
- активного (ділового) мікросередовища;
- зовнішнього макросередовища, що є своєрідним тлом для ведення бізнесу.

Внутрішнє середовище підприємства складається з природних, трудових, фінансових, технічних, технологічних, організаційних та інформаційних ресурсів. Виходячи з них, визначається місія підприємства і виконуються функції організації виробництва, планування, мотивації та контролю. Активне середовище відображає взаємодію безпосередніх учасників конкурентного середовища в діяльності підприємств АПК, зокрема вітчизняних конкурентів, імпортерів, виробників товарів-замінників, потенційних конкурентів, постачальників, споживачів, посередників та уряду. Зовнішнє макросередовище становить собою систему зовнішніх макроекономічних чинників, які в сукупності утворюють ефект мультиплікатора та в імпульсному режимі провокують зміни на рівні ділового та базового середовища [7]. У контексті можливості удосконалення конкурентного середовища як чинника виявлення ринкових переваг підприємств АПК найбільшу увагу привертає до себе активне середовище, тому розглянемо його детальніше.

У створенні стійкого конкурентного середовища виділимо низку чинників впливу та критеріїв оцінки конкурентоспроможності підприємств, а також технологічне поєднання чинників – конструктивних і деструктивних, зовнішніх (екзогенних) і внутрішніх (ендогенних), керованих і некерованих. Чинники, що діють на рівні держави, галузі й товару, безпосередньо впливають на рівень конкурентоспроможності аграрних підприємств, але є не єдиним осередком їх формування, оскільки важливе значення у цьому процесі мають й інші чинники, а також ринкові сили, потреби споживачів продукції та можливості самих виробників (див. рис 1.).

Сьогодні підприємницьке середовище і конкурентоспроможність сільськогосподарських товаровиробників в Україні експерти оцінюють вкрай низько, що є наслідком економічної політики періоду реформувань. Маючи цінні ресурси, ми не зуміли зберегти та збільшити свої конкурентні переваги. Україна має значно нижчий рейтинг за індексом глобальної конкурентоспроможності (ІГК) порівняно з країнами ЄС [8]. За останній рік вона втратила 11 позицій, з 73 до 84, отримавши показник 4,05 бали зі 7 можливих.

Виходячи зі суттєвої втрати позицій у рейтингу, варто розглянути динаміку показників, які отримувала Україна з 2006 року – першого року проведення таких досліджень. Для порівняння оберемо найцікавіші для нас країни, а саме: Росію – найбільшого торговельного партнера, Кіпр – найбільшого інвестора, та країну, в яку прямують понад 80% інвестицій українських компаній, Грузію – вдалий приклад проведення реформ у колишній республіці СРСР, Естонію – члена ЄС, також колишню державу Союзу та Китай – найбільш динамічний ринок світу [8].

На сучасному етапі економічна ситуація в агропромисловому комплексі України ускладнена низкою проблем, сприяти вирішенню яких може тільки поглиблення його інтеграції в систему світогосподарських зв'язків. За умови, що на експорт останніми роками припадає майже дві третини ВВП України, реструктуризація експорту є важливим критерієм розвитку економіки і конкурентних переваг держави у світовому поділі праці. Важливим показником інтеграції України в глобальну економіку є структура вітчизняного експорту, 13,8% якого становлять сільськогосподарські продукти, 11,4% – паливо і продукція гірничо-видобувної промисловості, 73,6% - продукція переробної промисловості [9, с. 148].

В умовах світової аграрної кризи Україна може збільшити свою присутність на глобальному ринку як виробник продуктів харчування.

Але без відповідних змін у системі державного управління аграрним сектором економіки, впровадження прогресивних технологій, вдосконалення селекційної та плеємінної справи, доступу до кредитних ресурсів для виробників сільськогосподарської продукції досягти успіху неможливо [10, с. 120].

У Концепції науково-технічного розвитку галузей агропромислового виробництва на період до 2015 р. вказано на важливість підвищення ролі науково-технологічних чинників у подоланні кризових явищ, забезпеченні їх економічного зростання, технічного переоснащення і структурної перебудови виробництва для нарощування обсягу конкурентоспроможних товарів, а також зміцнення експортного потенціалу та зменшення залежності економіки України від імпорту [11, с. 46].

В Україні конкурентні переваги підприємств АПК продовжують перебувати на стадії формування. Це зумовлено передусім тими негативними тенденціями, які притаманні вітчизняній економіці останнього десятиліття. Основні питання, які необхідно вирішити в контексті удосконалення конкурентних можливостей підприємств АПК, тісно пов'язані з діяльністю суб'єктів активного середовища. До них слід віднести удосконалення роботи вітчизняних конкурентів, постачальників, посередників та імпортерів, поліпшення ситуації для споживачів.

Підвищення ефективності конкурентного середовища пов'язане з удосконаленням функцій конкурентної політики в аграрній сфері. З позиції сьогодення, демонополізація аграрного комплексу України розглядається як своєрідна організаційна антиінновація. Більшість розвинутих країн світу вбачає розвиток економіки у створенні територіально-виробничих систем малих і середніх підприємств, тобто кластерів. Їх виникнення дає змогу створювати нові можливості для ведення бізнесу та активізації інноваційної діяльності. Тому антимонопольна політика нашої держави повинна не перешкоджати створенню великих вітчизняних агропромислових підприємств, а контролювати їхню цінову політику. У цьому контексті контроль над імпортними надходженнями агропродовольчих товарів також має бути поєднаний із подоланням монопольних зловживань у ціноутворенні з боку іноземців. Додатковим аргументом на користь концентрації виробництва в аграрній сфері України

Рис.1. Система джерел формування конкурентних переваг агропідприємств.

Джерело: розроблено автором.

виступає дефіцит фінансових надходжень, який є наслідком світової фінансової та пов'язаної з нею економічної кризи.

У контексті євроінтеграції України механізм державної підтримки аграрної сфери також потребує значного реформування. Підтримка держави повинна ототожнюватися не зі зростанням державних субсидій сільськогосподарським виробникам, а зі створенням гарантованих державою умов для їхнього розвитку та рівноправних конкурентних умов на внутрішньому і зовнішньому ринках. Вектор інституційних перетворень повинен бути спрямований на усунення ігнорування прав власності на майно і володіння землею, знищення тіньового ринку купівлі-продажу землі, недопущення перепродажу корпоративних прав і виникнення рейдерства, уникнення загроз для вітчизняного аграрного ринку з боку зарубіжних партнерів.

Найдоцільнішим і ефективним для вирішення проблеми формування і розвитку конкурентних переваг підприємства є використання сучасних концепцій менеджменту, які використовують взаємодію процесного, системного й ситуаційного підходів. Процесний підхід визначає формування і розвиток конкурентних переваг підприємства у вигляді серії послідовних, безперервних, взаємопов'язаних дій, спрямованих на досягнення цілей підприємства. Він може бути відрекомендований як взаємозв'язок між функціями підприємства, сполучними процесами й керівництвом персоналом як особливим видом управлінської діяльності. Поняття "системність" характеризує впорядкованість системи управління конкурентоспроможністю підприємства, її цільову орієнтацію, а комплексність підкреслює взаємодію і взаємообумовленість елементів. З погляду системного підходу, конкурентні переваги підприємства можуть бути представлені у вигляді властивості соціально-економічних систем. Вони впливають на процес адаптації до впливу зовнішнього середовища з метою збереження або розвитку переваг підприємства [5].

Ситуаційний підхід до формування конкурентних переваг підприємства припускає облік реакції на різні ситуації, що відбуваються за межами дії підприємства й усередині нього. Ситуація – це сукупність обставин, що здійснюють вплив на об'єкт дії. У визначенні ситуації вирішальну роль відіграє збір інформації та її аналіз. Адекватність оцінок ситуації визначає правильність формування конкурентних переваг підприємства. Тому менеджери повинні постійно визначати ситуацію, що склалася, і ухвалювати управлінські рішення залежно від неї. Ураховуючи ці підходи до менеджменту, можна виділити основні умови формування конкурентних переваг підприємства:

- системний підхід, який полягає в тому, що кожне економічне явище розглядається й оцінюється у

взаємодії з іншими явищами, при цьому вся решта елементів об'єкта й процесів залежна від того, що відбувається в ньому, з обліком як внутрішніх, так і зовнішніх чинників;

- комплексне вирішення проблеми, яке припускає, перш за все, досягнення пропорційності й збалансованості виробничих ресурсів як за обсягом, так і за часом їх використання на основі глибокого аналізу організаційних, економічних, технічних і соціальних умов і чинників виробництва;
- розгляд конкурентних переваг як цілеспрямованої системи, що має кілька цілей; постановка кількох цілей на верхньому рівні пояснюється прагненням підприємства до постійного розвитку виробництва, фінансів, збуту;
- моделювання цілісної системи управління конкурентоспроможністю підприємства з урахуванням того, що зміна одного елемента обов'язково торкнеться й інших елементів, пов'язаних з ним безпосередньо або через інші елементи.

Інструментарій містить способи формування і розвитку конкурентних переваг підприємства. В умовах міжфункціональних зовнішніх і внутрішніх зв'язків, що ускладнилися, постають питання з формування організаційного механізму формування конкурентних переваг підприємства [6].

Механізм управління конкурентоспроможністю підприємства, має забезпечити ефективну комплексну підтримку й розвиток конкурентних переваг підприємства, бути адекватним сучасним вимогам, ураховувати динаміку кон'юнктури ринку, ґрунтуватися на принципах адаптивності та створювати можливості для гнучкого і швидкого ухвалення управлінських рішень.

Організаційний механізм управління конкурентоспроможністю підприємства з чітко поставленою метою функціонування повинен містити комплекс постійно діючих інноваційних, інвестиційних, маркетингових, матеріальних, організаційно-управлінських, соціальних, кадрових заходів, спрямованих на встановлення, забезпечення й підтримку потрібного рівня конкурентних переваг підприємства [4, 5, 6].

Підхід до формування конкурентних переваг підприємства передбачає: використання загальних методологічних підходів й принципів до процесу формування і управління конкурентоспроможністю підприємства; обґрунтування використання інструментарію формування конкурентних переваг підприємств; конкурентні переваги підприємства як взаємодію сукупності її елементів, кожний з яких характеризує можливості підприємства, має внутрішню структуру й особливості; використання загальних і спеціальних функцій менеджменту, серед яких виділяється функція діагностики конкурентних переваг-організовувати моніторинг і контроль на всіх етапах виробництва й життєвого циклу підприємства. Для

цього доцільно дослідити чинники впливу на ефективність складових елементів конкурентних переваг підприємства, механізми впливу цих чинників, і розробити систему оцінки вимірювання результатів їх впливу.

Впровадження підходу досягається на основі створення організаційного механізму управління конкурентоспроможністю підприємств, дія якого спрямована на стратегічний розвиток агропромислового підприємства й досягнення його цілей. Комплексна система формування конкурентних переваг підприємства є складною, динамічною, відкритою системою, оскільки: по-перше, процес формування конкурентних переваг складається з досить великої кількості етапів; по-друге, здійснення всіх етапів формування конкурентних переваг відбувається в результаті їх тісного взаємозв'язку, який відображає реалізацію принципу зворотного зв'язку; по-третє, цей процес характеризується наявністю численних зв'язків із елементами зовнішнього середовища.

Беручи за основу однієї з ознак систем – спостережуваність, можна регулювати й управляти конкурентоспроможністю за вхідними і вихідними потоками, суттєво не вникаючи в зміст процесів, що відбуваються усередині підприємства, а сформувати необхідну роботу елементів внутрішнього середовища з подальшою перевіркою адекватності результатів її діяльності сучасним вимогам ринку й суспільства через призму впливу й компенсаторних можливостей конкурентних переваг підприємства. Але такий підхід виключає можливість впливу на багато процесів, що відбуваються всередині системи. Уявляється можливим, що в сучасних умовах забезпечити високий рівень конкурентних переваг підприємства можна тільки тоді, якщо максимально підвищити якість продукції, її екологічність і безпечність, проникати в процес виробництва й реалізації продукції, спеціалізувати систему управління підприємством, організовувати моніторинг і контроль на всіх етапах виробництва й життєвого циклу підприємства. Для цього доцільно дослідити чинники впливу на ефективність складових елементів конкурентних переваг підприємства, механізми впливу цих чинників, і розробити систему оцінки вимірювання результатів їх впливу.

До аналізу чинників, що визначають існування і розвиток того або іншого суб'єкту, учені звертаються постійно, і це не є новим, але частіше за все чинники розглядаються як причини виникнення події. Чим детальніше розглядаються чинники, тим більш дієвий інструмент дії одержує менеджмент підприємства. Одним із головних завдань при формуванні конкурентних переваг підприємства на базі організаційних зусиль є виявлення, систематизація і класифікація всієї сукупності чинників, що визначають конкурентні переваги підприємства; розробка методики вимірювання кількісних характеристик дії цих чинників і формування на цій основі методологічної бази формування конкурентних переваг підприємства.

Висновки. Для розвитку зовнішньоторговельних перспектив АПК України слід продовжити дослідження механізмів державного управління щодо впровадження європейської моделі забезпечення якості та безпеки продовольства, завершення підготовки гармонізованих до міжнародних вимог галузевих стандартів продовольчої продукції, створення мережі лабораторій із контролю якості харчових продуктів. У подальших дослідженнях необхідно приділити увагу вдосконаленню земельних відносин та раціоналізації землекористування за зразком розвинутих країн ЄС, розробці механізмів поліпшення державної охорони земель, посиленню захисту прав власності селян на землю. У найближчій перспективі необхідно розробити алгоритм зміцнення інвестиційної та інноваційної складової розвитку аграрного сектору економіки України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гришова І.Ю. Державна підтримка регіональних програм інноваційного розвитку [Електронний ресурс] / І.Ю. Гришова, В.А. Замлинський, В.В. Кужель // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 2. – С. 201-206. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html>
2. Могильний О. Реалії та парадокси аграрної політики / О. Могильний // Економіка України. – 2012. – № 12. – С. 41-51.
3. Красноручський О. О. Проблеми реалізації сучасної доктрини розвитку агропромислового комплексу / О. О. Красноручський // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: зб. тез доповідей Шостої Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених. – Тернопіль: Екон. думка, 2012. – Ч.1. – С. 225-226.
4. Малютін О. К. Інвестиції як головний фактор конкурентних переваг вітчизняних підприємств / О. К. Малютін, О. Ю. Слабошпицька // Вісник СНАУ. – 2013. – № 4(35). – С. 134-138. – (Серія "Економіка та менеджмент").
5. Кириленко І. Г. Деякі аспекти державної аграрної політики в умовах світової фінансової кризи / І. Г. Кириленко, В. В. Дем'яненко, Б. В. Андрющенко // Економіка АПК – 2011. – №11.-С. 49.
6. Багрова І. В. Складові та фактори конкурентоспроможності / І. В. Багрова, О. Г. Нефедова // Вісник економічної науки України. – 2013.-№1. – С. 11-16.
7. Янковський Н. А. Управление конкурентоспособностью предприятия на мировых рынках: макро- и микроуровни / Н. А. Янковский. -Донецк: ДНУ, 2012. – 398 с.
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [infolight.org.ua/content/analiz-indeksu-konkurentospromozhnosti-ukrayini-v-2013-2014-rr].
9. Піддубний І. О. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства / І. О. Піддубний, А. І. Піддубна; за ред. І. О.Піддубного. – Харків: ІНЖЕК 2012. – 264 с.
10. Черевко Д. Г. Конкурентоспроможність переробних підприємств АПК України в умовах її членства в СОТ / Д. Г. Черевко // Вісник СНАУ – 2013. – № 4(35). – С. 118-123. – (Серія "Економіка та менеджмент").
11. Супіханов Б. К. Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва в умовах підготовки вступу до СОТ /Б. К. Супіханов // Економіка АПК. – 2012. – № 5. – С. 44-49.

УДК 657.31:338.48

Момонт Т.В.,

м. Житомир

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ГРОШОВИХ КОШТІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ СФЕРИ ТУРИЗМУ

Анотація. У статті розкрито особливості проведення обліку готівкових і безготівкових розрахунків підприємствами туристичної індустрії та проаналізовано законодавчі документи і наукові доробки щодо дослідження зазначеного процесу. Проведено систематизацію первинних документів з обліку грошових коштів на підставі діючих нормативних актів з метою спрощення проведення аналітичного та синтетичного обліку. Приділено увагу особливостям застосування регістрів бухгалтерського обліку готівкових та безготівкових операцій підприємствами сфери туризму.

Ключові слова: туристична індустрія, туристичне підприємство, туристична діяльність, туристичний продукт, оборотні активи, грошові кошти, безготівкові операції, готівкові операції.

Аннотация. В статье раскрыты особенности проведения учета наличных и безналичных расчетов на предприятиях туристической индустрии, проанализированы законодательные документы и научные труды по исследованию указанного процесса. Проведена систематизация первичных документов по учету денежных средств на основании действующих нормативных актов с целью упрощения проведения аналитического и синтетического учета. Уделено внимание особенностям применения регистров бухгалтерского учета наличных и безналичных операций предприятиями сферы туризма.

Ключевые слова: туристическая индустрия, туристическое предприятие, туристическая деятельность, туристический продукт, оборотные активы, денежные средства, безналичные операции, наличные операции.

Abstract. The article deals with the peculiarities of accounting cash and non-cash payments by enterprises of the tourism industry and analyzes legal documents, scientific studies on completion of this process. The systematization of primary documents from the accounting of funds on the basis of existing regulations to simplify the analytical and synthetic accounting. Attention is paid to the peculiarities of application of accounting registers cash and non-cash transactions in tourism enterprises.

Keywords: tourism industry, tourist agencies, tourist activities, tourist product, current assets, cash, non-cash transactions, cash transactions.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Функціонування туристичної індустрії, як і будь-якої іншої сфери національної економіки, пов'язане з розвитком фінансових відносин і організацією фінансо-

вого механізму, які спричинені процесами формування та використання грошових засобів в процесі обороту грошових коштів.

Зазначимо, що грошові кошти виступають складовою частиною оборотних активів підприємств туристичної індустрії, джерелом походження яких є:

- надходження від контрагентів в процесі реалізації туристичного продукту;
- надходження від банків у вигляді позик;
- надходження від установ і організацій у порядку тимчасової допомоги та ін.

Необхідність їх виникнення спричинена проведенням розрахункових операцій з державними органами, кредитними установами, працівниками підприємства і т.д.

Базою грошових коштів туристичного підприємства слід вважати господарські взаємовідносини в системі реалізації туристичного продукту і здійснення інших господарських операцій. В процесі збільшення грошового обороту та накопичення грошових коштів їх правильний облік на рахунках бухгалтерського обліку, використання і контроль за збереженням є одним з найважливіших завдань бухгалтерії підприємства та бухгалтерського обліку в цілому, від успішного вирішення якого залежить платоспроможність підприємства, своєчасність розрахунків з контрагентами, кредиторами, державою, ефективне використання фінансових ресурсів підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питанням дослідження проблем обліку грошових коштів та пошуку шляхів їх вирішення присвячені роботи таких науковців як: Ф. Ф. Бутинець, С. Ф. Голов, В. В. Сопко, Н. М. Малюга, М. С. Пушкар та інших.

Слід також зауважити, що останнім часом серед науковців все більшої актуальності набуває звернення до проблем бухгалтерського обліку на підприємствах туристичної індустрії. Зокрема, проблемами обліку діяльності суб'єктами сфери туризму займалися науковці, представлені в табл. 1.

В той же час питання систематизації обліку грошових коштів потребують подальшого опрацювання, вимагають більш глибокого дослідження і узагальнення.

Мета статті. Метою написання статті є дослідження процесу обліку готівкових та безготівкових розрахунків на підприємствах туристичної індустрії.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Під грошовими коштами туристичного підприємства слід розуміти готівкові кошти, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання [5].

До основних завдань бухгалтерського обліку грошових коштів слід віднести:

- перевірку правильності оформлення, законності документів;
- своєчасне і повне відображення операцій в обліку;

- забезпечення своєчасності, повноти та правильності розрахунків за усіма видами платежів;
- своєчасне проведення інвентаризації грошових коштів та відображення її результатів в обліку;
- забезпечення збереження грошових коштів, грошових документів у касі підприємства та інших місцях зберігання;
- пошук можливостей найбільш раціонального вкладення вільних грошових коштів як джерела фінансових інвестицій, що в майбутньому принесуть дохід.

Готівковими коштами туристичного підприємства виступають грошові знаки національної валюти України – банкноти і монети, у тому числі розмінні, обігові, пам'ятні монети, які є дійсними платіжними засобами [9]. Тобто це вся грошова маса, яка є в розпорядженні туристичного підприємства. Всі готівкові кошти за певний встановлений проміжок часу визначають готівковий оборот, а всі операції з готівкою називають касовими. До них відносять також операції з прийому та видачі готівкових коштів (банкноти і монети), що здійснюються підприємствами, організаціями, банками і являють собою сукупність матеріально-технічних процедур, що полягають в прийомі (інкасації), зберіганні та видачі готівкових коштів, а також операції, призначені для відображення інформації про рух готівкових грошових коштів та грошових документів.

Безготівковими коштами визначають записи на рахунках у банках про наявні грошові кошти. Всі операції по рахунку за визначений період складають безготівковий оборот.

Перед початком дослідження процесу обліку грошових коштів на туристичних підприємствах слід

відмітити, що існує ряд документів, які притаманні лише туристичній індустрії, і які мають вплив на всі господарські процеси, що здійснюються туристичними підприємствами. До таких документів відносять:

1. Договір (угода, контракт) на надання туристичних послуг, яким визначається:
 - обсяг, умови та якість надання послуг;
 - порядок оплати та розрахунків;
 - термін дії;
 - права та обов'язки сторін;
 - відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання умов договору.

Договір (контракт) укладається у письмовій формі, скріплюється підписами сторін і печаткою. Договір (контракт) між суб'єктом туристичної діяльності і туристом або групою туристів вважається укладеним з моменту оплати вартості туру та видачі туристу чи керівнику групи туристичного ваучера.

2. Туристичний ваучер (путівка, генеральний ордер) – документ, що підтверджує статус особи або групи осіб, як туристів, оплату послуг чи її гарантію і є підставою для отримання туристом або групою туристів туристичних послуг. Туристичний ваучер (путівка) – це письмовий акцепт суб'єкта туристичної діяльності на виробництво та продаж туристичного продукту. Він (вона) є невід'ємною частиною угоди, а також документом первинного обліку суб'єктів туристичної діяльності [16]. Ваучер має багатофункціональний характер: він підтверджує статус туриста, гарантує йому одержання всіх указаних у ваучері послуг, які турист оплатив. Для приймаючої сторони він є гарантом одержання від направляючої фірми певних коштів, що сплатив турист.

Отже, як договір про надання туристичних послуг, так і туристична путівка є підставними документами для здійснення грошових операцій.

Таблиця 1.

Перелік наукових доробок з дослідження обліку діяльності суб'єктами туристичної індустрії*

№ з/п	ПІБ	Вид роботи	Тема роботи	Рік захисту
1.	Богданова Ж.А.	Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук	Бухгалтерський облік і контроль туристичної діяльності	2011
2.	Осадча Т.С.	Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук	Організація обліку і контролю діяльності в системі сільського туризму (на прикладі суб'єктів господарювання південного регіону України та АР Крим)	2007
3.	Пожарицька І.М.	Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук	Удосконалення обліку і аналізу витрат на виробництво туристичного продукту	2004
4.	Сметанко О.В.	Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук	Методика та організація обліку і аудиту витрат у туристичній галузі (на прикладі туристських підприємств Автономної Республіки Крим)	2004

*систематизовано автором на основі джерел [1-4].

Процес обліку грошових коштів підприємствами, в тому числі і туристичними, включає первинний, синтетичний та аналітичний обліки.

Відповідно до чинного законодавства первинними документами, що забезпечують здійснення касових операцій є документи, згруповані в таблиці 2.

Як видно, до касових документів відносять також документи створені за допомогою реєстратора розрахункових операцій (РРО). Однак, слід відмітити, що відповідно до Закону України “Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг” суб’єкти господарювання мають право не застосовувати РРО при

здійсненні торгівлі продукцією власного виробництва та наданні послуг підприємствами, установами і організаціями усіх форм власності, крім підприємств торгівлі та громадського харчування, у разі проведення розрахунків у касах цих підприємств, установ і організацій з оформленням прибуткових і видаткових касових ордерів та видачею відповідних квитанцій, підписаних і завірених печаткою у встановленому порядку [12], оскільки туристичний продукт – це попередньо розроблений комплекс туристичних послуг, який поєднує не менше ніж дві такі послуги, що реалізується або пропонується для реалізації за визначеною ціною, до складу якого входять послуги переве-

Таблиця 2.

Систематизація первинних документів для відображення готівкових операцій та здійснення їх аналітичного обліку туристичними підприємствами

№ з/п	Форма документу	Назва первинного документу	Призначення документу
1.	КО-1	Прибутковий касовий ордер (ПКО)	Надходження готівки в касу туристичного підприємства
2.	КО-2	Видатковий касовий ордер (ВКО)	Видача готівки з каси туристичного підприємства
3.	КО-3	Журнал реєстрації прибуткових та видаткових касових документів	Для реєстру в бухгалтерії ПКО, ВКО, чи документів, що їх замінюють
4.	КО-4	Касова книга	Для обліку касиром операцій з готівкою туристичного підприємства
5.	КО-5	Книга обліку прийнятих і виданих касиром грошей	Для обліку руху коштів в касі туристичного підприємства.
6.		Акт про результати інвентаризації наявних коштів	Складається з метою відображення результатів інвентаризації наявних коштів (готівки, цінних паперів тощо), що зберігаються в касі туристичного підприємства
7.		Розрахунок встановлення ліміту залишку готівки в касі	Для визначення розміру необхідного залишку готівки в касі туристичного підприємства
8.		Акт про перевірку дотримання порядку ведення операцій з готівкою	Складається з метою перевірки правильності ведення касових операцій
9.		Грошовий чек	Для одержання готівки туристичним підприємством. з рахунку в банку
10.		Об’ява на внесок готівки	Для внесення готівки туристичним підприємством на рахунок в банку
11.		Супровідна відомість до сумки з грошовою виручкою	Для здачі готівки інкасатору
12.	ФКЧ-1	Фіскальний касовий чек на товари (послуги)	Розрахунковий документ, надрукований реєстратором розрахункових операцій при проведенні розрахунків за проданий туристичний продукт
13.	ФКЧ-2	Фіскальний касовий чек видачі коштів	Розрахунковий документ, надрукований реєстратором розрахункових операцій при проведенні розрахунків у разі видачі коштів покупцеві при поверненні вартості або рекомпенсації туристичного продукту
14.	РК-1	Розрахункова квитанція	Використовується при реєстрації розрахунків за реалізований туристичний продукт або при видачі коштів покупцеві у разі повернення вартості або рекомпенсації туристичного продукту
15.		Відомість на виплату грошей	Застосовується для видачі заробітної плати, інших виплат

*систематизовано автором на основі джерел [10,12].

ження, послуги розміщення та інші туристичні послуги, не пов'язані з перевезенням і розміщенням (послуги з організації відвідувань об'єктів культури, відпочинку та розваг, реалізації сувенірної продукції тощо) [17].

Таким чином, оскільки туроператором розроблено комплекс туристичних послуг, а саме путівка, в яку входить переліт, проживання, харчування, то при продажу такого туристичного продукту турагент РРО не застосовує, за умови проведення розрахунків у касі підприємства з оформленням прибуткових і видаткових касових ордерів та видачею відповідних квитанцій, підписаних і завірених печаткою у встановленому порядку [18].

Безготівковими розрахунками визнають розрахунки між підприємствами, фізичними особами, які здійснюються через банки шляхом перерахування коштів з поточних рахунків платників на поточні рахунки одержувачів коштів [15].

Систематизація первинних документів для здійснення аналітичного обліку безготівкових операцій туристичними підприємствами представлена – табл. 3.

При здійсненні обліку безготівкових коштів туристичними підприємствами слід звернути увагу на особливості обліку розрахунково-касового обслуговування (РКО), яке відповідно до законодавчих документів визначають як послуги, що надаються банком

клієнту на підставі відповідного договору, укладеного між ними, які пов'язані з переказом коштів з рахунка (на рахунок) цього клієнта, видачею йому коштів у готівковій формі, а також здійсненням інших операцій, передбачених договорами [5].

Отже, всі безготівкові операції підприємств туристичної індустрії супроводжуються процесом здійснення розрахунково-касового банківського обслуговування.

Необхідною умовою проведення безготівкових розрахунків туристичними підприємствами є наявність рахунків в установі банку, які можуть бути наступних видів:

1. Поточні рахунки, які відкривають для зберігання коштів, отримання коштів готівкою і проведення безготівкових розрахунків у національній валюті з іншими суб'єктами господарювання:

1.1. рахунки зі спеціальними режимами їх використання, які відкривають на підставі рішень Кабінету Міністрів України;

1.2. карткові рахунки.

2. Депозитні рахунки, які відкривають підприємствам усіх форм власності, їх відокремленим підрозділам, фізичним особам на підставі укладеного депозитного договору між власником рахунка й установою банку на визначений у договорі термін. Кошти на депозитні рахунки підприємств і їх відокремлених підрозділів перераховуються з поточного

Таблиця 3.

Систематизація первинних документів для відображення безготівкових операцій та здійснення його аналітичного обліку туристичними підприємствами

№ з/п	Назва первинного документу	Призначення документу
1.	Платіжне доручення	Письмове доручення банку, який обслуговує туристичне підприємство, на перерахування певної суми коштів з поточного рахунку в банку на рахунок контрагента
2.	Гарантійне доручення	Застосовується для перерахування коштів одержувачу, який не має рахунку в установі банку або якщо розрахунки безпосередньо з ним платіжними дорученнями неможливі. у разі проведення розрахунків через послуги "Укрпошти"
3.	Банківська платіжна картка (БПК)	Пластиковий ідентифікований засіб, за допомогою якого одержувачу БПК надається можливість здійснювати операції сплати за товари, послуги і одержувати готівкові кошти
4.	Виписка банку	Видається банком підприємству і відображає рух грошових коштів на поточному рахунку підприємства
5.	Платіжна вимога-доручення	Випикується контрагентом і надсилається з розрахунковими документами в банк платника (або безпосередньо платнику) з вимогою сплатити вартість туристичного продукту
6.	Платіжна вимога	Ці розрахункові документи містять вимогу стягувача або при договірному списанні отримувача до обслуговуючого платника банку здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунка платника на рахунок отримувача
7.	Розрахунковий чек	Паперовий розрахунковий документ, що містить нічим не обумовлене розпорядження платника банку, що його обслуговує, провести переказ суми коштів на користь визначеного в ньому отримувача
8.	інші документи	Визначені нормативно-правовими актами НБУ

*систематизовано автором на основі джерел [14,15].

Таблиця 4.

Рахунки бухгалтерського обліку, призначені для обліку грошових коштів на туристичних підприємствах [7,8]

Рахунки першого порядку (синтетичні рахунки)	Рахунки другого порядку (субрахунки)
... 3 клас. Кошти, розрахунки та ін. активи.	
30 Готівка	301 Готівка в національній валюті 302 готівка в іноземній валюті
31 Рахунки в банках	311 Поточні рахунки в національній валюті 312 Поточні рахунки в іноземній валюті 313 Інші рахунки в банку в національній валюті 314 Інші рахунки в банку в іноземній валюті
33 Інші кошти	331 Грошові документи в національній валюті 332 Грошові документи в іноземній валюті 333 Грошові кошти в дорозі в національній валюті 334 Грошові кошти в дорозі в іноземній валюті 335 Електронні гроші, номіновані в національній валюті...

рахунка і після закінчення терміну зберігання повертаються на поточний рахунок. Проведення розрахункових операцій і видача коштів готівкою з депозитного рахунка юридичної особи або його відокремленого підрозділу заборонена.

У ситуації, коли у підприємства відкрито декілька рахунків, у податкових органів виникає проблема, на який з них виставляти вимоги про безспірне списання податкової заборгованості і на якому рахунку і в якому банку має вестися облік (картотека) такої заборгованості. У зв'язку з цим у разі відкриття двох і більше поточних рахунків у національній валюті власник рахунка протягом трьох робочих днів з дня відкриття або закриття наступного рахунка визначає один із рахунків у національній валюті як основний, на якому враховуватиметься заборгованість, яка списується (стягується) у безспірному порядку, і як платник податків повідомляє номер цього рахунка податковому органу за місцем своєї реєстрації, а також банкам, у яких відкрито додаткові рахунки у національній валюті або рахунки в іноземній валюті. У свою чергу, банки, в яких відкриваються додаткові рахунки у національній валюті і рахунки в іноземній валюті, протягом трьох робочих днів повідомляють податковим органам, а також установі банку, в якій відкрито основний рахунок, про відкриття таких рахунків (із зазначенням їх номерів) [19].

Синтетичний облік грошових коштів туристичного підприємства здійснюється на рахунках бухгалтерського обліку відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (таблиця 4).

При дослідженні нормативних документів, нами виявлено, що в Плані рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [7] рахунок 30 має назву “Каса”, а в Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку господарських

операцій підприємств і організацій [8] – “Готівка”. Отже, ми вважаємо, що для туристичних підприємств назва рахунку 30 “Готівка” є більш точною.

Остаточним процесом в обліку грошових коштів туристичного підприємства є узагальнення інформації в регістрах синтетичного обліку:

1. журнал-ордер №1, Відомість № 1.1 – застосовується при використанні журнально-ордерної форми бухгалтерського обліку для узагальнення даних по касових (готівкових) операціях [20];
2. журнал-ордер №1, Відомість № 1.2 – застосовується при використанні журнально-ордерної форми бухгалтерського обліку для узагальнення даних по безготівкових операціях [20];
3. журнал-ордер № 1, Відомість № 1.3 – застосовується при використанні журнально-ордерної форми бухгалтерського обліку для узагальнення даних з обліку інших коштів [20];
4. відомість 1-м – застосовується при використанні спрощеної форми бухгалтерського обліку для узагальнення даних по операціях з грошовими коштами [21].

Висновок і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Отже, на підставі вищевикладеного матеріалу, ми прийшли до висновку, що туристичні підприємства здійснюють облік готівкових та безготівкових розрахунків за загальнозатверженими нормативами, враховуючи при цьому специфіку своєї діяльності, спрямовану на виробництво, розподіл, обмін та споживання туристичного продукту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданова Ж. А. Бухгалтерський облік і контроль туристичної діяльності: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09 / Ж. А. Богданова; Житомир. держ. технол. ун-т. – Житомир, 2011. – 20 с. – укр.
2. Осадча Т. С. Організація обліку і контролю діяльності в системі сільського туризму (на прикладі суб'єктів господарювання південного регіону України та АР Крим): автореф. дис... канд. екон. наук / Т. С. Осадча; Держ. вищ. навч. закл. “Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана”. – К., 2007. – 21 с. – укр.

3. Пожарицька І. М. Удосконалення обліку і аналізу витрат на виробництво туристичного продукту: автореф. дис ... канд. екон. наук: 08.06.04 / І. М. Пожарицька; В. О. Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ: Б. в., 2004. – 19 с. – укр.

4. Сметанко О. В. Методика та організація обліку і аудиту витрат у туристській галузі (на прикладі туристських підприємств Автономної Республіки Крим): автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.04 / О. В. Сметанко; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2004. – 19 с.

5. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13/page6>.

6. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

7. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.99р. №291. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://minfin.com.ua/taxes/-/bo_planrah.html.

8. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку господарських операцій підприємств і організацій: Наказ МФУ від 30.11.99р. №291. Зі змінами та доповненнями, внесеними наказами Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>. Редакція від 18.03.2014.

9. Про встановлення граничної суми розрахунків готівкою: Постанова Національного банку України від 06.06.2013 р. № 210 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1109-13>.

10. Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: Постанова Національного банку України від 15.12.2004 р. № 637 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0040-05>.

11. Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: Постанова Національного банку України від 12.11.2003 р. № 492 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03>.

12. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах: Закон України від 06.07.1995 р. № 265/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80/page>.

13. Про затвердження Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: Наказ Міністерства фінансів України від 24.05.1995 р. № 88 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95>.

14. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. № 2346-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.

15. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Постанова Національного банку України від 21.01.2004 р. № 22 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>.

16. Грибова Л. Туризм: організація та облік / Л. Грибова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dtkt.com.ua/show/1cid01916.html>.

17. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324/95>.

18. Державна фіскальна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/yuridichnim-osobam/podatkoviy-kontrol/komentari-fahivtsiv/print-54026.html>.

19. Дебет-Кредит [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dtkt.com.ua/show/3cid01142.html>.

20. Методичні рекомендації по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку: Наказ Міністерства фінансів України від 29 грудня 2000 р. № 356 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://minfin.com.ua/taxes/-/news/nnakMINFIN_356/nnakMINFIN_356.html.

21. Про затвердження Методичних рекомендацій по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку малими підприємствами: від 25 червня 2003 р. №422 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/minfin/control/uk/publish/article?art_id=32333&cat_id=29470.

УДК 338.439(477)

Пилявець В.М.

м. Вінниця

ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОЛІЄЖИРОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

Анотація. У статті проведено дослідження експортного потенціалу олієжирового підкомплексу, проблеми, з якими стикаються підприємства та шляхи їх вирішення. Проведено структурний аналіз виробництва олійних культур та видів продукції в Україні.

Ключові слова: олієжирових підкомплекс, експорт, олійні культури, виробництво, ціна, аграрні підприємства

Аннотация. В статье проведены исследования экспортного потенциала масложирового подкомплекса, проблемы, с которыми сталкиваются предприятия, пути их преодоления. Проведен – структурный анализ производства масличных культур и видов продукции в Украине.

Ключевые слова: масложировой подкомплекс, экспорт, масличные культуры, производство, цена, аграрные предприятия.

Постановка проблеми. За останні роки виробництво, переробка та експорт олійних культур є стратегічно важливими для розвитку національної економіки України. Але наразі підкомплекс стикнувся з проблемою перенасичення світового ринку олійної сировини, незважаючи на рекорди у виробництві та експорті олійних культур

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями розвитку олієжирового підкомплексу та його експортною складовою займалися В.В. Мойсеєнко, А.В. Дубель, С.П. Капшук, С.В. Феофілов та ін. Втім, нині, виникає потреба в вивченні особливостей експорту олієжирового підкомплексу.

Невирішені частини проблеми. Проте, незважаючи на значні теоретичні та практичні здобутки у вивченні значення олієжирового підкомплексу, невирішеним є питання: експортної складової та перспектив його розвитку

Метою статті є дослідження експортного напрямку діяльності олієжирового підкомплексу в економіці України, аналіз його стану та визначення напрямків розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження Виробництво олії в Україні – потужний виробничий комплекс, який об’єднує виробників насіння та олієжирової продукції. В основному ця галузь орієнтована на виробництво соняшникової олії та пов’язаних з нею продуктів. Україна має добре розвинену галузь виробництва олії, причому більша частина виробничих потужностей розташована у південно-східних регіонах. Вироблення соняшникової олії здійснюється на великих спеціалізованих підприємствах – 92% загального обсягу, а решта – в середніх та малих олійниках.

В Україні функціонують наступні потужні спеціалізовані олійно-жирові комбінати – Вінницький, Запорізький, Одеський, Слов’янський, Чернівецький; жирові – Харківський, Ніжинський; олійні заводи – в Кіровограді, Пологах, Дніпропетровську, Вовчанську, Полтаві та ін.

Ці оператори мають вертикально інтегровану структуру виробництва. Система елеваторів, свої сілгоспідприємства дають їм конкурентні переваги за рахунок гарантованих поставок сировини й економії на витратах, насамперед, пов’язаних з транспортуванням.

Олійна промисловість виробляє і переробляє рослинні жири та пов’язані з ними продукти. У своєму розміщенні галузь орієнтується на сировину, оскільки на виробництво 1 т олії витрачається від 3–4 до 5–8 т насіння олійних культур. Найбільшими центрами виробництва олії є Дніпропетровськ, Маріуполь, Запоріжжя, Полтава, Кіровоград, Вінниця.

Дані таблиці 1 свідчать про значні тенденції щодо переробки олійних культур. Якщо за 1990 рік обсяги переробки олійної сировини становили 2,21 млн. тонн на рік, то за 2008 рік вони досягли 4,22 млн. тонн, 2010 рік – 7,12 млн. тонн на рік, 2013 р – 8,3 млн. тонн на рік. За твердженням спеціалістів асоціації «Укроліяпром» українські заводи до 2015 р. планують наростити виробничі потужності до 15 млн.т. на рік.

Олієжировий підкомплекс займає значне місце серед підприємств АПК України. За останні п’ять років підкомплекс досягнув значних результатів як на внутрішньому, так і на світовому ринку

Щодо структури переробки то дані таблиці 1 показують, що основою переробки олієжирового підкомплексу в 2009-2013 роках є насіння соняшнику яке займає 95 %, близько 4 % це соя, а 1 % це льон, гірчиця та ріпак.

Все це свідчить що олієжировий підкомплекс знаходиться на стадії економічного підйому, що виражається в активізації процесів економічних перетворень і розвитку агропромислового комплексу. Зростання конкуренції на ринку сприяє нарощуванню виробничих потужностей підприємств, переозброєння їх сучасним обладнанням, використанню прогресивних технологій і створенню продукцію, конкурентоспроможної на світовому ринку.

Переважає більшість вирощеного насіння переробляється на вітчизняних олійно-жирових комбінатах із подальшою реалізацією на внутрішніх та зовнішніх ринках..

Першочергову роль у експортному напрямку розвитку переробної сфери відіграла ефективна протекціоністська політика держави. Впровадження і збереження експортного мита на соняшник дало змогу сформувати стабільні економічні відносини між товаровиробниками олійної сировини та виробниками олії, завантажити потужності заводів, перетворити вітчизняну олійно-жирову галузь на головного експортера готової продукції, а не сировини.

Згідно із Законом України від 10.09.99 № 1033-XIV «Про ставки вивізного (експортного) мита на насіння деяких видів олійних культур», починаючи з 1 січня 2007 р. ставка вивізного (експортного) мита на насіння соняшнику щорічно зменшується на 1 процентний пункт до значення 10 %. З 2013 року ставка вивізного (експортного) мита на насіння соняшнику становить 10 % від митної вартості.

Разом з тим Україна останні роки значно нарощує темпи експорту олії, яку набагато вигідніше експортувати ніж насіння олійних культур. На сьогоднішній день країна споживає 20% обсягу виробництва рослинних олій інша частина відповідно експортується (рис. 1.).

Таблиця 1.

Обсяги переробки олійного насіння в Україні в 2008-2013 роках [3]

Сировина	Обсяги переробки, тонн					Темп змін, % 2013р./2009р.
	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	
соняшник	6335119	6734730	7216362	8445964	7612517	120,16
соя	227205	381432	306599	474791	577474	256,14
льон	4012	1662	8144	2875	384	9,57
гірчиця	2618	3812	3052	3467	-	-
ріпак	4004	2287	26023	2459	115075	2870,0
Разом	6572958	7123923	7560180	8926089	8305450	126,35

Таблиця 2.

Баланс рослинних олій (включаючи основні оліємісткі продукти в перерахунку на олію), тис.т. [3]

	2004р.	2005р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.	2013р.
Виробництва олій рослинних – всього	1394	1437	2899	3101	3268	4067	3712
у тому числі соняшникова соєва	1343 29	1382 25	2796 82	3030 69	3177 60	3939 93	3539 113
Зміна запасів на кінець року	34	114	-30	-151	33	-75	10
Імпорт	180	264	316	319	249	231	296
у тому числі пальмова кокосова	130 19	204 22	266 28	280 32	190 31	172 27	238 29
Всього ресурсів	1540	1587	3245	3571	3484	4373	3998
Експорт	882	900	2483	2850	2814	3742	3353
у тому числі соняшникова соєва	869 3	852 8	2327 38	2701 46	2683 38	3614 58	3209 82
Втрати, витрати на не харчові цілі	43	52	51	41	45	40	41
Фонд споживання	615	635	711	680	625	591	604
у розрахунку на 1 особу, кг	13.0	13.5	15.4	14.8	13.7	13.0	13.3

Основним експортним напрямом серед олійних культур є соняшникова олія В 2013 році Україна поставила близько 50 % цієї продукції на світовий ринок. Друге місце в світі за обсягами експортних поставок посідає Росія, якій належить 1/5 світового ринку соняшниккової олії. На третьому місці з великим відривом від лідера знаходиться Аргентина, якій належить 16% (рис. 2.).

Протягом багатьох років щорічний рівень внутрішнього українського споживання соняшниккової олії коливається в межах 500-600 тис. т, у зв'язку з цим, експорт не тільки залишається основним стабільним каналом збуту олії, а й останнім часом зростає значними темпами. В Україні за п'ять останніх років обсяг експорту соняшниккової олії виріс більше ніж вдвічі. За 2013 рік обсяг експорту соняшниккової олії склав

близько 3,2 млн т, – проти 2,6 млн у 2011 році та 1,4 млн. т. у 2009 році.

Істотно змінилися за останні 5 сезонів напрямки експорту української соняшниккової олії. Так, якщо до 2007 року основна частка поставок (близько 52%) була направлена на країни ЄС, на внутрішні ринки країн СНД припадало біля 17% й частка поставок у розмірі 10% йшла на ринки Туреччини

В останній 2013 рік географія експорту соняшниккової олії з України включала 63 країни світу. Експортні поставки проводяться не лише в країни Європи та Близького Сходу, вітчизняним товаровиробникам олії вдалось налагодити канали поставок навіть у країни Північної Африки.

Протягом останніх років значна частка експорту олії була спрямована до Індії (32%), Алжиру (7%), Ірану (4%) та Єгипту (11%), хоча ще кілька років тому на ринки зазначених країн українська соняшниккова олія закуповувалась в незначній кількості. Разом з тим, нині, до 14% скоротилася частка експорту до країн ЄС.

Так, на першому місці у списку основних країн-імпортерів української соняшниккової олії опинилася Індія – 31% від загального обсягу експорту, далі йде Єгипет – 14%, Нідерланди – 6%, Іспанія – 6%, Алжир – 5%, Іран – 5%, й на останньому місці Туреччина – 5%. Сумарна частка експорту на ринки цих країн становила – 64% від загального експорту.

Принагідно зазначимо, що важливим здобутком вітчизняного олієжирового комплексу є поява Китаю у списку основних імпортерів української продукції олійно-жирової галузі. Протягом 2009/10 р. до Китаю з України було імпортовано лише близько 10 тис. т

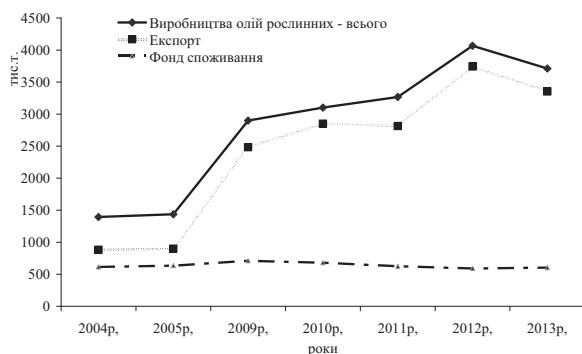

Рис. 1. Виробництво, споживання та експорт рослинних олій в Україні.

Джерело: Розраховано автором за даними Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua> [4]

Таблиця 3

Експортні операції по олійних культурах та продуктах їх переробки в Україні, тис.тонн

Роки	Насіння	Шрот та макуха	Олія
Соняшник			
2009	728,1	2475,9	2333,8
2010	409,7	2650,6	2702,0
2011	323,4	2954,5	3345,5
2012	282,1	4107,8	3614,0
2013	70,1	2777,4	3183,9
Соя			
2009	421,3	4,5	40,5
2010	449,6	4,6	46,3
2011	898,5	8,7	49,9
2012	1480,9	14,9	57,7
2013	1478,8	21,2	82,1
Ріпак			
2009	1854,6	7,6	4,8
2010	1509,7	1,1	1,6
2011	1354,2	1,9	2,0
2012	1297,6	2,5	5,2
2013	2323,2	65,6	61,8

Джерело: складено та узагальнено автором [4]

соняшникової олії. А вже протягом 2012–2013рр. до Китаю було відвантажено соняшникової олії 110 тис. т.

Також новими ринками збуту для продукції українського олієжирового комплексу стали, крім Китаю, Саудівська Аравія та Алжир.

На світовому ринку Україна в останні роки займає провідні позиції. Так, за прогнозами асоціації «Укроліяпром» в 2013/14 році Україна займе перше місце у світі й за обсягами виробництва соняшникового насіння (7,2 млн. тонн) та соняшникової олії (3,1 млн. тонн). Крім цього, Україна стабільно продовжує вже декілька останніх років залишатись лідером експорту соняшникової олії в обсязі 3,2 млн. тонн, що становить 55% від загального світового експорту.

Разом з тим, варто відзначити, що серед 17 олійних культур соняшнику належить лише 6,6% в світовій структурі споживання. Так, рапсовій олії належить 9,9% споживання, соєвій – 26%, пальмовій – 22,4%. При цьому, частка виробленої в Україні олійної продукції, з числа зазначених олійних культур, що відправляється на експорт становить 15,65% [5].

Серед світових товарних ринків ринок соняшникової олії є найбільш динамічним у своєму розвитку. Даний ринок для України має стратегічно важливе значення, оскільки в останні роки Україна має досить потужні позиції в цій сфері.

Незважаючи на певні структурні зрушення на світовому ринку в секторі рослинних жирів та олій, соняшникова олія займає нішу, що відносить її до однієї із самих дорогих видів з числа рослинних олій (в цьому ж сегменті містяться пальмова олія та соєва), разом з тим, саме цій олії належить першість серед

споживачів усього світу, завдяки цьому обсяги виробництва соняшникової олії не тільки не зменшуються, навпаки, вони щороку зростають, хоч і не в значних пропорціях. Осільки соняшник є досить вибагливою рослиною, основні його посіви зосереджено у Південній Америці та на Євразійському континенті де спостерігається найбільша концентрація виробництва.

В останні роки постійно зростає промислове виробництво та переробка іншої важливої олійної культури – сої. Білкові продукти із сої, ринок яких достатньо широко розвинутий на Сході та в Європі, знаходять своїх споживачів і в нашій країні. Потенціал цього ринку залишається достатньо високим для нарощування виробництва і переробки сої.

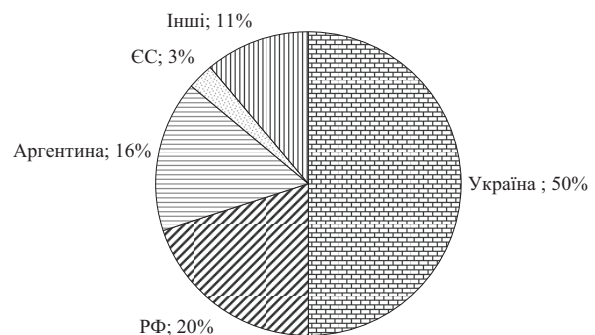

Рис. 2. Частка України у світовій торгівлі соняшниковою олією

Джерело: [3]

Таблиця 4.

Питома вага експорту соняшникової олії в загальному експорті

Рік	Загальний український експорт млн. дол. США	Обсяг експорту соняшникової олії млн. дол. США	Питома вага у загальному експорті, %
2001	16264,73	198,77	1,22
2002	17957,09	285,33	1,59
2003	23080,18	442,7	1,92
2004	32672,31	546,59	1,67
2005	34286,74	546,59	1,59
2006	38367,70	922,36	2,40
2007	49248,06	1521,43	3,09
2008	66954,42	1616,8	2,41
2009	39702,88	1618,41	4,08
2010	51430,52	2370,28	4,61
2011	68394,19	3146,07	4,60
2012	68809,81	3974,35	5,77
2013	63312,02	3281,27	5,18

Джерело [6]

Таблиця 5.

Підприємства переробники сої в Україні в 2013 році

Підприємство	Тис. тонн	%
Пологівський ОЕЗ	35,1	6,08
Запорізький ОЖК	5,07	0,88
"Агропроінвест 08" (Запорізька обл.)	11,64	2,02
Зінківський ККЗ	1,54	0,27
"Агро-Антік" (Харківська обл.)	10,45	1,81
"Каховка Протеїн-Агро" (м. Нова Каховка)	111,02	19,23
Гайсинська філія ДП ЗАТ Теувес Холдінг "Тегра Україна ЛТД"	67,41	11,67
"Київ-Атлантик Україна" (м. Київ)	19,6	3,39
"Венус Україна" (Хмельницька обл.)	14,19	2,46
"Компанія Система" (м. Запоріжжя)	68,58	11,88
"Зернопродукт" (Донецька обл.)	23,38	4,05
"Славтрейд Агро" (м. Слов'янськ)	48,49	8,40
"Протеїн продакшн" (м. Кіровоград)	114,78	19,88
"Агро-Еко ХХІ Плюс" (Хмельницька обл.)	24,78	4,29
"Кремікс" (Полтавська обл.)	11,65	2,02
"Валента" (Київська обл.)	9,72	1,68
РАЗОМ	577,47	100,00

Джерело: узагальнено автором [3]

Як свідчать дані, переробка сої концентрується на 4 підприємствах – це "Каховка Протеїн-Агро" (м. Нова Каховка), Гайсинська філія ДП ЗАТ Теувес Холдінг "Тегра Україна ЛТД", "Компанія Система" (м. Запоріжжя) та "Протеїн продакшн" (м. Кіровоград). В загальному їх частка становить в 2013 році близько 60 %. В цілому за 2009-2013 роки лише 20 % сої преробляється на вітчизняних підприємствах, інша частина експортується у вигляді насіння.

Щодо світового ринку, то за оцінками USDA у 2012/2013 МР найбільшими виробниками сої у світі є Бразилія та США, частки яких складають по 30% світового виробництва даної культури. Третє місце посідає Аргентина з часткою 21%. Обсяг української сої становить менше 0,3 %

Від початку поточного сезону найбільші закупівлі української сої проводили Сирія(23%), Іспанія (22%) та Італія (22%).

Переробка та експорт ріпаку донедавна залишалось поза увагою олієжирових підприємств. Ріпак вирощували в основному як насінєву експортну олійну культуру. Розміри його виробництва були незначними. Але із зростанням цін на енергоносії ріпак починає займати провідне місце серед сільськогосподарських культур, які є сировиною для виробництва біопалива.

Потужності вітчизняних олієжирових комбінатів оцінюються на досить високому рівні. Проте технології більшості переробних підприємств не мають можливості переробляти ріпак. Наразі зараз ріпак

Таблиця 6.

Підприємства переробники ріпаку в Україні в 2013 році

Підприємство	Тис. тонн	%
Вінницький ОЖК	31,96	27,78
Чернівецький ОЖК	19,05	16,56
Ніжинський ЖК	3,23	2,81
"ГрадОлія" (м. Кіровоград)	23,72	20,62
"Відродження" (Кіровоградська обл.)	17,51	15,22
"Оліяр" (Львівська обл.)	7,5	6,52
"Агротехніка" (м. Луцьк)	12,06	10,49
РАЗОМ	115,07	100,00

Джерело: узагальнено автором [2]

Таблиця 7.

Рейтинг експортерів насіння ріпаку

Компанія	Обсяг експорту насіння, тис.т	Частка компаній в експорті насіння, %
ТЗОВ «Кернел-Трейд», м.Київ	267,6	19,3
ВП «Серпа», м.Київ	201,2	14,5
ЗАТ «АТ Каргілл», м.Київ	188,6	13,6
ТЗОВ «Нібулон», м. Миколаїв	105,1	7,6
ТЗОВ «Альфред С. Топфер Інтернешенал (Україна)», м.Київ	88,6	6,4
ТЗОВ «Агропромислова група», м.Київ	39,1	2,8
ТЗОВ «Амако Україна», Київська обл.	30,5	2,2
ТЗОВ «Українські аграрні інвестиції», м.Київ	25,0	1,8
ТЗОВ «Югос»	21,7	1,6
ДП «Сантрейд»	19,6	1,4
Інші	399,6	28,8
Разом	1386,6	100

Джерело: узагальнено автором [2]

Таблиця 8.

Зовнішньоторговельні операції по тропічних оліях в Україні у 2009-2013 роках тис. тонн

	2009 рік		2010 рік		2011 рік		2012 рік		2013 рік	
	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт	імпорт	експорт
Пальмова олія	265,4	89,7	279,9	98,0	189,8	28,2	171,9	47,4	257,4	55,4
Олія кокосова	27,6	0,4	32,3	3,3	30,7	3,4	26,9	6,1	30,5	6,8

Джерело: узагальнено автором [4]

переробляє 7 підприємств 4 з яких контролюють 80 % ринку, але частка переробки залишається достатньо низькою, так з вироблених в 2013 році 2351, 7 тис. тонн перероблено лише 115,0, що становить 4,9 % До того ж, переробники традиційно віддають перевагу соняшнику, адже збут олії та шроту краще налагоджений у середині країни та за її межами. З іншого боку, виробництво біодизелю не набуло поширення в Україні.

Ріпаківий підкомплекс, незважаючи на більш прибутковий переробку і реалізацію за кордон готової продукції (олії, біопалива, шроту, гліцерину), продовжує завантажувати іноземні переробні потужності своїм насінням. За період 2009-2013 років було експортова-

но в середньому 98 % вирощеного урожаю ріпаку. Частка переробки за 2009-2013 роки становить 0,5-4,5 %. Лідируючі торгові позиції в експорті посідають такі компанії як ТЗОВ «Кернер-Трейд», ВП «Серпа», ЗАТ «Каргілл», ТЗОВ СП «Нубілон», частка яких в українському експорті становить майже 55 % (табл. 2.14).

Україна зараз виступає лише експортером ріпаку як сировини, яку переробляють на біопальне в Європі. Сьогодні майже весь урожай ріпаку йде на експорт у вигляді сировини, тому головне завдання – налагодити його переробку в Україні. Це дасть змогу збільшити рентабельність і використати біопальне для внутрішніх потреб України. На думку експертів,

впровадження ефективних технологій вирощування ріпаку, контроль за дотриманням сівозміни і організація його переробки в Україні є ефективнішими діями, ніж примусове зменшення обсягів вирощування цієї прибуткової культури в Україні.

Відповідно до висновку фахівців USDA, домінуючим експортером ріпаку в світі у сезоні 2012/2013 є Канада, на яку припадає 68% сукупного світового експорту даної культури.

Експорт ріпаку країнами ЄС, як і у попередньому році, оцінюється на рівні 1% загальносвітового обсягу. Решта – 33% — експортується іншими країнами. В світовому експорті ріпаку частка України досить незначна лише 0,2 %.

Одже вітчизняний олієжирових підкомплекс є експортно залежним. А відтак, кон'юнктура світового ринку має прямий вплив на внутрішню ситуацію.

Обсяг імпортованих рослинних олій незначний. Україна імпортує пальмову, кокосову, оливкову, арахісову олію. Основою імпорту є пальмова олія (80%). Найбільші імпортні надходження здійснювались з країн СНД та Європейського Союзу

Висновки Проведене нами вивчення експортної складової олієжирового підкомплексу в Україні показало, що підкомплекс має великі перспективи розвитку, але для його ефективного розвитку необхідно є врахування наступного. Головною експортною складовою переробки олієжировим підкомплексом є соняшник. Відповідно, розвиток ринку олійних направлений внутрішню переробку та експорт ріпаку, сої та олійного льону.

Крім цього олієжировим комбінатам необхідно здійснювати переорієнтацію на переробку імпоротної сировини екзотичних рослинних жирів – пальмової, арахісової, бавовняної олії.

ЛІТЕРАТУРА

1 Подгасцький А.А. Стан та перспективи виробництва олійних культур у світі та Україні [Електронний ресурс].- режим доступу http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/vsna/agro/2013_3/52.pdf

2 Показники роботи за 2013 рік та січень 2014 року, // Олійно-жирова галузь України. Інформаційно-аналітичний бюлетень олійно-жирової галузі України та Російської Федерації. – Харків: УкрНДІОЖ НААН, 2014. – 112с.

3 Інтернет сайт Асоціації "Укроліяпром" [Електронний ресурс].- Режим доступу <http://www.ukroilprom.org.ua>

4 Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс].- Режим доступу www.ukrstat.gov.ua

5 Інтернет сайт інформаційно-аналітичного агентства АПК – Інформ [Електронний ресурс].- Режим доступу <http://www.apk-inform.com/>

6. Офіційний сайт державної фіскальної служби України <http://sfs.gov.ua/ms/>

7. Державна підтримка українського експорту <http://ukrexport.gov.ua/eng/economy/ukr/170.html>

УДК 339.924:338.439

Ратушняк О.Г., Тарасюк Н.М.

м. Вінниця

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕГРАЦІЙНОГО ПІДХОДУ ДО УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ЕКОНОМІЧНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН ПІДПРИЄМСТВ (на матеріалах молокопродуктового підкомплексу)

Анотація. В статті представлено розроблений інтеграційний підхід до управління ефективністю економічних взаємовідносин підприємств молокопродуктового підкомплексу та застосовано його на конкретному підприємстві. В залежності від отриманих результатів запропоновано напрямки подальших дій суб'єктів господарювання щодо удосконалення їх економічних взаємовідносин.

Ключові слова. Молокопродуктовий підкомплекс, інтеграційний підхід, ефективність, економічні взаємовідносини, реінжиніринг бізнес-процесів.

Анотация. В статье представлен разработанный интеграционный подход к управлению эффективностью экономических взаимоотношений предприятий молочного подкомплекса и использован его на конкретном предприятии. В зависимости от полученных результатов направления дальнейших действий субъектов хозяйствования о усовершенствовании их экономических взаимоотношений.

Ключевые слова: Комплекс молочной продукции, интеграционный подход, экономические взаимоотношения, реинжиниринг бизнес-процесов.

Abstract. The paper presents an integration approach designed to control the efficiency of economic relations between enterprises of milk sub agriculture and applied it to a particular company. Depending on the results obtained suggested areas for further action undertakings for the improvement of their economic relations.

Keywords: evaluation, economic relations, dairy production, linguistic information.

Постановка проблеми. Ефективність функціонування молокопродуктового підкомплексу залежить від раціональної побудови міжгалузевих зв'язків. Сучасні економічні відносини в агропромисловому комплексі України та в молочній галузі зокрема характеризуються розбалансованістю інтересів партнерів, посиленням монополізму переробних підприємств й торгівлі та нееквівалентністю обміну між стадіями виробничого процесу. Це призводить до занепаду не лише сфери сільського господарства, а й суміжних сфер. Для гармонізації розвитку всіх галузей молокопродуктового підкомплексу і виводу його з кризового стану необхідно сформувати справедливі відносини між сферами, що входять до його складу.

В основі ефективного функціонування молокопродуктового підкомплексу лежить забезпечення

належних економічних взаємовідносин між усіма його учасниками: виробниками молока, переробними підприємствами та торговельними організаціями, які реалізують продукцію кінцевим споживачам.

Проте на даному етапі розвитку цих економічних відносин гостро постає проблема співробітництва сільськогосподарських та молокопереробних підприємств. Останні займають лідируючі положення на ринку та диктують свої «правила гри». Виробники ж молока за таких умов втрачають значну частину прибутку у створенні якого брали участь. Як результат – низька якість сировини, скорочення обсягів постачання молока на переробні підприємства, невиконання договірних зобов’язань сторонами угоди та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення питань оцінки та управління ефективністю економічних відносин між підприємствами молокопродуктового підкомплексу займалися такі науковці як М. М. Ільчук [1], Л. М. Березіна [2], О. О. Дадак [3], С. В. Лукаш [4], М. К. Пархомець [5], П. Т. Саблук [6], Н. С. Скопенко [7], С. В. Чугаєвська [8], О. М. Шинкаренко [9] та ін. Проте, незважаючи на значні теоретичні та практичні здобутки у вивченні питань оцінювання та управління рівнем ефективності економічних взаємовідносин підприємств молокопродуктового підкомплексу, в основі усіх методів лежить оцінка різних кількісних показників ефективності без врахування якісних параметрів, які, беззаперечно, відіграють важливу роль.

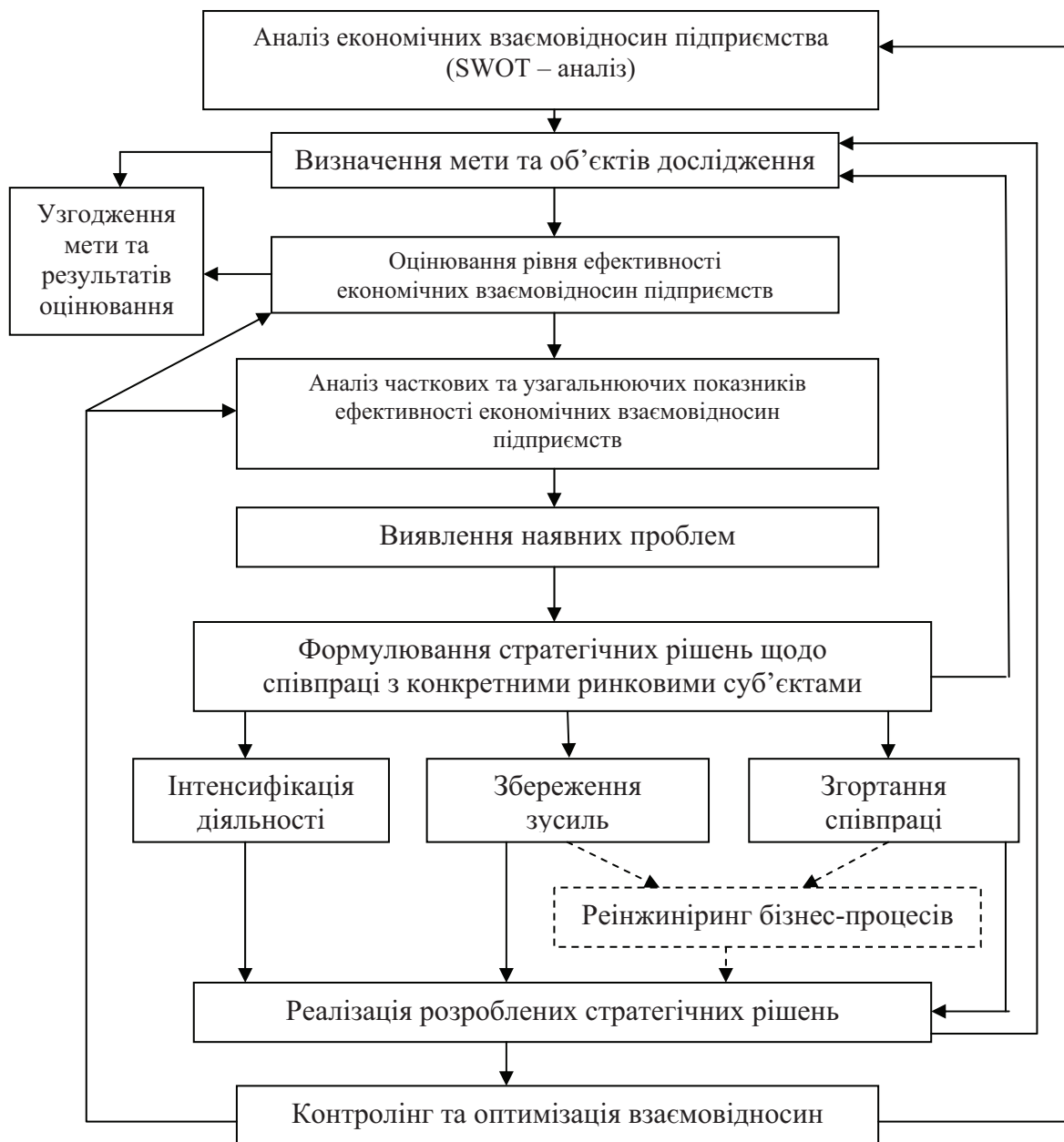

Рис. 1. Інтеграційний підхід до управління ефективністю економічних взаємовідносин підприємств

Мета. Загострення конкурентної боротьби на ринку молока та молочної продукції вимагає швидкого реагування на вимоги споживачів як виробниками молока, так і переробними підприємствами. За таких умов виникає необхідність в оцінці рівня ефективності економічних взаємовідносин підприємств з виробництва молока та його переробки та управління цими відносинами.

Виклад основного матеріалу.

В практиці аналізу ефективності економічних відносин, як правило, лежать підходи, що стосуються аналізу ефективності функціонування підприємств чи галузей. Завданням же нашого дослідження є оцінка ефективності економічних взаємовідносин між підприємствами-виробниками молока та підприємствами його переробки на основі як кількісних, так і якісних показників.

Результати оцінювання дають нам можливість сформувати інтеграційний підхід до управління ефективністю економічних відносин (рис. 1).

Реалізуємо запропонований нами інтеграційний підхід щодо управління ефективністю економічних взаємовідносин до ПрАТ «Шаргородський маслозавод» з метою визначення рівня ефективності економічних взаємовідносин із сільськогосподарськими підприємствами-постачальниками молока Шаргородського району, з якими воно співпрацює. Таких підприємств з виробництва молока в районі є два.

Зазначимо, що ПрАТ «Шаргородський маслозавод» на ринку молока працює з 1966 р. Основними видами продукції, що випускає підприємство, є масло селянське, казеїн технічний та молоко пастеризоване рідке.

Основний ризик в діяльності ПрАТ «Шаргородський маслозавод» пов'язаний з якістю сировини, яку господарство закуповує у населення. Щоб зменшити

ризик, підприємство організовує заготівлю молока, встановлює приймальні пункти з обладнаними лабораторіями, холодильними установками. В подальшій роботі планується розширення сировинної бази за рахунок закупки сировини від населення, що дасть можливість збільшити виробництво молочної продукції та розширити її асортимент.

ПрАТ «Шаргородський маслозавод» працює на договірній основі. Договори укладаються на певну партію товару з розрахунком про їх повне виконання. У 2011 р. підприємство отримало збиток у розмірі 5887 тис. грн.

Перед початком процесу управління необхідно провести SWOT-аналіз досліджуваного підприємства, який є основою для розуміння і управління середовищем, де функціонує організація. Послідовність проведення SWOT – аналізу передбачає спочатку виявлення сильних і слабких сторін підприємства, потім загроз і можливостей зовнішнього середовища, і, нарешті, встановлення взаємозв'язків між ними. В результаті SWOT – аналізу створюється структурована інформація в рамках єдиної SWOT – моделі, яку можна використовувати при формуванні стратегічних рішень.

Проведемо SWOT-аналіз опису внутрішнього і зовнішнього середовища економічних взаємовідносин ПрАТ «Шаргородський маслозавод» з підприємствами-постачальниками молока (табл. 1).

За результатами проведеного SWOT-аналізу можемо зробити висновки про існування низки проблем у відносинах ПрАТ «Шаргородський маслозавод» з підприємствами-виробниками молока. Основними з таких проблем є: низька якість сировини, недозавантаження виробничих потужностей підприємства через проблеми з сировинними зонами, високі витрати на молоко-сировину через слабку систему логістики постачання та ін.

Таблиця 1.

SWOT-матриця опису внутрішнього і зовнішнього середовища економічних взаємовідносин ПрАТ «Шаргородський маслозавод» з постачальниками сировини

Сильні сторони (Strength)	Слабкі сторони (Weakness)
– добра репутація у постачальників; – висококваліфікований персонал; – відповідність технології сучасним вимогам; – наявність обладнаних приймальних пунктів молока; – низька закупівельна ціна на сировину	– вищі, ніж у конкурентів витрати на сировину; – слабка система логістики постачання; – недостатні фінансові ресурси; – недозавантаження виробничих потужностей; – сезонність надходження молока; – невідповідність якості сировини державним стандартам
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
– розширення сировинних зон за рахунок господарств населення; – зниження собівартості готової продукції за рахунок закупівлі якісної сировини; – зменшення витрат на транспортування молока; – оптимізація системи заготівлі молока; – реалізація кредитної політики; – можливості застосування фінансового лізингу	– посилення конкуренції за сировинні зони; – підвищення цін на сировину; – скорочення обсягів надходження молока; – послаблення державної підтримки молочної галузі; – низький рівень селекційної роботи в господарствах; – можливість переходу с.-г. підприємств на власне виробництво молока а кисломолочної продукції

Зважаючи на вищесказане, метою дослідження є оцінка рівня економічних взаємовідносин ПрАТ «Шаргородський маслозавод» з підприємствами виробниками молока Шаргородського району та прийняття рішення щодо їх подальшої співпраці.

Оцінювання рівня ефективності економічних взаємовідносин, на нашу думку, доцільно було б провести з урахуванням як кількісних, так і якісних показників. Це можна зробити використовуючи теорію нечіткої логіки та нечітких множин, яка дозволяє оперувати неповною статистичною інформацією, на основі якої було здійснено моделювання рівня ефективності економічних взаємовідносин підприємств з виробництва молока та його переробки [11].

Методика прогнозування ефективності економічних відносин підприємств молокопродуктового підкомплексу на базі апарату нечіткої логіки розглянуто в наступних етапах.

Етап 1. Побудова дерева логічного висновку. Дерево логічного висновку відображає класифікацію факторів, що впливають на показник, який прогнозується – ефективності економічних взаємовідносин підприємств (Y). Лінгвістичну змінну Y можна представити у вигляді співвідношення:

$$Y=(X_1, X_2, X_3), (1)$$

X_1 – лінгвістична змінна (ЛЗ), яка описує значення фінансово-економічних параметрів;

X_2 – ЛЗ, яка описує значення виробничо-технологічних параметрів;

X_3 – ЛЗ, яка описує значення організаційно-управлінських параметрів.

В свою чергу лінгвістична змінна X_1 , описується лінгвістичними змінними: X_{11} – рентабельність (збитковість) реалізації молока-сировини, X_{12} – рентабельність (збитковість) переробки молока, X_{13} – закупівельна ціна 1 т молока, X_{14} – транспортно-заготівельні витрати на доставку 1 т молока, X_{15} – вартість молочної продукції на 1 т переробленого молока, X_{16} – розмір дотацій на 1 т молока, X_{17} – валові інвестиції в основний капітал на одиницю виробленої продукції. Лінгвістична змінна X_2 , яка описує значення виробничо-технологічних параметрів включає в себе лінгвістичні змінні: X_{21} – відстань транспортування молока на завод, X_{22} – обсяги постачання молока на переробні підприємств, X_{23} – сезонність постачання молока, X_{24} – рівень товарності молока, X_{25} – рівень завантаження виробничих потужностей підприємств, X_{26} – рівень використання сучасних технологій, X_{27} – рівень якості молока та молочної продукції. Лінгвістична змінна X_3 , яка описує значення організаційно-управлінських параметрів включає в себе лінгвістичні змінні: X_{31} – питома вага поставленого молока від с.-г. підприємства в загальному обсязі поставок, X_{32} – рівень розвитку системи логістики постачання, X_{33} – рівень кваліфікації спеціалістів, X_{34} – рівень додержання договірних зобов’язань.

Етап 2. Фазифікація факторів, що передбачають вибір нечітких термів для лінгвістичної оцінки факторів і формалізація цих термів за допомогою функцій належності.

Етап 3. Побудова нечітких матриць знань. До нечіткої матриці знань відносять результати віртуального експерименту. Експерт відповідає на питання: якою буде лінгвістична оцінка вихідного показника при поєднанні лінгвістичних оцінок факторів.

Етап 4. Нечіткий логічний висновок. Техніка нечіткого логічного висновку, яка застосована до інформації, що зібрана на попередніх етапах, дозволяє обчислити показник, який прогнозується, у вигляді нечіткої множини за допомогою системи висловлювань “ЯКЩО – ТО”, що пов’язують нечіткі терми вхідних і вихідних змінних за допомогою операції І та АБО, які прийняті в теорії нечітких множин і відповідають операціям min та max. Лінгвістичним висловлюванням відповідає система нечітких логічних рівнянь, які характеризують поверхню належності змінних відповідному терму.

Етап 5. Дефазифікація вихідного показника. Щоб перейти від одержаної нечіткої множини до кількісної оцінки, необхідно виконати процедуру дефазифікації, що означає перетворення нечіткої інформації в чітку форму.

Після проведеного оцінювання ефективності економічних відносин підприємств молокопродуктового підкомплексу АПК керівнику необхідно проаналізувати узагальнюючі та часткові показники ефективності економічних взаємовідносин досліджуваних підприємств, виявити які з них є низькими, як їх можна покращити та за рахунок яких показників можливо отримати кращі результати.

На основі проведеного аналізу виявляються проблеми, які стримують розвиток ефективної співпраці підприємств та формуються стратегічні рішення їх покращення.

Якщо результати оцінювання показали, що ефективність економічних взаємовідносин підприємств знаходиться на високому рівні або вище середнього, то в такому випадку доцільно зберегти співпрацю з досліджуваними підприємствами та інтенсифікувати зусилля по налагодженню взаємовідносин.

Якщо економічні взаємозв’язки підприємств знаходяться на середньому рівні, то такі відносини можливо ще зберегти. Проте висновки про подальшу співпрацю в такому випадку керівник має робити виходячи з результатів попереднього аналізу та складності проблем у відносинах з об’єктом дослідження.

Якщо ж за результатами дослідження виявилось, що ефективність економічних взаємовідносин підприємств є низькою або нижче середнього рівня, то в такому випадку їм недоцільно співпрацювати, адже їх співпраця є збитковою для обох сторін.

Оцінку рівня ефективності економічних відносин підприємств проведемо за допомогою розробленої

нами інтелектуальної системи підтримки прийняття рішень. Результати оцінювання відображені на рис. 2–4.

Результати оцінювання економічних взаємовідносин ПрАТ «Шаргородський маслозавод» з двома сільськогосподарськими підприємствами-виробниками молока дають можливість зробити такі висновки.

Фінансово-економічні та виробничо-технологічні показники ефективності економічних відносин об'єктів дослідження знаходяться на рівні нижче

середнього. Це означає, що вони потребують негайного перегляду та покращення з боку керівництва.

Організаційно-управлінські відносини досліджуваних підприємств знаходяться на середньому рівні, що також потребує детального перегляду.

Загалом економічні відносини ПрАТ «Шаргородський маслозавод» з підприємствами-виробниками молока знаходяться нижче середнього рівня, ефективність їх співпраці складає 35,4 %.

Фінансово-економічні показники	Мінімум	Максимум	Розрахункове значення
Рівень рентабельності (збитковості) виробництва молока (%):	-10	100	15,3
Рівень рентабельності (збитковості) переробки молока (%):	-10	100	-0,1
Закупівельна ціна 1 т молока (тис. грн):	2	5	2,9
Транспортно-заготівельні витрати на доставку 1 т молока (тис. грн):	50	150	65
Вартість молочної продукції на 1 т переробленого молока (тис. грн):	1	10	10
Розмір дотацій на 1 т молока (тис. грн):	0	1	0
Валові інвестиції в основний капітал на одиницю виробленої продукції (тис. грн):	0	1	0,02
Рівень ефективності:			Нижче середнього

Результат:

Рис. 2. Результати оцінювання фінансово-економічних показників ефективності економічних відносин ПрАТ «Шаргородський маслозавод» із сільськогосподарськими підприємствами-виробниками молока

Виробничо-технологічні показники	Мінімум	Максимум	Розрахункове значення
Відстань транспортування молока на завод (км):	20	200	60
Обсяги постачання молока на переробні підприємств (тонн):	50	7000	4193
Сезонність постачання молока (у. од.):	1	10	6
Рівень товарності молока (%):	0	100	83
Рівень завантаження виробничих потужностей підприємств (%):	0	100	40
Рівень використання сучасних технологій (у. од.):	1	10	4
Рівень якості молока та молочної продукції (у. од.):	1	10	5
Рівень ефективності:			Нижче середнього

Результат:

Рис. 3. Результати оцінювання виробничо-технологічних показників ефективності економічних відносин ПрАТ «Шаргородський маслозавод» із сільськогосподарськими підприємствами-виробниками молока

Організаційно-управлінські показники	Мінімум	Максимум	Розрахункове значення
Питома вага поставленого молока від с.-г. підприємства в загальному обсязі поставок (%):	0	100	20,2
Рівень розвитку системи логістики постачання (у. од.):	1	10	4
Рівень кваліфікації спеціалістів (у. од.):	1	10	6
Рівень дотримання договірних зобов'язань (у. од.):	1	10	5

Рівень ефективності: Середній OK

Результат: Нижче середнього 0,352 OK

Рис. 4. Результати оцінювання організаційно-управлінських показників ефективності економічних відносин ПрАТ «Шаргородський маслозавод» із сільськогосподарськими підприємствами-виробниками молока

Основними проблемами, які гальмують взаємовигідну співпрацю обох сторін, є збитковість виробництва молочної продукції переробним підприємством за рахунок високої вартості молочної продукції на 1 т переробленого молока, недозавантаженням виробничих потужностей підприємства на 60 %, невисокою якістю сировини, застарілою технікою та ін.

На ПрАТ «Шаргородський маслозавод» майже відсутня система логістики постачання, яка б займалася мінімізацією витрат на заготівлю та доставку молока та оптимізацією логістичних потоків при закупівлі сировини.

За таких результатів діяльності ПрАТ «Шаргородський маслозавод» доцільно було б припинити співпрацю з досліджуваними підприємствами, адже їх відносини є економічно не вигідними. Але в умовах посилення конкуренції за сировинні зони підприємства намагаються будь-що зберегти постачальників сировини. В такому випадку потрібні кардинальні зміни у відносинах підприємств. При виявленні недоцільності співпраці ми пропонуємо провести реінжиніринг бізнес-процесів на підприємствах у бік посилення економічної співпраці.

Прихильниками застосування зазначеного підходу вважають, що підприємство застосовує реінжиніринг бізнес-процесів тоді, коли воно хоче вдатися до масштабних змін, а традиційні способи покращення процесів є непридатними.

Основоположник теорії реінжинірингу бізнес-процесів М. Хаммер вважає, що «Реінжиніринг – це фундаментальне переосмислення та радикальне перепроєктування бізнес-процесів для досягнення суттєвих покращень у таких ключових для сучасного бізнесу показниках результативності, як витрати,

якість, рівень обслуговування та оперативність» [112].

Л. М. Таранюк [133] зазначає, що під час проведення процесів реінжинірингу важливу роль відіграє зовнішнє оточення (постачальники, споживачі, конкуренти, держава і т. ін.). Тому при перепроєктуванні організації дослідник пропонує використовувати методику Х-інжинірингу, яка на відміну від існуючих полягає у реінжинірингу не лише внутрішніх, але й зовнішніх бізнес-процесів.

Враховуючи специфіку підприємств молокопродуктового підкомплексу АПК, вважаємо, що одним із дієвих способів удосконалення економічних взаємовідносин є застосування методу Х-інжинірингу. Тобто радикальні зміни повинні торкатися не лише внутрішнього середовища, а й зовнішнього. А це означає, що Х-інжиніринг передбачає перебудову відносин із постачальниками, споживачами та ін. Правильно проведений Х-інжиніринг не дозволить гальмувати процеси в ланцюзі «виробництво–переробка–реалізація».

Так, наприклад, за допомогою методології Х-інжинірингу молокопереробне підприємство може коригувати відносини з постачальниками сировини, покупцями готової молочної продукції і, навіть, з конкурентами, що надасть йому можливість покращити взаємовідносини з різними сферами молокопродуктового підкомплексу АПК.

Тому для ПрАТ «Шаргородський маслозавод» є можливим застосування методології Х-інжинірингу бізнес-процесів підприємства з урахуванням відносин з постачальниками.

Прикладом Х-інжинірингу бізнес-процесів на «Шаргородський маслозавод» може бути ідея випуску готової молочної продукції високої якості (рис. 5).

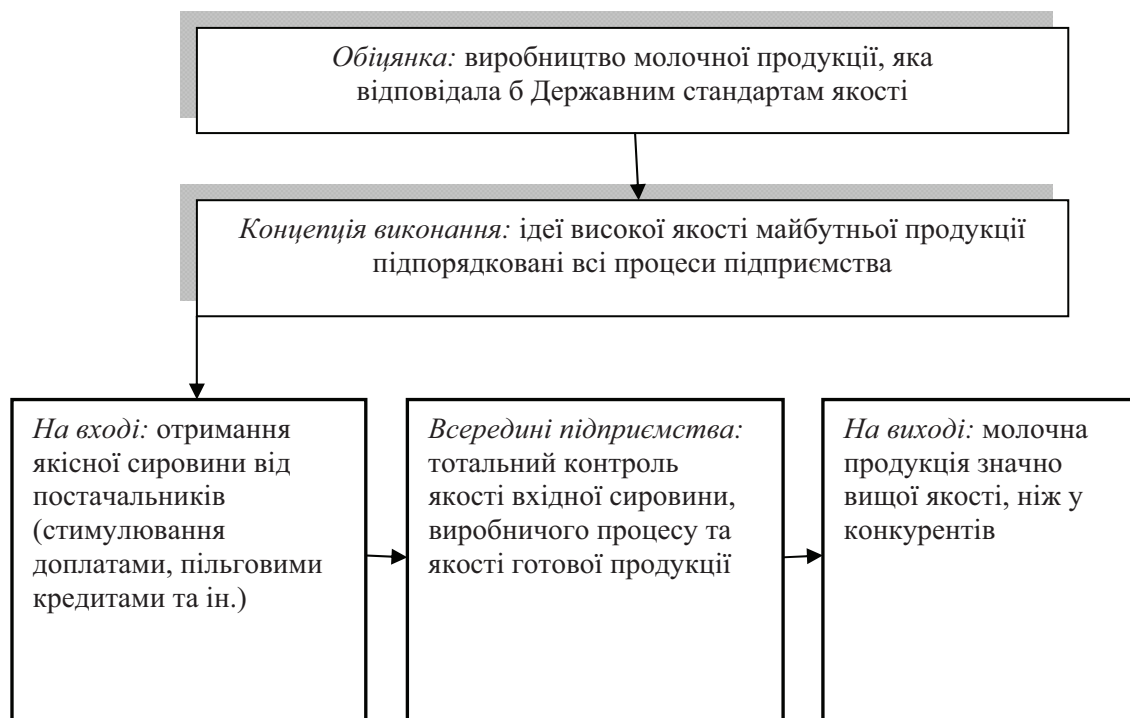

Рис. 5. Схема проведення X-інжинірингу на ПрАТ «Шаргородський маслозавод»

Саме така ідея є актуальною для підприємства, оскільки результати SWOT-аналізу (див. табл. 1) показали, що молочна продукція товариства не відповідає Державним стандартам якості.

Для втілення запропонованої ідеї в життя усі бізнес-процеси підприємства повинні бути їй підпорядковані. Перш за все якість молочної сировини має бути максимально високою. Для цього ПрАТ «Шаргородський маслозавод» необхідно стимулювати постачальників до виробництва якісного молока:

- встановлювати доплати за якісне молоко;
- обладнати приймальні пункти охолоджувальними установками та приладами контролю якості;
- забезпечувати сільськогосподарські підприємства кормами;
- за рахунок одностороннього кредитування закупити для постачальників сировини апарати для доїння корів та охолоджувальні установки та ін.

Таким чином, зміцнюється сировинна база та виникають можливості для пошуку інших ефективних постачальників.

Проте навіть тоді, коли вживані заходи щодо покращення економічних взаємовідносин із виробниками молока дали бажані результати, підприємство повинне постійно здійснювати їх контроль та проводити повторне оцінювання.

Висновки. Перевагою запропонованого інтеграційного підходу є те, що він дає можливість виявити існуючі проблеми у формуванні економічних взаємовідносин підприємств, оцінити ефективність цих

відносин та сформулювати стратегічні рішення щодо подальшої співпраці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ільчук М. М. Ефективне функціонування молокопродуктового підкомплексу України / М. М. Ільчук. – К.: Нічлава, 2004. – 312 с.
2. Березіна Л. М. Формування організаційно-економічних відносин підприємств АПК в умовах трансформаційних процесів в сільському господарстві / Л. М. Березіна // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 4 (8). – С. 144–148.
3. Дадак О. О. Роль ефективної стратегії розвитку у молокопродуктовому підкомплексі АПК / О. О. Дадак // Зб. наук. пр. Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2010. – № 2(10). – С. 157–161.
4. Лукаш С. В. Основні проблеми та перспективи розвитку АПК / С. Лукаш, В. Щербина // Вісник Львівського державного аграрного університету: економіка АПК. – 2007. – № 14(1). – С. 191–196.
5. Пархомиць М. Удосконалення механізму ціноутворення на сільськогосподарську продукцію з врахуванням ціни землі / М. Пархомиць, М. Матвійчук // Вісник ТНЕУ. – 2010. – № 3. – С. 66–72.
6. Саблук П. Т. Економіка виробництва молока і молочної продукції в Україні: [монографія] / П. Т. Саблук, В. І. Бойко. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 340 с.
7. Скопенко Н. С. Системний підхід щодо формування інтегрованих об'єднань / Н. С. Скопенко // Актуальні питання сучасної економіки: всеукраїнська заочна наукова конференція, 20–21 січ. 2011 р. тези – Умань, 2011. – Ч.2. – С. 105–106.
8. Чугаєвська С. В. Сучасний стан молокопереробної галузі Житомирської області / С. В. Чугаєвська // Вісник ДАУ. – 2004. – №1 (12). – С.297–305.

9. Шинкаренко О. М. Формування економічних відносин між аграрною та агропереробними сферами АПК / О. М. Шинкаренко // Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія: Економічні науки. – 2002. – №4(7). – С.200-204.

10. Ротштейн А. П. Интеллектуальные технологии индентификации. Нечеткие множества, генетические алгоритмы, нейронные сети / А. П. Ротштейн – Винница: УНІВЕРСУМ – Винниця, 1999. – 320 с.

11. Козловський С. В. Моделювання показників ефективності економічних взаємовідносин між партнерами молоко-продуктового підкомплексу на основі нечіткої логіки / С.В. Козловський, Н. М. Тарасюк // Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. – 2011. – Вип. 3 (54). – С. 183 – 190.

12. Хаммер М. Реинжиниринг корпорации: манифест революции в бизнесе / М. Хаммер, Д. Чампи. – СПб., 2000. – 332 с.

13. Таранюк Л. М. Методологія реінжинірингу бізнес-процесів промислових підприємств / Л. М. Таранюк // Механізм регулювання економіки. – 2011. – № 1. – С. 111–119.

УДК: 502.131.1 : 339.9

Рибак Н.О., к. е. н.

Вербицька Л.П.

м. Біла Церква

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. Особлива увага проблемі сталого розвитку суспільства, що дає можливість узгодити економічні та соціальні чинники розвитку, а також задовольняти потреби сучасності без загрози майбутнім поколінням.

Ключові слова: сталий розвиток, глобалізація, людський капітал, індикатори сталого розвитку, інвестиції, економічне зростання, майбутнє покоління, навколишнє середовище.

Аннотация. Большое внимание уделяется проблеме устойчивого развития общества, что дает возможность согласовать экономические и социальные факторы развития, а также удовлетворить потребности современному поколению без ущерба будущему.

Ключевые слова: устойчивое развитие, глобализация, человеческий капитал, индикаторы устойчивого развития, инвестиции, экономический рост, будущее поколение, окружающая среда

Abstract. The authors of the article pay special attention to the problem of stable development of society which gives an opportunity of adjusting economic and social conditions of development and muting the requirements of contemporary life without threatening further generations.

Key words: stable development, globalization, human resources, stable development indices, investments, economic growth, further generations, environments.

Постановка проблеми. Особливістю сучасного етапу розвитку є виникнення великої кількості проблем і суперечностей, які ставлять під загрозу майбутнє людства. З одного боку, спостерігаються бурхливі темпи наукового і технічного прогресу, а з іншого виявляються тенденції до економічної стагнації і навіть спаду в регіонах світу. Поряд з вичерпанням деяких невідтворювальних природних ресурсів, труднощами їх відновлення і компенсуючої взаємозаміни погіршується якість навколишнього середовища та економічний стан народів, що негативно впливає на розвиток світової економіки.

У зв'язку з цим стала зрозумілою необхідність розробки нової стратегії, яка б дозволила вирішити ці глобальні проблеми сучасності, запобігти погіршенню якості навколишнього середовища, забезпечити не тільки теперішнє, але і майбутнє суспільство ресурсами, необхідними для задоволення його потреб. Потрібно було розробити ґрунтовну наукову основу подальшого технологічного розвитку суспільства.. Саме тому світове співтовариство усвідомило необхідність переходу на принципи сталого розвитку на планетарному, національному та регіональному рівнях як головне завдання сьогодення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Методологічним підґрунтям дослідження стали наукові праці українських та зарубіжних авторів : О. Білоруса, І.Бистрякова, М. Блауга, Б. Боулінга, В. Гейця, Б. Данилишина, М. Долішнього, С. Дорогунцова, М. Кондратьєва, Р. Коуза, П. Кругмана, Д.Лук'яненка, В. Лукашевича, Ю. Пахомова, М.Хвесика, С.Хлобистова та ін.

Метою наукового дослідження є визначення та оцінка основних чинників, що забезпечують сталий розвиток, обґрунтування доцільності пе-ре-ходу України до ре-алізації стратегії сталого розвитку під впливом глобалізації та науково-технічного прогресу .

Виклад основного матеріалу. Проблеми майбутнього планети Земля змушують людство до пошуку реальних підходів щодо розв'язання складних завдань. Конференція ООН з навколишнього середовища й розвитку, яка відбулася 1992 року у Ріо-де-Жанейро, затвердила спільний програмний документ “Порядок денний на ХХІ століття”. У ньому зафіксовано, що лише сталий розвиток суспільства дає можливість узгодити економічні та соціальні чинники розвитку, а також задовольняти потреби сучасності без загрози майбутнім поколінням задовольняти свої потреби.

Новітнім здобутком ООН у вивченні проблематики сталого розвитку став підсумковий документ зустрічі «Ріо+20» «Майбутнє, якого ми прагнемо», яка відбулася у червні 2012 р. у Бразилії. В цьому документі учасники зустрічі задекларували наміри відносно інтенсифікації міжнародного співробітництва з метою подальшої активної імплементації концепції сталого розвитку на всіх рівнях для підтримання продовольчої безпеки і повної зайнятості, соціального захисту населення, безперебійного

водопостачання і санітарії, ефективного природокористування тощо [6, 23].

Високо розвинені країни світу уже сформували засади збалансованого розвитку суспільства. Країни з ринковою економікою на стадії формування, до яких належить і Україна, лише розпочинають процес просування до сталого розвитку суспільства. А тому наочною є потреба з'ясування основних положень та цілей сталого розвитку суспільства, їх розуміння сприятиме формуванню громадської думки, підготовці відповідних документів. Вважається, що саме активна позиція населення, участь громадян в обговоренні та прийнятті рішень (на основі використання доступної їм інформації) є основними елементами сталого та збалансованого розвитку.

Поняття "сталий" розвиток з'явилося у 80-х роках у межах діяльності комісії ООН під керівництвом прем'єр-міністра Норвегії Г.Х. Брунтланд, покликаної пов'язати в одне ціле розвиток і екологію. У заключному документі комісії під назвою "Наше спільне майбутнє" стійкий розвиток було визначено, як "тривалий безперервний розвиток, що забезпечує потреби людей, які проживають нині, без шкоди забезпечення потреб майбутніх поколінь" [4, 23]. Це поняття містить у собі дві ключові концепції: концепцію потреб, зокрема невід'ємних потреб найбіднішої частини світу, яким слід надавати пріоритетного характеру та ідею накладання державних обмежень на технологічні та соціальні організації, що забезпечують потенціал довкілля для нинішнього і майбутніх поколінь. Сталий розвиток розглядається як тривалий економічний розвиток (як основа задоволення людських потреб), що ґрунтується на певних умовах і нормативах (індикаторах). У вузькому економічному значенні стійкий розвиток означає створення суспільних благ для багатьох поколінь та дотримання визначальних його передумов.

Серед основних чинників, що забезпечують сталий розвиток, можна виділити такі: екологічний – визначає умови й межі відновлення екологічних систем унаслідок їх експлуатації; економічний – передбачає формування економічної системи, гармонізованої з екологічним чинником розвитку; соціальний – утверджує право людини на високий життєвий рівень в умовах екологічної безпеки й благополуччя.

Сталий розвиток означає поряд із економічними широке коло економічних і соціальних питань у їх взаємозв'язку та взаємодії, що на декілька порядків ускладнює його забезпечення. Пошук та наявність реальних можливостей для здійснення стійкого розвитку не в останню чергу пов'язано з історичними та майбутніми ризиками. Суто економічні передумови такого розвитку визначаються трьома основними показниками: реального капіталу в широкому значенні, кількість зайнятих у виробництві та характером їхньої продуктивності, інституціональними можливостями. У свою чергу, наявний реальний капітал у широкому

значенні включає в себе штучний реальний капітал, створення людини в процесі діяльності, власне людський капітал, тобто освічену робочу силу, а також званий природний реальний капітал. Провідну роль у економічному розвитку відіграють штучний капітал та людський капітал. Створений людський реальний капітал втілюється у товарах тривалого користування, таких як машинне обладнання, інфраструктура. Штучний капітал стає складовою загальноекономічного обороту шляхом амортизаційних відрахувань та реінвестування.

Основною тенденцією наразі є заміщення фізичного (у т.ч. природного) капіталу людським, частка якого наприкінці XX ст. виросла до 80% у сукупному національному багатстві, що і складає потенціал сталого розвитку господарства. Науково-технічна революція другої половини XX ст., висуваючи підвищені вимоги до якісних характеристик людського ресурсу, ще більш поглибила розрив у масштабі капіталовкладень у фізичну та людську складові: у 1973 році частка інвестицій у людський ресурс у розвинутих країнах світу становила 56-57 сукупного фонду капіталізованих витрат цих держав, а на початок XXI ст. досягнула відмітки 67-69% (а у США – 74-76%) [1, 130].

Людський капітал прямо залежить від зростаючих знань та наявності освітніх інвестицій. А третій компонент реального капіталу – природний реальний капітал знаходить свій прояв в економіці навколишнього середовища, що обумовлює залежність суспільних благ не лише від штучного реального капіталу та людської продуктивності, а й від стану природи. Таким чином, природа посідає місце спонтанної виробничої системи, яка підвищує продуктивність штучних виробничих систем, або ж здатна прямо поставляти споживчі товари.

Сьогодні в основу стратегії сталого розвитку покладено ініціативи, пов'язані з інтеграційною політикою в економічній, соціальній і екологічній сферах, яка дозволяє комплексно вирішити економічні проблеми за допомогою інтенсифікації зростання ВВП, екологічні – відповідно, шляхом зниження ресурсомісткості валового випуску і соціальні – за рахунок зростання зайнятості. Більшість західних економістів вважають, що глобалізація економіки супроводжується скороченням матеріальних благ трудящих у розвинутих країнах внаслідок переміщення ділової активності до країн з дешевими трудовими ресурсами і менш суворим екологічним законодавством. Тому на перший план виходять соціально-економічні цілі з пріоритетом економічних настанов, оскільки саме зростання економіки дозволяє ефективно розв'язати соціальні та екологічні проблеми. Промисловці вимагають відстрочення у виконанні або скасування екологічних зобов'язань і податків, оскільки практично повсюдно спостерігається розчарування і певний скептицизм з приводу зусиль щодо охорони навколишнього природного середовища. Насамперед це

зумовлено конфліктом політики у сфері забезпечення зайнятості, досі здійснюваної макроекономічними засобами (зверху), з екологічною політикою держави. Створення робочих місць у сфері охорони навколишнього природного середовища практично не розширює доступ безробітних до несубсидованої роботи.

Сучасна стратегія сталого розвитку європейських країн ґрунтується на виконанні таких пріоритетних завдань: підтримання стабільного виробництва і високого рівня споживання; додержання гарантії соціальної рівноправності; зниження забрудненості НПС; організація ландшафтів і охорона невідновлюваних природних ресурсів, збереження видового різноманіття. Для оцінки успіхів сталого розвитку на міждержавному рівні країни – члени ЄС використовують 15 провідних індикаторів (Head indicators: Н1-Н15), серед яких пріоритетними є показники економічного зростання, зайнятості та соціального процесу (див. таб. 1).

Разом з тим у країнах ЄС з другої половини 90-х років відзначається тенденція до переключення прі-

оритетів розвитку з обмеження використання природних ресурсів у виробництві та стримування зростання товарного споживання на підвищення ефективності економіки. Відбувається ув'язування добробуту, насамперед, з підвищенням темпів економічного зростання (зростанням споживання товарів і послуг), яке дозволяє також вирішити ряд соціальних і екологічних проблем. Цей процес ставить на перший план значущість індикаторів економічного зростання і ефективності економіки. Така переорієнтація пріоритетів розвитку передбачає підвищення ефективності інвестицій і зростання інновацій у реальному секторі національних економік, а також підкреслює роль науки і наукомістких технологій, які знижують питому ресурсомісткість ВВП.

Глобальні національні цілі та пріоритети функціонування державних економік нерідко є схожими за своїм суттєвим наповненням – незалежно від типу соціально-економічних відносин і особливостей державного устрою. Це макроекономічні цілі зростання окремих пріоритетних галузей або всієї економіки,

Таблиця 1.

Індикатори сталого розвитку країн ЄС

Шифр ЄС	Стратегічні завдання державної політики	Індикатори оцінки успіху
Забезпечення високого і сталого рівня економічного зростання і зайнятості		
Н1	Інтенсифікація економічного зростання	ВВП і ВВП на душу населення
Н2	Збільшення обсягу інвестицій у реальний сектор економіки, наукові дослідження і розробку нових технологій	Валові та соціальні інвестиції (% ВВП)
Н3	Підтримання високого і сталого рівня зайнятості	Відношення кількості працюючих до чисельності населення працездатного віку (%)
Досягнення соціального прогресу, який би відображав потреби		
Н4	Подолання бідності та соціальної несправедливості	Чисельність дітей у сім'ях з доходом, нижчим від прожиткового мінімуму; чисельність дорослих, які не мають кваліфікації; чисельність безробітних, бідних і людей похилого віку
Н5	Збільшення людського капіталу; поліпшення професійних здібностей	Кваліфікація за віковими групами (починаючи з 19-літніх)
Н6	Поліпшення здоров'я нації	Очікувана тривалість здорового життя чоловіків і жінок
Н7	Зменшення частки непридатного житла	Житло непридатне для проживання (%)
Н8	Зниження злочинності та пов'язаних з нею фобій	Рівень злочинності (% розкритих злочинів)
Ефективність охорони НПС		
Н9	Зниження емісій парникових газів	Емісії парникових газів
Н10	Зниження забрудненості повітря; підтримання якості повітря на довгостроковий період	Тривалість періоду високої або середньої якості атмосферного повітря (кількість днів)
Н11	Поліпшення транспортування і доступу до місць роботи, освіти, відпочинку і послуг; обмеження необхідності переміщень	Дорожний рух
Н12	Поліпшення якості річок	Річки з високою якістю води
Н13	Подолання довгострокової тенденції до зниження популяцій птахів на сільськогосподарських і природних землях	Популяції диких птахів
Н14	Повторне використання земель з метою захисту цінних земель і підтримки відновлення урбанізованих земель	Нові забудови на раніше використовуваних землях
Обмеження використання природних ресурсів		
Н15	Перехід від розміщення відходів до їх мінімізації та вторинного використання; циклічне використання ресурсів	Нагромадження відходів і управління ними

підвищення середнього рівня добробуту народу, зниження рівня безробіття, оптимізація розподілу ВНД, скорочення гонки озброєнь. Мікроекономічні цілі та пріоритети господарювання полягають у забезпеченні потреб індивідуальних економічних агентів (у прибутку, а також у його розподілі на споживання, збереження, розширення виробництва та інновацій), тобто це ті цілі, досягнення яких спрямоване на забезпечення умов для виживання господарюючої одиниці в економічному полі національного правового простору.

Для України ініціювання високих темпів економічного зростання є особливо важливою проблемою. Тому підвищення ефективності та науко місткості економіки можна також пов'язати із зниженням ресурсомісткості виробництва, збереженням національного науково-технічного потенціалу і ресурсів життєзабезпечення.

Глобалізаційні процеси дають шанси Україні досягти економічного зростання через реалізацію своїх геоелекономічних переваг, серед яких основою є наявність багатого природного-ресурсного потенціалу.

Мінерально-сировинний комплекс України забезпечує вагому частку валового національного продукту. З видобутком і використанням корисних копалин пов'язано 48% промислового потенціалу країни і до 20% її трудових ресурсів.

Мінерально – сировинна база України є достатньо ваговою у світовому вимірі. За станом на 01.01.2011 в її надрах виявлено понад 20 тис. родовищ і проявів 117 видів мінеральної сировини, з яких 8081 родовище має промислове значення і враховується Державним балансом запасів корисних копалин. Промисловістю освоєно понад 2868 родовищ і з 98 видів корисних копалин, що містять 40-75% розвіданих запасів різноманітних корисних копалин [3,18]

Лише за рахунок раціонального використання названого потенціалу слід було би чекати суттєвого збільшення ВВП. Проте поки що, на жаль, економічне зростання України як елемент сталого розвитку характеризується серйозними проблемами. Валовий внутрішній продукт України за індексами фізичного обсягу, згідно з статистичними даними, останніми роками становить 60-70% від рівня 1990 року. Україна, яка наприкінці 80-х років мала одні з найкращих стартових умов серед постсоціалістичних держав, постійно втрачає переваги своєї високотехнологічної економіки, фундаментальної науки, передової освіти, якісного людського капіталу. За останні декілька років вона впала в рейтинговій таблиці за компонентами якості життя сталого розвитку із 47-го (2005 рік) до 73-го місця (2009 рік) [5,8].

Крім того, перспективи економічного зростання в Україні пов'язувалися в основному із розвитком експортно орієнтованих галузей важкої індустрії, які функціонують у більшій мірі на основі використання не власних природних ресурсів, а імпортованих.

Високий рівень залежності від кон'юнктури світового ринку створює для української економіки серйозні труднощі й проблеми. А тому цілі та завдання сталого розвитку суспільства в Україні спрямовані передусім на перебудову нераціональної структури виробництва, на подолання бідності та підвищення рівня життя людей, задоволення потреб населення в продовольстві, охороні здоров'я, безпеці життя (з урахуванням екологічного чинника), доступні до освіти. Поліпшення якості життя людей сприятиме ефективному та бережному використанні природних ресурсів, запровадженню екологічно безпечних сучасних технологій.

З огляду на це, великого значення набувають стратегії щодо забезпечення основних соціальних послуг і продовольчої безпеки, розширення матеріальної та соціальної підтримки бідних верств населення, зростання добробуту яких, у свою чергу, підвищить рівень добробуту нації в цілому і сприятиме їх залученню до загальних процесів формування бережливого ставлення до природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища. Ось чому список пріоритетних цілей сталого розвитку повинен дістати відображення у соціальних програмах розвитку України, де бідність має загальнонаціональні, а не регіональні масштаби. Саме боротьба із бідністю є головною проблемою на поточний та найближчі роки.

Найгострішою проблемою соціальної політики України залишається нераціональне використання коштів, які виділяються на соціальні потреби. Так видатки зведеного бюджету України на соціальне забезпечення з 2000 року по 2011 рік зросли у 2,5 рази, а показник рівня бідності населення України не продемонстрував такої динаміки: частка бідного населення істотно не зменшилася, а в окремі роки, навіть при зростанні соціальних видатків, – збільшилась. Якщо рівень бідності в 2000 році становив 26,4%, то в 2011р. відповідно 24,% [2,31].

Серед чинників, що визначають тенденції динаміки економічного розвитку країни, одним із ключових є підвищення ефективності інвестиційної діяльності.

Різні дослідження свідчать, що саме активізація інвестиційної діяльності є першопричиною економічного зростання. Економічна теорія розробляє різні нюанси та напрямки цієї діяльності, виходячи із аналізу основної ролі та питомої ваги форм власності інвестицій у виведенні економіки з кризи.

Так, прихильники класичної економічної теорії головну роль відводять приватним інвестиціям із ринковим механізмом розподілу. Прибічники ж кейнсіанської економічної школи головними вважають державні інвестиції із адміністративно-ринковим механізмом розподілу. Проте переважає спільна думка, що інвестиції складають фундамент економічного зростання. Головною проблемою стає підвищення ефективності використання обмежених інвестиційних ресурсів. Іноземні інвестиції доступні Україні в обме-

жених розмірах, оскільки умови для їх масштабного залучення виникають лише на фазі піднесення, а нині інвестиційна привабливість вітчизняних підприємств досить низька. При цьому досвід зарубіжних країн показав, що покладати надмірно великі надії на зовнішні інвестиції не варто. Покладатися потрібно на власні сили, на уміння концентрувати та ефективно використовувати свій національний капітал.

Зарубіжна практика нагромадила досить великий арсенал заходів, які забезпечують спрямування національного капіталу в русло стратегічних інтересів. Існують різноманітні способи заохочення “довгих” грошей у порівнянні з мотиваціями грошей “коротких”. Для інтенсифікації залучення капіталу у виробництво у правовому регулюванні грошових потоків розвинутих країн закладено безліч механізмів. Так, у Франції, ФРН, Голландії у період проведення політики зростання Центральні банки наказували комерційним банкам 30-35 % своїх капіталів переказувати як інвестиції у пріоритетні сфери економіки (житло, продовольство, експортні виробництва).

У США комерційні банки, які спрямовували кошти як довгострокові інвестиції, автоматично одержували пільги від ФРС у вигляді сум, отримуваних за рахунок зниження облікової ставки. У Японії мали на меті примусове перерахування половини інвестиційних ресурсів комерційних банків у довгострокові проекти.

Для України проблема також полягає не в тому, щоб не допустити кредитної емісії, а у використанні гостро необхідних коштів для фінансування інвестицій у піднесення економіки. Аналіз руху грошових ресурсів при здійсненні емісійної тактики в інвестиційній політиці держави дасть змогу урахувати можливі варіанти впливу здійснюваних інвестицій на динаміку грошової маси.

Висновки

З урахуванням сучасного макроекономічного стану розв’язання проблеми економічного зростання в Україні має поєднувати у собі заходи грошово-кредитного регулювання і політику розвитку виробництва із залученням усіх можливих фінансових ресурсів. Важливим є врахування і обґрунтування реальних можливостей і механізмів реалізації сталого розвитку, інституційного та інформаційного його забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волобоєва І.О. Інтелектуальний капітал, фінансизація та глобалізація – чинники, що визначають еволюцію господарської діяльності сучасності / І.О.Волобоєва // Формування ринкових відносин в Україні. – 2014. – №2. – С.127.
2. Диха М.В. Принципові підходи до визначення стратегії соціально-економічного розвитку держави / М.В. Диха. // Економіка України. – 2013. – №2. – С.29.
3. Національна парадигма сталого розвитку України / За заг.ред.академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б.Є.Патона.– К.: Державна установа “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України”, 2012. –72с.

4. Устойчивое развитие // Информационный сборник. – М., 1999. – Вып. 2 (4).

5. Хвесик М. Сталий розвиток України: проблеми та перспективи / М.Хвесик. // Економіст.- 2011. – №4. – С.8.

6. Циганов С.А., Яншина А.М. Проблеми сталого розвитку у контексті неоліберальної моделі глобалізації / С.А. Циганов, А.М. Яншина.// Економіка України. – 2013. -№4. – С.4.

УДК 005:658.511

Саух І.В., к.е.н.

м. Житомир.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. В статті надано теоретичне обґрунтування передумов становлення стратегічного менеджменту, визначено його особливості на вітчизняних підприємствах. Автором стверджується, що найважливішою передумовою трансформації управління стали ринкові умови господарювання, які вимагали принципово нових підходів до управління. В статті визначена різноспрямованість підходів до тлумачення стратегічного менеджменту. Це надало можливість шляхом їх узагальнення визначити такі характерні особливості стратегічного менеджменту, як: орієнтація на врахування можливостей зовнішнього середовища та внутрішній потенціал підприємства; специфічна власна методологія; складне інформаційне забезпечення; високі вимоги до професійних якостей управлінського персоналу; акцент на прогностичній функції управління.

Ключові слова: стратегічний менеджмент, стратегічне управління, стратегічний потенціал.

Аннотация. В статье дано теоретическое обоснование предпосылок становления стратегического менеджмента, определены его особенности на отечественных предприятиях. Автором утверждается, что важнейшей предпосылкой трансформации управления стали рыночные условия хозяйствования, которые требовали принципиально новых подходов. В статье определена разнонаправленность подходов к толкованию стратегического менеджмента. Это позволило путем их обобщения определить следующие характерные особенности стратегического менеджмента, а именно: ориентация на учет возможностей внешней среды и внутренний потенциал предприятия; специфическая собственная методология; сложное информационное обеспечение; высокие требования к профессиональным качествам управленческого персонала; акцент на прогностической функции управления.

Ключевые слова: стратегический менеджмент, стратегическое управление, стратегический потенциал.

Abstract. The paper provided a theoretical justification of the prerequisites of becoming strategic management, its features defined by domestic enterprises. The author argues that the most important prerequisite for the transformation of sustainable market economy that required a fundamentally new approach to management. The article defined the different directions of interpretations of strategic management. This made it possible to determine by their generalizations such features strategic management as: focus on consideration of capacity of the environment and the inner potential of the company; own specific methodology; complex information security; high demands on the professional skills of managerial staff; emphasis on predictive function control.

Keywords: strategic management, strategic management, strategic potential.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний стан вітчизняної економіки потребує нових методологічних підходів до підвищення конкурентоспроможності національного господарства. Вибір цілей і напрямів економічної політики, формування концепції розвитку українського суспільства нового типу передбачає оновлення засад стратегічного розвитку відповідно до сучасних світових інтеграційних тенденцій. У відповідності до останніх характерною рисою економіки початку XXI ст. постає об'єктивність процесу актуалізації стратегічного менеджменту, оскільки забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств можливо тільки за умов створення ефективної системи управління.

Нові умови господарювання значно підвищили інтерес до проблем стратегічного управління, що пов'язано з необхідністю суб'єктів господарювання функціонувати в умовах динамічного зовнішнього середовища та гнучко пристосовуватись до його змін. Це обумовило становлення теорії стратегічного управління як молодого науки, що продовжує активно розвиватись.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання дослідження стратегічного розвитку підприємств та впровадження стратегічного менеджменту як підсистеми управління досліджувались в працях закордонних та вітчизняних вчених: І. Ансоффа, А. Бандуріна, О. Віханського, Х. Віссема, У. Кінга, Д. Кліланда, Г. Мінцберга, Б. Карлоффа, Дж. Еванса, М. Портера, Дж. Сазерленда, Г. Хамела, З. Шершньової та ін. Водночас існує різноспрямованість наукових поглядів на передумови виникнення стратегічного менеджменту та недостатньо розкрито особливості його становлення і розвитку в Україні. Крім того, низка теоретико-методологічних та прикладних аспектів цієї проблематики, що враховують специфіку української ринкової системи, залишилися поза увагою дослідників. Саме тому сьогодні особливо актуальною є формування такої економічної моделі стратегічного

управління підприємством, яка, будучи, комплексною, з одного боку, з іншого – міститиме механізм коригування впливу непередбачуваних змін зовнішнього середовища.

Формулювання мети статті. З огляду на вищевикладені висновки щодо перспективності запровадження новітніх підходів, а саме багатоаспектного комплексного підходу до проблеми стратегічного управління, метою дослідження є теоретичне обґрунтування передумов становлення стратегічного менеджменту як окремого самостійного напрямку управління, визначення його особливостей на вітчизняних підприємствах в умовах глобалізації. Це обумовлено тими обставинами, що сьогодні найбільш актуальними як у теорії менеджменту, так і в практиці управління є визначення впливу глобальних змін в економічному просторі на організації, їх структури, системи управління, організаційні культури та передусім на формування стратегії розвитку підприємств. Крім того, одним із завдань автор визначає дослідження та критичну оцінку наукових позицій щодо змістовного трактування стратегічного управління та уточнення його сутності.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вітчизняним підприємствам особливо складно пристосовуватись до нових умов, що пояснюється недостатньо розвинутими ринковими відносинами в Україні, орієнтацією на поточний, а не на перспективний стан підприємства, складністю довгострокового та стратегічного планування, недосконалістю методів врахування впливу оточуючого середовища. В умовах невизначеності і мінливості політичних, економічних та соціальних факторів система управління підприємством також зазнає глибоких змін, що вимагає застосування принципово нових концептуальних і методологічних положень, удосконаленого механізму управління та відповідного інструментарію. В результаті еволюції теорії управління та необхідності адаптації закордонних та вітчизняних підприємств до зовнішніх змін з'явився стратегічний менеджмент як окрема підсистема управління підприємством.

В економічній літературі відсутнє єдине загальноприйняте поняття управління. Існує багато найрізноманітніших визначень і характеристик [1, с.9]. Найбільш поширеними є два підходи: 1) управління як управлінська діяльність, що виходить з позиції, інтересів, цілей та задач керуючого по відношенню до керованого. Управлінська діяльність представляє собою відношення суб'єкта до об'єкту управління, який конкретно заданий; 2) управління як процес, зміст якого можна з'ясувати за допомогою характеристик процесу управління, при цьому досліджуються особливості процесу, послідовність його етапів і т.д. При такому підході управління розглядається незалежно від характеристик об'єкта та суб'єкта.

Специфіка двох змістів поняття „управління” найяскравіше проявляється при прийнятті рішення. Коли управління розглядається як процес, прийняття рішення представляє собою лише вибір одного з можливих варіантів, і тим самим зменшується невизначеність системи. Кожен з варіантів є оптимальним за своїм критерієм. При розгляді управління як управлінської діяльності, суб’єкт управління розробляє критерії для оцінки та мету. Тому управління як діяльність представляє собою значно ширше поняття, ніж управління як процес, оскільки включає в себе інформаційне забезпечення управління, а також приймання, обробку та передачу інформації [1, с.14].

В основу розвитку стратегічного менеджменту покладена теза про підприємство як відкриту систему, яка підлягає постійному впливу з боку зовнішнього середовища, що потребує нівелювання його загроз та використання сильних сторін. Дослідження методів врахування такого впливу і обумовило появу стратегічного менеджменту як самостійного напрямку наукового дослідження. Етапи становлення стратегічного менеджменту та характеристика його особливостей на виділених етапах представлені в табл. 1.

Автором виділено наступні передумови виникнення стратегічного менеджменту:

1) неефективність існуючих методів управління, що базуються виключно на управлінні внутрішнім середовищем підприємства;

2) науково-технічний прогрес, що вимагає нового інструментарію до управління підприємством, в тому числі методів роботи з великими обсягами неструктурованої інформації;

3) зсув акценту з аналізу та контролю минулого на аналіз та контроль майбутнього;

4) підвищення гнучкості підприємства, необхідність адаптації підприємства до змін зовнішнього середовища;

5) зростання конкуренції на ринках, що визначає потребу підприємств у довгостроковій стратегії розвитку його діяльності;

6) ускладнення систем управління, що вимагає їхньої внутрішньої координації.

Виникнення і розвиток стратегічного менеджменту вимагають уточнення його теоретичних основ, зокрема дослідження дефініції «стратегічний менеджмент». В основу цієї дефініції покладено поняття стратегії, яке є одним з найбільш розповсюджених в теорії та практиці управління. В науковій літературі розрізняють декілька підходів до поняття стратегії:

Таблиця 1.

*Етапи становлення стратегічного менеджменту як самостійного напрямку наукового дослідження**

Назва етапу	Часові межі етапу	Характеристика процесів становлення та розвитку стратегічного менеджменту на визначеному етапі	Авторський коментар
Бюджетування і контроль	Перша чверть XX ст.	Зовнішнє і внутрішнє середовище є відносно стабільним, існуючі умови функціонування підприємства в майбутньому не зміняться.	На цьому етапі будь-яка зміна умов господарювання розглядається як перепона, що усувається на підставі минулого досвіду.
Довгострокове планування	1950-і роки	Акцент спрямований на виявлення поточних змін визначених економічних показників та екстраполяції виявлених тенденцій.	Зміни зовнішнього середовища не завжди можна передбачити застосуванням методу екстраполяції існуючих тенденцій.
Стратегічне планування	Кінець 1960-х рр. – початок 1970-х рр.	Виявляє динаміку зміни не лише підприємства, але і середовища його функціонування.	Нестабільність середовища розглядається як вирішальний фактор планування. Таке планування базується на сильних та слабких сторонах підприємства, враховуючи сприятливі зміни зовнішнього середовища та загрози з боку конкурентів.
Стратегічний менеджмент	Початок 1970-х рр.	Близький до стратегічного планування, оскільки орієнтується на зміни зовнішнього середовища. Однак, на відміну від попереднього етапу, зовнішнє середовище не є обмежувальним фактором для розвитку підприємства, а передбачає використання сильних можливостей оточення.	Методи стратегічного менеджменту досить різноманітні, що вимагає високої кваліфікації управлінського персоналу при виборі інструментарію прийняття рішень.

*Складено на підставі [4; 5; 6]

1) стратегія як мистецтво управління, набір правил прийняття рішень [7];

2) стратегія як план управління підприємством, орієнтований на майбутнє [8];

3) стратегія як певний порядок дій, орієнтованих на досягнення мети підприємства [9].

Зокрема, Мамонов К. А. під стратегією розуміє «комплексну управлінську модель», спрямовану на розвиток підприємства в майбутньому в умовах невизначеності ринкового середовища [10, с. 7]. Але автором не уточнено зміст запропонованої комплексної управлінської моделі. Туленков М. В. стверджує, що стратегія – встановлена на досить тривалий період сукупність норм, орієнтирів, напрямів, сфер, способів і правил діяльності, що забезпечують зростання та високу конкурентоспроможність організації, які зміцнюють позиції на ринку, підвищують здатність до виживання в умовах конкуренції [11]. Вважаємо, норми, орієнтири та способи діяльності підприємства, перераховані у визначенні, потребують уточнення.

Оцінка теоретичних підходів до поняття «стратегія» дозволяє зробити висновок про неоднозначність її трактування. Погляди науковців збігаються в тому, що це довгостроковий план дій, спрямований на покращення фінансових результатів діяльності підприємства. Вважаємо, що найдоцільніше при трактуванні стратегії застосовувати комплексний підхід, що дозволяє об'єднати існуючі підходи. Виходячи з цього, під стратегією будемо розуміти: систему цілей, завдань підприємства та оптимальних шляхів їх досягнення, що враховує зовнішні та внутрішні загрози середовища і дозволяє сформувати певне управлінське рішення.

Різноспрямованість підходів до тлумачення стратегії визначає і неоднозначність трактування стратегічного управління. Найбільш повне його визначення представлено З. М. Шершньовою: це реалізація концепції, в якій поєднуються цільовий, системний, ситуаційний та інтегральний підходи до діяльності підприємства, що дає змогу встановлювати цілі розвитку, порівнювати їх з наявними можливостями підприємства та приводити їх у відповідність з останніми, розробляючи та реалізуючи систему стратегій («стратегічний набір») [6, с.25-26]. Інші науковці – В. М. Порохня, Т. О. Безземельна, Т. А. Кравченко визначають стратегічне управління як таке, що спирається на людський потенціал, орієнтує виробничу діяльність на запити споживачів, гнучко реагує і проводить своєчасні зміни в організації, що відповідають виклику з боку оточення і дозволяє добиватись конкурентних переваг, що в сукупності дає можливість організації вижити в довгостроковій перспективі, досягаючи при цьому своїх цілей [5]. Кобушко І. М. та Складар І. Д. визначають стратегічне управління як багатоплановий, формально-поведінковий управлінський процес, який допомагає формувати та виконувати ефективні стратегії, що сприяють балансуванню відносин між організацією, включаючи її окремі час-

тини, та зовнішнім середовищем, а також досягненню визначених цілей [14].

Всі трактування стратегічного менеджменту об'єднують такі спільні елементи: наявність впливу зовнішнього середовища, що вимагає розробки відповідних стратегій; реалізація запропонованих стратегій сприятиме досягненню цілей підприємства; орієнтація стратегій на тривалий часовий інтервал. На наш погляд, різне трактування стратегічного менеджменту в економічній літературі викликано наявністю різнопланових підходів, взятих в основу його тлумачення.

Більш глибоке розуміння сутності стратегічного менеджменту можна отримати шляхом його порівняння з оперативним. Це надасть можливість виділити характерні особливості стратегічного менеджменту як самостійної підсистеми управління (табл. 2).

Таким чином, стратегічний менеджмент відрізняється від оперативного низкою вищезазначених ознак, що надає можливість виділити такі його особливості:

1) орієнтація на одночасне врахування можливостей зовнішнього середовища та внутрішнього потенціалу підприємства. В контексті стратегічного менеджменту використовують поняття стратегічного потенціалу підприємства;

2) оперує власною методологією, в якій часто інтегруються різноманітні прийоми та способи наукових досліджень;

3) інформаційне забезпечення стратегічного управління є складним і неструктурованим;

4) управлінські рішення формуються, в основному, вищим ешеленом управлінського персоналу, вимоги до професійних якостей якого є високими;

5) ефект від прийнятих управлінських рішень можна спостерігати в майбутньому, що надає можливість зосередитись на прогностичній функції управління.

В літературі досить часто ототожнюються довгострокове та стратегічне управління. Однак ці поняття є різними. Як правило, довгострокове управління пов'язують зі стабільним середовищем, що надає можливість екстраполювати отримані дані на майбутнє. Однак в умовах динамізму зовнішнього середовища довгострокове планування є недоцільним. При довгостроковому управлінні головними критеріями ефективності управління є рентабельність та прибутковість. Для стратегічного управління метою є використання сильних сторін підприємства, компенсація слабкостей, врахування переваг та загроз, обумовлених зовнішнім середовищем.

Для вітчизняних підприємств впровадження стратегічного менеджменту як нового напрямку управління пов'язано з низкою невирішених проблем.

По-перше, недостатність досвіду у керівників підприємств при формуванні цілей та завдань довгострокової стратегії підприємства.

Таблиця 2.

Відмінності оперативного та стратегічного менеджменту

№	Ознака порівняння	Оперативний менеджмент	Стратегічний менеджмент
1.	Рівень розробки та прийняття рішень	Рішення приймаються на всіх рівнях управління	Рішення приймаються на верхньому та середньому рівнях
2.	Безперервність процесу планування	Зосередження на чітко визначених проблемах короткострокового характеру	Зосередження на проблемах, які характеризуються невизначеністю вихідних параметрів та граничних умов
3.	Кількість альтернатив вирішення проблем	Як правило, проблеми є більш структурованими, що зменшує кількість альтернатив прийняття рішень та не пов'язано з великими затратами коштів та часу	На ранніх етапах стратегічного планування необхідно сформувати максимальну кількість альтернатив вирішення проблеми, що пов'язано із значними затратами часу та ресурсів
4.	Обсяг інформації, необхідний для прийняття рішень	Процес збору інформації формалізований, якість та достовірність даних легко проконтролювати	Оперує великими масивами інформації, з різних джерел. Процес збору вихідних даних досить складний та неконтрольований
5.	Часовий інтервал	Розрахований на коротко- та середньостроковий період часу	Розрахований на довгостроковий період часу
6.	Ступінь деталізації управлінських рішень	Оперативні рішення є деталізованими та докладними, виступають елементом виконання стратегії	Стратегія є менш деталізованою, ніж оперативне прийняття рішень
7.	Персонал підприємства	Управління здійснюється середнім та нижчим персоналом підприємства. Затрати на заробітну плату є незначними	Задіяний вищий рівень управління підприємством, часто залучаються сторонні спеціалісти. Затрати на людські ресурси є значними
8.	Вимоги до контролю	Наслідки оперативних рішень досить легко оцінити	Наслідки стратегічних рішень можна оцінити в майбутньому
9.	Інтереси стейкхолдерів	Оперативне управління може орієнтуватись на локальні цілі окремих працівників	Стратегічні рішення підпорядковані корпоративним цілям
10.	Ступінь ризику	Ризик є незначним	Ризик є високим
11.	Мета	Одержання максимального прибутку	Побудова такої динамічної системи, яка давала б змогу забезпечувати своєчасне визначення місії, цілей та стратегій, розробку і виконання системи планів в довгостроковій перспективі
12.	Вплив зовнішнього середовища	Впливом зовнішнього середовища на підприємство можна знехтувати	Підприємство досліджується як відкрита соціально-економічна система
13.	Пріоритетна функція	Планування	Аналіз
14.	Ставлення до інновацій	Нейтральне	Позитивне

* узагальнено за даними [6; 4; 5]

По-друге, складність при врахуванні факторів впливу зовнішнього середовища. Це частково пояснюється недосконалістю методів та інструментів стратегічного менеджменту.

По-третє, дефіцит фахівців в галузі стратегічного планування та менеджменту.

По-четверте, різноспрямованість підходів до стратегічного менеджменту для підприємств різних організаційно-правових форм господарювання та різних сфер діяльності. Стандартизація підходів та методик до

управління є майже неможливою, оскільки значна кількість факторів визначає особливості управління кожним конкретно визначеним підприємством.

По-п'яте, складність роботи з великими масивами інформації, які впливають на прийняття управлінських рішень та вибір альтернатив при формуванні стратегії.

Вирішення визначених вище проблем сприятиме удосконаленню стратегічного менеджменту підприємств шляхом покращення фінансових результатів

їх діяльності та зростання конкурентоспроможності в довгостроковій перспективі.

Висновок і перспективи подальших розробок у даному напрямі. Проведене дослідження дозволяє сформулювати наступні висновки. По-перше, стратегічний менеджмент виник в результаті необхідності підприємств у довгостроковому плануванні, оскільки підприємства не могли вже обмежуватись виключно оперативним плануванням та функціональним менеджментом. Для потреб розвитку та виживання в сучасному глобалізованому світі підприємствам необхідно враховувати вплив зовнішнього середовища.

По-друге, характерними особливостями стратегічного менеджменту, виділеними в результаті аналізу існуючих підходів до його трактування, – є: орієнтація на врахування можливостей зовнішнього середовища та внутрішній потенціал підприємства; специфічна власна методологія; складне інформаційне забезпечення; високі вимоги до професійних якостей управлінського персоналу; акцент на прогностичній функції управління.

Перспективами подальших наукових досліджень є оцінка складових елементів системи стратегічного менеджменту підприємств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Николов И. Кибернетика и экономика / И. Николов. – М.: Изд-во «Экономика», 1974. – 184 с
2. Бандурин А. В. Финансовая стратегия корпорации / А. В. Бандурин, В. А. Гуржиев, Р. З. Нургалиев. – М.: Типография: «Алмаз», 1998.
3. Фатхутдинов Р. А. Организация производства / Р. А. Фатхутдинов. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 672 с.
4. Зуб А. Т. Стратегический менеджмент: Теория и практика / А. Т. Зуб. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 415 с.
5. Порохня В. М. Стратегічне управління / В. М. Порохня, Т. О. Безземельна, Т. А. Кравченко – К.: ЦУЛ, 2012. – 224 с.
6. Шершньова З. Є. Стратегічне управління / З. Шершньова. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2004. – 699 с.
7. Ансофф И. Стратегическое управление: пер. с англ. / И. Ансофф. – М.: Прогресс, 1989. – 519 с
8. Минцберг Г. Стратегический процесс: пер. с англ. / Г. Минцберг, Дж. Куинн. Под ред. Ю. Каптуревского. – СПб: Питер, 2001. – 688 с.
9. Карлофф Б. Деловая стратегия: пер. с англ. / Б. Карлофф. – М.: Инфра-М, 2002. – 347 с
10. Мамонов К. А. Конспект лекцій з дисципліни «Стратегічний аналіз» (для студентів 5 курсу денної форми навчання спеціальності 8.050106 «Облік і аудит» / К. А. Мамонов. – Харків: ХНАМГ, 2008. – 56 с.
11. Туленков Н. Ключевая позиция стратегического менеджмента в организации // Проблемы теории и практики управления / Н. Туленков. – 1997. – №4. – с. 104-107.
12. Бланк И. А. Словарь-справочник финансового менеджера / И. А. Бланк // К.: Ника-Центр, 1998. – 480 с.
13. Стефанов Н. Общественные науки и социальная технология / Н. Стефанов. – М.: Изд-во «Прогресс», 1976. – с. 170
14. Стратегічне управління / Укладачі: І. М. Кобушко, І. Д. Скляр. – Суми: Вид-во СумДУ, 2010. – 228 с.
15. Виханский О. С. Стратегическое управление / О. С. Виханский / – М., 1997.

УДК 338.2:316.334.2

Сафонов В. В.
м. Умань

ІНСТИТУЦІЙНІ ЧИННИКИ РЕГУЛЯТОРНОЇ ПОЛІТИКИ СУБ'ЄКТІВ СУСПІЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Анотація. В статті досліджуються фактори кризових явищ в економіці України і на ринку праці в 2014 році, інституційні особливості регуляторного впливу держави на ринок праці, а також відзначаються необхідність комплексного підходу у вирішенні даної проблеми і ведення активної державної політики на ринку праці. Розглядаються інституційні фактори підвищення ефективності формування та використання трудових ресурсів. Аналізуються механізми удосконалення ринку трудових ресурсів.

Ключевые слова: рынок труда, экономический кризис, трудовые ресурсы.

Анотация. У статті досліджуються чинники кризових явищ в економіці України і на ринку праці в 2014 році, інституційні особливості регуляторного впливу держави на ринок праці, а також відзначаються необхідність комплексного підходу у вирішенні даної проблеми і ведення активної державної політики на ринку праці. Розглядаються інституційні фактори підвищення ефективності формування та використання трудових ресурсів. Аналізуються механізми удосконалення ринку трудових ресурсів.

Ключові слова: ринок праці, економічна криза, трудові ресурси.

Abstract. The article examines the factors of the crisis in the Ukrainian economy and the labor market in 2013-2014 crisis, the institutional features of the regulatory influence of the state on the labor market, and highlights the need for a comprehensive approach to solving this problem and maintain the active state of labor market policy. Discusses institutional factors increase the efficiency of formation and use of labor resources. The mechanisms of improving labor markets.

Постановка проблеми. Держава є важливішим громадським інститутом, основною функцією якого є формування, підтримка та зміна інституційного середовища суспільства. Без держави не може існувати економічна система, бо уряд визначає основні економічні інститути, від яких залежить її характер і параметри розвитку. В першу чергу – це система прав, що визначають ієрархію економічної влади. В сучасних умовах держава активно впливає на економіку, а значить, і на функціонування всіх ринків, в тому числі і на ринок праці.

Вплив держави на різні аспекти функціонування ринку праці здійснюється через інституційні чинники та реалізацію комплексу економічних і соціальних

завдань. Держава регулює роботу ринку праці, за допомогою як адміністративних, так і економічних важелів. Величезну роль відіграє трудове законодавство країни, визначальне права і обов’язки сторін, що вступають в трудові відносини: працівників, роботодавців, профспілок, спілок роботодавців. Досить різноманітні і заходи економічного регулювання трудових відносин. Вони носять прямий або непрямий характер, будучи спрямовані як безпосередньо на ринок праці, так і на інші товарні та ресурсні ринки.

В даний час функціонування національного ринку праці пов’язане з низкою проблем: важка економічна ситуація в країні; неможливість здійснювати будь-яку економічну і трудову діяльність в зоні АТО; масове переселення громадян із зони АТО; збільшення і без того великого професійно-кваліфікаційного та територіального дисбалансу попиту та пропозиції робочої сили; низька професійна і територіальна мобільність робочої сили; вихід на ринок праці молоді, яка не має досвіду роботи і в зв’язку з цим відчуває труднощі в пошуку роботи; наявність неформального сектора економіки і відповідно неформального ринку праці – системи відносин між роботодавцями та найманими працівниками, що складається на основі укладання між ними неформальних угод; складно визначити межі формального і неформального ринку праці, значна частина контрактів найму складається з двох частин: формальної та неформальної; заниження реальних показників безробіття в країні; низька оплата праці. Процес інтеграції України до європейських структур обов’язково має бути зосередженим на виробленні та реалізації моделі управління регіонами, що відповідає принципам регіональної політики Європейського Союзу, сприяє становленню нових форм співпраці між центром і регіонами, внутрішньому міжрегіональному співробітництву та міжнародній співпраці територій. Окрім основних принципів регіональної політики ЄС, що цілком прийнятні для умов України актуально-важливим для України є транскордонне співробітництво.

На сьогодні стратегічною метою інтеграції є насамперед поєднання економічних інтересів сільськогосподарських товаровиробників та підприємств промислової переробки сільськогосподарської сировини, спрямованих на високий кінцевий результат. Диверсифікація механізмів управління в аграрному виробництві спрямована на розширення сфер діяльності підприємства поза межі основного виробництва. Особливостями технології диверсифікації механізмів управління в АПК є той факт, що стратегія диверсифікації може бути як вертикальною, так і горизонтальною.

Дослідження основних ознак та специфіки становлення багаторівневих стратегій і механізмів управління агропромисловим комплексом дозволяє визначити механізми ефективного розвитку агрокомплексу: створення нормативно-правової, насамперед, законо-

давчої бази; реструктуризація сільськогосподарських підприємств; створення ринку землі; залучення інвестицій; підвищення конкурентоспроможності; інноваційна діяльність в галузі АПК; цінова політика. Важливу роль відіграють інституційні чинники регуляторної політики суб’єктів господарювання аграрної сфери, механізми стимулювання сталого регіонального розвитку і для успішного здійснення структурних перетворень сільськогосподарських підприємств та підвищення їхньої конкурентоспроможності необхідно задіяти організаційні, управлінські, економічні, маркетингові, фінансові, трудові та інші механізми впровадження стратегій розвитку АПК на регіональному рівні. Саме тому, дослідження інституційних чинників регуляторної політики суб’єктів господарювання в аграрній сфері набуває актуальності та своєчасності.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Проблемами інституційного розвитку та удосконалення окремих аспектів державної політики в сфері ринку праці та зокрема аграрній сфері національної економіки займалися такі вчені: Саблук П.Т., Малік М.Й., Кужель В.В., Гришова І.Ю., Красноручий О.О., Булавка О.Г., Кропивко М.Ф., Лупенко Ю.О., Замлинський В.А., Крюкова І.О., Чирва О.Г., Худолій Л.М., Кваша С.М., Стоянова –Коваль С.С., Пугачов М.І., Шпичак О.М., Ю.О. Анісімова [3-11]. Проте, питання регулювання інституційних чинників регуляторної політики держави на ринку праці потребують подальших досліджень в умовах сьогодення через кризові явища 2014 року, котрі значно та достатньо непередбачувано знизили економічний розвиток України, та істотно погіршили ситуацію на ринку праці.

Постановка завдання. Основна мета статті полягає в тому, щоб з’ясувати інституційні особливості регуляторного впливу держави на ринок праці, а також запропонувати шляхи вирішення проблем, що існують на даний момент.

Виклад основного матеріалу дослідження. Можна по-різному оцінювати роль і значення влади в господарській організації суспільства, однак, безсумнівною є той факт, що поведінка економічних агентів в істотно мірою формується під впливом владних відносин, в рамках яких вони діють, і які включають в себе контроль з боку одних агентів, і відповідальність з боку інших. Економічна поведінка агента залежить від того, кому, чиїм інтересам, якою мірою підпорядкована його діяльність; в яких межах він володіє економічною свободою і, нарешті, по відношенню до кого даний агент володіє владою.

В соціальній державі ринок праці виступає одним з головних синтезуючих показників успішності його економічної політики. Він функціонує на основі загальних принципів, які притаманні ринковій економіці, і одночасно відрізняється своєю певною специфікою. Кон’юнктура ринку праці визначається не тільки макро-і мікроекономічними чинниками, а й соціальними,

психологічними, що обумовлює пошук особливих підходів до вибору інструментів його регулювання.

У вітчизняній науці питання державного регулювання економіки в цілому і ринку праці зокрема розроблені досить глибоко. Проте, ряд важливих аспектів теорії та практики ринку праці залишаються недостатньо дослідженими – це стосується, перш за все, аналізу інституційної природи і особливостей ринку праці. Разом з тим, застосування методології інституціоналізму дозволить дослідити економічні, соціальні та правові аспекти функціонування різних організацій на цьому ринку. За допомогою інституційного підходу можна також пояснити мотивацію поведень працівників на ринку праці в тих випадках, коли їхні дії здаються на перший погляд нерациональними і не укладаються в мікроекономічну парадигму.

Інститути – це формальні і неформальні правила, які організовують взаємовідносини між людьми, а також система механізмів, що забезпечує їх виконання. Вони визначають загальне функціонування організації, її взаємодія з зовнішнім і внутрішнім середовищем, від особливостей цих інститутів залежить ефективність функціонування ринку праці.

Інституційна економіка розглядає державу як найважливішу форму колективних дій. В основі даної тези лежать реалістичні і досить деідеологізовані концепції соціального контролю і соціальних змін. Держава включається в соціально-економічну структуру влади в якості залежної чи незалежної змінної. Економіка є об'єктом правового контролю, а держава служить засобом досягнення економічних цілей.

Обґрунтовуючи роль держави в ринковій економіці, інституціональний підхід припускає її розгляд з позицій аналізу складного явища, яке включає юридичні, економічні та моральні аспекти.

Виходячи з викладеного, основною метою законодавчого регулювання державної політики на ринку праці служить збільшення зайнятості населення та попередження масового безробіття, що виглядає цілком виправданим і закономірним. Разом з тим, не можна не визнати, що заходи державного втручання застосовуються і можуть бути максимально ефективними, перш за все, в екстремальних ситуаціях (масове вивільнення працівників або наявність труднощів при працевлаштуванні громадян). За державою також залишаються функції контролю над дотриманням стандартів в галузі безпеки, умови та охорони праці, підтримання певних рівнів оплати праці, узгодження і регулювання соціально-економічних відношенні, цивілізоване вирішення соціальних конфліктів.

Відомо, що базовим елементом інституціональної системи виступає контракт, але в нашій країні рівень виконання укладених угод залишається досить низьким, позаконтрактна поведінка роботодавців є мало не нормою ділових відносин накопичилися заборгованості по заробітній платі не зменшуються, виплати дивідендів вважаються необов'язковими.

Такий стан можна пояснити тим, що становлення ринку праці в Україні проходило переважно стихійно, характеризувалося особливим загостренням проблем зайнятості та соціально-трудових відношенні, призвело до значного розриву між формально закріпленими і реально застосовуваними нормами і правилами, внаслідок чого особливого поширення набули різні прояви трудового безправ'я (порушення умов найму, виконання режиму праці і відпочинку та ін.), відбулося значне здешевлення робочої сили і падіння рівня життя широких верств населення.

Тим не менш, держава має право і повинна впливати на роботодавців, які порушують умови трудових контрактів і утискають соціальні та економічні права найманих робітників. Саме такі порушення найчастіше призводять до зростання соціальної напруженості в суспільстві. Незаперечна роль держави в розвитку і вдосконаленні єдиного економічного простору, що охоплює всі локальні ринки, весь процес виробництва, розподілу, перерозподілу і споживання створеного в народному господарстві (і за його межами) продукту. Забезпечення належного контролю над загальноекономічною ситуацією, розвитком соціально-економічних тенденцій в галузевому та регіональному розрізі з необхідністю вимагає активного прямого або непрямого присутності держави в економіці і на ринку праці як його невід'ємної частини. Зусилля держави щодо подолання негативних тенденцій у сфері зайнятості та на ринку праці є основою для перспективного розвитку трудового потенціалу та мінімізації відхилень від вектора стійкого економічного зростання.

В нерозривному взаємозв'язку із зазначеними функціями держави на ринку праці повинні перебувати також завдання щодо кардинального зменшення надмірної його зарегульованості. Як показали дослідження західних економістів, в країнах з жорстким трудовим законодавством темпи зростання зайнятості виявилися найнижчими, там же де рівень формальної захисту працівників був нижче, вдавалося швидше впоратися з шоками і безробіттям, більш успішно вирішувалися і соціальні проблеми. Тому, державна стратегія на ринку праці повинна представляти собою діалектичну поєднання державного регулювання, яке об'єднує наведення елементарного порядку, впровадження традицій законслухняності і значне посилення гнучкості системи трудових відносин, заснованих на принципах економічної свободи. Державне регулювання трудових відносин, незважаючи на величезну роль по створенню якісно нових умов функціонування ринку праці, не повинно надмірно його зв'язувати, перешкоджаючи прояву тих його можливостей і переваг, які закладені в реалізації конкурентного, ринкового механізму. Оптимальне поєднання ринкового саморегулювання з державним регулюванням, настільки необхідне вітчизняному ринку праці, передбачає послідовну підтримку

підприємницької діяльності, особливо малого та середнього бізнесу (найбільш активно генерують нові робочі місця), самозайнятості, а також боротьбу з усіма проявами монополізації економіки. Тому слід всіляко долати адміністративні та бюрократичні бар'єри, що створюються державною бюрократією перед проявами прагнення громадян до професійної самореалізації, до економічної свободи та незалежності.

Скороченню професійно-кваліфікаційного дисбалансу на ринку праці сприяють: зміни трудового законодавства, що розширюють можливості працевлаштування; розширення масштабів професійного навчання, перенавчання кадрів і підвищення кваліфікації; міграційна політика; інформування населення про наявність вакантних робочих місць і організація відповідної реклами; розробка спеціальних програм, що підвищують конкурентоспроможність окремих груп населення.

Політична нестабільність у кінці 2013 та початку 2014, та наступна криза сильно змінила картину на ринку праці України. Багато українців залишаються без роботи – на фірмах і підприємствах йдуть масові скорочення. Цьому, зокрема, сприяло:

1. Жорстокість силового протистояння в країні, що призвела до практичного паралічу роботи значної частини промислово-виробничих підприємств які знаходяться безпосередньо в зоні АТО або межують з нею.

2. Поглиблення нестабільності і ускладнення криміногенної ситуації (що вдарило в першу чергу, по підприємствах малого та середнього бізнесу).

3. Наростаюча структурна криза в економіці, невизначеність долі національної валюти.

4. Зниження промислового виробництва, “замо-рожування” або розрив економічних зв'язків, ускладнення умов експорту (найбільш згубно позначилося на підприємствах крупного, бюджетотворюючого бізнесу).

5. Відтік вкладів з банків, падіння довіри населення і бізнесу до банків.

6. Зниження соціальних стандартів: урізання зарплат, скорочення робочих місць, тиск видатків бюджету, зростання цін.

В даний час проблема інституційного регулювання постає особливо важливою, оскільки ринкове регулювання ринку праці не відповідає необхідним потребам соціального розвитку держави.

Як бачимо з табл.1. кількість безробітного населення працездатного віку відносно економічно активного населення у післякризовому 2009 році сягнула 9,6%, і це ще тільки за офіційними даними. Але зараз в Україні куди більш важке становище, особливо що стосується ринку труда, і багато експертів вважають що за результатами 2014 року цей показник може перевищити 10%[2]. На жаль служба державної статистики не дає щоквартальних даних за показниками працевлаштування населення з Ікварталу 2014 року, а найбільших проблем у розрахунках і прогнозуванні цих показників дає відсутність таких даних за Донецькою та Луганською областями.

Оцінюючи рівень безробіття серед населення України, слід враховувати той факт, що реальні показники можуть бути значно вище, оскільки не завжди люди, які не мають постійного місця роботи або тимчасово перебувають без роботи, звертаються до служб зайнятості.

Щорічно навантаження на одне робоче місце зростає. Кількість безробітних, що претендують на одне робоче місце, в Україні в 2014 р. склала в середньому 11 осіб (108 осіб на 10 робочих місць). Аналіз соціально-демографічних аспектів даного явища показує, що в Україні понад 70% від числа безробітних складають жінки, 40% – громадяни з вищою освітою, 31% – молодь.

Система заходів регулювання безробіття в Україні включає: розвиток розгалуженої системи державної служби зайнятості, професійної орієнтації, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, надання підприємцям субсидій, премій та податкових пільг для найму додаткової робочої сили або переведення частини працівників на скорочений робочий день; державну підтримку нетрадиційним сферам зайнятості, стимулювання підприємців до навчання, перекваліфікації й по подальшого працевлаштування додаткової робочої сили, залучення приватного (як вітчизняного, так і іноземного) капіталу в райони зі стійким рівнем безробіття; регулювання можливості працевлаштування за кордоном, приєднання України до міжнародного ринку праці, стимулювання осіб, які отримують державну допомогу, до пошуку робочих місць, збільшення кількості стажистів у системі професійної освіти; введення в дію запасів невстановленого устаткування і підвищення коефіцієнта змінності його в цілому, заходи про квотування робочих місць

Таблиця 1.

Безробітне населення працездатного віку (за методологією МОП) у % до економічно активного населення відповідної вікової групи 2000-2013 р.р. [1]

Роки	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Ікв. 2014
Безробітне населення працездатного віку (за методологією МОП) у % до економічно активного населення відповідної вікової групи	6,9	6,9	9,6	8,8	8,6	8,1	7,7	9,3

для представників найбільш вразливою груп на ринку праці, безвідсоткові кредити, надаються безробітним, які починають власний бізнес, організацію регіональними або місцевими органами влади у кооперації з окремими підприємствами або установами соціальних (громадських) робіт тощо.

Необхідно відзначити, що ринок праці інерційний, і його реакція завжди спізнюється по відношенню до динаміки економічних перетворень. На підприємствах металургійної, хімічної, гірничо-збагачувальної промисловості намітилися тенденції щодо скорочення робочого часу і відправлення працівників у адміністративні відпустки.

Висновки і перспективи подальших розробок.

Забезпечення розвитку інтеграційного процесу можливе лише за умови гармонізації всіх його рівнів. Реальна внутрішньодержавна міжрегіональна інтеграція може бути забезпечена лише за умов посилення управлінських механізмів на національному рівні. Саме державні інститути повинні формувати інтеграційні механізми, які б забезпечили інтенсифікацію інтеграційних процесів на мезо- та мікрорівнях. Поряд з цим, ознакою сучасних міжрегіональних інтеграційних тенденцій повинна стати насамперед економічна зацікавленість регіонів у співпраці, оскільки саме економічна вигода становить основу формування господарських зв'язків. Вигода регіонів від міжрегіональних зв'язків полягає насамперед у їх найраціональнішому використанні для повнішого задоволення потреб територіальної громади.

Таким чином, ринкові реформи приречені на невдачу без розвитку процесів їх інституціоналізації. Досягнення позитивних результатів у цьому напрямку дасть можливість виробити відповідну політику, спрямовану на створення і вдосконалення не тільки системи формальних правил і процедур на ринку праці, але і неформальних інститутів, які зможуть регулювати трансакції і на мікрорівні. Серйозного наукового обговорення потребує досвід функціонування інститутів вітчизняного ринку праці з метою знаходження оптимального поєднання його державного регулювання з розвитком процесів ринкового саморегулювання. Необхідність вироблення відповідного оптимуму значно актуалізації у зв'язку з неминучим появою в процесі поглиблення ринкових реформ нових формальних і неформальних інститутів на вітчизняному ринку праці.

На думку фахівців, політична та економічна ситуація в країні не прогнозує поліпшень на українському ринку праці в 2014 році. Загальносвітова ситуація, а саме, рецесія світової економіки, безсумнівно, вплине і на Україну, стримуючи, в тому числі, зміни ринку праці.

Те, що відбувається в країні не передбачає і активних інвестицій з-за кордону, отже, сповільниться і зростання міжнародних компаній, що означає відсутність в них нових робочих місць.

Таким чином, в найближчі кілька років очікується дуже слабке зростання ринку праці через відсутність інвестицій у розширення виробництва, багато власників підприємств зайняли очікуючу позицію. Запропоновані Кабінетом міністрів у законі про зайнятість пільги по сплаті Єдиного соціального внеску при створенні нових робочих місць нецікаві роботодавцям і не є стимулом для працевлаштування громадян. Тому для активізації ринку праці необхідно розвивати малий і середній бізнес, надавши їм податкові преференції і ліквідувавши адміністративний тиск.

ЛІТЕРАТУРА

1. Статистичні данні державного комітету статистики. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Безробітниця в Україні может вырасти до 10% – експерты. Новини «Сьогодні.ua» [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.segodnya.ua/ukraine/bezrobotica-mozhet-vyrasti-537018.html>
3. Кужель В.В. Державна підтримка регіональних програм інноваційного розвитку [Електронний ресурс] / І.Ю. Гришова, В.А. Замлинський, В.В. Кужель // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 2. – С. 201-206. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html>
4. Гришова І.Ю. Вплив інституціональної структури на розвиток інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств [Електронний ресурс] / І.Ю. Гришова, В.О. Непочатенко // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2013. – № 2. – С. 47-51. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2013/n2.html>
5. Гришова І.Ю. Державна підтримка як невід'ємний механізм економічного зростання. Інституційні чинники розвитку підприємницьких структур. Колективна монографія / Під ред. д.е.н., професора О.О. Непочатенко. – Умань: СПД Сочинський, 2013. – С.36-44.
6. Довідник соціальних стандартів, нормативів, вимог і обмежень (для використання при плануванні соціально-економічного розвитку сільських громад і територій) / П.Т. Саблука, М.Ф. Кропивка, О.Г. Булавка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – 90 с.
7. Булавка О.Г., Александров М.С. Соціальний захист, доходи і рівень життя населення сільських територій // Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери: наукова доповідь / за заг. ред. акад. НААН П.Т. Саблука. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – С. 50–58.
8. Shpychak O.M. Economic problems of biofuel production regarding food safety of Ukraine / International Scientific Electronic Journal "Earth Bioresources and Life Quality". – № 1. – February, 2010.
9. Саблук П.Т., М.Ф. Кропивко та ін.. Національна доктрина реформування та розвитку агропродовольчого комплексу України (проект). – Ж. Економіка АПК, №4, 2011- с.3-6.
10. Anisimova Iu. MODERN APPROACHES TO THE CONSTRUCTION OF FINANCIAL INSTRUMENTS AT MARKETS OF ELECTRIC ENERGY / Iu. Anisimova // Czech Journal of Social Sciences, Business and Economics. 2014. T. 3. № 1 (2014). С. 64-73.
11. Гришова І.Ю. Анализ рынка птицеводства в контексте конкурентоспособности пищевой промышленности Украины. / И.Ю. Гришова // Актуальные проблемы экономики и управления. – 2014. – Вып.3.- С.53-60.

УДК 330.342

Свердан М.М. к.е.н.
м. Київ

РИНКОВА ЕКОНОМІКА ТА ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЇЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ

Анотація: У статті проводиться теоретичне дослідження питання функціонування ринкової економіки. Головна увага зосереджена на механізмах функціонування ринкової економіки та засобах її забезпечення. Досліджено питання власності у ринковій економіці, аспекти та проблеми її реалізації у приватному та виробничому секторах.

Ключові слова: ринкова економіка, власність, підприємництво.

Аннотация: В статье проводится теоретическое исследование вопроса функционирования рыночной экономики. Главное внимание сосредоточено на механизмах функционирования рыночной экономики и средствах ее обеспечения. Исследованы вопросы собственности в рыночной экономике, аспекты и проблемы ее реализации в частном и производственном секторах.

Ключевые слова: рыночная экономика, собственность, предпринимательство.

Abstract: The article presents a theoretical study on the functioning of the market economy. The main attention is focused on the mechanisms of the market economy and the means for achieving this. The issues of ownership in a market economy, aspects and problems of its realization in the private and business sectors.

Key words: market economy, property, entrepreneurship.

Постановка проблеми. Головною передумовою досягнення стратегічних цілей суспільного розвитку, зростання соціального добробуту є забезпечення належних умов функціонування ринкової економіки. Економічна діяльність ринкових суб'єктів й економічні процеси, які вирішують протиріччя між дефіцитом ресурсів і зростанням потреб, характеризуються вимірюванням витрат та результатів. Це співвідношення – вихідний пункт економічної поведінки, що оцінюється економічною ефективністю, яка підвищується з економічним прогресом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасних умовах все більше уваги приділяється питанням забезпечення ефективності функціонування ринкової економіки, розвитку ринкових конкурентних відносин та більш раціональному використанню економічних ресурсів [1; 3]. В значній мірі це обумовлено самою специфікою функціонування ринкової економіки. Однак, розвиток ринкових відносин може одночасно справляти як позитивний, так і негативний вплив на стан національної економіки [2]. Одні економічні системи здатні отримувати від цього значні

переваги, а інші, натомість, можуть зазнавати істотних деструктивних трансформацій. Внаслідок цього, зростає рівень ризику втрати економікою сталих ринково-конкурентних позицій [4].

Метою пропонованого дослідження виступає узагальнений аналіз наявних і потенційних умов ефективного функціонування ринкового конкурентного середовища. Ринкова економічна система є більш функціонально ефективною в контексті її належного регулювання і управління. Це сприяє досягненню високого рівня конкурентоспроможності економіки, створює передумови для більш раціонального використання її ресурсного потенціалу, що в підсумку забезпечує високий рівень її стабільності.

Для того, щоби ринковий механізм функціонував ефективно, необхідні певні умови та інститути: (1) необхідним інститутом ринкової економіки є повна самостійність і незалежність агентів, які діють на ринку, в поєднанні з їх економічною відповідальністю; (2) ринкова економіка – економіка договору, угод між рівноправними господарськими партнерами, розвинутої системи горизонтальних зв'язків, які спираються на ринкову інфраструктуру; (3) необхідний інститут ринку – вільні ціни; водночас, вільне ціноутворення у ринковій економіці – прописна істина, оскільки по-іншому неможливо залучити механізм саморегулювання, забезпечити збалансованість економічної системи, ефективне використання ресурсів тощо; (4) функціонування ринку тим ефективніше, чим активніша конкуренція і кращі умови для неї; (5) важливою передумовою нормального функціонування ринкового механізму є стійка фінансова і грошово-кредитна системи; (6) ефективність ринкового механізму в значній мірі залежить від того, наскільки повно економіка охоплена ринковими відносинами; (7) при формуванні ринкової економіки важливе значення має вирішення соціальних і політичних проблем.

Виклад основного матеріалу. Ринкова економіка, яка заснована на економічній свободі господарюючих суб'єктів незалежно від форми власності та їх економічного залучення до раціонального господарювання, значною мірою дозволяє суспільству реалізувати сильні сторони товарного виробництва й ринку в інтересах соціально-економічного прогресу. Вона створює оптимальну, хоча й не ідеальну в соціально-економічному відношенні, систему залучення до ефективного, ініціативного й відповідального господарювання та економічної поведінки. Ринкова економіка змушує більш ретельно ставитись до ресурсів, ініціативної, активної, меткої економічної діяльності. Попри це, ринковій економіці властиве нераціональне використання ресурсів, яскравим проявом чого є економічні кризи з їх руйнівним впливом на створені суспільством виробничо-господарські сили, а також збільшенням неповного використання виробничих потужностей і безробіття.

Водночас, ринкова економіка є досить жорсткою у соціальному плані, насамперед, вона не допускає зрівнялівки і стримування, виключає можливість рівного розподілу доходів та багатства суспільства, й тому характеризується хронічною соціальною нестабільністю.

Слід враховувати, що ринок виступає не кінцевою метою радикальної перебудови економічної системи суспільства, а лише способом вирішення його кардинальних соціально-економічних проблем з метою реального підвищення рівня добробуту народу.

Ринкова економіка являє собою об'єктивно обумовлений і історично закономірний етап еволюції ринкових відносин, що характеризується конкуренцією цивілізованих форм власності та господарювання, високою ефективністю економіки і відповідною соціальною захищеністю людей.

У своїй спрямованості вектори економічної і соціальної ефективності ринкової економіки далеко не завжди збігаються, більше того, безробіття, злидні, соціальні поляризація і стратифікація суспільства є іманентними атрибутами ринкової економіки. Для мінімізації цих соціальних явищ також потрібно державне втручання й регулювання ринку. Саме регулювання ринку має становити левову частку того, чим необхідно сьогодні опікуватися державі. Також, не має скластись становище, коли державна опіка буде поширюватись тільки на державний сектор економіки, а приватний сектор буде або наданий самому собі, або обкладений немислимими адміністративно-економічними шлагбаумами. За винятком підприємств-монополістів, правила ринкової гри, в тому числі і регулювання економіки, повинні бути однакові для всіх.

Ринкова економіка передбачає необхідність широкомасштабного державного регулювання економіки, тобто наявність регульованого ринку в усіх сферах суспільного виробництва. Таке регулювання здійснюється як економічними, так і адміністративними методами. Їх слід не протиставляти, а органічно поєднувати, виходячи з того, як адміністративне регулювання відповідає вимогам об'єктивного розвитку, сучасного стану економіки тощо.

Ринкова економіка за своїм соціально-економічним змістом, по суті, є капіталістичною економікою; вона базується на капіталістичному способі виробництва. Капіталістична економічна формація охоплює такі інститути й принципи: (1) приватна власність; (2) клас власників засобів виробництва; (3) клас найманих працівників; (4) свободу підприємництва і вибору; (5) особистий інтерес як головний мотив вибору; (6) конкуренцію; (7) опору на систему цін або ринкову систему; (8) обмежену роль держави.

Ринкова економіка чітко виявляє значення свободи, підприємництва та вибору. Споживачі вільні купляти те, що їм подобається; підприємства – виробляти й продавати те, що вони вважають доцільним; поста-

чальники ресурсів можуть за власним вибором знаходити місце застосування матеріальних, людських, фінансових та інших ресурсів.

Складовою ринкової економіки є ринкова система. Ринкова система – це система ринків, цін та конкуренції. Саме система ринків, цін та конкуренції забезпечує координуючі й організаційні механізми, що виключають капіталістичний хаос у ринковій економіці, який породжують свобода підприємництва і вибору. Ринкова система являє собою механізм, що виконує одночасно дві позитивні функції: по-перше, сповіщає споживачів, виробників і постачальників ресурсів про рішення, які кожен з них прийняв, по-друге, синхронізує ці рішення, що забезпечує узгодження виробничих цілей.

Ринкова економіка виникла кілька століть тому, пройшла різні етапи розвитку, зазнавши якісних та сутнісних змін. Економічні інтереси індивідів посіли в ній домінуючу позицію. Природною рушійною силою господарського розвитку є прагнення індивіда до реалізації своїх економічних інтересів. Дбаючи про власні інтереси, така економічно вільна людина поліпшує свій добробут, примножує багатство суспільства. Суперечності між індивідом та суспільством не існує. Розуміючи, що за умов свободи господарської діяльності та свободи торгівлі деякі індивіди можуть домовлятися про підвищення цін або окремий суб'єкт господарювання буде прагнути до безмежного привласнення доходу, інтереси таких індивідів певною мірою гармонізує конкуренція, що є регулятором особистого егоїзму, завдяки чому досягається економічна рівновага. Конкуренція вирівнює попит та пропозицію, відновлює пропорційність тощо, тобто здійснюється саморегулювання економіки.

Ринкова економіка (ринкове господарство) – тип економіки, заснований на приватній власності, в якому відбувається вільна гра ринкових сил (принцип *laissez-faire*). У ринковій економіці державі належить другорядна роль, вона виконує ті функції, які не може виконати або виконує економічно неефективно окремий індивід.

Визначальною характеристикою основних типів суспільства (зокрема, економіки), які пройшло у своєму розвитку людство, є характеристика з погляду власності, насамперед власності на засоби виробництва. Пріоритет критерію власності визначають такі обставини: (1) власність є багатоплановою соціологічною категорією, в якій виокремлюють низку аспектів, а отже, у власності відображається майже весь спектр відносин, у які вступають між собою індивіди, колективи, класи, держави та інші суб'єкти; (2) тип економічної власності (на засоби виробництва, результати праці, управління власністю тощо) впливає на соціально-економічний прогрес у суспільстві, формування найпотужніших стимулів до праці; (3) всебічний розвиток людини передбачає прогрес не лише людини-працівника, а й людини-власника.

Ринкова економіка оптимальне поєднання приватної, колективної та державної форм власності, плану і ринку, проведення інституційно-соціальних реформ й національного економічного планування з метою побудови прогресивнішого ладу.

У працях економістів спостерігається неоднорічний підхід до використання терміна «ринкова система». Застосування цього поняття пов'язане з такими обставинами: (1) з одного боку, ним послуговуються, коли йдеться про протиставлення командно-адміністративної системи, або затратної економіки, що існувала (й існує значною мірою донині) у пострадянських країнах, і високоефективної економіки в розвинутих країнах; з іншого – це поняття вважається ірраціональним і вживається у суто науковому значенні щодо капіталізму минулих століть; (2) використання поняття «ринкова економіка» зумовлене недостатнім знанням основ діалектичного методу пізнання та відсутністю відповідного методу мислення, який передбачає, зокрема, що коли змінюються реальні економічні явища і процеси, то й їхнє відображення – економічні поняття і категорії – також повинні зазнати відповідних змін. Якщо при цьому застосовуються фундаментальні поняття «капітал», «власність», «ринок» тощо, то для їх вираження у постійному процесі зміни слід послуговуватися додатковими термінами, що наповнюють ці поняття елементами якісно нового змісту. Так, для пізнання сутності сучасної економічної системи розвинутих країн недостатньо поняття «капітал» або «капіталістична власність»; щоби відобразити еволюцію цієї системи, використовують додаткові поняття – «акціонерний», «монополістичний» (у тому числі й «олігополістичний»), «фінансовий», «державно-монополістичний», «інтернаціональний», «транснаціональний» тощо капітал. Характеризуючи процес еволюції ринку, також слід добирати додаткові категорії: «монополістичний» (у тому числі «олігополістичний»), «державний» ринок та інші; (3) поняття «ринкова економіка» використовують тоді, коли одна зі сфер суспільного відтворення, зокрема обмін, вважається визначальною і на цій підставі характеризується вся економіка. Однак, виробництво товарів високої якості в розвинутих країнах підтверджує визначальну роль сфери безпосереднього виробництва і необхідність врахування зворотного впливу сфери обміну на виробництво, що на практиці означає потребу у вивченні платоспроможного попиту населення, його формування тощо. Саме виробництво, виготовлення принципів нових товарів, активно формує попит населення; (4) використання поняття «ринкова економіка» зумовлене підміною критеріїв класифікації економічних систем, зокрема необґрунтованим висуненням на перше місце критерію товарно-грошових відносин замість критерію відносин власності на засоби виробництва.

Отже, ринок – складна економічна система суспільних взаємин у сфері економічного відтворення. Він обумовлений декількома принципами, що обумовлюють його сутність і відрізняють від інших економічних систем. Ці принципи ґрунтуються на волі індивіда, його підприємницьких талантах і на справедливому відношенні до них держави. Дійсно, даних принципів небагато, однак вони важливі для самого поняття ринкової економіки, а їх значення важко переоцінити. Держава в будь-якому випадку повинна грати свою роль, яка полягає в ефективному регулюванні господарства. Під регулюванням варто розуміти широкий спектр заходів, і чим ефективніше його використання, тим вище довіра до держави.

Визначальним принципом ринкової економіки є також рівноправність ринкових суб'єктів з різними формами власності. Тобто, економічні права кожного з суб'єктів, включаючи можливості здійснення економічної діяльності, обмеження, податки, пільги, санкції, повинні бути адекватні для всіх. Різні форми власності самі собою, мимоволі створюють різні виробничі, економічні можливості. Мова йде про те, щоб не створювати особливих умов спеціального режиму сприяння по ознаці форми власності, ставлячи у вигідне положення одну з них і в невикладне – іншу. По суті, це передумова чесної конкуренції різних форм власності.

Завдяки значним своїм перевагам ринкова економіка потіснила всі інші економічні системи. По-перше, конкурентна ринкова економіка забезпечує найефективніше використання різних ресурсів: вона змушує підприємства застосовувати найпередовіші технології, сприяє розробленню та впровадженню нових та ефективніших технологій у виробництві; ринкова економіка залучає ресурси на виробництво тих товарів та послуг, яких найбільше потребує суспільство. По-друге, ринкова економіка створює ефективні стимули до праці для найманих працівників і підприємців; більші зусилля в роботі означають вищі грошові доходи, які забезпечують вищий рівень життя.

Хоча організаційним механізмом чистого капіталізму служить ринкова система, необхідно визнати важливу роль конкуренції як механізм контролю в такій економіці. Ринковий механізм пропозиції та попиту повідомляє бажання споживачів підприємствам, а через них – і постачальникам ресурсів. Однак, саме конкуренція змушує підприємства та постачальників ресурсів належним чином задовольняти ці бажання. Сила конкуренції спрямовує мотив особистої вигоди так, що він сприяє найкращому забезпеченню інтересів суспільства.

Водночас, конкуренція не обмежує свою роль гарантуванням належної реакції на потреби суспільства. Саме конкуренція стимулює та змушує підприємства переходити на більш ефективні технології виробництва. На конкурентному ринку нездатність деяких підприємств використовувати саму економіч-

ну технологію виробництва в кінцевому рахунку означає їх усунення іншими конкурентами, що застосовують ефективніші методи виробництва.

Властивою рисою функціонування та корективних операцій конкурентної ринкової системи є те, що вона створює надзвичайну і важливу тотожність – приватних і суспільних інтересів. Підприємства і постачальники ресурсів, що домагаються збільшення власної вигоди та діють в межах конкурентної ринкової системи, сприяють забезпеченню державних чи суспільних інтересів.

Основний економічний аргумент на користь ринкової системи полягає в тому, що вона сприяє ефективному розподілу ресурсів. Відповідно до цієї тези, конкурентна ринкова система направляє ресурси у виробництво тих товарів і послуг, в яких суспільство більше всього має потребу. Вона диктує застосування найбільш ефективних методів комбінування ресурсів для виробництва та сприяє розробці і впровадженню нових, більш ефективних технологій виробництва. Тобто, "невидима рука" керує особистою вигодою, вона забезпечує суспільство виробництвом найбільшої кількості необхідних товарів з наявних ресурсів, що допускає максимальну економічну ефективність.

Важливим неекономічним аргументом на користь ринкової системи служить та обставина, що вона робить ставку на роль особистої волі. Одна з фундаментальних проблем організації суспільства полягає в тому, яким чином координувати економічну діяльність безлічі індивідів і підприємств. Відомо, що існує два способи здійснення такої координації: один – централізоване з використання примусових заходів; інший – добровільне співробітництво за посередництвом ринкової системи.

Лише ринкова система здатна координувати економічну діяльність без примусу. Ринкова система представляє волю підприємництва та вибору; природно, що на цій основі вона і процвітає. При ринковій системі підприємці і робітники можуть вільно домагатися збільшення власної вигоди, із врахуванням винагород і покарань, що вони одержують від ринкової системи.

Водночас, ринкова економіка має і недоліки. Хоча аргументація проти ринкової системи є більш складна. В якості критики ринкової економіки висуваються наступні доводи. Угасання конкуренції; тобто, капіталістична ідеологія допускає і навіть стимулює угасання свого головного контрольного механізму – конкуренції. В якості прикладів наводяться два основних джерела ослаблення конкуренції як контрольного механізму. По-перше, хоча із суспільної точки зору конкуренція бажана, вона більше всього досаждає індивідуальному виробнику своєю безжалісною дійсністю. Вільному, індивідуалістичному середовищу в капіталістичній системі нібито наявне те, що

підприємці в погоні за прибутком і в прагненні поліпшити свої економічні позиції намагаються звільнитися від обмежувальної конкуренції. По-друге, технічний прогрес, що ринкова система заохочує, сприяв занепаду конкуренції. Новітня технологія, як правило, вимагає використання дуже великої кількості реального капіталу; великих ринків; комплексного, централізованого та інтегрованого ринку; багатих і надійних джерел сировини. Такого роду технологія означає необхідність в існуванні виробників, що є великими не тільки в абсолютних величинах, але також і стосовно розмірів ринку. Іншими словами, досягнення максимальної ефективності виробництва на основі застосування новітньої технології часто вимагає існування невеликого числа щодо великих підприємств, а не великого числа щодо дрібних.

В міру звуження конкуренції слабшає і ринкова система як механізм ефективного розподілу ресурсів. В результаті, в міру ослаблення конкуренції, підривається також суверенітет споживача, а ринкова система втрачає свою здатність розподіляти ресурси в точній відповідності з бажаннями споживачів. Проте, існують й інші доводи проти визнання ефективності ринкової системи. Це – нерівномірний розподіл доходів. Тобто, ринкова система дозволяє найбільш здатним, чи спритним, підприємцям нагромаджувати величезну кількість матеріальних ресурсів, причому право спадкування з часом підсилює цей процес нагромадження. Такий процес, крім кількісних і якісних розходжень у людських ресурсах, що поставляються домогосподарствами, породжує в ринковій економіці надзвичайно нерівний розподіл грошових доходів. В результаті споживачі різко розрізняються між собою по здатності реалізувати свої потреби на ринку. Багаті мають набагато велику кількість грошей, ніж бідні. Тут можна зробити висновок: ринкова система виділяє ресурси на виробництво вишуканих предметів розкоші для багатих за рахунок ресурсів на виробництво предметів першої необхідності для бідних.

Деякі критичні зауваження щодо ринкової системи досить точні і занадто серйозні, щоб їх можна було ігнорувати. З іншого боку, не можна виносити судження з якоїсь проблеми лише на основі кількості аргументів за і проти. Головний економічний аргумент на користь ринкової системи, а саме, що вона сприяє забезпеченню ефективного розподілу ресурсів, важко спростувати. Насправді ринкова система є чи, принаймні, може бути досить ефективною.

Висновки. В підсумку виділяються такі контури моделі ринкової економіки. По-перше, це – соціально орієнтований ринок, що гармонійно поєднує антиталітарний механізм соціального ринкового господарства та економічне макрорегулювання змішаної економіки. По-друге, модель ринкової економіки повинна передбачати співіснування сильного держав-

ного і приватного секторів економіки. По-третє, ринкова економіка повинна бути двоїстою, одним з головних критеріїв керованості якої буде суперечлива єдність досить жорсткого регулювання економіки і ринкового саморегулювання, при цьому, ослаблення і звуження сфери макрорегулювання повинно відбуватися тільки в міру становлення та наростання ринкового саморегулювання в його цивілізованих формах. По-четверте, посилення ринкової орієнтації і ринкових тенденцій у сфері економіки має відбуватися на тлі аналогічного посилення ролі держави в соціальній сфері. По-п’яте, ринкова економіка повинна являти собою не сепаратистську, а унітарну конструкцію, з істотними елементами регіонального господарювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базилевич В.Д. Економічна теорія: Політекономія / Базилевич В.Д. – К.: Знання-Прес, 2007. – 719 с.
2. Ватаманюк З. Інституційні засади формування економічної системи України: теорія і практика / За ред З. Ватаманюка. – Львів: Новий Світ-2000, 2005. – 648 с.
3. Мочерний С.В. Політекономія / Мочерний С.В. – 2-е вид., випр. – К.: Вікар, 2005. – 386 с.
4. Сидорович А.В. Курс экономической теории / Под ред. Сидоровича А.В. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Дело и Сервис, 2001. – 832 с.

УДК 657.6

Свердан Т.О.
м. Київ

ОСНОВИ МЕТОДИКИ АНАЛІЗУ ВИКРИВЛЕНЬ В АУДИТІ

Анотація. Проаналізовано види, причини викривлень та відхилень при наданні аудиторської оцінки. Розглянуто формування систем відхилень. Приведена класифікація показників представлених в заявленій суб’єктом перевірки фінансової (податкової) звітності. Побудована векторна модель та проведена типізація відхилень.

Ключові слова: викривлення, відхилення, показники, аудиторська оцінка, оцінка викривлень, система відхилень.

Аннотация. Проанализированы виды, причины искажений и отклонений при предоставлении аудиторской оценки. Рассмотрено формирование систем отклонений. Проведена классификация показателей представленных в заявленной субъектом проверки финансовой (налоговой) отчетности. Построена векторная модель и проведена типизация отклонений.

Ключевые слова: искажения, отклонения, показатели, аудиторская оценка, оценка искажений, система отклонений.

Abstract. Analyzed the types, causes distortions and variations in the provision of audit assessment. We consider the formation of abnormalities. Present classification is given in the stated subject of verification of financial (tax) reporting. Built vector model and typing revealed abnormalities.

Keywords: curving, deviation indicators, audit assessment, evaluation of misstatements system abnormalities.

Постановка проблеми. На практиці при тестуванні системи внутрішнього контролю і тестуванні господарських операцій суб’єкта перевірки по суті, аудитором виявляються та оцінюються сукупні впливи викривлень на фінансову (податкову) звітність суб’єкта перевірки.

В статті розглянуто види викривлень, показано яким правилам повинна відповідати система відхилень, щоб провести коректний аналіз відхилень, та прокласифіковано показники, які представлені в заявленій суб’єктом перевірки фінансової (податкової) звітності.

Мета статті полягає в аналізі, формуванні, типізації викривлень та відхилень, які виявляються аудитором при наданні аудиторської послуги на різних етапах виконання завдання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання та проблематизація оцінки викривлень в аудиті, досить широко розкриті в сучасній науковій літературі. Так, наприклад, автори Бутинець Ф.Ф. [1] та Сопоко В.В. [5] дають доволі ґрунтовне та вичерпне визначення оцінки викривлень в аудиті, обґрунтовують її необхідність та призначення. Автори Ватуля І.Д., Канцедал Н.А. та Пономаренко О.Г. [3], чітко показали, як впливають відхилення та викривлення на результати аудиторської оцінки. Автори Л.П. Кулаковська та Ю.В. Піча [2], В.С. Рудницький [4], М.А. Рябова та Н.А. Богданова [8] у своїх працях відображають організацію проведення оцінки викривлень в аудиті, розкривають техніку виконання вказаних операцій.

Виклад основного матеріалу.

1. Загальний підхід до оцінки викривлень.

Процес ведення фінансового (податкового) обліку має на увазі отримання тих чи інших узагальнених показників фінансової (податкової) звітності, які, в кінцевому підсумку, базуються на господарських фактах – приватних подіях бізнес-процесу суб’єкта господарювання. На відміну від цього процесу, процес надання аудиторської послуги носить зворотну спрямованість (див. рис. 1).

При цьому аудитор зобов’язаний отримати достатні відповідні аудиторські докази для формулювання обґрунтованих висновків, на яких базується його думка. Для такої зворотної спрямованості характерне підвищення ступеня надійності аудиторських доказів, зібраних на кожному наступному етапі надання аудиторської послуги. В загальному вигляді етапи надання

аудиторської послуги представлені на рис. 2. При цьому надійність зібраних аудиторських доказів залежить від їх джерела (внутрішнього або зовнішнього), а так само – від їх характеру (візуального, документального, усного). Таким чином, на етапі попереднього планування аудитором оцінюються тільки узагальнені показники фінансової (податкової) звітності суб'єкта перевірки, і аналізується ступінь суттєвості їх впливу на заявлену звітність в цілому. На подальших етапах тестування системи внутрішнього контролю і тестування господарських операцій суб'єкта перевірки по суті, аудитором виявляються й оцінюються сукупні впливи можливих викривлень на фінансову (податкову) звітність суб'єкта перевірки. При цьому описується два якісних виду викривлень:

- викривлення, пов'язані з навмисними діями керівництва і співробітників суб'єкта перевірки або третіх осіб (шахрайство);
- викривлення, пов'язані з ненавмисними помилками у фінансовій (податковій) звітності (помилка).

До таких помибок, зокрема, відносяться математичні помилки або описки, неправильне застосування облікової політики, недогляд або невірна інтерпретація окремих господарських фактів в діяльності суб'єкта перевірки.

Не зупиняючись детально на розгляді питань, пов'язаних з діями аудитора при виявленні фактів шахрайства або помилки, відзначимо, що кількісною мірою виявлених викривлень є відхилення, розраховане аудитором в процесі надання аудиторської по-

слуги. Таким чином, саме за інтегральним значенням відхилень, аудитор судить про суттєвості або неістотності сукупного впливу виявлених викривлень на фінансову (податкову) звітність суб'єкта перевірки. При цьому безліч показників, за якими виявляються викривлення і розраховуються відхилення, залежить від етапу виконання аудиторського завдання. Наприклад, на етапі попереднього планування, аудитор може оцінити відхилення, отримані в результаті проведення камеральної перевірки заявленої фінансової (податкової) звітності, необхідні для аналізу попереднього ризику та попереднього рівня суттєвості. Далі, на етапі тестування господарських операцій циклу продажів по суті, аудитор може оцінити відхилення між:

- розміром доходу, відображеного в видаткових накладних або в актах прийому – передачі робіт (послуг);
- розміром доходу, відображеного в регістрах фінансового обліку суб'єкта перевірки.

2. Формування системи відхилень.

У загальному випадку, відхилення обчислюється, як різниця між двома оцінками будь-якого показника, що зіставляється. Причому для проведення коректного аналізу, система відхилень повинна відповідати таким правилам:

- показники, за якими виявляються викривлення і розраховуються відхилення, повинні бути відповідними. При цьому під відповідними показниками розуміються такі показники, які включені, як частина фінансової (податкової)

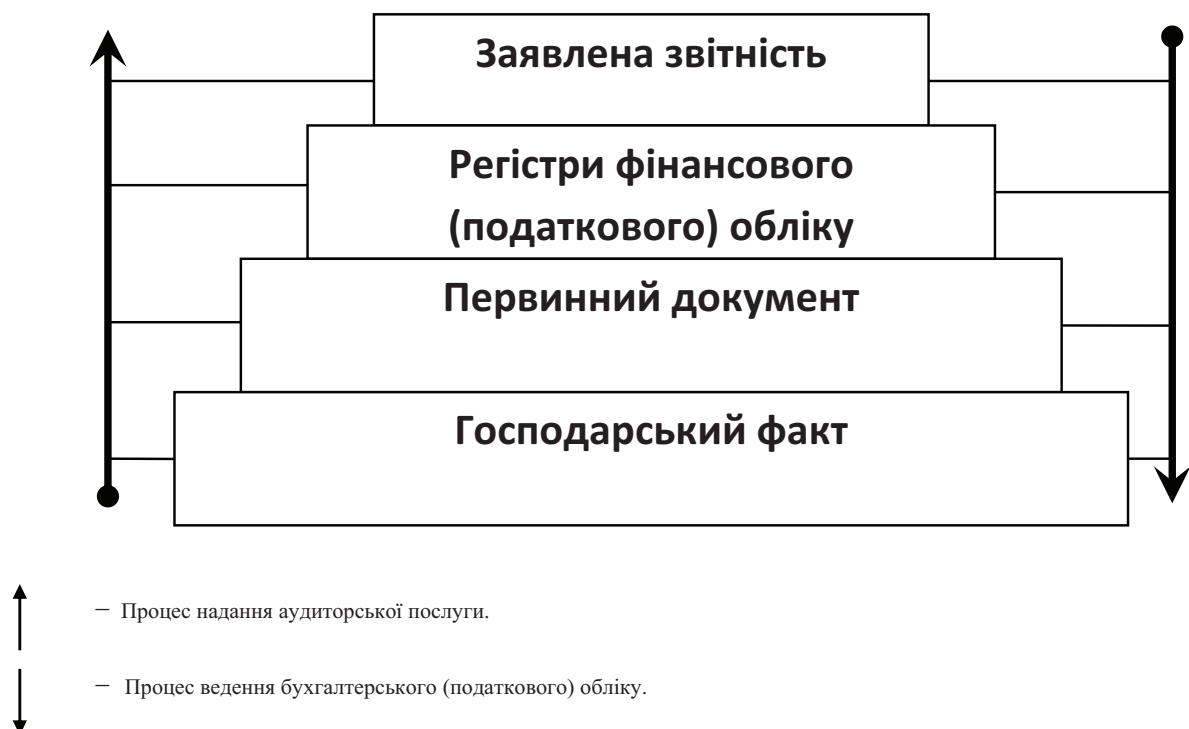
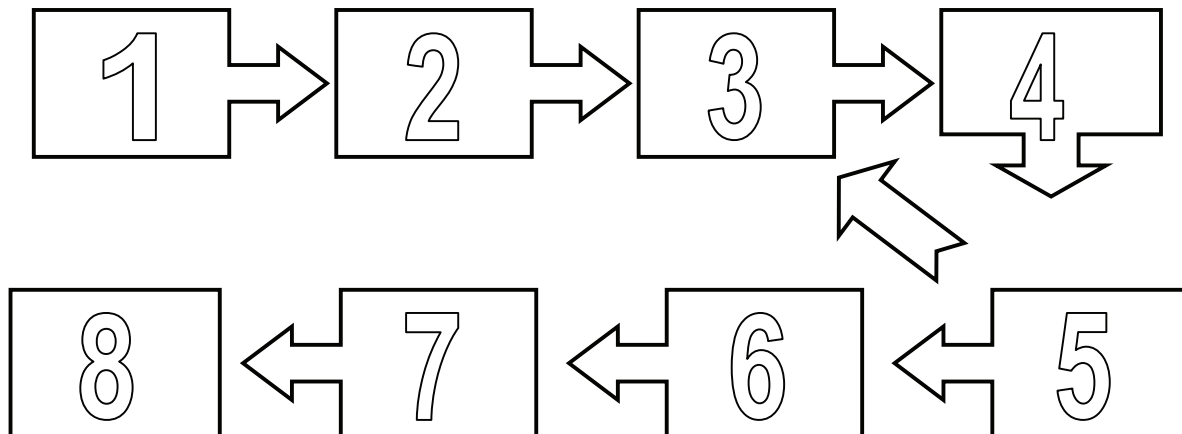

Рис. 1

Етап		Ціль
№	Найменування	
1	Дії до підписання угоди із замовником (суб'єктом перевірки).	Переконатися в тому, що: – Не існує яких-небудь професійних причин, що спонукають аудитора відмовитися від надання аудиторської послуги; – Характер, очікуваний замовником (суб'єктом перевірки) аудиторської послуги ідентифікований аудитором; – В ході надання аудиторської послуги вимоги МСА можуть бути дотримані.
2	Укладення угоди.	Документально відобразити умови домовленості про наданні аудиторської послуги.
3	Попереднє планування	– Отримати загальну оцінку про суб'єкта перевірки; – Визначити попередній розмір рівня суттєвості; – Провести попередню оцінку ризиків; – Скласти загальний план і попередні програми виконання аудиторських процедур в розрізі циклів господарських операцій або статей заявленої фінансової (податкової) звітності.
4	Тестування системи внутрішнього контролю (в розрізі циклів господарських операцій або статей заявленої фінансової (податкової) звітності).	– Отримати достатні відповідні аудиторські докази того, що система внутрішнього контролю суб'єкта перевірки в усіх суттєвих аспектах не є джерелом викривлень в заявленій фінансової (податкової) звітності.
5	Коригування попереднього плану.	– Здійснити переоцінку попереднього рівня суттєвості та попереднього ризику невиявлення; – Провести коригування раніше запланованого обсягу; – Провести коригування в загальному плані і програмах виконання аудиторських процедур; – Прийняти рішення щодо доцільності зміни термінів надання аудиторської послуги;
6	Тестування господарських операцій по суті (в розрізі циклів господарських операцій або статей заявленої фінансової (податкової) звітності).	– Отримати достатні відповідні аудиторські докази щодо мети надання аудиторської послуги.
7	Завершальний етап.	– Провести огляд на наявність умовних зобов'язань і подій, які можуть виникнути після дати складання фінансової (податкової) звітності; – Провести акумулювання і оцінку всіх аудиторських доказів і виявлених викривлень.
8	Передача підсумкових документів замовнику (суб'єкту перевірки).	– Отримати формальне підтвердження про факт надання аудиторської послуги.

Рис. 2

- звітності за поточний період, і які призначені для прочитання в контексті у зв'язку з сумами та іншими відомостями, що розкриваються;
- відхилення, обчислені як різниця між двома оцінками відповідних показників, повинні носити однакову знакову спрямованість. Припустимо, що аудитором перелічені відхилення розміру податкових зобов'язань ПДВ, як різниця між сумою, отриманою аудитором в результаті виконання процедур тестування господарських операцій циклу продажів по суті (оцінка аудитора), і сумою, яка відображена в реєстрі виданих податкових накладних (оцінка суб'єкта перевірки). Тоді, з метою отримання коректного відхилення розміру чистих податкових зобов'язань, відхилення розміру податкового кредиту так само повинно розраховуватися, як різниця між оцінкою аудитора і оцінкою суб'єкта перевірки. Очевидно, що спроба обчислити відхилення розміру податкового кредиту, як різницю між оцінкою суб'єкта перевірки і оцінкою аудитора, викривить інтегральне відхилення розміру чистих податкових зобов'язань;
 - прийняття в якості оцінки аудитора (оцінки суб'єкта перевірки) розміру того чи іншого відповідного показника, залежить від етапу виконання аудиторського завдання. Припустимо, що аудитор проводить аналіз операцій з необоротними активами, здійснених в звітному періоді суб'єкта малого підприємництва. Тоді алгоритм формування системи відхилень може бути представлений рис. 3. При цьому в ході проведення камеральної перевірки заявленої

фінансової звітності (етап попереднього планування) умовно передбачається, що аудиторська оцінка залишкової вартості формується на підставі достовірних значень рядків 031 і 032 балансу суб'єкта малого підприємництва. Очевидно, що аудиторські процедури, виконані на кожному наступному етапі виконання аудиторського завдання, підтверджують або спростовують аудиторську оцінку, отриману на попередньому етапі.

3. Класифікація показників, побудова векторної моделі і типізація відхилень.

Показники, представлені в заявленій суб'єктом перевірки фінансової (податкової) звітності, можна класифікувати за різними ознаками. Зокрема, по якісній характеристиці показника, можна виділити:

- моментні показники, до яких належать показники, що характеризують фінансовий стан суб'єкта перевірки на певні момент часу, як правило, на дату складання звітності. Прикладом моментних показників є показники, які розкриваються в балансі суб'єкта перевірки;
- підсумкові показники, до яких належать показники, що характеризують фінансовий стан суб'єкта перевірки за певний проміжок часу. Прикладом підсумкових показників є показники, які розкриваються в звітах про фінансові результати, в декларації з податку на додану вартість тощо.

За методикою формування кількісних значень показники можна класифікувати як:

- базові показники, значення яких формується в результаті узагальнення інформації, що міститься в регістрах обліку;

Етап	Опис оцінки аналізованого показника	
	Аудитором	Суб'єктом перевірки
Попереднє планування	Оцінка еквівалентна результату, одержаному аудитором шляхом вирахування із значення рядка 031 «Первісна вартість основних засобів» значення рядка 032 «Знос»	Оцінка еквівалентна значенню, фактично відбитому суб'єктом в рядку 030 «Залишкова вартість основних засобів» балансу.
	Оцінка формується за інформацією реєстрів синтетичного обліку, і еквівалентна результату, одержаному аудитором шляхом вирахування з розміру сукупного дебетового сальдо рахунків 10 «Основні засоби», 11 «Інші необоротні матеріальні активи» і 12 «Нематеріальні активи» кредитового сальдо рахунку 13 «Знос необоротних активів»	Оцінка тотожна аудиторської оцінки, отриманої на етапі планування.
Тестування циклу операцій з необоротними активами по суті.	Оцінка формується за даними виконаних процедур тестування операцій з необоротними активами по суті.	Оцінка тотожна аудиторської оцінки, отриманої на етапі тестування системи внутрішнього контролю операцій з необоротними активами.

- розрахункові показники, значення яких формується виходячи з розміру відповідних базових показників на підставі моделей;
- адитивної (значення розрахункового показника являє собою алгебраїчну суму величин складових базових показників);
- кратної (значення розрахункового показника являє собою частку від ділення величини одного становить базового показника на величину іншого);
- мультиплікативної (значення розрахункового показника являє собою добуток величин складових базових показників).

Крім цього, моделі розрахункових показників можуть базуватися на комбінації перерахованих вище моделей.

Відомо, що аудиторські докази збираються по кожному твердженню, на підставі якого підготовлена фінансова (податкова) звітність. При цьому під твердженням розуміються такі заяви керівництва, які виражені в явному або в неявному вигляді, і містяться в цій звітності. Такі твердження можуть підрозділятися на наступні категорії:

- існування: актив або зобов’язання існує станом на певну дату;
- права і зобов’язання: актив або зобов’язання відносяться до даного суб’єкта перевірки станом на певну дату;
- виникнення: впродовж звітного періоду було здійснена операція чи відбулася подія, що має відношення до суб’єкта перевірки;
- повнота: у фінансовій (податковій) звітності суб’єкта перевірки відсутні невраховані активи, зобов’язання, операції (події господарської діяльності) та нерозкриті статті;
- вартісна оцінка: актив або зобов’язання суб’єкта перевірки відображається за відповідною вартістю;
- вимірювання: операція (подія господарської діяльності) враховується по відповідній сумі, а дохід або витрата відноситься до відповідного періоду;
- представлення і розкриття: стаття фінансової (податкової) звітності розкривається, класифікується і характеризується у відповідності із існуючими основами складання фінансової (податкової) звітності.

Відомо також, що аудиторські докази збираються шляхом виконання однієї або декількох аудиторських процедур:

- інспектування, яке являє собою перевірку записів документів або матеріальних активів суб’єкта перевірки;
- спостереження, яке представляє собою вивчення процесу або процедур, виконуваних іншими особами, наприклад працівниками суб’єкта перевірки при підрахунку товарно-матеріальних цінностей;

- запит, який представляє собою пошук інформації у обізнаних осіб у межах або за межами суб’єкта перевірки;
- підтвердження, яке являє собою відповідь суб’єкта перевірки або третіх осіб на запит, про підтвердження тієї чи іншої інформації, що міститься в бухгалтерських записях. Наприклад, аудитор зазвичай запитує підтвердження про розмір дебіторської заборгованості безпосередньо у дебіторів суб’єкта перевірки;
- підрахунок, який являє собою перевірку точності арифметичних розрахунків, первинних документів та бухгалтерських записів, або виконання самостійних розрахунків;
- аналітичні процедури, які являють собою аналіз значимих показників і тенденцій, включаючи дослідження взаємозв’язків і коливань, які не узгоджуються з іншою релевантною інформацією або відхиляються від прогнозних значень.

При цьому виконанні аудиторські процедури можуть бути джерелом доказів, підтверджуючих кілька тверджень, наприклад, перевірка дебіторської заборгованості надає докази, як щодо твердження типу «Існування», так і щодо твердження типу «Вартісна оцінка». Проаналізуємо відхилення моментних показників, які можуть виникнути в ході виконання аудиторських процедур на різних етапах аудиторської послуги (рис. 4). Очевидно, що перевірка коректності обчислення розрахункових показників являє собою аудиторську процедуру виду «Підрахунок», яка здійснюється на етапі попереднього планування. При цьому аудиторська оцінка розрахункового показника тотожна результату підрахунку цього показника аудитором. Відповідно до застосовуваної моделі оцінка цього показника суб’єктом перевірки приймається тотожною результату розрахункового показника, який фактично відображений у заявленій фінансовій (податковій) звітності. В свою чергу, аудиторська оцінка базового показника тотожна оцінці такого показника суб’єктом перевірки. Таким чином, дана аудиторська процедура дозволяє отримати аудиторські докази і виявити можливі викривлення відносно твердження типу «Вартісна оцінка».

При цьому відхилення типу D2 (див. Рис. 4) обумовлено викривленням точності обчислення розрахункових показників. При цьому очевидно, що для всіх базових показників відхилення даного типу будуть виродженими (мати нульові значення). Перевірка коректності формування базових показників являє собою аудиторську процедуру виду «Інспектування», так само здійснювану на етапі попереднього планування. При цьому аудиторська оцінка базового показника тотожна розміру, отриманому в результаті вивчення інформації, відображеної в регістрах фінансового (податкового) обліку суб’єкта перевірки. Суб’єктивна оцінка цього показника приймається рівною

Назва процедури	Ствердження	Значення моментних показників, прийнятих за станом на:					
		«31» грудня попереднього року		«01» січня звітного року		Кінець звітного періоду в оцінці	
		Суб'єкта	Аудитора	Суб'єкта	Аудитора	Суб'єкта	Аудитора
Перевірка коректності обчислення розрахункових показників.	Вартісна оцінка.						
Перевірка коректності формування базових показників.	Повнота; Представлення і розкриття.						
Співставлення оцінок.	Повнота; Вартісна оцінка; Представлення і розкриття.						

рис. 4

аудиторської оцінки, отриманої на попередньому етапі. Таким чином, дана аудиторська процедура дозволяє отримати аудиторські докази і виявити можливі викривлення щодо таких типів тверджень, як «Повнота» і «Представлення і розкриття». При цьому для базових показників відхилення типу D1 (див. Рис. 4) обумовлено викривленням подання інформації про такі базові показники фінансової (податкової) звітності суб'єкта перевірки, і, як правило, пов'язано з некоректним переносом даних з облікових регістрів в заявлену фінансову (податкову) звітність. Не підлягає сумніву, що виникнення згаданого викривлення типу D1 викличе появу викривлення відповідних розрахункових показників, які формуються на основі базових. Таким чином, за умов дотримання знаковою спрямованості розрахованих відхилень, сукупне відхилення типу D (див. Рис. 4) являє собою алгебраїчну суму відхилень типу D1 і D2, і обумовлено впливом кожного викривлення.

Слід зазначити, що з метою ефективного досягнення цілей планування аудиторського завдання, згадані аудиторські процедури повинні виконуватися як відносно початкової, так і щодо кінцевої дати звітного періоду (періоду перевірки). Окремо стоїть пробле-

ма, коли даному суб'єкту перевірки аудиторські послуги надаються вперше. Відомо, що при першій аудиторській перевірці аудитор зобов'язаний отримати достатні відповідні докази того, що:

- початкове сальдо не містить викривлень, які можуть істотно вплинути на фінансову (податкову) звітність звітного періоду;
- залишки, відображені за станом на кінець попереднього періоду, були правильно перенесені на початок поточного звітного періоду, або в необхідних випадках коректно змінені;
- відповідна облікова політика застосовується суб'єктом перевірки послідовно, або що зміни в обліковій політиці були враховані і розкриті суб'єктом перевірки належним чином.

В силу вищесказаного, при наданні першої аудиторської послуги суб'єкту перевірки, аудитор зобов'язаний провести співставлення оцінок, отриманих станом на кінець попереднього періоду, з оцінками, отриманими на початок поточного звітного періоду. Ця процедура так само виконується на етапі попереднього планування. При цьому аудиторська оцінка базового показника тотожна розміру, отриманому в результаті вивчення інформації, відображеної в регі-

страх обліку суб'єкта перевірки за станом на початок звітної періоду (періоду перевірки), а оцінка цього показника суб'єктом перевірки тотожна розміру, отриманому в результаті вивчення інформації, відображеної в регістрах обліку суб'єкта перевірки за станом на кінець попереднього періоду. Таким чином, відхилення типу D3 обумовлено викривленням переносу інформації з облікових регістрів попереднього періоду в облікові регістри звітної періоду. Очевидно, що при дотриманні знаковою спрямованості розрахованих відхилень, інтегральне відхилення типу D0 (див. Рис. 4) являє собою алгебраїчну суму відхилень типу D1, D2 і D3. Відповідно дане відхилення обумовлено сукупним впливом наступних викривлень:

- Викривленням подання інформації у фінансовій (податковій) звітності суб'єкта перевірки за станом на кінець попереднього періоду (визначається відхиленням типу D1);
- викривленням точності обчислення розрахункових показників фінансової (податкової) звітності суб'єкта перевірки за станом на кінець попереднього періоду (визначається відхиленням типу D2);
- викривленням переносу інформації з облікових регістрів попереднього періоду в облікові регістри звітної періоду (визначається відхиленням типу D3).

Слід зазначити, що представлена на рис. 4 векторна модель формування системи відхилень, є відкритою моделлю, оскільки її структура залежить від обсягу тестування (суцільна перевірка, вибір окремих елементів, аудиторська вибірка), а так само – виду тестування (тестування системи внутрішнього контролю, детальне тестування, аналітичні процедури). Оскільки зазвичай аудитор виконує всі аудиторські процедури, які надають скоріш переконливі, ніж вичерпні аудиторські докази, то можна аналізувати вплив складових відхилень на сукупне відхилення між значенням показника, отриманого в результаті процедур тестування системи внутрішнього контролю (тестування господарських операцій по суті), і значенням відповідного показника, відображеного у фінансовій (податковій) звітності суб'єкта перевірки. Нижченаведені висновки можуть бути вузловими точками контролю адекватності формування вищенаведеної векторної моделі відхилень:

- до етапу виконання процедур тестування системи внутрішнього контролю (процедур тестування господарських операцій по суті) аудитор може оцінювати істотність (або неістотність) виявлених викривлень на підставі величини обчислених сукупних відхилень типу D і D0;
- при інваріантності знаковою спрямованості моделі відхилень, розмір сукупного відхилення типу D дорівнює сумі значень складових відхилень: відхилень точності D2 і відхилення подання D1;

- при інваріантності знаковою спрямованості моделі відхилень, розмір сукупного відхилення типу D0 дорівнює сумі значень складових відхилень: відхилень точності D2, обчисленого за станом на кінець попереднього періоду, відхилення подання D1, обчисленого за станом на кінець попереднього періоду і відхилення переносу інформації D3;
- відхилення точності обчислення розрахункових показників типу D2 є виродженням для всіх базових показників фінансової (податкової) звітності;
- відхилення подання інформації у фінансовій (податковій) звітності типу D1 для всіх розрахункових показників визначається виключно чинником впливу відхилення типу D1 базових показників, що формують даний розрахунковий показник відповідно до встановленої моделі розрахунку.

Висновки. В підсумку можна констатувати, що аналіз викривлень в аудиті є важливим та необхідним елементом. Водночас, посилення та покращення потребує організація методики аналізу викривлень в аудиті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутинець Ф.Ф. Аудит. – Житомир: ПП "Рута", 2009. – 912 с.
2. Кулаковська Л.П., Піча Ю.В. Організація і методика аудиту. – К.: Каравела, 2004. – 568 с.
3. Ватуля І.Д., Канцедаль Н.А., Пономаренко О.Г. Аудит. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 304 с.
4. Рудницький В.С. Методологія і організація аудиту. – Тернопіль: "Економічна думка", 1998. – 196 с.
5. Сопко В.В. Бухгалтерський облік. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 578 с.
6. Міжнародні стандарти аудиту
7. План рахунків бухгалтерського обліку
8. М. А. Рябова, Н. А. Богданова. Аудит. – Ульяновск: УлГТУ, 2009. – 199 с.
9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності".
10. Бухгалтерський облік та фінансова звітність в Україні. / за ред. Голова С. Ф. – Дніпропетровськ: ТОВ "Баланс-Клуб", 2003. – 768 с.
11. <http://www.apu.com.ua/>

УДК 336:338.43

Хлисту́н О. А. викладач
м. Умань

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ

Анотація. В статті досліджено поняття «фінансова безпека» як на рівні держави, так і на рівні підприємства. Обґрунтовано авторське визначення поняття «фінансова безпека» та наведено його відмінності. У статі виконано критичний аналіз наукових підходів до визначення поняття «економічна безпека підприємства», здійснено їх систематизацію, виявлено переваги та недоліки тлумачень даної категорії різними науковцями.

Ключові слова: фінансова безпека, фінансова захищеність, фінансова безпека підприємства, фінансова безпека держави, економічна безпека.

Аннотация. В статье исследовано понятие «финансовая безопасность» как на уровне страны, так и предприятия. Приведено и подтверждено авторское понятие «финансовая безопасность» и показаны его отличия. В статье сделан критический анализ научных подходов к определению понятия «экономическая безопасность предприятия», проведена их систематизация, выявлены преимущества и недостатки трактовки категории разными учеными.

Ключевые слова: финансовая безопасность, финансовая защищенность, финансовая безопасность предприятия, финансовая безопасность государства, экономическая безопасность.

Abstract. In this article a concept «Financial safety» is considered both at the state level and at the level of enterprise. The author determination of concept «financial safety» is grounded and its differences are characterized. The article made a critical analysis of scientific approaches to the definition of «economic security» by their arrangement, Advantages and disadvantages of different interpretations of this category scientists

Key words: financial safety, financial protection, financial security of enterprise, financial safety of the state, economic security

Постановка проблеми. В умовах перманентної кризи агропродовольчої сфери України, яка характеризується великим впливом коливань факторів внутрішнього і зовнішнього середовища на фінансовий стан підприємств, загрозами їх фінансовим інтересам з боку окремих суб'єктів господарювання, високим рівнем фінансових ризиків, одним з актуальних напрямів управлінської діяльності підприємств агропродовольчої сфери є фінансовий захист, нарощення ринкової вартості та забезпечення його життєдіяльності в майбутньому періоді. Так, до основних видів

зовнішніх загроз ми можемо віднести протиправну діяльність кримінальних структур, конкурентів, юридичних та фізичних осіб, що займаються промисловим шпигунством, рейдерством або шахрайством, неплатоспроможних контрагентів, раніше звільнених носіїв комерційної інформації, а також правопорушення з боку представників контролюючих, правоохоронних та інших державних органів. У свою чергу внутрішні загрози характеризуються діяльністю чи бездіяльністю окремих посадових осіб підприємства та носіїв комерційної інформації, що суперечить майновим правам та інтересам суб'єкта господарювання, наслідками яких можуть бути нанесення фінансової шкоди, виток або втрата інформаційних ресурсів, підрив ділової репутації, виникнення проблем у відносинах з контрагентами, конфліктних ситуацій з представниками кримінального середовища, конкурентами, контролюючими та правоохоронними органами, виробничий травматизм тощо. Чутливість національної економіки навіть до непомітних коливань кон'юнктури світових ринків є надто високою. Дія зовнішніх шоків швидко мультиплікується та поширюється в економіці країни, спричиняючи потрясіння промислового комплексу, пригнічуючи діяльність підприємств. При цьому слабка розвиненість державних напрямків впливу на розвиток економічних процесів через недосконалість інституційного середовища, а також зростання рівня тінізації в ринковому середовищі призводить до послаблення системи економічної безпеки підприємств, знижуючи ефективність розвитку їх економічного потенціалу. Проблема забезпечення підприємства системою економічної безпеки набуває актуальності та значущості в умовах відновлення посткризової економіки та в системі економічної безпеки держави виступає одним із пріоритетних напрямків розвитку. Саме тому, формування системи фінансової захищеності підприємств агропродовольчої сфери є вкрай актуальним та своєчасним в умовах трансформації національної економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Актуальність та своєчасність розробок механізмів та систем фінансової захищеності підприємств агропродовольчої сфери підкреслена відомими вченими Варналієм З.С., Гришовою І.Ю., Кужелем В.В., Шабату-рою Т.С., Крюковою І.О., Чирвою О.Г., Митяй О.В., Худолієм Л.М., Борисовою В.А., Чупісом А.В., Дем'яненко М.Я., Лупенко Ю.О., Саблуком П.Т., Хома І.Б. та іншими. [1-11]

Метою статті є обґрунтування визначення поняття «фінансова безпека» як на рівні держави, так і на рівні підприємств, зокрема агропродовольчої сфери, які мають свою специфіку функціонування.

Виклад основного матеріалу. Наслідки світової економічної кризи наклали свій руйнівний відбиток на всі сфери діяльності України, ставши головною перешкодою сталого розвитку її економіки. Вже

сьогодні дуже актуально повстає питання своєчасного виявлення факторів, які негативно впливають на фінансову діяльність підприємств, знижують їх конкурентоспроможність, підвищують ризик діяльності та перешкоджають формуванню ефективного механізму фінансового планування. У посткризовий період, працюючи в нестабільному політичному та економічному середовищі, переважна кількість вітчизняних підприємств перебуває в загрозовому фінансовому стані, стає збитковими та банкрутує. За таких умов функціонування ефективна діяльність підприємств в ринковому світі в першу чергу залежить від рівня ефективності їх фінансової діяльності, що зумовлює зосередження уваги до посилення фінансової безпеки підприємств.

В економічній літературі для характеристики рівня забезпечення фінансової безпеки вживаються різні категорії, в першу чергу – це загрози. Загрози фінансової безпеки України – це сукупність реальних чи потенційно можливих явищ і чинників, що створюють небезпеку для реалізації національних інтересів в фінансовій сфері. Загрози ускладнюють саморегуляцію економіки та реалізацію фінансових інтересів, спричиняють вихід фінансових індикаторів за межі їх порогових значень. Завданнями держави є виявлення загроз, вимірювання рівня їх небезпеки, реалізація адекватних заходів щодо запобігання та усунення загроз, а також негативних наслідків їхнього впливу [1]. Вкрай негативний вплив на систему забезпечення фінансової безпеки держави мають інституційні деформації. Інституціональні деформації – це якісні викривлення інституційних форм фінансово-економічної системи.

Основними формами інституціональних деформацій фінансової системи України на сучасному етапі є: тіньова економіка, рейдерство, непродуктивний відплив капіталу, корупція та тіньова парадержава. Саме ці форми інституціональних деформацій, є найбільшими за обсягами, соціально-економічними наслідками та реальними загрозами фінансовій безпеці України. Все це об'єктивно зумовлює здійснення активних дій щодо формування ефективного та дієвого механізму державного управління ризиками у фінансовій сфері, спрямованого на запобігання кризовим явищам та мінімізацію їх наслідків, забезпечить ефективне функціонування національної економіки в цілому та агропродовольчої сфери зокрема.

Найбільш повноцінним та прийнятним визначенням суті економічної безпеки є такий стан функціонування, за якого підприємство та його продукція є конкурентоспроможними на ринку та одночасно гарантує: найбільш ефективне використання ресурсів, інтелектуального та кадрового потенціалу; стабільність функціонування, стійкість та прогресивність розвитку; можливість протидіяти негативним впливам зовнішнього та внутрішнього середовища його функціонування. Відповідно головною

метою реалізації заходів із забезпечення економічної безпеки підприємства є гарантування його стабільного та максимально ефективного функціонування, а завданнями такої роботи є: досягнення мети функціонування підприємства; забезпечення ефективного використання ресурсів; запобігання руйнівному впливу зовнішнього середовища; зміцнення фінансової стійкості та платоспроможності; охорона комерційної таємниці та інформації; досягнення безпеки персоналу підприємства, майна і капіталу. Система безпеки фінансово-господарської діяльності спрямована насамперед на забезпечення власного функціонування, проте, слід наголосити, що у той же час вона є і складовою частиною як на рівні структурних підрозділів суб'єкта, так і на рівні галузі, регіону, держави. Втім достатньо очевидно, що формування фінансової безпеки стає потрібним саме тоді, коли підприємство вже опинилося у стані фінансової небезпеки, – а головним, в умовах мінливості та невизначеності ринкового середовища, та підвищеного рівня ризику комерційних ат фінансових операцій. Фінансову безпеку в загальному виді розглядають як стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів підприємств, виражений у найкращих значеннях фінансових показників прибутковості й рентабельності бізнесу, якості управління та використання основних та оборотних коштів, структури його капіталу, норми виплат за цінними паперами, а також курсової вартості його цінних паперів як синтетичного індикатора поточного фінансово-господарського стану підприємства та перспектив її технологічного і фінансового розвитку.

Окремо ми можемо наголосити на пріоритетності заходів, спрямованих на реалізацію концептуальних основ побудови дієвої системи захисту суб'єктів господарювання:

- забезпечення прийнятного (науково обгрунтованого) рівня критеріїв захищеності та критеріїв фінансово-господарської безпеки;
- дотримання критерію фінансової обгрунтованості вартості системи безпеки;
- впровадження комплексу упереджувальних заходів;
- створення механізму та умов оперативного реагування на загрози і прояви негативних тенденцій функціонування;
- запобігання посяганням на ресурси структурних підрозділів;
- своєчасного попередження, обмеження та нейтралізації впливу окремих зовнішніх і внутрішніх факторів;
- здатність самостійного функціонування системи безпеки фінансово-господарської діяльності структурних підрозділів суб'єктів господарювання за єдиними методологічними, функціональними й організаційними принципами.

В згідності із Законом України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року № 964-IV поняття «фінансова безпека підприємства» визначається як один із головних факторів, який впливає на національну безпеку країни. Із законодавчої точки зору «фінансова безпека підприємства – це захищеність життєво важливих інтересів підприємства, при якій забезпечується його стабільний розвиток, шляхом запобігання та нейтралізації існуючих і потенційних загроз економічним інтересам» О. І. Барановський стверджує, що фінансова безпека – це рівень захищеності фінансових інтересів [1]. Шабатура Т.С. запропонувала досліджувати фінансову безпеку підприємства як кількісно та якісно детермінований рівень його фінансового стану, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки його зростання в поточному і перспективному періодах [2]. В той же час І.А. Бланк [12, с. 16-17] стверджує, що провідну роль фінансової компоненти в загальній системі економічної безпеки підприємства визначають такі основні положення: фінансова діяльність продукує основну форму ресурсного забезпечення реалізації економічної стратегії підприємства; операції, пов'язані з фінансовою діяльністю підприємства, мають стабільний характер; фінансова діяльність відіграє пріоритетну роль в забезпеченні стабілізації економічного розвитку підприємства в цілому; фінансові ризики за своїми негативними наслідками належать до категорії найнебезпечніших. Хома І.Б.[10] характеризують фінансову безпеку підприємства як стан ефективного використання ресурсів та існуючих ринкових можливостей, що дає змогу запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам, забезпечувати тривале виживання та стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії.

Ще одним прихильником даного підходу є Мит'яй О.В. [9], який надає досить просте визначення фінансової безпеки підприємства і характеризує її як стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних та потенційних джерел небезпеки або економічних загроз.

Неможливо залишити поза увагою погляди автора [5], який визначає фінансову безпеку підприємства як захищеність його діяльності від негативного впливу зовнішнього оточення, а також здатність своєчасно усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, які не відбиваються негативно на його діяльності. Фінансову безпеку підприємства це стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів підприємства, виражений у найкращих значеннях фінансових показниках прибутковості й рентабельності бізнесу, якості управління, використання основних і оборотних засобів підприємства,

структури його капіталу, норми дивідендних виплат за цінними паперами як синтетичного індикатору поточного фінансово-господарського стану підприємства і перспектив його технологічного та фінансового розвитку. Фінансове забезпечення підприємства – це здатність суб'єкту підприємництва здійснювати свою господарську, зокрема й фінансову діяльність ефективно та стабільно шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних і контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів, забезпечити їх рівень та нівелювати вплив ризиків внутрішнього та зовнішнього середовищ.

Шабатура Т.С. вважає, що визначення поняття фінансової безпеки підприємства з боку ефективності функціонування корпоративних ресурсів є не повним.[7] Оскільки найвагомішою змістовною характеристикою даного поняття виступають фінансові інтереси, як основний чинник формування напрямів фінансового розвитку діяльності підприємства, тому вони, на наш погляд, повинні бути відображені в структурній побудові визначення фінансової безпеки підприємства. Але, як вже було зазначено нами раніше, при формуванні системи фінансової безпеки підприємства необхідно враховувати тільки домінуючі фінансові інтереси за для підвищення можливості ефективної реалізації комплексу захисних методів.

Організація і функціонування системи безпеки фінансово-господарської діяльності повинна відповідати таким критеріям:

1. Забезпечення усіма доступними законними засобами, методами і заходами безпеки фінансово-господарської діяльності структурних підрозділів підприємства, членів товариств (у т. ч. засновників, акціонерів, інвесторів концерну), майна, інформаційних ресурсів тощо від можливих загроз.

2. Постійне здійснення комплексу заходів щодо забезпечення дії системи фінансової безпеки, впровадження функціонування комплексу упереджувальних заходів.

3. Забезпечення фінансової безпеки та захисту інформації структурних підрозділів підприємства, із застосуванням всіх законних (дозволених) форм і методів попередження, виявлення та припинення правопорушень.

4. Забезпечення дотримання науково обґрунтованих критеріїв рівня фінансової безпеки, відповідності встановленим вимогам і нормам під час проведення спеціальних заходів та засобів захисту, залучення новітніх технологій протидії промислового шпигунству, досягнень вітчизняного та зарубіжного досвіду.

5. Забезпечення дотримання критерію фінансової обґрунтованості вартості системи безпеки.

6. Здатність самостійного функціонування системи фінансової безпеки структурних підрозділів підприємства за єдиними методологічними, функціональними й організаційними принципами

Механізм фінансової безпеки характеризує захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на усіх рівнях фінансових відносин, забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, регіонів, галузей, секторів економіки, держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання існуючих зобов'язань. Її складовою є якість фінансових інструментів і послуг, що захищає наявних і потенційних клієнтів від негативного впливу можливих прорахунків і прямих зловживань на їх фінансовий стан, а також гарантує у разі потреби повернення вкладених коштів.

На погляд Гришової І.Ю., вартісний підхід – це принципово новий підхід¹ в ідеології оцінювання економічного потенціалу підприємства, адже вже сьогодні традиційна концепція управління бізнесом, що опирається на співставлення економічних результатів з аналогічними базовими показниками, переходить до довгострокового прогнозу фінансових потоків і безперервного моніторингу вартісних індикаторів.[4] Здатність підприємства створювати вартість шляхом ефективного використання наявних ресурсів продукує принципово нову площину ключової компетентності, що і є джерелом формування конкурентної переваги, яку неможливо копіювати та реалізувати конкурентами. При цьому система економічної безпеки підприємства представляє собою сукупність функціональних складових, основними з яких є: фінансова, кадрова та інтелектуальна, інформаційна, правова та екологічна. Проте аналіз літературних джерел[7-11] свідчить, що фінансова безпека відіграє ключову роль серед функціональних складових економічної безпеки як на рівні окремого підприємства, так і на рівні держави. Розглянуті підходи розглядають фінансову безпеку підприємства як його здатність протистояти негативному впливу зовнішнього та внутрішнього середовища, миттєво та своєчасно реагувати на загрози, а також забезпечити умови збереження інтелектуальної власності та комерційної таємниці.

Проте, кризові трансформаційні процеси, що останнім часом зворушили економіку України та безпосередньо викликали ряд фінансових інновацій, зумовлюють необхідність пошуку нового механізму фінансової безпеки підприємства, що забезпечить реалізацію його фінансових інтересів та сприятиме нарощенню ринкової вартості бізнесу в майбутньому. Реалізація даного механізму має тісний взаємозв'язок із колом завдань, серед яких найбільш актуальними є: зниження виробничих витрат, збільшення доходів, мінімізація фінансових ризиків, підтримка конкурентоспроможності продукції, зміцнення ринкових позицій, нарощення масштабів виробництва тощо, виконання яких в умовах посткризової економіки можливо лише шляхом впровадження та використання фінансових інновацій. Так все більшого розповсюдження в сучасній економічній науці та широкій практичній реалізації в процесі управління фінансо-

вими потоками підприємств і становленні фінансової архітектури промислового комплексу набувають поточкові підходи. Виходячи з цього, пропонуємо власне тлумачення дефініції «фінансова безпека підприємства», згідно з яким, – це система методів і принципів управління фінансовими потоками підприємства, які спрямовані на попередження та подолання фінансових загроз підприємства та забезпечення реалізації фінансових інтересів його власників.

Отже, враховуючи інноваційні засади поточкових підходів щодо обґрунтування фінансового забезпечення розвитку підприємств промислового виробництва поняття фінансової безпеки набуває нових сутнісних економічних характеристик в контексті управління фінансовими потоками промислової сфери

Висновок. Виходячи з проведеного аналізу поглядів науковців стосовно визначення поняття «фінансова безпека», фінансову безпеку підприємства слід досліджувати, як діяльність з управління ризиками та захисту інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз з метою забезпечення стабільного розвитку підприємництва в поточній та стратегічній перспективах.

Відмінностями запропонованого визначення від існуючих є: – по-перше, прагнення визначити поняття того, що забезпечення фінансової безпеки підприємства є діяльністю фінансового менеджменту з безпеки; по-друге, визначення є показником оцінки забезпечення фінансової безпеки підприємства – зріст капіталу власник (акціонерів) підприємства в розмірі, що необхідний для розвитку підприємницької діяльності та визначений у поточних і перспективних планах.

На основі проведеного аналізу теоретичних підходів до визначення дефініцій «економічна безпека підприємства» та «фінансова безпека підприємства» нами встановлений прямий зв'язок між зазначеними категоріями. Це обумовлюється тим, що до складу функціональних складових економічної безпеки підприємства входять: фінансова, кадрова та інтелектуальна, інформаційна, правова та екологічна складові, де фінансова безпека виступає головною складовою економічної безпеки підприємства, оскільки пріоритетні фінансові інтереси власників бізнесу пов'язані з економічним простором їх реалізації, а в системі економічних інтересів підприємства вони є домінантами, від яких залежить ефективність розвитку підприємства та успішність реалізації економічних інтересів власників в довготерміновій перспективі.

Таким чином, фінансова безпека є універсальною категорією, яка відображає захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на всіх рівнях, починаючи з держави і закінчуючи кожним її громадянином, оскільки проявляється через захищеність діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосовуватися до

існуючих умов, що не позначаються негативно на його діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук : спец. 08.04.01 – фінанси, грошовий обіг і кредит / О. І. Барановський. – К. : Інститут економіки і прогнозування НАН України, 2000. – 36 с.
2. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
3. Горячева К. С. Механизм управления финансовою безпекою підприємства: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / К. С. Горячева – К. : Інститут економіки і прогнозування НАН України, 2006. – 20 с.
4. Гришова И.Ю. Финансовое обеспечение перерабатывающих предприятий в контексте формирования финансовых потоков./ И.Ю. Гришова// Азимут научных исследований: экономика и управление.- 2012.- № 1. – С.22-24.
5. Бутенко В.В. Повышение финансовой безопасности предприятий птицеводства / И.Ю.Гришова, В.В.Бутенко// Вектор науки ТГУ. Серия: Экономика и управление. – Тольятти. – 2013. № 1 – С.36-39.
6. Гришова И.Ю. Розробка заходів управління ризиками фінансової безпеки підприємства. / І.Ю. Гришова, Т.С. Шабатура // Вісник Сумського національного аграрного університету: науково-методичний журнал. Серія: фінанси і кредит. №2, 2012. – с.15-21.
7. Шабатура Т.С. Зміцнення фінансової складової економічної безпеки підприємства / І.Ю. Гришова, Т.С. Шабатура // Облік і фінанси №1, 2013.- С.99-105
8. Шабатура Т.С. Формування фінансової складової економічної безпеки підприємницької діяльності машинобудівних підприємств / І.Ю. Гришова, Т.С. Шабатура // Інноваційна економіка № 4, 2013. – С.319-324
9. Хома І.Б. Управління фінансовими ризиками виробничого підприємства / І.Б. Хома, К.П. Ходор // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління «Розвиток фінансових методів державного управління національною економікою». – Серія «Економіка». – Донецьк: ДонДУУ, 2009. – [Т. X]. – Вип. 126. – С. 193–197.
10. Хома І.Б. Моделювання систем ефективного управління фінансовими потоками на підприємстві / І.Б. Хома, Ю.В. Андрухів // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Менеджмент та підприємництво в Україні: становлення і проблеми розвитку». – Львів: Видавництво Львівської політехніки. – 2011. – № 704. – С. 24–29.
11. Митяй О.В. Вплив економічних ризиків на фінансову безпеку аграрних підприємств /О.В. Митяй // Економіка харчової промисловості. – 2014.- № 2.- С. 23-28.

УДК 658.56

В. В. Хмурова

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НА ГОТЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Анотація. Стаття присвячена актуальним питанням сучасності щодо конкурентоспроможності. Особлива увага присвячена особливостям готельних підприємств та розробці механізму управління конкурентоспроможністю цих підприємств.

Ключові слова: механізм, конкурентоспроможність, готельні підприємства.

Аннотация. Статья посвящена актуальным вопросам современности по конкурентоспособности. Особое внимание уделено особенностям гостиничных предприятий и разработке механизма управления конкурентоспособностью этих предприятий.

Ключевые слова: механизм, конкурентоспособность, гостиничные предприятия.

Abstract. The article is devoted to topical issues of our time on competitiveness. Special attention is devoted to the peculiarities of the hotel enterprises and the development of management mechanism competitiveness of these companies.

Keywords: mechanism, competitiveness, hotel enterprises.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки одним з актуальних питань для керівників підприємств є формування організаційно-економічного механізму, що спроможний забезпечити ефективність управління та конкурентоспроможність підприємства. Механізм управління розглядають як складову частину системи управління, що забезпечує дієвий вплив на фактори, стан яких обумовлює результат діяльності об'єкту управління. При чому, якщо мова йде про внутрішні фактори управління підприємством слід використовувати поняття «механізму управління підприємством», якщо про зовнішні – «механізму взаємодії з іншими підприємствами і організаціями».

Ефективна діяльність сервісних підприємств, підвищення якості і конкурентоспроможності товару або послуг, сприятиме насиченню внутрішнього ринку, підвищенню життєвого рівня населення, росту його зайнятості, нарощуванню конкурентних переваг підприємства та регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виведення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблемами ефективного управління підприємствами займалися такі відомі вчені, як Акофф Р. [1], Ансофф І. [2], Клейнер Г.Б., Балабанов І.Т. Вони досліджували процеси адаптації підприємств до мінливого зовнішнього середовища. Вітчизняні вчені Савченко О.І., Буднік М.М. [3], Петренко А.А. в своїх працях приділяли увагу розробці

теоретичних положень та практичних рекомендацій по вдосконаленню організаційно-економічних методів адаптації підприємства; створенню системи адаптивного розвитку підприємства; теоретичному обґрунтуванню процесів адаптації підприємств; розробці та аналізу економіко-математичних моделей адаптаційного підходу до управління виробничим потенціалом підприємства. Розробці адаптаційних механізмів виробничо-економічних систем присвячені роботи вітчизняних вчених Т.В. Ландіної, І.З. Крет. В наукових працях Т.В. Ландіної [4] розглядаються проблеми, які виникають на підприємствах при переході їх до ринкових умов господарювання та зумовлюють розробку адаптаційних механізмів виробничо-економічних систем. Проте, поки що не існує наукових робіт, які б розглядали проблеми, що виникають на підприємствах у процесі функціонування в кризових умовах. Кризові умови можуть викликати збій у процесах функціонування підприємств. Виходячи з цього, слід зазначити, що дослідження особливостей управління підприємством в кризових умовах є доцільними та перспективними на сучасному етапі ринкових відносин в Україні.

Мета статті. Розробка механізму управління конкурентоспроможності з метою підвищення ефективності діяльності готельних підприємств, підвищення якості і конкурентоспроможності послуг, підвищенню життєвого рівня населення, росту його зайнятості, нарощуванню конкурентних переваг підприємства та регіону.

Основний матеріал. Наукова проблема дослідження організаційно-економічних аспектів розвитку готельного господарства є актуальною в перехідний період становлення ринкової економіки, але поки що малодослідженою, бо потребує виявлення регіональних особливостей функціонування кожного окремого регіонального ринку готельних послуг і подальшої розробки теоретичних та практичних рекомендацій щодо його розвитку, які забезпечували б підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності готельних підприємств регіону [5].

Сучасний стан готельного господарства обумовлений переходом нашої країни до ринкової економіки, в якій конкуренція виконує роль регулюючого і контролюючого механізму. На ринку туристських послуг виділяють функціональну, видову і маркетингову конкуренцію. З точки зору механізму і методів здійснення конкуренцію поділяють на цінову й нецінову.

Формування конкурентоспроможного готельного комплексу можливе лише за умови формування конкурентоспроможної ринкової стратегії окремими готельними підприємствами регіону, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності готельного комплексу регіону і країни і підвищенню конкурентоспроможності всього туристського продукту. Поведінка й успіх окремого підприємства залежать від виявлення конкурентних переваг і розробки конкурентної стратегії.

Єдиної методики аналізу конкуренції і конкурентів, виявлення конкурентних переваг, порівняння конкурентоспроможності підприємств та послуг (товарів) на сьогодні не існує. Збирання усіх даних, необхідних для аналізу конкурентів, на практиці майже завжди неможливе. Тут широко використовується закордонний досвід [6].

Формування конкурентоспроможного регіонального готельного комплексу обумовлюється ринковим середовищем, тому доцільно досліджувати фактори його формування і сам ринок готельних послуг як складові організаційно-економічного механізму готельного господарства.

Систему факторів формування готельного комплексу регіону можна об'єднати в такі групи: фактори макросередовища (природні, економічні, демографічні, технологічні, соціальні й політичні) і фактори мікросередовища (конкуренти, постачальники, партнери, посередники, споживачі, держава).

Для розробки конкурентної стратегії необхідна також оцінка готельного ринку як конкурентного середовища готельного підприємства. Треба оцінити ємність ринку, інтенсивність конкуренції.

Поведінка окремого підприємства готельного господарства обумовлена ринковими умовами і конкуренцією. Підприємство змушено не тільки реагувати на зміну структури галузі, але й вибирати свою позицію в цій структурі. Конкурентна стратегія – реакція підприємства на сили, що знаходяться за межами її контролю або впливу, розробляється згідно із структурою попиту, позицією в галузі і на конкретному ринку. Три базові стратегії, що помітно відрізняються у своєму підході до досягнення конкурентоспроможності, ідентифікував М. Портер: стратегія лідерства за рахунок економії витрат, диференціація, спеціалізація. Г.Л. Азоєв виділяє вже п'ять базових стратегій: зниження собівартості, диференціація продукції, сегментування ринку, впровадження нововведень, негайне реагування на потреби ринку [6].

У світовій практиці існують різні підходи до сегментування споживачьких ринків і споживачів, точки зору на переваги сегментування, як однієї із стратегій досягнення конкурентоспроможності, але єдиного способу сегментування ринку немає. Вибір вимог, критеріїв сегментування залежить від специфіки кожного ринку.

У сучасних умовах на ринку готельного господарства широко застосовується цінова конкуренція. Готельні підприємства вільні в питаннях ціноутворення і широко використовують ціноутворення в якості основного механізму конкурентної стратегії, що потребує ретельної розробки управлінських рішень щодо встановлення цін на послуги (тарифів).

Вибір оптимальної стратегії ціноутворення на готельні послуги ускладнюється низкою особливостей і проблем готельного господарства, значне місце серед яких займає сезонне коливання попиту. Більшість

готельних підприємств розраховують тарифи, користуючись підходом "витрати плюс", тобто шляхом сумування всіх витрат готелю визначають собівартість однієї ліжко-добы при певній плановій (інколи середній) завантаженості готелю до якої додають визначений процент рентабельності [7].

Конкурентна стратегія кожного підприємства розробляється згідно із структурою попиту, своїм станом в галузі й на конкретному ринку, тому розробка ефективної конкурентної стратегії можлива тільки після ретельного аналізу самого конкурентного ринку і діяльності конкурентів (рис. 1).

Сучасний стан готельного господарства обумовлює необхідність встановлювати тарифи на готельні послуги з урахуванням прогнозування попиту. Відповідно до попиту повинна бути скоригована і конкурентна стратегія підприємства, активно використовуватись цінова конкуренція. Зокрема застосування знижок для стимулювання попиту не завжди доцільне для готельного підприємства [7].

Для гнучкості ціноутворення необхідне врахування ризику при встановленні тарифів на готельні послуги та особливості цих послуг (рис. 2).

Отже, представлений підхід оцінки та розвитку конкурентоспроможності готельного підприємства у варіанті рішення, як завдань, так і проблем організації на основі підвищення якості і ефективності даного виду діяльності, не є абсолютним або остаточним.

Проте, представлена послідовність виконання етапів оцінки і розвитку конкурентоспроможності підприємства дозволяє глибоко і усебічно досліджу-

вати, підготувати та провести зміни на підприємстві для підвищення його значущості та ваги на ринку.

Кожне підприємство в ході своєї господарської діяльності є учасником конкурентної боротьби за споживача, а тому одним із важливих елементів є визначення організаційно-економічного механізму забезпечення їхньої конкурентоспроможності. Під організаційно-економічним механізмом формування конкурентоспроможності підприємства будемо розуміти сукупність організаційно-управлінських і економічних методів та інструментів впливу на внутрішньогосподарську діяльність підприємства з метою забезпечення досягнення його стратегічних цілей та завдань.

Актуальною проблемою сучасної вітчизняної теорії й практики є управління конкурентоспроможністю підприємства. Міжнародна конкуренція, глобалізація ринків, масштабне проникнення іноземних товарів на український ринок переводять проблему управління конкурентоспроможністю підприємства до числа пріоритетних управлінських завдань, успішне вирішення яких забезпечить виживання і розвиток підприємств у новому середовищі. Відсутність досвіду конкуренції, складна економічна ситуація в державі, невирішеність значної кількості методологічних і прикладних проблем управління конкурентоспроможністю підприємства потребують проведення додаткових досліджень у цій сфері.

Управління конкурентоспроможністю — це сукупність методів з систематичного удосконалення виробів, постійного пошуку нових каналів його збуту і покращення після продажного сервісу.

Рис. 1. Алгоритм формування конкурентоспроможної стратегії готельного підприємства

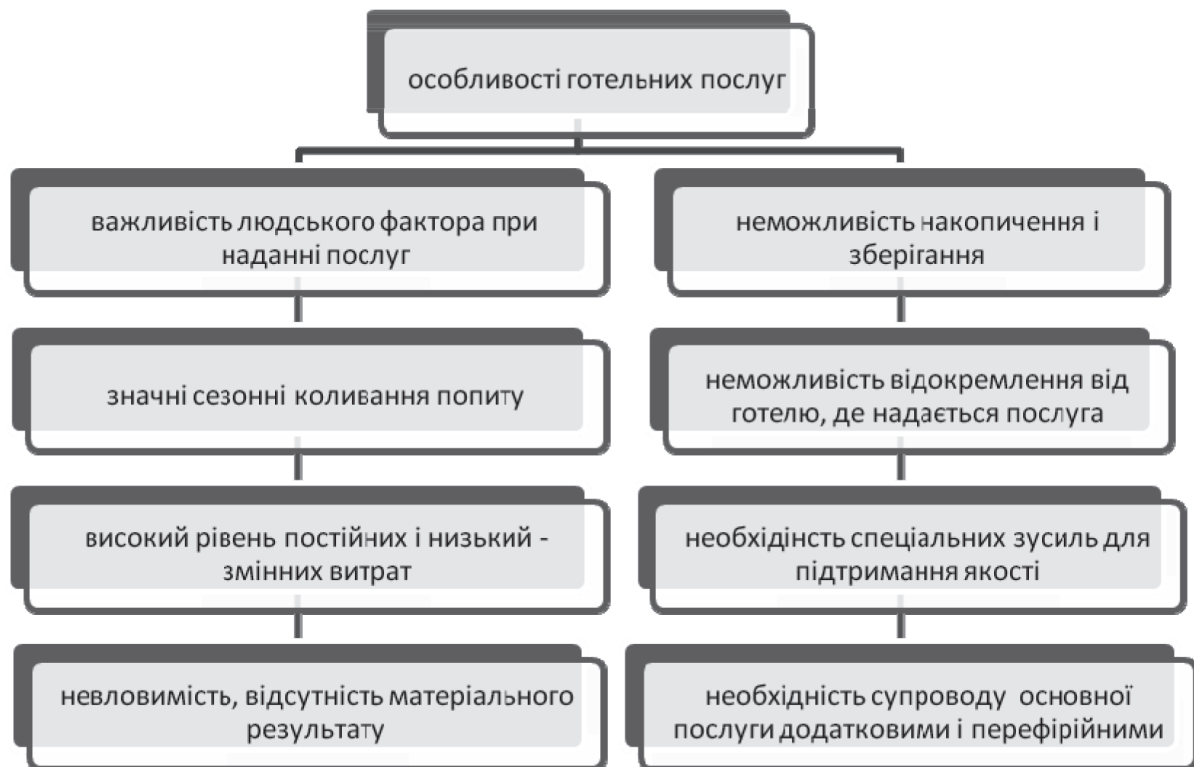

Рис.2. Особливості готельних послуг

Рис. 3. Блок-схема організаційно-економічного механізму системи управління конкурентоспроможністю

Мета управління конкурентоспроможністю полягає у забезпеченні довгострокового успіху підприємства на ринку шляхом розробки та реалізації дієвих конкурентних стратегій.

Необхідно мати всю систему факторів конкурентоспроможності продукції, їх взаємозв'язок і взаємодію між собою, щоб побудувати систему управління конкурентоспроможністю продукції. Інтегральне розуміння конкурентоспроможності підприємства як сукупності факторів вимагає більш широкого підходу до проблем управління конкурентоспроможністю.

Розроблена Г. Скударом комплексна система управління конкурентоспроможністю, яка являє собою багатфункціональну і багатокомпонентну систему та складається з органічно взаємопов'язаних програмно-цільових комплексних блоків (елементів), що відображають необхідні організаційно-економічні і техніко-технологічні заходи, реалізація яких забезпечує результативне здійснення управлінських рішень у даній сфері (рис. 3).

Всі блоки розробленої системи, утворюючи певну цілісність, об'єднані єдиним принципом – кожен з них сприяє розв'язанню проблеми підвищення конкурентних можливостей підприємства, зміцнення його позицій на світовому і внутрішніх ринках, досягнення сталого розвитку за рахунок створення і підтримки довгострокових конкурентних переваг. Кожен блок, у свою чергу, розглядається як система, що включає багатоманітні системоутворюючі компоненти [8].

Представлений організаційно-економічний механізм системи управління конкурентоспроможністю, на нашу думку, достатньо повно відображає коло факторів і взаємозв'язків процесу управління діяльністю підприємства на ринку, тому може бути корисний для підвищення конкурентних можливостей підприємства, зміцнення його позицій на світовому та внутрішньому ринках. Така структуризація дозволяє здійснювати цілеспрямований системний пошук шляхів поєднання усіх компонентів організаційно-економічного забезпечення внутрішньофірмового управління з метою концентрації зусиль і керуючого впливу на фактори, які визначають потенціал підприємства, здатний забезпечити підвищення його конкурентних можливостей.

Знання про конкурентів, їх реальні і плановані дії є основою для стратегічної орієнтації підприємства в конкурентному середовищі. Технологія формування стратегії конкуренції, орієнтована на використання сильних сторін діяльності підприємства з урахуванням активності конкурентів і особливостей розвитку ринку, є важливим інструментом формування стратегічних конкурентних переваг. Головна мета стратегії – визначити принципи і правила досягнення переваг над конкурентами в цільових сегментах ринку та елементах маркетингу. Найбільший вплив при виборі стратегії мають цілі та фінансові ресурси підприєм-

ства, пріоритети та інтереси керівництва, досвід реалізації попередніх стратегій, ризик, чинник часу.

Конкретні рекомендації не можуть бути для всіх підприємств стандартними, у кожному конкретному випадку на підприємстві повинна розроблятися система управління конкурентоспроможністю, що оптимально працюватиме з урахуванням усіх специфічних характеристик і особливостей даного підприємства.

Необхідно мати всю систему факторів конкурентоспроможності підприємства, їх взаємозв'язок і взаємодію між собою, щоб побудувати ефективну систему організаційно-економічного механізму конкурентоспроможності підприємств.

Висновки. в умовах ринкової економіки одним з актуальних питань для керівників підприємств є формування такого організаційного механізму управління підприємством, що спроможний забезпечити ефективність управління і конкурентоспроможність підприємства. Конкретні рекомендації не можуть бути для всіх підприємств стандартними, у кожному конкретному випадку на підприємстві повинна розроблятися система управління конкурентоспроможністю, що оптимально працюватиме з урахуванням усіх специфічних характеристик і особливостей даного підприємства. Необхідно мати всю систему факторів конкурентоспроможності підприємства, їх взаємозв'язок і взаємодію між собою, щоб побудувати ефективну систему організаційно-економічного механізму конкурентоспроможності підприємств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акофф Р. Искусство решения проблем. Пер. с англ. – М.: Мир, 1982
2. Ансофф И. Стратегическое управление: Сокр. пер. с англ. / Науч. ред. и авт. предисл. Л.И. Ефенко. – М.: Экономика, 1989.
3. Будник М.М. Адаптація промислових підприємств до ринкових умов господарювання: Автореф. дис...к. е. н: 08.06.01 / Харк. держ. екон. у-т. – Х., 2002.
4. Ландіна Т.В. Організаційно-економічні механізми адаптації підприємства до умов ринку. – К.: Видавництво „Наукова думка”, 1994.
5. Русин-Гриник Р.Р. Сутність та структура організаційно-економічного механізму управління конкурентоспроможністю підприємства/ Науковий вісник НЛТУ України.-2010.
6. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспроможність: економіка, стратегія, управління – М: ІНФРА – М., 2011.
7. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспроможність організації в умовах кризи- М: Вид. книготорговий центр «Маркетинг», 2002.
8. Скударь Г.М. Управление конкурентоспособностью крупного акционерного общества: проблемы и решения. – К.: Наук. думка, 1999.

УДК 339.13:338.45:663:664

Чирва О.Г., д.е.н.
м. Умань

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОБґРУНТУВАННЯ ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Статтю присвячено висвітленню основних принципів оцінки рівня конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону), перераховано підходи щодо оцінки рівня конкурентоспроможності. Наведено порядок проведення експертної оцінки, визначено п'ять стратегій інноваційного регіонального маркетингу та докладно розглянуто їх переваги та недоліки.

Ключові слова: конкурентоспроможність, регіональна соціально-економічна система, методи експертного оцінювання, інноваційно-інвестиційні процеси.

Аннотация. Статья посвящена освещению основных принципов оценки уровня конкурентоспособности региональной социально-экономической системы (региона), перечислены подходы к оценке уровня конкурентоспособности. Приведен порядок проведения экспертной оценки, определены пять стратегий инновационного регионального маркетинга и подробно рассмотрены их преимущества и недостатки.

Ключевые слова: конкурентоспособность, региональная социально-экономическая система, методы экспертного оценивания, инновационно-инвестиционные процессы.

Abstract. This paper focuses on the basic principles of evaluation of the regional socio-economic system (region), these approaches to assess the level of competitiveness. Shows the procedure for peer review, identified five strategies for innovative regional marketing and examined in detail, their advantages and disadvantages.

Keywords: competitiveness and regional socio-economic system, the method of expert evaluation, innovation and investment processes.

Постановка проблеми. Проблеми соціального та економічного розвитку регіональних соціально-економічних систем мають тісну залежність від соціальних, економічних, політичних та інших процесів, які протікають в Україні. При формуванні методики оцінки конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) використовується системний підхід за якого функціональні взаємозв'язки суб'єктів досліджуються як підсистеми взаємодії соціально-економічної структури України в цілому, та її регіональних соціально-економічних систем – у залежності від пріоритетів розвитку.

Кожній системі притаманний певний рівень організації, який залежить від рівня складності системи та характеру взаємозв'язків у ній. Однак комплексне дослідження механізму управління конкурентоспроможності харчових підприємств, яке б поєднувало в собі дослідження інструментарію, принципів та умов управління цими процесами на підприємствах не проводилось. Дані обставини безумовно й окреслюють тему та завдання майбутнього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначенням напрямку розвитку регіональної господарської системи та забезпечення її якісного розвитку займаються науковці багатьох країн, зокрема такі як Бутко М. П., Кураков Л. П., Фатхутдинов Р. А.

Метою даної статті є висвітлення умов, принципів та інструментів управління конкурентним розвитком харчових підприємств, характеристика підходів щодо оцінки рівня їх конкурентоспроможності. На формування завдань дослідження вагомий вплив мають комплексний теоретичний аналіз підходів щодо оцінки рівня їх конкурентоспроможності на даних підприємствах.

Виклад основного матеріалу. Формування методики оцінки рівня конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) доцільно здійснювати на основі низки принципів, що надають можливість досліджувати регіон як економічно-активну одиницю держави.

До основних принципів оцінки рівня конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону), на нашу думку, варто віднести такі принципи:

1. Системність – доцільність надання характеристик конкурентним перевагам соціально-економічної системи регіону як системної сукупності елементів, що є взаємозалежними: приватних та некомерційних установ; органів влади регіонального та державного рівня і місцевого самоврядування тощо.

2. Комплексність – оцінювання соціально-економічного стану в регіоні, відбувається з урахуванням всіх зовнішніх та внутрішніх чинників.

3. Тривалість – результати оцінювання мають враховувати принципи перспективи розвитку регіональної господарської системи і визначати її майбутні стратегічні положення.

4. Спряженість – дослідження конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) як складових елементів процесу соціально-економічного розвитку держави, враховуючи регіональні особливості.

5. Безперервна мінливість – оцінка і забезпечення належного рівня конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону), використовується лише на обмеженому проміжку часу.

6. Контрінтуїтивна поведінка складних систем Форрестера – забезпечення належного рівня конку-

рентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) – відбувається до того моменту, поки повністю не відбудеться узгодження з ідеями автора.

7. Стіяка нерівновага – врахування в процесі формування належного рівня конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) рівня динамічних змін окремих показників, які забезпечують формування конкурентних переваг.

8. Достатність (з врахуванням закону достатньої підстави, який був сформульований Лейбніцем: «Достатня підстава – це положення (або сукупність положень), що є свідомо істинним і з якого логічно випливає обґрунтоване положення [1, С.134]).

9. Відповідність – зумовлена застосуванням принципу достатності і дозволяє встановлювати закономірність змін достатніх показників в цілому для всієї системи регіону.

Для оцінки рівня конкурентоспроможності використовуються наступні підходи [2, С.34]: факторний (аналіз змін позицій регіону, держави, на ринках міжнародного рівня, залежно від рівня економічного розвитку, що оцінюють реальним застосуванням факторів зростання економіки);

- ресурсний (технології, наявність капіталу для внутрішнього та зовнішнього інвестування, кількість і кваліфікаційний рівень трудових ресурсів, наявність природного ресурсного потенціалу та економіко-географічне розміщення);
- рейтинговий (інтегрована оцінка економічного стану за відповідною системою показників).

Останнім часом все частіше використовуються різноманітні методи експертного оцінювання (експертні методи – методи розробки прогнозів, що передбачають формування колективної думки групи фахівців у визначеній сфері [3, С.420]). Їх використовують під час вирішення задач оцінки і вибору об'єктів різноманітного призначення, в процесі аналізу і прогнозування ситуацій складного характеру, що містять значну кількість важливих чинників. Проведення експертних досліджень має за основу використання нових методів прикладної математичної статистики.

Методи експертного оцінювання – є методами організації роботи з експертами-фахівцями і опрацювання думок експертів, що мають кількісний і/або якісний вираз для підготовки інформації з метою прийняття рішення.

Розповсюдженою є думка, що рішення може бути ухвалене лише за умови узгодженості експертних думок, тому з групи експертів виключають тих, чий міркування різняться від думки більшості – «догма погодженості».

Підхід «кваліметрії» (галузь науки, предмет якої становлять кількісні методи оцінювання якості, які застосовуються з метою обґрунтованості рішень, що ухвалені в процесі управління якістю продукції і стандартизації» [4, С.113]) має за основу «догму одновимірності», згідно з якою об'єкт дослідження завжди може бути оцінений одним числом.

Отже, даний підхід має дати комплексну оцінку регіональної соціально-економічної системи, оцінку сукупної дії позитивних та негативних чинників на конкурентне положення регіону.

Оцінка рівня конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) на основі «кваліметричного» аналізу його конкурентних позицій дозволить визначити рівень «убудованості» регіональної господарської системи в ринковий простір, що формується як на рівні держави так і в окремому регіоні, асоціації регіональних соціально-економічних систем або в будь-якій іншій регіональній господарській системі.

Вищевикладена методика оцінки конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) являє собою структурно-функціональну частину механізму забезпечення її конкурентоспроможності.

Процес забезпечення конкурентоспроможності має замкнутий цикл і складається з таких етапів:

1. Дослідження методів оцінювання і механізмів забезпечення конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) для визначення основних позитивних та негативних моментів.

2. Розробка методичних підходів до здійснення оцінки конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) на основі принципів системності, враховуючи специфічні умови територіального формування.

3. Формування механізму забезпечення конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону).

4. Визначення пріоритетів у напрямку розвитку регіональної господарської системи для реалізації конкурентних переваг у формі багаторівневого підходу.

5. Розробка практичних рекомендацій і пропозицій підвищення рівня конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону).

Отже, управління конкурентоспроможністю регіональної соціально-економічної системи (регіону) має на меті оцінку рівня конкурентних переваг відповідно до наведеної методики та виявлення під час аналізу можливої дії, як на негативні фактори для їх усунення, так і на позитивні – для формування ефекту синергії.

У результаті проведення аналізу відбувається виявлення найбільш істотної (структурної) асиметрії рівня соціального та економічного розвитку регіональної господарської системи і відбувається формування пропозиції на рівні державної влади та рекомендації на рівні регіональної господарської системи (регіональних та місцевих органів влади).

Через відсутність методичних підходів до оцінки рівня ефективності реалізації конкурентних переваг соціально-економічної системи регіону пропонуємо

провести інтегральну оцінку рівня ефективності реалізації конкурентних переваг соціально-економічною системою регіону, що має за основу синтез інтегральних показників рівня економічного потенціалу, ефективності господарської системи регіону, конкурентних переваг та безпосередньо рівня конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону). Інтегральну оцінку може одержати на основі синтезу трьох систем часткових показників.

Для синтезування інтегральних показників рівня економічного потенціалу, ефективності господарської системи регіону, конкурентних переваг та безпосередньо рівня конкурентоспроможності пропонуємо скористатися непараметричними методами статистичного аналізу. Основна перевага використання непараметричних методів полягає у зниженні розмірності матриць вихідних даних шляхом зведення інформації на вході.

Сучасним тенденціям розвитку інноваційних та інвестиційних стратегій притаманні негативні ознаки, так як реагування на проблему починається після її виникнення та необхідності негайних дій. Реагування на ситуацію, яка відбулася має деструктивний характер і знижує рівень регіональної конкурентоздатності. І, навпаки, дії згідно прогнозних науково-обґрунтованих сценаріїв, забезпечує регіональній соціально-економічній системі випереджувальні конкурентні переваги.

Узагальнюючи дані щодо інноваційно-інвестиційних процесів на регіональному рівні, нами визначено п'ять стратегій інноваційного регіонального маркетингу (ІРМ), що пов'язані з минулим, сьогоденням та майбутнім. Доцільним є докладний розгляд їх переваг та недоліків.

Перша стратегія – стратегія роздільних приростів (СРП). У регіональній соціально-економічній системі має місце покращення роботи відразу у кількох напрямках – всі зусилля мають спрямування на усунення недоліків у функціонуванні окремих елементів регіону. Застосовуючи СРП, менеджери хочуть вдосконалити те, що є не відповідним ефективно функціонуючому механізму в більшій мірі шляхом узгодження інтересів різних регіональних суб'єктів господарювання в межах однієї складової. У рамках СРП практично неможливо знайти компроміс, стратегії охоплюють всі складові регіону.

До переваг СРП можна віднести: ідентифікація окремих недоліків у функціонуванні елементів та суб'єктів регіону; покращення рівня якості виконання певних операцій; зниження рівня витрат (проте не одночасно з підвищенням рівня якості); низька ризикованість, оскільки відбуваються незначні зміни та у разі помилки, відсутня значна збитковість.

До недоліків СРП можна віднести такі випадки: покращення може відбуватися лише задля самого покращення; вдосконалення певних операцій може зумовити погіршення всієї ситуації; вдосконалюючи певні операції, менеджери здатні забути про інші;

неможливим є поєднання низького рівня витрат з високим рівнем якості виконання робіт.

Певні недоліки цієї стратегії усуває стратегія роздільних результатів (СРР), що передбачає розподіл серйозної проблеми на окремі елементи, мінімізацію і дослідження складових. Однією з причин того, що має місце, є пріоритет цілей особистого характеру порівняно з цілями регіональної господарської системи або його суб'єкта і низький рівень взаємозв'язків результатів. Основний компроміс, що вимагає вирішення, – визначення важливості компонентів та функцій регіональної господарської системи.

Перевагами СРР є: дослідження операцій у взаємозв'язку між ними; вдосконалення рівня якості функціонування окремих складових регіональної господарської системи або функцій.

Недоліками СРР можуть стати: посилення рівня розриву в середині регіональної господарської системи через вдосконалення одних напрямів та не зважання на інші; підвищення ризикованості. Зростає рівень ціни помилки. Невірно обране спрямування вдосконалення роботи може зумовити серйозні негативні наслідки.

Діяльність регіональної господарської системи зумовлюється результативністю системи в цілому. Результативність складових взаємопов'язана і містить внутрішні і зовнішні фактори впливу. Результати фіксуються в теперішньому часі.

СЗР перевагу надає зовнішнім, досягнутим регіональною соціально-економічною системою результатів відносно внутрішніх, оскільки вони стосуються розвитку елементів конкретної регіональної господарської системи. Головним орієнтиром є результативність функціонування на ринку міжрегіонального характеру і досягнення визначеної цільової результативності. Орієнтування на інтереси ринків міжрегіонального рівня зумовлює мінімізацію помилок. Найбільш типовим наслідком, якого прагне майже кожна регіональна соціально-економічна система, – охоплення по-можливості більшої частки ринку міжрегіонального рівня. Однак, слід зазначити, що оперативні ситуативні підходи щодо захоплення ринку шкодять стратегічним планам.

Основний компроміс, який потрібно вирішити, – визначення переважної орієнтації: усередину регіональної господарської системи або ззовні – на міжрегіональний ринок, на споживача. Поряд із цим, не приділяється належна увага попередньому компромісу, оскільки так як враховується загально досягнутий результат на регіональному рівні. Стає легше здійснити оцінку внеску кожного елемента або функції до загального результату.

Істинна конкурентоспроможність ґрунтується на унікальній відмінності регіональної господарської системи від регіонів-конкурентів.

Перевагами СЗР є: окрема результативність компонентів та суб'єктів регіональної господарської

системи об'єднана зовнішнім результатом в цілому; загальна результативність дозволяє оцінити внесок у її досягнення окремих складових регіональної господарської системи; з легкістю вирішуються питання щодо пріоритетності компонентів або функцій регіональної господарської системи.

Недоліками СЗР можуть стати наступні ситуації: незрозуміло, із чим порівнювати отриманий результат, як його оцінити; орієнтація регіональної господарської системи на єдиний результат може призвести до втрати відчуття реальності та роботи регіональної господарської системи заради самої себе. Це зумовлює неминучий крах, вдосконалення результату в цілому і операційної ефективності шляхом копіювання зумовить розмиття конкурентної переваги регіональної господарської системи. Вона стає схожою на інші регіональні системи.

Якісну характеристику результатів спроможна забезпечити стратегія за цілями (СЗЦ), яка є пов'язаним елементом між теперішнім і майбутнім. У комплексному плані регіональною господарською системою здійснюється формування системного дерева цілей, що пов'язує всі компоненти регіону і дозволяє визначити окремі цілі самостійних складових і функцій. Стратегія може стати недосяжною через відособленість окремих цілей від плану розвитку регіональної господарської системи в цілому.

Основним компромісом є пріоритетність цілей регіональної господарської системи. Вони зумовлюються цілями, які визначають для себе окремі її компоненти.

Перевагами СЗЦ є: чітке визначення мети і спрямування, у якому слід рухатися; зв'язок результативності і перспективних цілей; існування системи цілей, яка дає змогу визначити, які проміжні цілі мають бути досягнуті задля досягнення загальної цілі.

Недоліками СЗЦ можуть бути наступні ситуації: невірно визначені цілі, занижений рівень цілей зумовить втрату конкурентних переваг, завищений – до зниження рівня вмотивованості людей; під час досягнення цілей можуть відбуватися значні зміни у зовнішньому середовищі або в середині регіональної господарської системи і колишні цілі не будуть актуальними.

Для цілей визначення мети доцільно спочатку визначити майбутні орієнтири, а потім визначати конкретні цілі, що дозволяє скористатися стратегією за моделями (СЗМ). Формулюється основна стратегічна успішна ідея на основі оцінки зовнішнього середовища, та розробляється регіональна модель для нової ситуації. СЗМ є найбільш ризикованою з всіх п'яти моделей, проте забезпечує досягнення вагомих результатів у конкурентному змаганні, здійснити значний прорив. Головним є побудова моделі майбутнього регіональної господарської системи, моделі майбутнього ринку. Варто чітко сформулювати про-

позицію регіональної господарської системи майбутньому ринку. Концентрація (диверсифікація) являє собою базовий компроміс.

Потребує також узгодження система кількох запропонованих моделей управління, при цьому досліджувана стратегія припускає використання індивідуальних та специфічних ринкових позицій, що більший мірі активізує наявний і потенційний цільовий споживчий ринок.

Перевагами СЗМ є таке: дозволяє опрацювати майбутнє, створити його модель; свідчить про багатоваріантність майбутнього розвитку подій.

Недоліками СЗМ є: найбільший рівень ризикованості порівняно з іншими стратегіями; може мати місце значна відірваність від реальності за умов помилок у прогнозах.

Зазначені стратегії (СРП, СРР і СЗР) передбачають застосування тактичних інновацій та надають змогу тільки удосконалити певною мірою розвиток регіональної господарської системи. Стратегії за моделями та за цілями дозволяють забезпечити явні конкурентні переваги регіональної соціально-економічної системи. Вони надають змогу надати унікальності регіональній господарській системі – зайняти вигідне стратегічне положення на ринку міжрегіонального характеру, в значній мірі зміцнивши її позицію регіонального рівня та підвищивши рівень конкурентоспроможності.

Саме у вітчизняних регіональних соціально-економічних системах у сучасних умовах суспільних відносин може відбуватися процес формування і реалізації визначених задач. У показниках регіональної статистики відображаються відносні і абсолютні показники соціального та економічного розвитку, їх динаміка та місце у системі національної економіки, проте вона не забезпечує прямої відповіді щодо рівня конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону).

Висновки. Дослідження існуючих методів оцінки функціонального характеру та механізмів формування конкурентноздатності регіональної соціально-економічної системи (регіону) показало, що вони не дозволяють комплексно вирішувати проблеми конкурентоспроможності в цілому, тобто, як функціонально-структурної системи держави. Методику здійснення оцінки рівня конкурентноздатності регіональної соціально-економічної системи (регіону) доцільно формувати на основі системи принципів, які надають можливість досліджувати регіональну соціально-економічну систему як економічно-активний елемент держави: конструктивної поведінки складних систем, комплексності, системності, відповідності, тривалості, спряженості, безперервної мінливості, достатності, стійкої не рівноваги.

Отже, при розробці методології оцінки рівня конкурентоспроможності регіональної соціально-

економічної системи (регіону) застосовано системний підхід, відповідно до якого функціональні взаємозв'язки суб'єктів держави слід розглядати, як взаємодію підсистем загальної соціальної та економічної структурної побудови держави, регіональних соціально-економічних систем, асоціацій регіонів – в залежності від пріоритетів розвитку. Методика здійснення оцінки рівня конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону) являє собою структурно-функціональну частину механізму формування конкурентоспроможності регіональної соціально-економічної системи (регіону), при якому процес формування конкурентоспроможності є замкнутим циклом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Keating M., Longhlin J. The Political Economy of Regional Cism. – London. – Portland: Frank Cass. – 1997.
2. Бутко М. П. Регіональні особливості економічних трансформацій в перехідній економіці / М. П. Бутко / НАН України; Рада по вивченню продуктивних сил України; Університет сучасних знань. – К. : Знання України, 2005. – 476 с.
3. Фатхутдинов Р. А. Стратегический менеджмент / Фатхутдинов Р. А. / [5-е изд., испр. и доп.]. – М.: Дело, 2002. – 448 с.
4. Кураков Л. П. Инновации и управление: словарь-справочник / [авт.-сост. Л. П. Кураков, И. П. Данилов]. – М.: Вуз и школа, 2002. – 384 с.
5. Философский словарь / [под ред. И. Т. Фролова] / [5-е изд.]. – М.: Политиздат, 1986. – 590 с.

ЗМІСТ

Белова А.І. Моделювання результативності функціонування системи стратегічного управління реструктуризацією підприємств. м. Київ	3
Бечко В.П., Врачинська О.В. Удосконалення методики нормування оборотних засобів підприємств агарної сфери. м. Умань	10
Боровик П.М., Колотуха С.М., Проблеми мобілізації власних податкових надходжень бюджетів місцевих громад в Україні. м. Умань	15
Бутенко Т.В. Організаційно-економічні аспекти екологізації розвитку харчової промисловості м. Умань	20
Гарафонов О.І., Методологічні основи формування інструментарію аналізу ефективності впровадження змін на промислових підприємствах. м. Київ	25
Демешок О.О. Врахування вимірів невизначеності в задачах оцінювання ефективності функціонування системи управління розвитком стратегічного потенціалу. м. Київ	30
Кужель В.В. Соціальна складова економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери. м. Умань	38
Кхалид Аль-Мула Али. Тенденции инновационной деятельности пищевых предприятий Одесского региона. м. Умань	43
Ладонько Л.С. Ідентифікація найвагоміших регресорів впливу на масштаби розвиненості інноваційного потенціалу промисловості в регіонах України. м. Чернігів	48
Лазарева М.Г. Комплексна система управління динамічною стійкістю холдинга. м. Київ	55
Митяй О.В. Джерела формування конкурентних переваг АПК України. м. Умань	60
Момонт Т.В. Особливості обліку грошових коштів на підприємствах сфери туризму. м. Житомир	65
Пилявець В.М. Експортний потенціал олієжирового підкомплексу України. м. Вінниця	70
Ратушняк О.Г., Тарасюк Н.М. Застосування інтеграційного підходу до управління ефективністю економічних взаємовідносин підприємств. м. Вінниця	76
Рибак Н.О., Вербицька Л.П. Сталій розвиток та особливості його реалізації в умовах глобалізації. м. Біла Церква	83
Саух І.В. Актуальні проблеми стратегічного менеджменту вітчизняних підприємств. м. Житомир.	87
Сафонов В. В. Інституційні чинники регуляторної політики суб'єктів суспільно-економічних відносин. м. Умань	92
Свердан М.М. Ринкова економіка та засоби забезпечення ефективності її функціонування. м. Київ	97
Свердан Т.О. Основи методики аналізу викривлень в аудиті. м. Київ	101
Хлистун О. А. Формування фінансово-економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери. м. Умань	108
Хмурова В.В. Формування механізму конкурентоспроможності на готельних підприємствах	112
Чирва О.Г. Методичний інструментарій обґрунтування шляхів підвищення рівня конкурентоспроможності. м. Умань	117

ІНФОРМАЦІЯ ДЛЯ АВТОРІВ

Вимоги до оформлення матеріалів, які подаються до “ВІСНИКА”
Київського інституту бізнесу та технологій

Стаття повинна бути структурована і, відповідно до останніх вимог Департаменту атестації кадрів Міністерства освіти, науки, молоді та спорту України, мати такі елементи:

- 1) постановку проблеми у загальному вигляді;
- 2) аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми;
- 3) формулювання мети статті;
- 4) виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Основний матеріал – мінімум 8 сторінок тексту;
- 5) висновок і перспективи подальших розробок у даному напрямі.

Стаття супроводжується:

- 1) рецензією кандидата, доктора наук (для магістрів та аспірантів – наукового керівника);
- 2) супровідним листом від організації, де працює автор;
- 3) відомостями про автора (авторів) (прізвище, ім'я, по батькові, рік народження, науковий ступінь та вчене звання, коло наукових інтересів, посада, місце роботи, службова адреса, адреса електронної пошти, службовий і домашній номери телефонів);
- 4) електронним носієм інформації (дискета або диск), на якому розміщуються **дві копії** вищезазначених матеріалів (стаття, анотації, відомості про авторів).

Обсяг статті повинен бути в межах від 20 тис. знаків (0,5 др.ак.) до 26 тис. знаків (0,65 др.арк).

Стаття готується у текстовому редакторі Microsoft Word у такому порядку:

- 1) індекс **УДК** (правий верхній кут, жирний шрифт);
- 2) ініціали, прізвище автора (авторів) (правий верхній кут, курсив, жирний шрифт);
- 3) місце роботи, електронна адреса авторів;
- 4) назва статті (посередині, великими літерами, жирний шрифт); (між місцем роботи і назвою один інтервал);
- 5) анотація українською та російською мовами (повинна бути змістовною, а не декларативною); (між назвою статті і анотацією один інтервал);
- 6) після анотації ключові слова (**ключові слова** жирним шрифтом, самі слова звичайним);
- 6) анотація з ключовими словами англійською мовою. Має починатися іменем, прізвищем автора та назвою статті (жирний шрифт).
- 7) сам текст (через інтервал після анотації англійською мовою).

Оформлення статті

- 1) Поля: зверху, знизу, зліва, справа – 2 см.
- 2) Шрифт – Times New Roman, розмір 14 пт., міжрядковий інтервал – 1,5.
- 3) розділи статті виділяються жирним шрифтом;
- 4) при цитуванні – кінцеві посилання (в тексті посилання оформити наступним чином: [1, с.50];

Оформлення списку літератури

- 1) Список літератури подається відповідно до порядку посилання, згідно останніх вимог ВАК України наступним чином:
 1. Мамардашвили М. Введение в философию / Мераб Мамардашвили. Мой опыт нетипичен. – СПб.: Азбука, 2000. – 400 с. – ISBN 5-267-00287-9.
 2. Сумерки богов / [сб. первоисточников / сост. и общ. ред. А. А. Яковлева]. – М.: Политиздат, 1990. – 398 с. – (6-ка атеистической лит.).
 3. Перспективы метафизики: Классическая и неклассическая метафизика на рубеже веков: Российский гуманитарный научный фонд Международная Кафедра (ЮНЕСКО) по философии и этике СПб Научного центра РАН; ред. Г. Л. Тульчинского и М. С. Уварова. – СПб.: 2000. [электронный ресурс] / Г. П. Тульчинский, М.С. Уваров, Д. Н. Козырев, С. С. Гусев, Г. М. Бревде // Режим доступа: <http://ru.philosophy.kiev.ua/library/uvarov/perspmet/index.html>.

4. Хайдеггер М. Основные понятия метафизики / М. Хайдеггер; пер. и примечания А.В. Ахутина и В.В. Бибихина // Вопросы философии. – 1989. – № 9. – с. 116-163.
5. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук: Философия духа: в 3 т. / Г.В.Ф. Гегель – М.: Мысль, 1977 – Т.3. – 471 с.
- 2) Слово література розташовується через інтервал після тексту, посередині, курсивом, жирним шрифтом.
- 3) Джерела розташовуються у стовпчик.

Відповідальність за підбір, точність наведених на сторінках збірника фактів, цитат, статистичних даних, дат, прізвищ, географічних назв та інших відомостей, а також за розголошення даних, які не підлягають відкритій публікації, лягає на авторів опублікованих матеріалів. Передрукування матеріалів, опублікованих у збірнику дозволено тільки зі згоди авторів та видавця.

Увага!

- Невідповідність оформлення статті наведеним вище вимогам може бути **приводом відмови у публікації**. Редакція повідомляє авторів тільки про рішення з приводу публікації. Редакція не рецензує подані матеріали, і, у випадку відмови в публікації, не повертає рукопис і не вступає в теоретичні дискусії. Рішення з приводу публікації приймаються протягом одного місяця від дня реєстрації рукопису.
- Не допускається включення у список літератури навчальних посібників, підручників, методичних рекомендацій.

ВПЕВНЕНІСТЬ І ДОВІРА

III-IV РІВЕНЬ АКРЕДИТАЦІЇ

WWW.KIBIT.EDU.UA

- ЕКОНОМІКА
та ПІДПРИЄМНИЦТВО
- МЕНЕДЖМЕНТ
і АДМІНІСТРУВАННЯ
- ПСИХОЛОГІЯ

- ПІДГОТОВКА
ДО ЗОВНІШНЬОГО
НЕЗАЛЕЖНОГО
ОЦІНЮВАННЯ

(044) 430 1577
(044) 353 4242

ВИПУСКНИКИ КУРСІВ ЗАРАХОВУЮТЬСЯ до КІБІТ НА ПІЛЬГОВИХ УМОВАХ

WWW.KIBIT.EDU.UA